

T.C.

**ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ULUSLARARASI KORUMA BAŞVURULARINDA
HIZLANDIRILMIŞ DEĞERLENDİRME USULÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Ali ÖZTOSUN

Özel Hukuk Anabilim Dalı

**Özel Hukuk Tezli Yüksek Lisans Programı
(İkinci Öğretim)**

Ekim 2025

T.C.

**ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ULUSLARARASI KORUMA BAŞVURULARINDA
HIZLANDIRILMIŞ DEĞERLENDİRME USULÜ**

Yüksek Lisans

Mehmet Ali ÖZTOSUN

Özel Hukuk Anabilim Dalı

**Özel Hukuk Tezli Yüksek Lisans Programı
(İkinci Öğretim)**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Talat KAYA**

Ekim 2025

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamın her aşamasında bilimsel rehberliği, değerli eleştirileri ve yol gösterici katkılarıyla sürece yön veren saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Talat KAYA'ya en derin şükranlarımı arz ederim. Tez savunma jürimde yer alma nezaketi gösteren ve yapıcı önerileriyle çalışmamı zenginleştiren Prof. Dr. Yasin SÖYLER ve Dr. Öğr. Üyesi Gamze AYDOĞDU'ya teşekkür ederim.

Hayatımın her döneminde yanımda olan, bu süreçte ise sabır, anlayış ve desteğini daima hissettiren sevgili eşim Asiya ÖZTOSUN'a teşekkür ederim. Oğlum Ahmet Sabri'nin varlığı ve yaşattığı mutluluk, bu sürecin en değerli manevi güç kaynağı olmuştur.

Ayrıca, daima yanımda olan ve her koşulda desteklerini esirgemeyen sevgili annem ve babama minnettarlığımı ifade etmek isterim. Bana kazandırdıkları değerler, bu noktaya ulaşmamda en sağlam temel olmuştur.

Tez çalışmam sırasında akademik tartışmalarıyla katkı sunan, yapıcı değerlendirmeleriyle çalışmamın gelişmesine yardımcı olan değerli akademisyenlere, meslektaşlarıma ve arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

Son olarak, katkısı bulunup isimlerini burada tek tek zikredemediğim tüm kişi ve kurumlara da şükranlarımı sunarım.

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	ix
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
ULUSLARARASI KORUMA HAKKINDA GENEL AÇIKLAMALAR	3
I. Uluslararası Koruma Kavramı	3
A. Tanımı	3
B. Uluslararası Koruma Kavramının Tarihsel Gelişimi	6
1. I. Dünya Savaşı Öncesi Dönem.....	6
2. I. Dünya Savaşı Sonrası Dönem.....	8
3. II. Dünya Savaşı Sonrası Dönem	10
II. Uluslararası Koruma Hukukuna İlişkin Temel Kavramlar	16
A. Yabancı.....	17
B. Sığınmacı.....	17
C. Mülteci	18
D. Şartlı Mülteci ve Coğrafi Kısıtlama	21
E. İkincil Koruma ve Geri Göndermeme İlkesi.....	22
F. Kitleli Akın ve Geçici Koruma	26
G. Güvenli Üçüncü Ülke ve Güvenli Ülke	27
İKİNCİ BÖLÜM.....	29

ULUSLARARASI KORUMA USULÜ	29
I. Uluslararası Koruma Statüsü İçin Başvuru Yapma.....	29
A. Genel Olarak	29
B. Başvuruyu Almaya Yetkili Birim	30
C. Başvuru Süresi.....	31
D. Başvuruyu Yapabilecek Kişiler.....	32
1. Başvurunun Şahsen Yapılması.....	32
2. Aile Fertleri Adına Başvuru	32
3. Refakatsiz Küçükler ve Özel İhtiyaç Sahibi Bireylerin Başvuruları.....	35
II. Uluslararası Koruma Başvurusunun Kaydedilmesi	39
III. Uluslararası Koruma Başvuru Sahiplerinin Hakları.....	41
A. İkamet Hakkı	41
B. İş Piyasasına Erişim Hakkı.....	43
C. Sosyal Yardım Hakkı	45
D. Eğitim ve Öğretim Hakkı	45
E. Sağlık Hakkı	46
IV. Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan Kişinin İdari Gözetim Altına Alınması	47
A. Genel Olarak	47
B. İdari Gözetim Kararına İtiraz	49
V. Başvuru Sahibi İle Mülakat Yapılması	51

VI.	Uluslararası Koruma Başvurularının Değerlendirilmesi ve Karar Aşaması	53
A.	Genel Olarak	53
B.	Başvurucunun Uluslararası Koruma Haricinde Tutulması	55
C.	Uluslararası Koruma Başvurusunun Kabul Edilemez Sayılması	57
D.	Uluslararası Koruma Başvurusunun Geri Çekilmiş Sayılması veya Geri Çekilmesi	59
VII.	Uluslararası Koruma Statüsü Sahibinin Hakları	60
A.	Hak ve Yükümlülüklerle İlişkin Genel İlkeler	60
B.	İkamet Hakkı ve Seyahat Hakkı	61
C.	Eğitim ve Öğretim Hakkı	62
D.	Sağlık Hakkı	62
E.	Sosyal Yardım Hakkı	63
F.	İş Piyasasına Erişim Hakkı	63
VIII.	Uluslararası Koruma Statüsünün Sona Ermesi	64
A.	Uluslararası Koruma Statü Sahibinin Kendi İsteğiyle Vatandaşı Olduğu Ülkenin Korumasından Yeniden Yararlanması Durumu	65
B.	Uluslararası Koruma Sahibinin Kendi Talebiyle Daha Önce Kaybettiği Vatandaşlığını Yeniden Kazanması Durumu	65
C.	Uluslararası Koruma Sahibinin Yeni Bir Vatandaşlık Edinmiş ve Bu Vatandaşlığın Sağladığı Korumadan Faydalanması Durumu	66
D.	Uluslararası Koruma Sahibinin Zulüm Korkusuyla Ayrıldığı Ya Da Dışına Çıktığı Ülkeye Kendi Rızasıyla Geri Dönmesi Durumu	67

E.	Uluslararası Koruma Sahibinin Statüye Temel Teşkil Eden Koşulların Ortadan Kalkması Nedeniyle Vatandaşı Olduğu Ülkenin Korumasını Tekrar Elde Edebilmesi ve Vatansız Bir Kişi Olarak, Uluslararası Koruma Statüsüne Yol Açan Nedenlerin Ortadan Kalkması Sonucu Daha Önce İkamet Ettiği Ülkeye Dönebilecek Durumda Olması	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		69
ULUSLARARASI KORUMA BAŞVURULARINDA HIZLANDIRILMIŞ DEĞERLENDİRME USULÜ.....		69
I.	Uluslararası Koruma Başvurularında Hızlandırılmış Değerlendirme Usulünün Siyasi Tarihi ve Gelişim Süreci.....	69
A.	Uluslararası Koruma Başvurularında Hızlandırılmış Değerlendirme Usulünün Ortaya Çıkışı	69
B.	Hızlandırılmış Değerlendirme Usulünün BM Kapsamında Gelişim Süreci	75
C.	Hızlandırılmış Değerlendirme Usulünün AB nezdinde gelişim süreci ve Avrupa Konseyinin Tavsiyeleri	77
1.	AB Nezdindeki Gelişmeler ve Düzenlemeler	77
2.	Avrupa Konseyinin Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü Hakkında Kılavuz İlkeleri	83
II.	Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurularında Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü	87
A.	Hızlandırılmış Değerlendirme Usulünün Tarihçesi	87
B.	YUKK Çerçevesindeki Genel Görünüm.....	89
III.	Hızlandırılmış Değerlendirme Usulünün Uygulamasına Esas Olan Gerekçelere İlişkin Analizler.....	91
A.	Başvuru Sahibinin Başvuru Sırasında Uluslararası Koruma Gerekçelerini Sunarken, Uluslararası Korumayı Gerektirecek Konulara Hiç Değinmemiş Olması	91

B.	Sahte Belge ya da Yanıltıcı Bilgi ve Belge Kullanarak veya Kararı Olumsuz Etkileyebilecek Bilgi ve Belgeleri Sunmayarak Yetkilileri Yanlış Yönlendirmesi	100
C.	Başvuru Sahibinin Kimlik ya da Seyahat Belgelerini Kötü Niyetle İmha Etmesi veya Elden Çıkarması	105
D.	Sınır Dışı Edilmek Üzere İdari Gözetim Altında Olması	107
E.	Sadece Türkiye’den Gönderilmesine Yol Açacak Bir Kararın Uygulanmasını Erteletmek ya da Engellemek Amacıyla Başvuruda Bulunması.....	110
F.	Kamu Düzeni veya Kamu Güvenliği Açısından Tehlike Oluşturması ya da Bu Nedenlerle Türkiye’den Daha Önce Sınır Dışı Edilmiş Olması	114
G.	Başvurusunun Geri Çekilmiş Sayılmasından Sonra Yeniden Başvuruda Bulunması..	118
IV.	Hızlandırılmış Usulün Uygulanması İçin Öngörülen Süreye İlişkin Değerlendirme	122
V.	Hızlandırılmış Değerlendirme Usulünün Kapsamının Genişletilmesi.....	128
VI.	Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü Kararlarına Karşı Açılan Davaların Hukuki Niteliği	130
VII.	Kanun Yoluna Başvurunun Önlenmiş Olması ve Hak Arama Özgürlüğü.....	134
A.	Anayasal Açıdan Konunun Değerlendirilmesi.....	136
B.	Bireysel Başvuru Yolu Açısından Konunun Değerlendirilmesi	138
C.	AİHM Kararları Işığında Konunun Değerlendirilmesi	142
VIII.	Hızlandırılmış Değerlendirme Usulünün Karşılaştırmalı Hukukta Uygulamaları.	148
SONUÇ		157
KAYNAKÇA		159

ÖZET

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) kapsamında ülkemize gelen sığınmacıların uluslararası koruma statüsünü elde etmeleri için bulundukları yerin il valiliğine bizzat başvuruda bulunmaları gerekmektedir. YUKK uyarınca uluslararası koruma başvuruları normal ve hızlandırılmış usul olarak adlandırılabilen iki usul çerçevesinde ele alınmaktadır. Ancak iki değerlendirme usulü arasında, başvuruların ele alınacağı süre ve başvuru sahibine tanınan usuli güvenceler bakımından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında kanunda sınırlı olarak sayılan sebeplerle uluslararası koruma başvuruları olağan usule kıyasla çabuk bir şekilde sonuçlandırılmaktadır.

YUKK'un 79. maddesinin ilk fıkrası uyarınca söz konusu sebepler, başvuru sırasında uluslararası korumayı gerektiren konulara hiç değinmemiş olmak, sahte belge ya da yanıltıcı bilgi ve belge kullanılarak veya kararı etkileyebilecek bilgi ve belgeleri sunmayarak yetkilileri yanlış yönlendirmek, kimliğin ya da uyruklüğün tespit edilmesini güçleştirmek amacıyla kimlik ya da seyahat belgelerini kötüniyetle imha etmiş ya da elden çıkarmış olmak, sınır dışı edilmek üzere idarî gözetim altında olmak, sadece Türkiye'den gönderilmesine yol açacak bir kararın uygulanmasını erteletmek ya da engellemek amacıyla başvuruda bulunmuş olmak, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturmak ya da bu nedenlerle Türkiye'den daha önce sınır dışı edilmiş olmak ve başvurunun geri çekilmiş sayılmasından sonra yeniden başvuruda bulunmuş olmaktır. 79. maddenin ikinci fıkrası başvuru sahibiyle, başvuru tarihinden itibaren en geç üç gün içinde mülakat yapılacağını ve başvurunun mülakattan sonra en geç beş gün içinde sonuçlandırılacağını hükme bağlamıştır.

Hızlandırılmış değerlendirme usulü (YUKK md. 79) kapsamında alınan kararlara karşı idare mahkemesine başvurulabilecek olmakla birlikte mahkemenin bu konuda verdiği kararların kesin olduğu YUKK'ta düzenlenmiştir. Böylece idare mahkemesi, başvuru sahibi hakkında verilen kararı yerinde bularak itirazını reddederse, başvuru sahibinin bir üst yargı merciine başvurma olanağı olmayacaktır.

Bu tez ile hızlandırılmış değerlendirme usulünün teorisi ve yerel mahkeme kararları ile uygulamaya yansımaları birlikte incelenecektir. Tez kapsamındaki amacımız ise hızlandırılmış değerlendirme usulünün hukuki sakıncaları ve uygulamada yaşanan sorunların tespiti ile bu sakıncaların giderilmesi amacıyla öneriler sunmaktır. Bu bağlamda özellikle YUKK'un 80/1-d

hükmü uyarınca, madde 79 çerçevesinde mahkemeye yapılan başvurularda idare mahkemesinin vermiş olduğu kararların kesin oluşu ve kanun yolunun kapatılmış olması nedeniyle oluşan hak kayıpları irdelenecektir.

Anahtar Kelimler: Uluslararası Koruma, Uluslararası Koruma Başvurusu, Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü, Etkili Başvuru, Mülteci

ABSTRACT

Under the Law No. 6458 on Foreigners and International Protection (LFIP), asylum seekers arriving in our country must personally apply to the provincial governorate of their location to obtain international protection status. Pursuant to LFIP, international protection applications are processed under two procedures: the regular procedure and the accelerated procedure. However, there are notable distinctions between these two procedures in terms of the timeframes for processing applications and the procedural safeguards afforded to applicants. Under the accelerated procedure, in certain cases, decisions on international protection are reached more rapidly.

According to the initial paragraph of article 79 of the LFIP, the grounds for applying the accelerated procedure include: failing to raise any issues requiring international protection during the application; misleading authorities by using false or misleading documents, or by failing to present documents that could influence the decision; deliberately destroying or disposing of identity or travel documents to hinder the determination of identity or nationality; being under administrative detention for deportation; submitting an application solely to delay or prevent the enforcement of a deportation decision; creating a risk to public order or public security, or having previously been deported from Turkey for such reasons; and reapplying after the application was considered withdrawn. According to the second paragraph of article 79, the applicant must be interviewed within three days from the date of application, and the decision on the application must be made within five days following the interview.

Applications subject to the accelerated procedure are presumed to be unfounded by default, although applicants are given the opportunity to rebut this presumption. Decisions made under the accelerated procedure (Article 79 of LFIP) can be challenged before the administrative court; however, LFIP stipulates that the decisions rendered by the court in this regard are final. Consequently, if the administrative court upholds the decision and rejects the applicant's objection, the applicant will not have the possibility to appeal to a higher judicial authority.

The purpose of this thesis is to examine the theoretical principles and practical uses of the accelerated procedure alongside the decisions of local courts, identifying the legal concerns

and practical issues arising from its implementation. Furthermore, it seeks to propose solutions to address these concerns. Within this framework, particular focus will be placed on Article 80/1-d of the LFIP, which restricts legal remedies for appeals against article 79 decisions, creating the risk of rights violations.

Keywords: International Protection, Application for International Protection, Accelerated Procedure, Effective Remedy, Refugee

KISALTMALAR

1951 Sözleşmesi : 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme

1994 Yönetmeliği : Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esas Hakkında Yönetmelik

2006 Genelgesi: 22.06.2006 Tarihli Uygulama Talimatı 57 Sayılı EGM Genelgesi

AB : Avrupa Birliği

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AT : Avrupa Toplulukları

AY : Anayasa

AYM : Anayasa Mahkemesi

BKK : Bakanlar Kurulu Kararı

BKZ : Bakınız

BM : Birleşmiş Milletler

BMGK : Birleşmiş Milletler Genel Kurulu

BMMYK : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

BMYYYY : Birleşmiş Milletler Yardım ve Yeniden Yapılanma Yönetimi

CAT : Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komitesi

CEAS : Common European Asylum System

CPT	: Avrupa Konvansiyonuna Karşı İşkence ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Koruma Komitesinin
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
E.T.	: Erişim Tarihi
GGM	: Geri Gönderme Merkezi
GİB	: Göç İdaresi Başkanlığı
GKY	: Geçici Koruma Yönetmeliği
HSK	: Hakimler ve Savcılar Kurulu
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi / Bildirgesi
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
İYUK	: İdari Yargılama Usul Kanunu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
Konsey	: Avrupa Konseyi
KSHA	: Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi
Md.	: Madde
MC	: Milletler Cemiyeti
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ	: Milattan Önce
OASS	: Ortak Avrupa Sığınma Sistemi
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumuna
SSGSSK	: Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

TVK	: Türk Vatandaşlık Kanununun
UKBA	: Birleşik Krallık Sınır Ajansı
UKÇY	: Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik
UKDK:	Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu
UİK	: Uluslararası İşgücü Kanunu
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
YUKKY	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik

GİRİŞ

Göç, insanlık tarihinin temel dinamiklerinden biri olmuştur. Günümüzde de dünya genelinde karmaşık ve çok yönlü bir mesele olarak varlığını sürdürmektedir. Özellikle çeşitli coğrafi, ekonomik, politik ve insani faktörler, bireyleri ülkeler arası hareketliliğe yönlendirirken, uluslararası koruma başvuruları da bu karmaşıklığın bir parçası haline gelmiştir. Bu bağlamda, sığınma talebinde bulunan bireylerin başvurularının değerlendirilmesi süreci, uluslararası hukukun ve insan haklarının odak noktalarından biri haline gelmiştir.

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşmesi (1951 Sözleşmesi), mültecilere yönelik uluslararası korumanın temel taşı olarak oluşturmakla birlikte, siyasi zulüm temelinde şekillenen dar kapsamlı mülteci tanımı nedeniyle, mevcut uluslararası koruma mekanizmaları, özellikle sığınma ihtiyacı bulunan ancak bu kapsamda tanımlanmayan bireyleri koruma alanının dışında bırakmaktadır. Bu durum, uluslararası sözleşmeler çerçevesinde sunulan korumanın kapsamının yeterliliği ve bu tanımın dışında kalan bireylerin hangi hukuki çerçeve dahilinde korunabileceği gibi temel soruları beraberinde getirmektedir. Zorunlu göç gibi insan hakları ihlallerinin daha fazla olduğu süreçlerde, hukuki düzenlemeler ile uygulamalarda ortaya çıkan eksikliklerin, uluslararası hukuk normları ve insani değerlerle uyumlu bir şekilde ele alınarak çözüme kavuşturulması büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, koruma mekanizmalarının kapsayıcılığının artırılması ve insan hakları temelli bir yaklaşımın benimsenmesi, uluslararası toplumun öncelikli sorumlulukları arasında yer almaktadır.

Uluslararası koruma talebinde bulunan kişi sayısındaki artış idari yapılar üzerinde önemli bir mali yük oluşturmaktadır. Bazı başvuru sahipleri, zulüm korkusuna dayalı nedenlerden ziyade ekonomik ya da başka saiklerle uluslararası koruma mekanizmasına başvurmaktadır. Bu tür başvuruların daha hızlı bir biçimde sonuçlandırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ancak hızlandırılmış değerlendirme usullerinin benimsenmesi hak arama özgürlüğünün ihlali ve başvuruların etkin bir şekilde incelenmemesi gibi birtakım olumsuz sonuçlar da doğurmaktadır.

Bu çalışmada, sığınmacılara etkin bir koruma sağlanıp sağlanmadığı sorusuna yanıt aramak amacıyla, bu bireylere tanınan statülerin değerlendirilme usulü ve esaslarının yanında sığınmacılara sağlanan korumanın kapsamı, sığınmacıların hak ve sorumlulukları çerçevesinde

ele alınmıştır. Birinci bölümde, Uluslararası korumanın tarihi, 1951 Sözleşmesi kapsamında yabancılara sunulan uluslararası korumanın yerel mevzuatımıza yansımaları ile 1951 Sözleşmesi'nin mülteci tanımı, Türk hukukundaki mültecilere ilişkin temel kavramlar hukuki yönleriyle incelenmiştir.

İkinci bölümde Türki hukuku'nda uluslararası koruma başvuru süreçleri ve uluslararası korumanın kapsamı genel olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda uluslararası koruma statüsü başvurusu, uluslararası korumaya ilişkin başvurunun kaydedilmesi, uluslararası koruma başvurusu sahibi olan yabancılara hakları ve idari gözetim, uluslararası koruma başvurusu yapan yabancının mülakat süreci, uluslararası koruma statüsü başvurusu hakkında karar verilmesi, uluslararası koruma statüsü sahibinin hakları ve uluslararası koruma statüsünün sona ermesi konuları incelenecektir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde, sığınma başvurularının hızlı ve öncelikli şekilde incelenmesini hedefleyen hızlandırılmış değerlendirme usulü ele alınacaktır. Bu kapsamda, mahkeme kararları ışığında sürecin hukuki çerçevesi ayrıntılı olarak irdelenecektir. Ayrıca, bu usulün uygulanması sırasında ortaya çıkan etik sorunlar, hukuki eksiklikler ve insan hakları ihlalleri analiz edilecektir. Özellikle, hızlandırılmış değerlendirme sürecinin yol açtığı uygulama hataları ve hak kayıpları üzerinde durulacaktır. Son olarak, sığınmacıların korunmasını güçlendirmek ve mevcut sistemin yarattığı olumsuzlukları gidermek amacıyla somut çözüm önerileri sunulacaktır. Böylece, sığınma arayan bireylerin haklarını zedeleyen unsurların nasıl minimize edilebileceği tartışmaya açılacaktır.

Bu araştırma, uluslararası koruma ve göç alanındaki akademik tartışmalara katkıda bulunmayı, mevcut politikaların ve pratikaların incelenmesiyle geniş bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, hızlandırılmış değerlendirme usullerinin, sığınmacıların hakları ve refahı üzerindeki etkilerini anlamak için temel bir zemin oluşturmayı hedeflemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI KORUMA HAKKINDA GENEL AÇIKLAMALAR

I. Uluslararası Koruma Kavramı

Uluslararası koruma, devletlerin egemenlik sınırları dışında meydana gelen ağır insan hakları ihlalleri, silahlı çatışmalar ve zulüm gibi nedenlerle bireylerin kendi ülkelerinde yaşamlarını sürdürmelerinin mümkün olmaması durumunda, uluslararası hukuk çerçevesinde uluslararası toplum tarafından sağlanan himayeyi ifade eden temel bir kurumdur. Söz konusu koruma uluslararası toplum adına sığınma talep eden devlet tarafından sağlanmaktadır. Bu bölümde, öncelikle uluslararası koruma kavramının tanımı yapılmakta; ardından, söz konusu kavramın tarihsel gelişimi, özellikle I. Dünya Savaşı öncesi dönemden başlayarak savaşlar arası süreç ve II. Dünya Savaşı sonrasında şekillenen uluslararası sistem bağlamında incelenmektedir. Böylelikle, uluslararası koruma rejiminin tarihsel arka planı ortaya konulmakta ve günümüzdeki uygulamaların hukuki dayanakları ile kurumsal yapıları daha iyi anlaşılabilir hâle gelmektedir.

A. Tanımı

Uluslararası sözleşmelerde ve mevzuatımızda uluslararası koruma kavramının tanımına yer verilmemiştir. Ancak mevcut uluslararası koruma hukuku terminolojisinde genel hatları ile uluslararası koruma, uluslararası hukuk ilkeleri doğrultusunda, uluslararası toplumun kendi ülkelerinin korumasından yararlanamayan ve menşe ülkeleri dışında bulunan belli kategorideki bireylerin temel haklarını korumaya yönelik faaliyetler olarak tanımlanmaktadır¹.

Bununla beraber Avrupa Birliği (AB), Birleşmiş Milletler (BM) ve diğer bazı bölgesel kuruluşların düzenlemeleri çerçevesinde modern uluslararası koruma hukukunda uluslararası koruma, kendi ülkelerinden uzakta yaşayan ve devletlerinden yeterli himaye göremeyen belli

¹ BMMYK sözlüğü için bkz. UNHCR, *Master Glossary of Terms Rev. 1* (Geneva, 2006), 13, <<http://www.refworld.org/pdfid/42ce7d444.pdf>> (E.T.:19.11.2023).

bir grubun, temel haklarını güvence altına almak amacıyla uluslararası hukuka dayalı olarak yürütülen çabaların bütünü olarak tanımlanır².

Uluslararası Göç Örgütü, uluslararası korumayı kapsamlı bir şekilde tanımlar. Bu tanıma göre, uluslararası koruma; bireylerin haklarının, insan hakları ve mülteci hukuku gibi ilgili yasal alanların hem özüne hem de metnine uygun şekilde güvence altına alınmasını hedefleyen kapsamlı bir terimdir³.

Uluslararası koruma rejimi, teamül hukuku normları ve çok taraflı sözleşmelerle tesis edilen yasal çerçeve uyarınca şekillenmektedir. Bu kapsamda koruma statüsü;1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme⁴'nin normatif yapısı(1951 Sözleşmesi),1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Ek Protokollerinin milletlerarası hukuk düzenlemeleri, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin insani müdahale yetkisi, Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) *de facto* koruma pratikleri, IOM'un temel sözleşmeleri, çekirdek insan hakları belgeleri tarafından garanti altına alınan hakların etkin şekilde uygulanmasını temin etmeyi hedefler şeklinde tanımlanmaktadır⁵. Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere, "uluslararası koruma" terimi, ulusal korumanın eksik olduğu veya bireyin böyle bir eksiklikten şüphelendiği durumlarda gündeme gelmektedir. Bu tanımlamalarda ortak olan belirgin noktalardan biri, kişinin güvenliğinin başka bir ülke tarafından temin edilmesi ve bu güvencenin uluslararası normlara dayanmasıdır. Bu sebeple bu tür bir güvence, "ikame koruma" şeklinde de ifade edilmektedir⁶.

Uluslararası korumada asıl muhatap koruma talep edilen devlet olsa da bu korumayı sağlamakla yükümlü olan devletin yanında uluslararası yasal düzenlemeler kapsamında, tüm ülkelerin ve küresel kuruluşların, bireylere uluslararası güvence sunma ve sorunlarına çözüm

² Neva Övünç Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, 1. Baskı (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2015), s. 27.; Aydoğan Asar, *Yabancılar Hukuku (Temel Konular)*, 9. Baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024), s. 253.; Bülent Çiçekli, *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunuyla Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteci Hukuku*. 6. Baskı (Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016), s. 215.; Vahit Doğan, Alper Çağrı Yılmaz, Lale Ayhan İzmirli, *Türk Yabancılar Hukuku*, 2. Baskı (Ankara: Savaş Yayınevi, 2017), s.139.

³ Uluslararası Göç Örgütü, *Uluslararası Göç Hukuku: Göçmen Hakları ve Devletlerin Yetkileri Rehberi*. 2. baskı, IOM Yayınları, 2019, s. 88, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf.

⁴ Mültecilerin hukuki statüsünü düzenleyen uluslararası sözleşme, 28 Temmuz 1951 tarihinde İsviçre'nin Cenevre kentinde imzaya açılmış olup, Türkiye Cumhuriyeti tarafından 5 Eylül 1961 tarihli ve 10898 sayılı Resmî Gazete'de 'Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme' başlığıyla yürürlüğe konulmuştur.

⁵ Ed. Richard Perruchoud Jillyanne Redpath-Cross, *Göç Terimleri Sözlüğü*, (2.Baskı, No 31, Uluslararası Göç Örgütü,2013) s. 60.

⁶ Öztürk, s. 27.; Çiçekli s. 215.

retme noktasında ortak bir sorumluluğu bulunmaktadır. Bu bağlamda, özellikle BM ile Birleşmiş Milletler Mlteçiler Yüksek Komiserliği⁷ (BMMYK) kritik bir rol stlenmektedir⁸.

Uluslararası koruma kavramı, AB mevzuatında da BM düzenlemelerinden biraz farklı bir içerikle ele alınmaktadır. Bu farklılık, ilk olarak "geçici koruma"nın (*temporary protection*) düzenlendiği 2001/55/AT Konsey Yönergesi ve "ikincil koruma"nın (*subsidiary protection*) düzenlendiği 2004/83/AT Konsey Ynergesiyle⁹ görülmektedir. Bu uygulamalar, uluslararası koruma kapsamında mülteci statüsünün dışında kalan kişilerin hukuksal olarak korunmasını sağlamaktadır. AB, uluslararası koruma hukukuna mülteci statüsü dışında kalanlar için "ikincil koruma" ve "geçici koruma" gibi iki yeni terimi kabul etmiştir. Bu durum, AB'nin uluslararası koruma alanında yalnızca mülteci statüsüne sahip bireyleri değil, aynı zamanda diğer koruma statülerinden (rneğin, ikincil koruma veya insani koruma) yararlanan kişileri de kapsayacak şekilde bir koruma rejimi oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, "uluslararası koruma" terimi, mlteçilerin uluslararası hukuk düzeninde korunmasını içermekle birlikte, bu korumanın ötesine geçen geniş bir çerçeveye sahiptir. Başka bir deyişle uluslararası koruma terimi, 1951 Sözleşmesi'nde tanımlanan grupların ötesine geçerek, geri göndermeme ilkesi doğrultusunda korunması gerekenleri de içeren evrensel ve bölgesel insan hakları sözleşmelerine dayanarak daha geniş bir alanı ifade etmektedir¹⁰.

Bu açıklamalar ışığında uluslararası korumanın zengin bir yelpazede varlık gösterdiği gözlemlenmektedir. İlk olarak, mülteci koruması zorla yerinden edilmiş bireylerin haklarını ve güvenliğini sağlamak için temel bir kalkan sunar. Ardından tamamlayıcı koruma, belirli koşullar altında genellikle ikincil koruma ya da geçici koruma şeklinde adlandırılan alt kategorilere ayrılarak sunulur. Zira aşağıda ayrıntılı olarak inceleneceği üzere mültecilik statüsü 1951 Sözleşmesinde tanımlanan kriterlere uyan bireylere sağlanan bir koruma biçimidir. Sözleşme içerisinde yer verilen kriterlere uygunluk, mülteci korumasının temelidir. Bu

⁷ **BMMYK**, uluslararası hukuk kapsamında mlteçilerin haklarını korumak, zorla yerinden edilmiş bireylere insani yardım sağlamak ve mülteci krizlerine kalıcı çözümler üretmekle görevli bir BM kuruluşudur. 14 Aralık 1950'de BM Genel Kurulu tarafından kurulan BMMYK, 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolü gibi temel uluslararası metinlerle yetkilendirilmiştir.

⁸ **Sibel Yılmaz**, *Kitlesel Akın (Sığınma) Durumunda Geçici Koruma Rejimi ve Asgari Muamele Standardı*, 1. Baskı (Ankara, Seçkin Yayınları, 2016) s. 119.; **iekli** s. 215.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Council Directive 2004/83/EC (29 April 2004) on Minimum Standards for the Qualification and Status of Third Country Nationals or Stateless Persons as Refugees or as Persons Who Otherwise Need İnternational Protection and the Content of the Protection Granted, Official Journal of the European Union (L 304/12 EN), 30.9.2004. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0083&from=EN> (E.T.:15.02.2024).

¹⁰ **ztrk**, s.40.; **iekli** s. 218.

korumanın temin edilmesi, kişinin anlaşmada öngörülen kriterleri karşılayıp karşılamadığının incelenmesine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu değerlendirme, başvuru devlet veya kuruluş tarafından gerçekleştirilir ve kişinin mülteci statüsüne uygun olup olmadığına karar verilir¹¹.

Tamamlayıcı koruma ise, mülteci olarak tanınma kriterlerini karşılamayan ancak uluslararası korumaya gereksinimi olan diğer kişileri de kapsayacak biçimde genişletilmek istenen bir koruma biçimidir. Bu tanım, sözleşmede mülteci olarak kabul edilme şartlarını karşılamayan, ancak insan haklarına saygı gösterilerek uluslararası koruma ihtiyacı bulunan bireyleri de kapsamaktadır¹².

Mülteci koruması ile tamamlayıcı koruma arasındaki bağlantının sebebi, kişilerin ulusal korumaya ihtiyaç duymalarının, sözleşmede belirtilen kriterleri tam olarak karşılamamasına rağmen, tehdidin ciddiyeti ve sonuçları itibarıyla zorunlu hale gelmesidir. Bu durum, koruma arayışında olan insanların ulusal korumadan yoksun bırakılmasına veya bu korumayı reddetmelerine yol açabilir. Özellikle, kişilerin yaşadığı tehdidin ciddiyeti ve geri dönüşünün tehlikeleri göz önüne alındığında, ulusal korumanın yetersiz kalması durumunda, uluslararası korumaya başvurulması gerekebilir. Bu nedenle tamamlayıcı koruma, mültecilik statüsünün sağladığı korumadan yoksun kalan kişilere ek bir koruma sağlayarak, onların temel haklarını ve güvenliklerini korumayı amaçlar. Bu sayede uluslararası koruma sistemi daha kapsayıcı ve adil hale getirilir, bireylerin haklarına saygı gösterilir ve insanlık onuru korunur¹³.

B. Uluslararası Koruma Kavramının Tarihsel Gelişimi

1. I. Dünya Savaşı Öncesi Dönem

İnsanlık tarihinde, göç etmek kaçınılmaz bir gerçeklik olmuştur¹⁴. Doğal afetlerin yarattığı tahribatlar, iklim değişiklikleri, yapısal hak ihlalleri, çatışmalar veya farklı bir hayat kurma çabaları gibi nedenlerle insanlar binlerce yıl boyunca yaşadıkları alanlardan başka yerlere göç etmişlerdir.

¹¹ Erdal Özbek, *Sığınma Hakkı Ve Mültecilerin İnsan Haklarının Korunması*, (Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2019) s. 49.; Çiçekli s. 245.

¹² Özbek, s.50.; Çiçekli s. 275.

¹³ Özbek, s.50.; Çiçekli s. 287.

¹⁴ Vahit Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 16. Baskı (Ankara: Savaş Yayınevi, 2019), s. 205.

Bu göç hareketleri sonucunda, kendi ülkelerindeki korumadan yoksun kalan ve mağdur duruma düşen bireyler için uluslararası koruma kurumunun ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu kişiler, vatandaşı oldukları ülkelerin koruma sistemlerinden yararlanamadıkları için uluslararası koruma mekanizmalarına başvurmuşlardır. Bu mekanizmalar, mültecilerin ve diğer koruma ihtiyacı olan bireylerin temel haklarını güvence altına almak ve emniyetli bir barınma imkânı sunmak amacıyla oluşturulmuştur. Bu bağlamda uluslararası koruma, insanlığın ortak sorumluluğunu ve dayanışmasını yansıtan önemli bir kurum haline gelmiştir.

Korunma hakkı ve sığınma kavramlarının başlangıcı kesin bir şekilde saptanamamakla birlikte benzer göç hareketlerine ilişkin örnekler tarih boyunca kaydedilmiştir. Özellikle MÖ 2000'li yıllarından başlayarak Hitit ve Aztek medeniyetlerinde, uluslararası korumanın temel esaslarından birini teşkil eden geri göndermeme ilkesinin hayata geçirildiği tespit edilmiştir¹⁵.

Hitit Hükümdarı Urhi'nin, amcası tarafından tahttan indirilerek Mısır'a iltica etmesi ve orada sığınmacı statüsünde yaşamını sürdürmesi tarihte kaydedilmiş ilk örneklerdendir. Benzer şekilde, Aztek medeniyetinde de bir kölenin efendisinden kaçıp korunmak için sığınması durumunda, onu iade etmemeleri, topraklarında kalmasına izin vermeleri ve ona kötü muamele yapmamaları şeklinde bir prensip öngörülmüştür. Bu uygulama aynı zamanda geri göndermeme ilkesinin antik çağlardaki bilinen örneklerinden birini teşkil etmektedir¹⁶.

Sığınmacılık, iltica, mültecilik ve göç kavramlarının modern çağdaki ilk örnekleri, Otuz Yıl Savaşları'nın sonrasında gözlemlenmiştir. 1618'den 1648'e kadar olan dönemde yaşanan bu savaşlar, görünüşte dini sebeplere dayanmasına rağmen aslında siyasi egemenlik mücadelelerinin sonucu olup bu savaştan kaçan insanların sayısı göz ardı edilemeyecek kadar fazla olmuştur¹⁷. 1648 Vestfalya Barışı'ndan itibaren devletler birbirlerinin egemenliklerini tanımaya yönelik adımlar atmışlardır. Bu durum, 18. yüzyılın sonlarına doğru gelişen milliyetçilik akımının uluslararası düzeydeki bireyler için kimlik tanımlamalarını zorunlu hale getirmesine yol açmıştır¹⁸.

¹⁵ **Mustafa Tevfik Odman**, *Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku (Dünya'da ve Türkiye'de İlticanın Gelişim Süreci)*, 1. Baskı, (Ankara, Yetkin Yayınları, 2020), s. 6-7.

¹⁶ **Odman**, s. 6-7.

¹⁷ **Zeynep Deniz Altınsoy**, *Yabancılar Hukuku Çerçevesinde Uluslararası Koruma*, (Mersin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015), s. 5.

¹⁸ **Laura Barnett**, *Global Governance and the Evolution of the International Refugee Regime*, Vol 14 (International Journal of refugee Law, No:2/3,2002), s. 244.

20. yüzyıl, büyük savaşlar ve bağımsızlık mücadeleleri ile birlikte milyonlarca insanın yer değiştirdiği göç ve sığınma olaylarının sıkça yaşandığı bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Bu durum, sığınmacı hareketlerini evrensel bir probleme dönüştürmüş olup devletleri bu probleme yönelik çözüm arayışlarına yönlendirmiştir. Uluslararası koruma hukukunun temelleri de bu şekilde atılmaya başlanmış, çeşitli düzenlemeler ve uygulamalar aracılığıyla sistematik bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Mültecilik olgusu, özellikle 20. yüzyılın büyük çatışmaları olan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'ndan sonra, uluslararası gündemin kritik problemlerinden birine dönüşmüştür. Savaşların yarattığı yıkım ve istikrarsızlık, milyonlarca insanı yurtlarından koparmak zorunda bırakmış olup bu durum mültecilerin hukuki statüsünün belirlenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Böylelikle uluslararası hukuk çerçevesinde mültecilere yönelik düzenlemeler yapılmış ve bu düzenlemelerde temel olarak mültecilerin yabancılarla eşit muamele görme ilkesi benimsenmiştir¹⁹. Ancak, mültecilerin özel durumları göz önünde bulundurularak, bazı hakların yabancılara göre daha geniş kapsamlı olduğu belirtilmiştir. Örneğin, mültecilerin vatandaşı olduğu ülkenin kendi vatandaşlarına uyguladığı bazı kısıtlamaların mültecilere uygulanamayacağı kabul edilmiştir. Mültecilere ilişkin sözleşmelerde, ayrımcılığın önlenmesi de önemli bir ilke olarak yer almaktadır. Bu kapsamda, mültecilerin ırk, din, milliyet, sosyal grup veya siyasi görüşlerine bakılmaksızın sözleşme hükümlerinden eşit şekilde yararlanması öngörülmüştür²⁰. Uluslararası koruma hukuku, 1920'den 1951 Sözleşmesi'nin imzalandığı döneme kadar yavaş bir gelişim göstermesi nedeniyle iki ayrı döneme ayrılarak incelenmesi gerekmektedir²¹.

2. I. Dünya Savaşı Sonrası Dönem

Birinci Dünya Savaşı sonrasında sosyal ve siyasi kaosun yanı sıra meydana gelen ihtilaller ve yoğun çatışmalar, büyük ölçekli göç hareketlerine yol açmıştır. Bu dönemde

¹⁹ James C. Hathaway, *The Rights of Refugees under International Law* (Cambridge, 2005), s. 230-234. Çiçekli, s. 26.

²⁰ Faruk Sönmezoğlu, Ülke Arıboğan, Gülden Ayman Ve Beril Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 4. Basım (Der Yayınlar, 2010), s. 498.; Hathaway, s. 230.

²¹ Odman, s. 14-15.

yalnızca Avrupa'dan 5 milyonun üzerinde insanın yaşadıkları yerleri terk ederek başka bölgelere göç ettikleri kaydedilmiştir²².

Birinci Dünya Savaşı sonrasında hızla artan nüfus hareketleri dünya genelinde geniş bir etki yaratmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak sorunları çözmek amacıyla yeni ve daha modern yaklaşımlar benimsenmeye çalışılmıştır. Ancak, devletler mülteci sorununa farklı perspektiflerden yaklaşmışlardır. Yapılan tanımlar çoğunlukla dini inanç, etnik köken ve siyasi görüş farklılıkları gibi etkenlere dayalı olarak, ikamet edilen ülkenin değiştirilmesine odaklanmış ve bu durum sorunun daha geniş ve aydınlatıcı bir şekilde ele alınmasını engellemiştir²³.

Yaşanan ciddi karışıklıklar ve olaylar, uluslararası barış ve güvenliği olumsuz etkilemiş, bu durumun düzeltilmesi amacıyla 1919 yılında Milletler Cemiyeti (MC) kurulmuştur. MC, özellikle Avrupa'daki mülteci problemlerini çözmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu dönemde gerçekleştirilen çalışmalar daha çok bireysel çabalar etrafında şekillenmiştir. Ancak mülteci sorunlarına yönelik yeni kurum ve organizasyonların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır²⁴.

MC dönemi olarak nitelendirilen ilk aşamada, 1912'de başlayan Balkan Savaşları ve akabinde ortaya çıkan Birinci Dünya Savaşı, Avrupa, Asya ve Orta Doğu'yu içine alan büyük çaplı göç hareketlerine yol açmıştır. Bu göçler, milyonlarca insanı etkileyerek küresel bir insanlık sorunu haline gelmiştir. MC'nin kuruluşunun ardından, MC'nin temel amaçları doğrultusunda bu soruna yönelik çeşitli girişimler başlatılmıştır²⁵.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında MC tarafından 1921 yılında Norveç Delegasyonu Başkanı Fridtjof Nansen, ilk Mülteciler Yüksek Komiseri olarak görevlendirilmiş ve Birinci Dünya Savaşı esirlerinin vatanlarına dönüşlerini temin etmek üzere bir dizi yenilikçi girişimde bulunmuştur. Fridtjof Nansen, yaptığı ilk çalışmalar sonucunda, yerinden edilmiş kişilerin temel sorunlarından birinin uluslararası alanda geçerli bir kimlik belgesinin eksikliği olduğunu tespit etmiştir. Bu bağlamda, bazı devletlerdeki gönüllü kuruluşların iş birliğiyle, literatürde

²² Çiçekli, s. 216.

²³ Daniel J. Steinback, *The International Refugee Definition*, Vol 45 (Ucl Law Review), s. 806.

²⁴ Çiçekli, s. 216.

²⁵ Mehmet Gönübol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma, Milletlerarası Siyasi Teşekküllerin Tarihi Gelişimi ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı*, 179. Sayı, 161. Bölüm (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1964), s. 69.

"Nansen Pasaportu" şeklinde tanınan bir kimlik belgesi tasarlamış olup bu belgenin 52 ülke nezdinde geçerlilik kazanmasını temin etmiştir²⁶. "MC Pasaportu" şeklinde de bilinen Nansen Pasaportu, yerlerinden olmuş bireylere imzacı 52 devletin sınırları içinde seyahat etme imkânı sağlamıştır. Nansen'in milletlerarası camia tarafından benimsenen bu girişimi, sığınmacılara yönelik uluslararası korumanın temelini oluşturan ilk hukuki belge niteliğini taşımıştır²⁷. Bu uygulama, savaş sonrası dönemin insani krizlerine çözüm üretme çabalarının önemli bir örneğini teşkil etmektedir.

3. II. Dünya Savaşı Sonrası Dönem

Tarihin gördüğü en büyük felaketlerden biri olan İkinci Dünya Savaşı milyonlarca insanın ölümüne, yaralanmasına ve yerinden edilmesine neden olmuştur. Savaş döneminde şehirler yıkılmış, alt yapı çökmüş, milyonlarca insan evsiz kalmıştır. Ekonomik olarak da pek çok ülkenin üretim alt yapısı çökmüş, ticaret ise durma noktasına gelmiştir. Savaş aynı zamanda sosyal ve siyasi dengeleri köklü bir biçimde değiştirmiştir. Bu etki, özellikle Avrupa kıtasında derinden hissedilmiştir. Yerle bir olan Avrupa kıtasında geniş ölçekli insan hakları ihlalleri ve ekonomik zorluklar nedeniyle çok sayıda insan mecburen göç etmiştir²⁸.

1941 yılının başlarında, savaşın yıkıcı etkilerine maruz kalan ülkelerin yeniden inşası ve savaş mağdurlarına çeşitli yardımların sağlanması amacıyla bir dizi girişimde bulunulmuş, bu çabalar neticesinde 1943'te Washington'da 44 ülkenin katılımıyla bir sözleşme yapılmıştır. Söz konusu sözleşme ile Birleşmiş Milletler Yardım ve Yeniden Yapılanma Yönetimi (BMYYYY) ismiyle uluslararası örgüt oluşturulmuştur. Bu örgüt işgal altındaki bölgelerde bulunan bireylerin kendi ülkelerine geri dönüşlerine yönelik faaliyetlerde bulunmak üzere yapılandırılmıştır²⁹. BMYYYY, milletlerarası koruma sağlama, sığınmacı statüsünün doğal yollarla sonlandırılması ve bu çerçevede problemin temelden çözümüne yönelik faaliyetler yürütmüştür.

Göçe bağlı olarak bu dönemde mülteci sorunu, çözülmesi gereken önemli bir mesele haline gelmiş olup ilgili düzenlemeler gündeme gelmiştir. 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalanan BM Sözleşmesi'nin 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmesiyle birlikte

²⁶ Odman, s. 14-16.

²⁷ Odman, s. 16.

²⁸ Altınsoy, s. 154 vd.

²⁹ Altınsoy, s. 7.

BM'nin kurulması mülteci sorununu uluslararası platformda ele almanın önemli bir adımını oluşturmuştur. Böylece mülteci konusu küresel gündemin öncelikli meselelerinden biri olmuştur. 10 Aralık 1948 tarihinde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda (BMGK) İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) kabul edilmiştir. Bu beyannamenin kabulüyle birlikte, klasik insan hakları çerçevesinde sığınma hakkı da hukuki bir düzenlemeye kavuşturulmuştur³⁰.

İHEB'nin 14. maddesi, bireylere uluslararası hukuk çerçevesinde sığınma hakkı tanımaktadır. Bu madde hükmüne göre, zulüm riski altında bulunan kişiler, başka devletlerden sığınma talep etme ve bu haktan yararlanma yetkisine sahiptir. Ancak bu hak, mutlak bir nitelik taşımamakta olup özellikle adi suçlar veya BM'nin temel ilkelerine aykırı eylemler nedeniyle yürütülen kovuşturmalar söz konusu olduğunda kullanılamamaktadır. Bu düzenleme ile sığınma hakkı klasik temel haklar arasında ele alınmıştır³¹. Bütün bu düzenlemelere rağmen uluslararası korumanın işlevselliği yeterli düzeye ulaşamamıştır.

İHEB'nin 14. maddesi, menşe ülkesinde zulme maruz kalan bireylerin başka bir ülkeye sığınma hakkını tanıırken, bu hakkın belirli durumlarda sınırlanabileceğini de ifade etmiştir. Özellikle insanlığa karşı suçlar kapsamında kabul edilen kasten yaralama, kasten öldürme, eziyet, işkence, köleleştirme, bilimsel deneylere zorlama, özgürlüğünden yoksun bırakma, çocukların cinsel istismarı, cinsel saldırı, zorla fuhşa sevk etme ve zorla hamile bırakma gibi fiiller, felsefi, siyasal, ırksal ya da dini gerekçelerle belirli bir kesime yönelik sistematik bir plan çerçevesinde işleyen kişilerin bu haktan yararlanamayacağı açıkça düzenlenmiştir³².

İHEB'nin 14/2. hükmünde, adi suçlar veya BM Şartı'nın temel prensiplerini ihlal eden fiiller nedeniyle yürütülen yargılamalar söz konusu olduğunda, sığınma hakkının kullanımının mümkün olmadığı düzenlenmiş olup sığınma hakkının sınırları çizilmiştir. Bu düzenleme bir taraftan mültecilerin hakları güvence altına alınırken, diğer taraftan sığınılan ülkenin halkının genel güvenlik ve asayişinin korunması hedeflenmekte, aynı zamanda kötü niyetli başvuruların

³⁰ İHEB madde 14: "*Bireylerin, zulüm riski nedeniyle başka ülkelerde sığınma talep etme ve bu haktan yararlanma yetkisi evrensel olarak tanınmıştır. Ancak, saf siyasi nitelik taşımayan suçlar veya BM'nin temel prensiplerini ihlal eden faaliyetler sebebiyle yürütülen kovuşturmalar söz konusu olduğunda, bu hakkın kullanımı kısıtlanabilir.*"

³¹ **General Assembly Resolution 217 A (III)** of 10 December 1948, *Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler*, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği Yayını, Ankara 1998, s. 168-173.

³² **Hüseyin Pazarcı**, *Uluslararası Hukuk*, 15. Baskı (Turhan Kitabevi, Ankara, 2016), s. 216.

önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede, sığınma hakkının kapsamına girmeyen durumlar açık ve kesin bir biçimde tanımlanmıştır.

İHEB, uluslararası sözleşme niteliği taşımamaktadır. Bu nedenle de hukuki bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Ancak, çok sayıda devletin bu metni kabul etmesi ve üzerinde geniş bir mutabakat sağlanması, Beyanname'ye siyasal ve ahlaki bir rehberlik özelliği kazandırmıştır. Bunun yanı sıra, Beyanname'de yer alan hakların önemli bir kısmının uluslararası hukukun kurallarına dahil olması, devletlerin bu hakları uygulama eğilimini güçlendirmiştir. Buna karşın, İHEB'nin içerdiği haklara yönelik herhangi bir gözetim, denetim ya da yaptırım gibi bir sistem bulunmamaktadır. Bu nedenle, Beyanname'de düzenlenen hakların etkin biçimde korunması amacıyla ayrı ve özel sözleşmelerin yapılması gereksinimi doğmuştur³³.

Bu gelişmelerin ardından, 14 Aralık 1950 tarihinde, sığınmacı ve mültecilere küresel ölçekte daha kapsamlı bir koruma sistemi geliştirmek ve yaşadıkları sorunlara kalıcı çözümler üretmek amacıyla, BMGK tarafından Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) oluşturulmuştur. BMMYK, çalışmalarına 1 Ocak 1951'de başlamıştır. Bu adımların ardından, Cenevre'de 26 ülkenin katılımıyla 28 Temmuz 1951'de BMGK'da 1951 Sözleşmesi kabul edilmiş ve sözleşme 22 Nisan 1954'te yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme, mülteci tanımına tarihsel ve coğrafi kısıtlamalar getirmesiyle öne çıkmaktadır³⁴.

1951 Sözleşmesi ve bu sözleşmeye ek olarak kabul edilen 1967 Protokolü, uluslararası hukuk alanında mültecilere ilişkin en kapsamlı ve ayrıntılı düzenlemeleri içeren evrensel nitelikteki temel belgeler olarak önemini korumaktadır. 1951 Sözleşmesi, uluslararası düzeyde mülteci tanımını sistematik biçimde ortaya koyan ilk yazılı metin olması nedeniyle, uluslararası koruma hukuku alanında bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Bu sözleşme, mültecilerin hukuki statüsünü ve temel haklarını detaylı bir şekilde düzenlemiş, aynı zamanda geri göndermeme (*non-refoulement*) ilkesini evrensel düzeyde güvence altına alarak uluslararası koruma rejiminin temelini oluşturmuştur. Bu sözleşmenin en önemli

³³ **Taner Kılıç**, *Bir İnsan Hakkı Olarak İltica*, <https://multeci.net/2008/02/bir-insan-hakki-olarak-iltica/>, E.T.: 03. 02. 2025.

³⁴ 1951 Sözleşmesi, Madde. 1/B(1)-a.

özelliklerinden biri, mültecilerin zulüm riski altında bulundukları ülkelere iade edilemeyeceğini kesin bir hükme bağlamasıdır³⁵.

1951 Sözleşmesi, günümüzde karşılaşılan yeni nüfus hareketleri ile ilgili yeterli düzenlemeler içermemekle birlikte, hala büyük bir hukuki değere sahip olup uluslararası koruma hukukunun uluslararası düzeydeki en önemli bağlayıcı belgesidir. Sözleşme, mültecilerin hukuki statülerini belirlemenin yanı sıra mültecileri, kabul eden ülkelerde sahip olabilecekleri bir dizi hakka dair ayrıntılı düzenlemeler de içerir. Söz konusu haklar; barınma, seyahat özgürlüğü, güvenlik, eğitim, sosyal haklar vb. temel alanları kapsamaktadır³⁶.

1951 Sözleşmesi'nin giriş bölümünde, taraf devletlerin mültecilerin korunmasına yönelik temel hedefleri açıkça ifade edilmiştir. Sözleşme, önceki dönemlerde oluşturulmuş dağınık haldeki uluslararası koruma hukukuna ait düzenlemelerinin gözden geçirilerek tek bir metinde birleştirilmesini ve mültecilere sağlanan korumanın kapsamının genişletilmesini hedeflemiştir.

Bu çerçevede, Sözleşme'nin 1. maddesinde mülteci, *“1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs”*³⁷ şeklinde tanımlanmıştır.

Ancak bu tanım, yalnızca 1951 öncesindeki olaylarla sınırlı tutulmuştur ve aynı zamanda devletlere, mültecilerin kabul edileceği coğrafya konusunda esneklik tanınarak seçimlik bir hak verilmiştir³⁸. Başka bir anlatımla 1951 Sözleşmesi, mülteci tanımında tarihsel ve coğrafi sınırlamalar yapılabileceğini kabul etmiş ve koruma talebiyle Avrupa'dan gelen kişilerle Avrupa dışından gelen kişiler arasında ayırım yapmıştır. Bu ayırım, Birinci Dünya

³⁵ Taner Kılıç, *Bir İnsan Hakkı Olarak İltica*, <https://multeci.net/2008/02/bir-insan-hakki-olarak-iltica/>, E.T.: 03. 02. 2025.

³⁶ Mehmet Özcan, *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku, Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, 1. Baskı (USAK Yayınları, Ankara, 2005), s. 14-15.

³⁷ 1951 Sözleşmesi, Madde 1.

³⁸ Özcan, s. 16.; Çiçekli, s.238.; Öztürk, s. 366.; Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, 5. Baskı (Ankara, Beta Yayınları, 2018), s.144.

Savaşı'nın başlangıcına dayanmakta olup dönemin mülteci rejiminin Avrupa merkezli bir yapıda olmasından dolayıdır.

Bununla birlikte Sözleşme'nin kabulü sonrasında yeni sığınma hareketleri ortaya çıkmıştır. Bu yeni mülteci gruplarının 1951 Sözleşmesi kapsamı dışında kalması nedeniyle, onların da aynı hukuki statüden yararlanabilmesi için 1967 Protokolü'nün yürürlüğe girmesiyle 1 Ocak 1951 tarih kısıtlamasına son verilmiş ve mültecilerin eşit haklardan faydalanabilmesi için yeni bir düzenleme getirilmiştir. Bu düzenleme ile taraf devletlerin protokole coğrafi sınırlama koymaksızın uygulama yapmaları öngörülmüştür.

Türkiye, uluslararası koruma hukukunun temellerini atan 1951 Sözleşmesini³⁹ belirli coğrafi ve zaman kısıtlamaları ile kabul etmiştir⁴⁰. Başka bir deyişle Türkiye, yalnızca 1951 öncesinde Avrupa'da yaşanan karışıklıklar sonucunda ülkesine sığınan bireyler için sorumluluk üstlenmiştir. Öte yandan Türkiye 1967 Protokolü'nü de imzalayarak, tarihsel kısıtlamayı ortadan kaldırmış ancak coğrafi kısıtlamayı sürdürmüştür. Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'ni ve 1967 Protokolü'nü coğrafi kısıtlama şartlarıyla kabul etmesinin temelinde, Asya ve Orta Doğu'ya yakınlığı nedeniyle olası iltica akınlarına karşı duyulan endişe ile bunun yaratacağı sosyal ve ekonomik yükler yatmaktadır⁴¹.

AİHM, Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi kısıtlamadan kaynaklanan sığınma politikasını AİHS kapsamında inceleyemeyeceğini hükmetmiştir. Mahkeme, ayrıca AİHS'de sığınma hakkı bulunmadığını ve bu nedenle AİHS'nin, taraf devletlerin mülteci statüsü belirleme usulleri ile coğrafi kısıtlamalarına müdahale etme yetkisi olmadığını karara bağlamıştır⁴².

Türkiye, gerek 1951 Sözleşmesi gerek 1967 Protokolünün ilk imzacıları arasında yer almasına rağmen, uzun yıllar boyunca ulusal mevzuatında kapsamlı ve bütünleşik bir "göç ve sığınma mevzuatı" oluşturmamıştır. Bunun yerine, mülteci ve göçmen politikalarını, farklı

³⁹ Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'nin Onaylanması Hakkında Kanun 5 Eylül 1961'de yürürlüğe girmiştir.

⁴⁰ **Lale Burcu Önüt**, "İdari Usul ve İdari Yargı Kararları Işığında Uluslararası Koruma Statüsü Başvuruları", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.14, sy. 2, (Aralık 2024), s. 638.

⁴¹ **Ender Canan Eroğlu ve Ruken Taşkiran**, *Sığınma Hakkı ve Mültecilerin Durumu*, (Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 1, Ocak 2002), s. 105-128; **Mürvet Ece Büyükçalık**, *Mülteci Hukuku'nun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları*. 1. Baskı (XII Levha, 2015) s.70; **Cemil Güner**, *İltica Konusunda Türkiye'nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı*, (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 56(4) ,2007), s.84.

⁴² **AİHM**, A.G. ve Diğerleri / Türkiye (40229/98) kararı

dönemlerde çıkarılan ve aslen başka amaçlara hizmet eden İskân Kanunu ve Pasaport Kanunu gibi düzenlemeler aracılığıyla yürütmüştür.

Bu parçalı yapı, Türkiye'nin uluslararası taahhütleriyle uyumlu, sistematik bir göç yönetimi geliştirmesini geciktirmiştir. Ancak zamanla, özellikle artan göç hareketleri ve uluslararası baskılar nedeniyle, Türkiye daha kapsayıcı ve modern bir hukuki çerçeve oluşturma ihtiyacını kabul etmiştir.

1985-1995 yılları arasında Türkiye sınırlarında yaşanan aşırı göç hareketleri⁴³, ülkenin mülteci ve sığınmacı politikalarını yeniden gözden geçirmesini zorunlu kılmıştır. Bu dönemdeki nüfus hareketleri, mevcut hukuki boşlukların giderilmesi ve daha sistematik bir yaklaşım geliştirilmesi ihtiyacını açıkça ortaya koymuştur.

Bu kapsamda Türkiye, bu ihtiyaca yanıt olarak ve 1951 Sözleşmesi'ne uyum sağlamak amacıyla 1994 yılında BMMYK temsilcileri, İçişleri Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı yetkililerinin üçlü görüşmesi sonrasında bir yönetmelik hazırlamıştır. *“Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik (1994 Yönetmeliği)”*⁴⁴ adlı bu yönetmelik aynı zamanda, kitlesel sığınma başvuruları ve olası nüfus akınlarına karşı alınacak önlemleri de düzenlemiştir. Yönetmelik Türkiye'nin göç yönetimi alanındaki ilk kapsamlı düzenlemesi olarak öne çıkmıştır. 16 Ocak 2006 tarihinde 2006/9938 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (BKK) ile söz konusu yönetmelikte değişiklikler yapılmış ve mültecilik başvurularında hak düşürücü süreler uzatılmıştır⁴⁵.

Literatürde "1994 Tarihli Yönetmelik" veya “Göç ve İltica Yönetmeliği” olarak bilinen bu hukuki düzenleme, Türkiye'nin iltica ve sığınma mevzuatındaki yasal eksiklikleri büyük ölçüde gidermiştir. Söz konusu yönetmelik, Türkiye'ye sığınma başvurusunda bulunan bireylerin yanı sıra ülkemiz üzerinden üçüncü ülkelere geçiş yapmak isteyen yabancıların statüsünü, kitlesel göç hareketlerine yönelik alınacak önlemleri ve yetkili makamların sorumluluklarını düzenlemektedir (94/6169 sayılı Yönetmelik, md. 1). Yönetmelik aynı

⁴³ M. Murat Erdoğan, *Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*, 2. Baskı (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2015), s. 46.

⁴⁴ Resmi Gazete, 30 Kasım 1994, Sayı: 22127.

⁴⁵ Yiğit, s. 11.

zamanda Avrupa ülkeleri haricindeki devletlerden gelen bireyleri “sığınmacı” olarak tanımakta ve bu kişilerin geçici olarak ülkede kalmalarına izin vermektedir.⁴⁶

Zaman içerisinde, özellikle 1994 Tarihli Yönetmelikte yapılan düzenlemelerin, Türkiye'nin uluslararası koruma hukuku alanında kapsamlı ve etkili bir hukuki altyapı oluşturmada yetersiz kaldığı görülmüştür⁴⁷. Bu bağlamda, Türkiye'nin iltica politikasında köklü değişimler öngören yeni bir "eylem planı" hazırlık aşamasına gelmiştir.

25 Mart 2005 tarihinde İçişleri Bakanlığı'nın hazırlayarak Bakanlar Kurulu'nun onayladığı "İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı", Türkiye'nin iltica ve göç politikalarını AB normlarıyla uyumlaştırmayı hedeflemektedir. Bu kapsamlı plan çerçevesinde; mevzuat reformları, kurumsal yeniden yapılanma, fiziki altyapı iyileştirmeleri ve gerekli mali kaynak tahsisleri öngörülmüştür⁴⁸. Ulusal Eylem Planı'nda öngörülen reformların büyük bir kısmı, 04.04.2013'te 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile hayata geçirilmiştir.

Türk hukukunda uluslararası koruma kavramına ilişkin yasal düzenleme ilk kez YUKK ile yapılmıştır. YUKK uyarınca uluslararası koruma; mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statülerini kapsamaktadır⁴⁹ (YUKK md. 3/1-r). YUKK'un yürürlüğe girmesinden önce, Türk hukukunda uluslararası koruma kategorileri yalnızca mülteci (*refugee*) ve sığınmacı (*asylum seeker*) ayrımıyla sınırlıydı⁵⁰.

II. Uluslararası Koruma Hukukuna İlişkin Temel Kavramlar

Uluslararası koruma hukuku, modern göç hareketleri ve kitlesel yerinden edilmeler karşısında bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunmasını amaçlayan en önemli hukuki mekanizmalardan biridir. Bu alan, devletlerin egemenlik yetkileri ile insan hakları standartları arasındaki dengeyi kurmaya çalışırken, özellikle mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve

⁴⁶ **Bilhan Kartal** ve **Emre Başçı**, *Türkiye'ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri*, (Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(2), 2014) s. 283.

⁴⁷ **Nasih Sarp Ergüven** ve **Beyza Özturanlı**, *Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 62(4),2013) s.1031-1032.

⁴⁸ **Güner**, *İltica Konusunda Türkiye'nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı*, s. 87.

⁴⁹ **Talat Kaya**, “Uluslararası Koruma Başvurularının Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü Kapsamında Nasıl Ele Alınması Gerektiğine İlişkin Tespitler”, *Hukukun Güncel Meseleleri Erzincan Sempozyumu: Özet Bildiri Kitabı* (10-13 Şubat 2022), Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Yayını, 2022, s. 282-283.

⁵⁰ **Gamze Aydoğdu**, “Şartlı Mülteci, İkincil Koruma Ve Geçici Koruma Statüsündeki Yabancıların Boşanma Davalarında Uygulanacak Hukukun Belirlenmesi”, *The Journal of Social Sciences*, sy. 66, (Ekim 2023), s. 539.

sığınmacı gibi statüler üzerinden şekillenmektedir. Kavramların doğru tanımlanması ve kapsamlarının net bir biçimde ortaya konulması hem uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesi hem de iç hukuk düzenlemelerinin etkin bir biçimde uygulanabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, uluslararası koruma hukukuna ilişkin temel kavramların açıklığa kavuşturulması konunun sistematik ve bütüncül bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

A. Yabancı

5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanununun (TVK) md. 3/d hükmü uyarınca yabancı; Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi olarak tanımlanmıştır. Aynı tanım YUKK'ta da yapılmıştır. Bu bağlamda, “yabancı” terimi yalnızca başka bir devletin vatandaşlığını taşıyan kişileri değil, aynı zamanda herhangi bir devletin vatandaşlığına bağlı olmayan vatansızları, mültecileri ve sığınma talebinde bulunan kişileri de içermektedir. Yani Türk hukuku bakımından yabancı, Türk vatandaşlığı bulunmayan ancak Türkiye’de bulunan kişileri ifade etmektedir⁵¹.

Devletler Hukuku Enstitüsü ise "yabancı" kavramını “*sadece geçici veya mukim ya da yerleşik, mülteci veya ülkeye kendi istekleri ile girmiş olup olmadıkları fark etmeksizin, bir devletin ülkesinde bulunup da hâlen vatandaşlık hakkı olmayan kimseler*”⁵² şeklinde tanımlamıştır.

B. Sığınmacı

Temel hakları zarar gören ya da zarar görme riskiyle karşılaşan bireyler ve bu zarar karşısında korunmayan veya korunamadığından ülkesini terk ederek ihtiyaç duyduğu korumayı başka bir devlette arayan kişiye “sığınmacı” denilmektedir⁵³.

Uluslararası hukukta mülteci ve sığınmacılar benzer yaşamsal tehdit algılamalarına sahip olmalarına rağmen hukuki açıdan aralarında önemli bir fark bulunmaktadır. "Mülteci",

⁵¹ Nuray Ekşi, *Yabancılar Hukuku*, s.38.

⁵² Enstitü’nün “Yabancıların Kabulü ve Sınır Dışı Edilmesi Konusunda Uluslararası Kurallar” başlıklı belgesinin Fransızca orijinalinden aktarılan tanımın alıntılandığı kaynak için bkz. Ergin Ergül, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku’nda Sınır Dışı Etme Geri Gönderme ve Geri Verme* (Ankara, 2012), s. 14.

⁵³ Ahmet Hamdi Topal, *Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı*, (İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (1), 2014), s.52.

mültecilik statüsü resmi olarak kabul edilen kişiyi; "sığınmacı", mültecilik statüsünün değerlendirme sürecinde olan kişiyi ifade etmektedir⁵⁴. Ancak bu iki kavram Türk hukukunda daha farklı bir kullanıma sahip olmuşlardır. 2014 yılına kadar yürürlükte kalan 1994 Yönetmeliği kapsamında, Avrupa ülkelerinde meydana gelen gelişmeler nedeniyle Türkiye'ye gelenler "mülteci", Avrupa dışından gelenler ise "sığınmacı" olarak sınıflandırılmaktaydı⁵⁵. Yani şu an yürürlükte olan YUKK'a göre şartlı mülteci olarak adlandırılan kişiler, 1994 Yönetmeliğinde sığınmacı olarak adlandırılmıştır⁵⁶.

Sığınmacı terimi, hukuki anlamda tam olarak tanımlanmamış olmakla birlikte geniş bir kapsama sahiptir. Mültecilik statüsü ise, uluslararası hukuka dayalı olarak belirlenen ve yasal bir tanıma sahip bir statüdür. Bu statü, mültecinin uluslararası koruma talebine ilişkin olarak belirli kurallar çerçevesinde şekillenir. Öte yandan sığınmacı kavramı, genellikle bireyin iradesini ön plana çıkaran bir terim olarak kullanılır ve "sığınma talepçisi" veya "sığınma arayan kişi" gibi ifadelerle eşanlamlı olarak kullanılmaktadır⁵⁷. Bu bağlamda sığınma; bir kişinin, bulunduğu ülkesindeki baskılar veya ayrımcı hukuki uygulamalar nedeniyle kendi devletini terk ederek başka bir devletin ülke sınırları içerisine, diplomatik misyonlarına (büyükelçilik veya konsolosluklar), savaş gemilerine veya devletin tescilli hava araçlarına sığınması eylemi ve bu devletin uluslararası korumasına başvurması anlamına gelmektedir⁵⁸.

C. Mülteci

1951 Sözleşmesinde; 1 Ocak 1951 tarihinden önce gerçekleşen olaylar sebebiyle dini inancı, ırkı, uyruğu, belli toplumsal gruba aidiyeti ya da siyasi görüşleri nedeniyle zulüm görme korkusu taşıyan ve bu korkusu haklı nedenlere dayanan bir kişinin; vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunması ve bu ülkenin korumasından yararlanamaması ya da söz konusu korkular nedeniyle bu korumayı istememesi veya vatansız olması durumunda, daha önce sürekli ikamet ettiği ülke dışında bulunması ve benzer nedenlerle oraya geri dönememesi ya da dönmek istememesi durumunda, bu kişi veya kişilerin mülteci sayılacağı belirtilmiştir⁵⁹.

⁵⁴ **M. Tefik Odman**, *Mülteci Hukuku*, Ankara, (AÜ SBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları, No:15, 1995), s.189.

⁵⁵ **İşıl Özkan**, *Göç Ve Vatandaşlık Hukuku*, 1. Baskı (Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2022), s.245.; **Esra Yılmaz Eren**, *Mülteci Hukukunda Geçici Koruma*, 2. Baskı (Ankara, Seçkin Yayıncılık,2022), s.55.

⁵⁶ **Nuray Ekşi**, *Yabancılar Hukuku*, s.148.

⁵⁷ **Taneri**, s. 18.

⁵⁸ **Pazarcı**, s. 217.

⁵⁹ <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf> (E.T..23.11.2024)

BMMYK Tüzüğü'nün md. 6/2. hükmünde Yüksek Komiserin vazifeleri belirtilirken mültecinin tanımı da yapılmıştır. Bu tanım, 1951 Sözleşmesi'nde yer alan ölçütlerle uyumlu şekilde oluşturulmuştur. Tüzüğe göre mülteci kavramı, 1 Ocak 1951'den önce gerçekleşen olaylar neticesinde ırkı, dini, milliyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrama korkusu taşıyan; bu korkunun makul gerekçelere dayanması durumunda, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu nedenle ya da kendi isteği dışında başka nedenlerle söz konusu ülkenin himayesinden faydalanamayan veya faydalanmak istemeyen kişiler ya da herhangi bir devletin vatandaşı olmayan ve daha önce daimi olarak yaşadığı ülkenin dışında bulunan, benzer korkular veya kendi tercihi dışında gelişen nedenlerle o ülkeye geri dönemeyen veya dönmek istemeyen bireyleri kapsamaktadır⁶⁰. Bu tanım mülteci statüsüne yönelik uluslararası koruma sağlamanın temel çerçevesini çizmektedir.

Yukarıda yer verilen resmi tanımlamalar dışında mülteci kavramı için, birçok farklı disiplini ilgilendiren bir konu olması nedeniyle kavram beşeri, siyasal, hukukî, felsefî ve ekonomik perspektiflerden de ele alınmıştır. Bu çok boyutlu yaklaşım, mülteci kavramının çeşitli açılardan incelenmesine olanak sağlamıştır. Her bir disiplin mültecilerin durumu ve hakları hakkında farklı bakış açıları geliştirerek sorunun daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sunmuştur⁶¹.

Mülteci kavramı genel olarak, 1951 Sözleşmesi ile uyumlu bir biçimde ırk, din, milliyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi görüşleri nedeniyle baskı altında olduğunu hisseden; kendi devletine olan güvenini yitiren ve bu devletin tarafsız kalmayacağı kaygısıyla vatanını terk edip başka bir ülkeden sığınma talebinde bulunan ve bu talebi ilgili devlet tarafından onaylanan birey şeklinde tanımlanmaktadır⁶². Bu tanım, mülteci statüsünün hukuki ve insani çerçevesini belirlemektedir.

Farklı bir bakış açısıyla mülteci, hukuken belirli bir ülkede vatandaşlığı olmasına karşın ırkı, dini, ekonomik, sosyal ya da siyasi nedenlerle bu ülkeyi terk ederek başka bir devlete geçici

⁶⁰Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Tüzüğü - madde14 E.T..23.11.2024

⁶¹ **Neva Övünç Öztürk**, *Uluslararası Hukuktaki Mülteci Tanımının Mülteci Kavramı ve Tanımın Oluşum Süreci Açısından Değerlendirilmesi*, Prof. Dr. Tuğrul Arat'a Armağan , (Ankara, 2012),s. 919 vd.

⁶² **Gökhan Taneri**, *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (Non-Refoulement İlkesi)*, 1. Baskı, (Bilge Yayınevi, Ankara, 2012), s. 18.

olarak sığınan kişi olarak tanımlanmaktadır⁶³. Bu tanım, mültecilerin statüsünü ve sığınma süreçlerinin geçiciliğini vurgulamaktadır.

Diğer bir görüş ise mültecileri iki ana başlık altında sınıflandırır: kısa vadeli olanlar ve uzun vadeli olanlar. Kısa vadeli olanlar (*displaced persons veya short term refugees*), genellikle bir siyasi kriz ya da savaş nedeniyle ülkelerini terk ederek başka bir ülkeye sığınan bireylerdir. Bu tür mültecilerin, içinde bulundukları kaos ortamının bitmesi veya huzurun sağlanması halinde, vatanlarına geri dönmeleri mümkün hale gelebilmektedir. Uzun vadeli olanlar (*long term refugees*), genellikle hayatlarının geri kalan kısmını mülteci statüsünde geçirecek ve ülkelerine asla geri dönemeyecek kişilerdir. Bu grup, kalıcı yerinden edilme durumuyla karşı karşıya kalmış, geri dönüşü imkansız olan bireyleri kapsamaktadır⁶⁴.

Kuhlman, mültecileri "beynelmilel zorunlu göçmenler" olarak tanımlamıştır⁶⁵. Bu tanım ile mültecilerin uluslararası sınırları aşarak başka bir ülkeye sığınmalarının, genellikle zorunlu ve kaçınılmaz bir durum olduğunu vurgulamıştır. Savaş, zulüm, şiddet veya doğal afetler gibi nedenlerle ülkelerini terk etmek zorunda kalan mülteciler, "zorunlu göçmenler" kategorisinde değerlendirilmektedir. Bu bakış açısı, mültecilerin karşı karşıya kaldığı koşulların, yalnızca bireysel bir tercihten değil, hayatta kalma ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlardan kaynaklandığını gösterir.

Goodwin-Gill'e göre mülteci, bireysel koşulları ve yaşadığı ortamın dayanılmaz hale gelmesi nedeniyle bu durumlardan kaçmaya çalışan ve bu uğurda çaba gösteren kişidir⁶⁶. Bu tanım ise mültecilerin durumunu daha insani ve bireysel bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Aynı zamanda mültecilerin yaşadığı zorlukların ve göç etme kararlarının sadece dışsal değil, aynı zamanda kişisel bir hayatta kalma mücadelesi olduğu da vurgulanmıştır.

Haddad'ın yaklaşımına göre mülteci, ulusal siyasi yapının içine dahil edilme olanağından yoksun bırakılmış bireydir. Bu durum, belirgin bir zorlama veya kurumsal dışlama pratiğiyle pekiştirmiştir⁶⁷. Burada vurgulanan nokta ise mültecinin yalnızca fiziksel bir tehditte kaçmak zorunda olması değil, aynı zamanda siyasi veya toplumsal bir dışlanma

⁶³ **Doğan, Yılmaz, İzmirli**, *Türk Yabancılar hukuku*, s. 142.

⁶⁴ **Seha Meray**, *Devletler Hukukuna Giriş*, 3. Baskı (Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968), s. 247.

⁶⁵ **Tom Kuhlman**, *Towards a Definition of Refugees*, (Refugee Studies Centre Documentation Centre, University of Oxford, 1991), s.8, (E.T..23.11.2024)

⁶⁶ **Guy S. Goodwin-Gill, Ve Jane Mcadam**. *The Refugee in International Law*. (New York, 2011), s.16

⁶⁷ **Emma Haddad**, *The Refugee in International Society*. (Cambridge Studies in International Relations, Cambridge: Cambridge University Press, 2008), s. 24

süreciyle karşılaşmasıdır. Mülteciler, yaşadıkları toplumdan, hükümetten veya diğer toplumsal yapılarından ayrılmaya zorlanmış, bu durum onları başka bir ülkeye sığınmaya itmiştir. Bu tanım, mültecilerin genellikle sadece güvenlik tehditleri nedeniyle değil, aynı zamanda ulusal toplulukları tarafından dışlanmalarından ötürü de göç ettiklerini ortaya koymaktadır.

YUKK md. 61’de yapılan tanıma göre mülteci, *“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statü”* olarak tanımlanmıştır. Bu hükümle, 1951 Sözleşmesi’nde düzenlenen mülteci statüsü ulusal mevzuata uyarlanmıştır. YUKK 3(b) maddesinde, Avrupa coğrafyasına dahil devletler; Avrupa Konseyi’ne (Konsey) üye olanlar ve Cumhurbaşkanı Kararıyla (CBK) tespit edilecek diğer ülkeler şeklinde iki kategoride tanımlanmıştır. Söz konusu CBK’yla belirlenecek ülkeleri ise, coğrafi olarak Avrupa’da konumlanmakla birlikte AK üyeliği bulunmayan devletler olarak yorumlamak gerekmektedir.

D. Şartlı Mülteci ve Coğrafi Kısıtlama

Türkiye, 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’ne taraf olmakla birlikte, bu belgelerde yer alan coğrafi kısıtlama şartını koruduğundan, yalnızca Avrupa’dan gelen başvuru sahiplerini mülteci olarak tanımaktadır. Bu kısıtlama doğrultusunda, Avrupa’dan gelmeyen ve ülkelerini terk etmek zorunda kalan bireylerin mülteci olarak tanınması hukuken mümkün değildir. Bu durum, Türkiye’nin Avrupa dışındaki bölgelerde yaşanan çatışmalar veya zulüm nedeniyle yerinden edilen kişilere yönelik başka bir uluslararası koruma türünü hayata geçirmesine zemin hazırlamıştır. Nitekim YUKK’un 62. maddesinde, Avrupa ülkeleri haricinde yaşanan olaylar nedeniyle; ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri nedeniyle zulüm riskiyle karşı karşıya olduğunu haklı gerekçelerle öne süren ve bu yüzden vatandaşı olduğu devletin sınırları dışında bulunan, o devletin korumasından yararlanamayan veya bu korku sebebiyle korunma talep etmeyen yabancılara ya da benzer durumlardan dolayı vatansız bireylerin, daha önce sürekli ikamet ettikleri ülke dışında bulunmaları ve söz konusu

ülkeye geri dönememeleri ya da dönmek istememeleri hâlinde, statü belirleme sürecinin tamamlanmasının ardından kendilerine şartlı mülteci statüsünün tanınacağı ifade edilmektedir.

Bu hüküm uyarınca, söz konusu kişilerin üçüncü bir ülkeye yerleştirilene dek Türkiye’de kalma hakları olduğu düzenlenmiştir. Bu kişilerin ülkemizde şartlı mülteci statüsüyle kalacağı kayıt altına alınmıştır. Bu halde şartlı mülteci statüsü 1951 Sözleşmesi’nde belirtilen mülteci statüsüne ilişkin koşulları sağlayan ancak Avrupa dışındaki olaylar nedeniyle Türkiye’ye gelen ve geldiği ülkeye dönmeyi arzu etmeyip uluslararası koruma başvurusu yapan bu kişilere tanınan statüyü ifade eder. Bir başka anlatımla Sözleşme’nin coğrafi sınırlamalarına uygun şekilde, Türkiye, Avrupa dışında meydana gelen olaylardan kaynaklanan mağduriyetlere dayalı koruma taleplerini şartlı mülteci statüsüyle karşılamaktadır.

Şartlı mülteciler, “Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi kimlik belgesi” ile Türkiye’de ikamet izni almadan bulunma hakkına sahiptir. Ancak bu hak, İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenen süre ile sınırlıdır⁶⁸. Öte yandan, şartlı mültecilerin güvenli üçüncü ülkelere yerleştirilmeleri hususunda BMMYK tarafından sağlanan mutlak bir güvence mevcut değildir. Bu süreç gerçekleşmediği takdirde şartlı mültecilerin Türkiye’de kalmalarına izin verilmektedir⁶⁹. Bu durum, şartlı mültecilerin durumunda bir belirsizlik yaratarak, onların üçüncü ülkeye geçiş süreçlerinin güvence altında olmadığını ortaya koymaktadır.

E. İkincil Koruma ve Geri Göndermeme İlkesi

1951 Sözleşmesi’ne göre "ikincil koruma", mülteci statüsü kapsamında olmayan, fakat geri göndermeme ilkesi⁷⁰ (*non-refoulement*) ve uluslararası hukuk kurallarına göre korunması

⁶⁸ YUKK md. 83; YUKKY121 md. 93/1, 2

⁶⁹ **Nuray Ekşi**, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda Düzenlenen Uluslararası Koruma Türleri*, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Değerlendirilmesi, Ed. Ceyda Süral, Ekin Ömeroğlu, (Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2015) s. 42; **Ekşi**, *Yabancılar Hukuku*, s. 149.

⁷⁰ Geri göndermeme ilkesi (*non-refoulement*), sığınma talebinde bulunan bireylerin, işkence veya diğer zaliman, gayri insani muameleye maruz kalacakları bir ülkeye geri gönderilmemelerini güvence altına alır. Uluslararası hukukta, işkence ve kötü muameleye karşı etkin koruma sağlamak amacıyla geri göndermeme ilkesi, devletlerin yerine getirmeleri gereken yükümlülüklerin başında yer alır. BMMYK’nın ilgili raporun verilerine ilişkin görüşleri için bkz. UNHCR Executive Committee, Providing International Protection Including Through Complementary Forms of Protection, 33rd meeting, EC/55/SC/CRP .16, 2 June 2005, paragraf 17, (Çevrimiçi) <https://www.unhcr.org/media/providing-international-protection-including-through-complementary-forms-protection>, (E.T.:27.11.2024).

gerekli olan yaşam hakkı⁷¹ ve işkence yasağı⁷² hükümleri çerçevesinde koruma sağlanan kişilere tanınan statüyü ifade eder. Bu ilke, 1951 Sözleşmesi md. 33/1, İşkenceye ve Diğer Zalimane Gayri İnsani veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı BM Antlaşması⁷³ md 3, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (KSHA)⁷⁴ md. 6-7, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) md 2-3 hükümleriyle düzenlenmiş; ayrıca AİHM ve benzeri uluslararası mahkemelerin kararlarıyla şekillenmiştir⁷⁵. Bu koruma türü, mülteci statüsü için gereken şartları sağlamayan ancak iade edilmeleri durumunda yaşam hakkı, işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza riski taşıyan kişilere sağlamakta olup devletlerin uygulamalarında giderek daha belirgin bir yere sahip olmaya devam etmektedir.

AİHS, doğrudan sığınma hakkını ya da geri göndermeme ilkesini düzenlemese de AİHM, *Soering v. Birleşik Krallık* davası ile birlikte, geri göndermeme ilkesinin açıkça olmasa da AİHS'in 3. maddesinde yer alan işkence ve kötü muamele yasağı ile bağlantılı olduğunu kabul etmektedir⁷⁶. AİHM, bu kararlar, bir kişinin işkence veya kötü muameleyle uğrayabileceği bir ülkeye geri gönderilmesinin, Sözleşme'nin 3. maddesinde yer alan "*hiç kimseye işkence, zalimane, gayri insani veya aşağılayıcı muamele veya ceza uygulanamaz*" hükmüne aykırı olduğuna hükmetmiştir. Bu bağlamda, geri gönderme yasağı, işkence ve kötü muameleyle karşı

⁷¹ Yaşam hakkı, devletlerin yerine getirmesi gereken üç temel yükümlülükle güvence altına alınmıştır:

1. **Negatif Yükümlülük:** Devletler, kişilerin yaşamını hukuka aykırı olarak ortadan kaldırmamayı taahhüt eder. Bu, devletin kişilerin yaşamını ihlal etmemesi gerektiği anlamına gelir.
2. **Pozitif Yükümlülük:** Devletler, kişilerin yaşam hakkını korumak için gerekli uygun önlemleri almak zorundadır. Bu, devletin, yaşamın tehlikeye girmemesi için aktif olarak adımlar atması gerektiği anlamına gelir. Örneğin, sağlık hizmetleri, doğal afetlere karşı koruma ve şiddet içeren durumlarla mücadele etmek gibi önlemler içerir.
3. **Usulü Yükümlülük:** Yaşam hakkı ihlal edildiğinde, devletlerin caydırıcı etkisi olan etkin ceza hükümleri koyması ve ihlali gerçekleştirenler hakkında cezai kovuşturma yapması beklenir. Ayrıca, ceza yaptırımlarının infazını sağlamak da devletin sorumluluğundadır. Bu yükümlülük, yaşam hakkı ihlali durumunda etkili bir yargı süreci ve adaletin sağlanmasını garanti eder.

Bu yükümlülükler, yaşam hakkının korunmasını ve ihlallerinin engellenmesini sağlamaya yönelik devletlerin sorumluluklarını belirler ve uluslararası insan hakları hukuku tarafından güvence altına alınır. bkz., **Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rifat Murat Önok, İnsan Hakları El kitabı**, 7. bs., (Ankara, Seçkin Yayınevi, 2018), s. 96 vd.

⁷² Jus cogens normları arasında yer alan işkence yasağı, devletlere, bireylerin işkenceye ve kötü muameleyle uğramamaları için önleyici tedbirler almayı ve bu tür muamelelerin engellenmesini sağlamayı zorunlu kılar. Ayrıca, devletler, işkence ve kötü muameleyle karşı etkin bir şekilde mücadele etmekle yükümlüdürler; bunun için gerekli yasaları çıkararak, işkenceye ve kötü muameleyle yönelik her türlü eylemi cezalandırmayı ve bu tür olayları ayrıntılı şekilde soruşturmayı taahhüt ederler. bkz., **Tezcan, İnsan Hakları**, s. 145, 147 vd..

⁷³ R.G. T. 10.08.1988, S. 19895, Onay Kanun No: 3441.

⁷⁴ R.G. T. 21.07.2003, 25175, Onay Kanun No: 4868.

⁷⁵ **Boeles Pieter, Heijer, Maarten Den, Lodder, Gerrie, Wouters, Kees: European Migration Law**, 2nd edition, (Ius Communitatis Series, Volume 3, Cambridge, Intersentia, 2014), (European Migration)

⁷⁶ AİHM, *Soering v Birleşik Krallık*, (Başvuru No: 14038/88), 07.07.1989; aynı yönde bkz., AİHM, *Saadi v. İtalya*, (Başvuru No: 37201/06), 28.02.2008, paragraf 124-125.

korumayı amaçlayan temel bir insan hakları ilkesi olarak kabul edilmiştir.

Soering v. Birleşik Krallık davasıyla AİHS'in 3. maddesi gereği bir kişinin işkence veya kötü muamele riski taşıyan bir ülkeye geri gönderilmesinin yasaklanması uygulamada, *Soering Doktrini* olarak adlandırılmaktadır⁷⁷. Bu doktrine göre eğer geri gönderilecek kişinin, sınır dışı edileceği ülkede gerçek bir tehlikeyle karşı karşıya kalması söz konusuysa, bu durum onun geri gönderilmesini engellemektedir.

Esasen 1951 Sözleşmesi md. 33/1'de, taraf devletlerin mültecileri; ırkı, dini, milliyeti, belirli bir sosyal gruba ait olma ya da politik görüşleri nedeniyle hayatı ya da özgürlüğü tehlikeye girecek bir ülkeye iade etmeyecekleri ya da geri göndermeyecekleri düzenlenmiş olup mültecilerin güvenli bir şekilde korunmaları temel bir prensip olarak benimsenmiştir. 1951 Sözleşmesi'nin 33. maddesinde “mülteci” (*refugee*) ifadesi kullanılsa da, geri göndermeme ilkesinin yalnızca mültecilerle sınırlı olmadığı, daha geniş bir yorumla sığınma başvurusunda bulunan kişileri de kapsadığı kabul edilmelidir. Bu ilke, özellikle de işkenceye uğrama riski taşıyan durumlarda, suç işlemiş kişiler dâhil olmak üzere her türlü birey için en azından ilk aşamada uygulanmalı⁷⁸ ve gerektiğinde⁷⁹ mültecilerin yanı sıra sığınmacılar için de geçerli olmalıdır.

BMMYK Yürütme Komitesi, geri göndermeme prensibinin yalnızca mültecilere değil, aynı zamanda sığınma başvurusu yapan her bireye uygulanması tavsiye etmektedir. Böylece işkence riski taşıyan herkesin korunması gerektiğini vurgulamaktadır⁸⁰.

İkincil koruma statüsü, geri gönderme yasağına dayanır ve Türk yabancılar hukukuna göre, yabancı uyruklu hiçbir birey, işkenceye ya da insan onurunu zedeleyen, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele türlerine tabi tutulamaz. Ayrıca hiç kimsenin ırkı, dini, tabiiyeti, toplumsal grubu veya siyasi görüşleri nedeniyle hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında bulunan bir yere de gönderilemez (YUKK md. 4). Bu düzenleme, uluslararası koruma arayan kişilere yaşam ve

⁷⁷ **Maarten den Heijer**, *Whose Rights and Which Rights? The Continuing Story of Non-Refoulement under the European Convention on Human Rights*, (**European Journal of Migration and Law**, Vol. 10, No: 3, 2008, s. 280; **Hemme Battjes**, *The Soering Threshold, Why Only Fundamental Values Prohibit Refoulement in ECHR Case Law*, (**European Journal of Migration and Law**, Vol. 11, 2009), s. 205-206.

⁷⁸ **Taneri**, 67-68.

⁷⁹ **Goodwin-Gill, Guy S., McAdam, Jane**, *The Refugee in International Law*, 3rd edition, (Oxford University Press, 2011. Refugee) s.232

⁸⁰ BMMYK'nın ilgili raporun için bkz. **UNHCR Executive Committee**, *General Conclusion on International Protection*, (No: 81, 48th session, 1997, paragraf (h), (Çevrimiçi) <https://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c690/general-conclusion-international-protection.html>, 05.03.2019; UNHCR Executive Committee, *Safeguarding Asylum*, No. 82, 48th session, 1997, paragraf (d),(i), (Çevrimiçi) <https://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c958/safeguarding-asylum.html>, (E.T.:27.11.2024)

özgürlüklerini tehdit eden risklere karşı güvence sağlar.

Geri gönderme yasağı ilkesi uyarınca, gönderilecekleri ülkede işkence, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele görme riski taşıdıkları için ülkeden çıkarılamayan yabancılara, geçici nitelikte olmayan bir uluslararası koruma statüsü olarak ikincil koruma (tamamlayıcı koruma) sağlanmaktadır. Bu statü, kişinin yaşamını tehdit eden risklere karşı korunmasını ve güvencede olmasını amaçlar⁸¹.

BMMYK Yürütme Komitesi, ikincil koruma (tamamlayıcı koruma) kavramını açıkça tanımlamamakla birlikte, 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü kapsamına girmeyen ancak uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilere bu statünün uygulanmasını teşvik etmektedir. Bu kapsamda, mülteci sayılmayan ancak korunmaya ihtiyaç duyan bireylere uluslararası koruma sağlanması amaçlanmaktadır⁸².

Türkiye imzacısı olduğu uluslararası sözleşmeler ve AIHM'in verdiği kararlar çerçevesinde, mülteci ya da şartlı mülteci statüsüne giremeyen fakat menşe ya da geldiği yere geri gönderildiğinde ölüm cezası, işkence, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele riskiyle karşılaşacak ya da silahlı çatışmalar ve şiddet hareketleri yüzünden ciddi tehditlere maruz kalacak kişilere "ikincil koruma" statüsü sağlamaktadır. Bu statü, ulusal mevzuatta YUKK md. 63'te; mülteci ya da şartlı mülteci statüsüne uygun bulunmayan, ancak geri gönderildiği takdirde menşe veya ikamet ettiği ülkede,

- a) ölüm cezasına çarptırılma ya da infaz edilme,
- b) işkenceye veya insanlık onurunu zedeleyen ceza ya da muameleye maruz kalma,
- c) yaygın silahlı çatışmaların yaşandığı ortamlarda, ayırım gözetilmeyen şiddet eylemleri nedeniyle ciddi tehdit altında olma gibi risklerle karşı karşıya olan ve bu sebeple söz konusu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da bu korumayı istemeyen yabancı veya vatansız kişilere, statü tespit sürecinin ardından ikincil koruma statüsü verileceği, şeklinde düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile bireylerin yaşam hakkı, özgürlükleri ve güvenliklerinin korunması amaçlanmaktadır⁸³.

⁸¹ **Jane McAdam**, *Complementary Protection in International Refugee Law*, (Oxford University Press, 2007), s. 20

⁸² BMMYK'nın ilgili raporu için bkz. **UNHCR Executive Committee**, *Conclusion on the Provision on International Protection Including Through Complementary Forms of Protection*, (No. 103, 56th session, 7 October 2005), paragraf (i), (m), (Çevrimiçi) <https://www.unhcr.org/excom/exconc/43576e292/conclusion-provision-international-protection-including-complementary-forms.html>, 05.03.2019; UNHCR, *Global Consultations-Complementary Forms of Protection*, UN Doc. EC/ GC/01/18, Erişim Tarihi:27.11.2024

⁸³ BMMYK'nın ilgili raporu için bkz. **UNHCR**, *Guidelines on International Protection No. 12: Claims for Refugee Status Related to Situations of Armed Conflict and Violence Under Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol relating to the Status of Refugees and the Regional Refugee Definitions*, (HCR/GIP/16/12,

F. Kitlesel Akın ve Geçici Koruma

BMMYK Yürütme Komitesi, kitlesel akınlar sırasında devletlerin, sığınma talebinde bulunan kişileri ülkeye kabul etmelerinin gerekli olduğunu vurgulamış ve bu kişilere, geri göndermeme ilkesine uygun olarak, kalıcı bir koruma sağlanamasa bile geçici koruma sunulmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir⁸⁴. Geçici koruma, zorunlu olarak ülkesinden ayrılmış ve geri dönüş imkânı bulunmayan yabancılara acil bir koruma ihtiyacı sağlanmasına yönelik bir koruma mekanizmasıdır. Bu statü Türk hukukunda, özellikle kitlesel akınlar sırasında sınırlarımıza gelen veya bu süreçte bireysel olarak sınırlarımızdan giriş yapan ve uluslararası koruma talepleri bireysel düzeyde incelemeye tabi tutulamayan kişilere sağlanmaktadır (YUKK md. 91/1- Geçici Koruma Yönetmeliği (GKY).⁸⁵ md. 3/1/f).

Bir yabancıнын geçici koruma statüsüne hak kazanabilmesi için, belirli koşulların bir arada bulunması gerekmektedir. Bu koşullar arasında, kişinin kendi ülkesini terk etmek zorunda bırakılmış olması⁸⁶, terk ettiği yere geri dönememesi, acil⁸⁷ ve geçici bir korumaya muhtaç olması, kitlesel akın⁸⁸ sırasında sınırlarımıza gelmesi ya da kitlesel akın döneminde bireysel bir şekilde sınırlarımızı geçmesi ve uluslararası koruma talebinin bireysel olarak değerlendirilmesinin mümkün olmaması yer almaktadır. Tüm bu şartların yanı sıra, geçici koruma statüsünün sağlanabilmesi için Cumhurbaşkanı tarafından bu yönde bir karar alınması gerekmektedir (GKY md. 9/1-YUKK md. 91/2). Geçici koruma uygulaması, Cumhurbaşkanlığınca aksine bir düzenleme yapılmadıkça, geçici koruma ilanının geçerliliğinden önce, bu ilanı gerektiren olayların meydana geldiği ülke veya bölgeden ülkemize gelen kişileri kapsamayacağı için Cumhurbaşkanı kararının tarihi kritik bir önem taşımaktadır (GKY md. 7/2).

Türk yabancılar hukukunda, 28 Nisan 2011'den beri Suriye'deki gelişmeler nedeniyle Suriye'den toplu ya da bireysel bir şekilde ülkemize ulaşan veya sınırlarımızı aşan Suriye

02 December 2016), (Çevrimiçi) <https://www.unhcr.org/publications/legal/5ddfedc47/handbook-procedures-criteria-determining-refugee-status-under-1951-convention.html>, (E.T.:27.11.2024)

⁸⁴ BMMYK'nın ilgili raporu için bkz. **UNHCR Executive Committee**, *Protection of Asylum-Seekers in Situations of Large-Scale Influx*, No:22, 32nd session, 12A (A/36/12/Add.1), 21 October 1981, (Çevrimiçi) <https://www.unhcr.org/publications/protection-asylum-seekers-situations-large-scale-influx> (E.T.:30.11.2024)

⁸⁵ 13.10.2014 tarihli ve 2014/6883 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (RG. T. 22.10.2014, S. 29153)

⁸⁶ **Aydoğan Asar**, *Göç Yönetimi*, 2. Baskı (Ankara, Seçkin Yayınevi, 2016), s.190.

⁸⁷ **Asar**, *Göç Yönetimi*, s.190.

⁸⁸ Kitlesel akın, belirli bir ülke veya bölgeden kısa zaman aralığında yoğun nüfus hareketliliği şeklinde ortaya çıkan ve bu olağanüstü sayısal yoğunluk sebebiyle bireysel uluslararası koruma başvurularının prosedürel olarak değerlendirilmesinin mümkün olmadığı durumları tanımlamaktadır. (GKY mad. 3/1/j).

vatandaşları ve vatansızlara; geri göndermeme ilkesi, açık sınır politikası, kalış sürelerinin sınırlanmaması⁸⁹ ve kamplarda insani yardım sunulması esasları doğrultusunda "geçici koruma statüsü" verilmiştir (GKY Geçici md. 1/1). Bu nedenle 28 Nisan 2011 tarihinden itibaren, Suriye'deki gelişmeler nedeniyle olmasa da, Suriye üzerinden Türkiye'ye gelen üçüncü ülke vatandaşları hariç olmak üzere, geçici koruma sürecinin uygulandığı bu dönemde, ülkeye geliş şekline veya uyruğuna bakılmaksızın, kitlesel ya da bireysel olarak gelen tüm yabancılar GKY hükümlerine tabi tutulmuştur.

G. Güvenli Üçüncü Ülke ve Güvenli Ülke

Güvenli üçüncü ülke, sığınmacılar zulüm riskinden koruyan ve onlar için güvenli bir ortam sağlayan ülke olarak tanımlanır. Bir devletin güvenli üçüncü ülke statüsüne sahip olabilmesi için, 1951 Sözleşmesi ile AIHS'e taraf olması ve sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini eksiksiz şekilde yerine getirmesi gerekmektedir. Yani AB ülkeleri veya AB yasa koyucuları tarafından "güvenli üçüncü ülke" şeklinde belirlenen devletlerin, "güvenli üçüncü ülke" statüsünde olduğu anlamına gelir⁹⁰.

Bu yaklaşıma göre, bir bireyin sığınma başvurusunun kabul edilmesi veya mülteci statüsü alabilmesi için, zulüm gördüğü ülkeden doğrudan ya da "güvenli üçüncü ülke" olarak tanımlanmayan bir devlet üzerinden sığınma talep ettiği ülkeye ulaşması gerekmektedir. Başka bir deyişle, eğer sığınmacı güvenli üçüncü ülkeden gelmişse, sığınma talebinin kabul edilmesi veya mülteci statüsü verilmesi mümkün olmayabilir⁹¹.

"Güvenli üçüncü ülke" ve "güvenli ülke" kavramları sıklıkla birbirleriyle karıştırılmakta olup birbirinden tamamen farklı kavramlardır⁹². "Güvenli ülke" terimi, sığınmacının vatandaşı

⁸⁹ **Meltem İneli Ciğer**, *Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine*, (Göç Araştırmaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 3, Ocak- Haziran 2016), s. 80; Aksi yönde bkz., **Nuray Eksi**, *Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Korumanın Şartları, Geçici Koruma Usulü, Sağlanan Haklar ve Geçici Korumanın Sona Ermesi*, (İstanbul Barosu Dergisi, Cilt 88, S. 6, 2014), s. 83; Uzun süreli geçici koruma, uluslararası koruma statülerine alternatif hale geleceğinden, geçici korunanların toplu olarak uygun bir uluslararası koruma statüsüne geçirilerek haklarının kademeli bir şekilde artırılması ve entegrasyonun sağlanması gerektiği yönünde bkz., **Neva Övünç Öztürk**, *Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme*, (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 66, Sayı 1, 2017), s. 254-255.

⁹⁰ **Hüseyin Özcan**, *Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 74. Maddesinin 'Güvenli Üçüncü Ülke' Kavramı Bağlamında Genel Değerlendirilmesi*, (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 28/2, Temmuz 2020), s.825.

⁹¹ **Oğuz Emre Aydın**, *Güvenli Üçüncü Ülke Uygulamaları: Uygulamanın Dayanakları, Eleştirileri ve Hukukiliği*, (Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 5/1, 2020), s. 226.

⁹² **Aydın**, s. 226.

olduğu veya ikamet ettiği ülkenin güvenli olup olmadığını ifade eder. Buna karşılık, “güvenli üçüncü ülke” kavramı ise sığınma başvurusunda bulunan kişinin, sığınma talebinde bulunduğu ülkeye ulaşmadan önce transit geçiş yaptığı ülkeyi tanımlar⁹³. Görüldüğü gibi bu iki kavram, uluslararası koruma hukukunda farklı anlamlar taşımakta olup farklı sonuçlar doğurmaktadır. Bir kişinin menşe ülkesinin güvenli ülke olarak kabul edilmesi, sığınma hakkının sona ermesi veya sığınma talebinin reddedilmesi için yeterli bir sebep olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, söz konusu ülkede bireyin temel hak ve özgürlüklerinin korunduğu, zulüm veya ciddi insan hakları ihlallerinin bulunmadığı varsayımına dayanır. Dolayısıyla, eğer bir ülke güvenli olarak tanımlanıyorsa, o ülkeden gelen kişilerin sığınma talepleri, bu gerekçeyle reddedilebilmektedir⁹⁴. Bir devletin güvenli üçüncü ülke olarak nitelendirilebilmesi için, o devlette bireylere yönelik siyasi zulüm, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamelelerin uygulanmadığına dair güçlü kanıtların bulunması gerekir. Bu durum öncelikle söz konusu ülkede sığınma hakkını gerektirecek zulüm türlerinin yaygın olmadığının açıkça anlaşılmasını ifade eder. Ayrıca, bir ülkenin bu statüyü alabilmesi için, insanlık dışı veya onur kırıcı muamelelerin hiçbir şekilde uygulanmaması da temel bir şarttır. Bu ölçütler, AİHS’in 3. maddesinde belirtilen standartlarla uyumlu olmalıdır⁹⁵.

⁹³ Özcan, s.823.

⁹⁴ Aydın, s. 226.

⁹⁵ Özcan, s.825.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI KORUMA USULÜ

I.Uluslararası Koruma Statüsü İçin Başvuru Yapma

A. Genel Olarak

Uluslararası koruma başvurularında, başvuranın statüsünün belirlenmesine ilişkin değerlendirme usulü yönünden 1951 Sözleşmesi ile 1967 Protokolü kapsamında taraf devletlerce uygulanacak herhangi bir hüküm mevcut değildir. Sözleşme, taraf devletleri statünün belirlenmesine ilişkin anayasal ve idari yapıları çerçevesinde düzenleme yapma konusunda serbest bırakmıştır⁹⁶. Bu durum, statünün belirlenmesine ilişkin usullerin devletler arasında farklılık göstermesine neden olmaktadır⁹⁷. Bununla beraber mülteci statüsünün tespitiyle ilgili hükümler 1951 Sözleşmesi ile 1967 Protokolünde bulunmaktadır. Burada kastedilen, esasen uluslararası koruma başvurusunun analiz edilmesine dair bir değerlendirme usulüdür. Bu çerçevede, Türkiye’deki mevzuatta tüm uluslararası koruma statülerinin belirlenmesinde ortak bir değerlendirme usulü izlenmektedir⁹⁸. Bir kişinin uluslararası koruma talebinin kabulü, ancak söz konusu kişinin bir uluslararası koruma statüsüne sahip olduğunun tespit edilmesiyle mümkün hale gelir⁹⁹.

Türk hukukunda uluslararası koruma talebinin ele alınması, fiilî mültecinin durumunun resmi olarak tanınması ve bu tanıma dayalı olarak uluslararası koruma hakkından yararlanabilmesi ilgili resmi kurumlara yöneltilen müracaatla başlamaktadır. Bu süreç, nitelik bakımından idare hukuku çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir özelliğe sahiptir. Çünkü bireyin başvurusu ile başlatılan ve sonunda mülteci statüsünün tanınması veya reddedilmesi sonucunu doğuran bu süreç, idarenin tek başına karar vermesiyle sona erer. Bu durum, idari bir

⁹⁶ BMMYK’nın ilgili raporu için bkz. **UNHCR**, *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status and Guidelines on International Protection, Under the 1951 Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees, Reissued, Geneva, February, 2019.* (Handbook), paragraf 190. (E.T.:04.02.2025)

⁹⁷ **UNHCR**, *Handbook*, s. 191.

⁹⁸ YUKK md. 3/1 (r) hükmüne göre, uluslararası koruma; mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statülerini kapsayan bir üst kavramdır. Bu doğrultuda, bir başvurunun yapılması, yalnızca mülteci statüsüne değil, tüm bu koruma statülerinin değerlendirilmesine yönelik süreci başlatmaktadır..

⁹⁹ **Öztürk**, s. 451.

işlem olarak kabul edilmekte ve sürecin tamamı, idare hukuku ilkeleri doğrultusunda şekillenmektedir¹⁰⁰. Bu nedenle, uluslararası koruma başvurusunun incelenmesi ve mülteci statüsünün tespit edilme süreci, idari usul şeklinde değerlendirilmelidir¹⁰¹.

Türkiye’deki mevzuatta, idari usulleri düzenleyen temel bir kanun bulunmamakla birlikte her idari işlemde genel olarak izlenen belirli bir süreç ve usul bulunmaktadır¹⁰². Usul konusunda ana kuralların eksikliği, idari işlemlerin gerçekleştirme usullerinde farklılıklar doğurmaktadır. Ancak idari işlemlerin uygulanmasında genel olarak ilgili mercii, tek taraflı kararını açıklamadan evvel bir hazırlık sürecini işletir¹⁰³. Bu süreçte, kararın olgunlaştırılması, belirli şartlar altında tespiti ve açıklanması sağlanır. Bu bağlamda, mülteci statüsünün belirlenmesi ile ilgili kararın bir idari işlem olarak şekillenme sürecini ve statü belirleme usulünü, yürürlükteki mevzuat ışığında ele almak yerinde olacaktır.

B. Başvuruyu Almaya Yetkili Birim

Başvuruda bulunan kişinin, ilgili idari organa ilettiği taleple uluslararası koruma isteğinin değerlendirilme süreci başlar. Uluslararası koruma başvurularının başvuran tarafından bizzat valiliklere yapılması gerekmektedir¹⁰⁴ (YUKK md. 65/1). Başvurular ülke içerisinde veya sınır geçiş noktalarında emniyet birimlerine yapıldığında, söz konusu başvuru ilgili

¹⁰⁰ İdari işlem, İdare veya onun adına hareket eden özel hukuk kişileri tarafından, ayrıca yasama ve yargı organlarınca asli görevleri dışında yürütülen idari fonksiyon kapsamında, kamu gücü kullanılarak gerçekleştirilen; bireylerin ya da nesnelerin rızalarına bakılmaksızın hukuki statülerini doğrudan ya da belirli bir süreç sonunda etkileyen, kamu niteliği taşıyan tek taraflı işlemler. Tanım için Bkz. **Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, Türk İdare Hukuku**, 18.Baskı (Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024), s. 362.; **Halil Kalabalık, İdare Hukuku Dersleri C. II. 6. Baskı** (Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024) s. 23 vd.; **Oğuz Sancakdar, Lale Burcu Önüt, Eser Us Doğan, Mine Kasapoğlu Turhan ve Serkan Seyhan, İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı**, 12. Baskı, (Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024) s.315 vd.

¹⁰¹ Geniş anlamda idari usul, idarenin görev ve yetkilerini kullanırken maddi idare hukukuna ilişkin kuralları hangi yöntemlerle, hangi esaslara dayalı olarak ve hangi koşullar altında uygulayacağını gösteren bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle idari usul, idarenin faaliyetlerinin hukuk devleti ilkesine uygun yürütülmesini sağlayan temel bir araç niteliği taşır. Dar ve teknik anlamda idari usul ise, daha sınırlı bir çerçevede, idari işlemin hangi yöntem ve aşamalardan geçerek tesis edileceğini ifade etmektedir. İdari usule ilişkin kurallar, işlem yapma aşamasında idarenin uyması gereken yükümlülükleri ve işlemin muhatabı olan bireylerin sahip oldukları hak ve sorumlulukları ifade etmektedir. **Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, Türk İdare Hukuku**, s. 553 vd.; **Kalabalık, İdare Hukuku**, s. 160.; **Sancakdar vd.**, s. 342.

¹⁰² **Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, Türk İdare Hukuku**, s. 361.; **Kalabalık, İdare Hukuku**, s. 160.; **Ramazan Çağlayan, İdari Yargılama Hukuku**, 16. Baskı (Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024), s. 540.; **Ender Ethem Atay, İdare Hukuku**, 9. Baskı. (Ankara: Turhan Kitabevi, 2023) s. 463.

¹⁰³ **Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, Türk İdari Yargılama Hukuku**, 18.Baskı (Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2024), s. 374.; **Kalabalık, İdare Hukuku**, s. 41 vd. ; **Sancakdar vd.**, s. 380.

¹⁰⁴ **Kaya, Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü**, s. 282.

valiliğe bildirilmektedir. Ardından, başvuru süreci ve gerekli işlemler valilik tarafından yürütülmektedir (YUKK m.65/2)¹⁰⁵.

C. Başvuru Süresi

6458 Sayılı YUKK, uluslararası koruma taleplerinin sunulmasında belirli bir zaman sınırı öngörmemiştir. Fakat, kanuna aykırı yöntemlerle ülkeye giren ya da bu şekilde ülkede kalan bireylere yönelik yasal yaptırım uygulanmaması amacıyla talepleri "makul bir süre içinde" iletilmesini şart koşturmaktadır (YUKK md. 65/4). Bu çerçevede, makul süre içinde kendi isteğiyle valiliklere başvurarak uluslararası koruma talebinde bulunan ve Türkiye'ye kanuna aykırı yollardan giren veya bu şekilde kalan bireyler, haklı gerekçelerini açıklamaları halinde herhangi bir yaptırıma tabi tutulmazlar (YUKK md. 65/4). Bununla birlikte, yapılan değerlendirme sonucunda, yasa dışı giriş veya kalışlarına ilişkin geçerli nedenleri ortaya koyamayan kişilere, ilgili mevzuata göre cezai işlem uygulanmaktadır (YUKKY md. 65/4). Başvurunun yasalarda öngörülen makul süre içerisinde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin tespiti ve başvuru sahibinin kanuna aykırı yöntemlerle ülkeye girmesi ya da bu şekilde ülkede kalmasıyla ilgili beyanları, her bir başvuruda bulunan birey adına, kişinin özel durumu ve koşulları dikkate alınarak ayrı ayrı değerlendirilecektir (YUKKY md. 65/5). Hukukumuzda, uluslararası koruma talep eden ve kanuna aykırı yöntemlerle ülkeye giren ya da bu şekilde ülkede kalışlarını makul bir süre içinde geçerli bir gerekçeye dayandıramayan kişilere, yalnızca YUKK 102/1-a. hükmü uyarınca idari para cezası uygulanması öngörülmüştür. Bunun dışında herhangi bir yaptırım düzenlenmemiştir. Türkiye'nin taraf olduğu 1951 Sözleşmesi'nin 31/1 maddesi, ülkeye yasa dışı yollarla giren sığınmacılara, girişlerini geçerli nedenlere dayandırmaları halinde cezai işlem uygulanmamasını öngörmektedir. Ancak, bu düzenleme kapsamında yetkili mercilere müracaat için 'makul süre' standardı yerine başvuruların 'gecikmeksizin' (*without delay*) yapılması gerekliliği düzenlenmiştir.

AB uluslararası koruma hukuku kapsamında, 2013/33/AB sayılı Yönergesi'nin 20. maddesinin 2. fıkrası, bir üye devlete kanuna aykırı yöntemlerle ülkeye giriş yapan başvuru sahibinin, makul bir sürede geçerli bir gerekçe sunmaksızın uluslararası koruma talebinde bulunmaması durumunda barınma, yiyecek, giyecek, nakdi yardım veya harcama çeki gibi maddi karşılama koşullarının azaltılmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca, 2013/32/AB sayılı

¹⁰⁵ Çiçekli, *Mülteciler*, s. 158.

Yönergesi'nin md. 3/8-h hükmü uyarınca, kanuna aykırı yöntemlerle ülkeye girişten sonra imkan dahilindeki en kısa zaman diliminde uluslararası koruma başvurusu yapmayan sığınmacılar hakkında, taraf devletlerin bu başvuruları hızlandırılmış bir usulle değerlendirebilecektir. Bazı AB üyesi ülkeler, uluslararası koruma başvurusunun ülkeye girişten itibaren yapılması gereken süreyi somut bir üst sınırla belirlemiş ve bu süreye uyulmaması durumunda çeşitli yaptırımlar öngörmüştür. Bu yaptırımlar arasında, başvurunun güvenilirliğinin değerlendirilmesinde gecikmenin olumsuz bir unsur olarak dikkate alınması veya başvurunun hızlandırılmış bir usule tabi tutulması gibi uygulamalar yer almaktadır¹⁰⁶.

D. Başvuruyu Yapabilecek Kişiler

1. Başvurunun Şahsen Yapılması

Uluslararası koruma başvurusu, başvuru sahibi tarafından bizzat yapılmalıdır. Bireyin yasal temsilcisi veya avukatı aracılığıyla müracaat yapması olanaklı değildir (YUKKY md. 65/1). Böylece uluslararası koruma talebinde bulunan bireyin gerçekten bu korumaya ihtiyaç duyup duymadığı doğrudan kendisinden alınacak beyanlarla tespit edilebilecektir. Ayrıca, başvuru sırasında başvuru sahibinin kimlik bilgilerinin doğrulanması, beyanlarının tutarlılığının değerlendirilmesi ve kişisel koşullarının ayrıntılı şekilde anlaşılmasına da hizmet etmektedir. Bununla birlikte, uygulamada küçükler veya kısıtlılar gibi bazı özel durumlarda yasal temsilcilerin sürece dâhil olabileceği ancak asıl başvuru iradesinin yine bireyin korunmaya ihtiyaç duyduğu olgulara dayandırıldığı göz önünde bulundurulmalıdır. Böylelikle, başvurunun bizzat yapılması şartı hem idari süreçlerin güvenilirliğini artırmakta hem de başvuru sahibinin korunma ihtiyacının doğrudan değerlendirilmesini sağlamaktadır. Uluslararası koruma talebinde bulunan kişiye, eğer belirlenmişse mülakat tarihi ve yeri ile Türkiye'deki hakları ve sorumlulukları tebliğ edilir (YUKKY md. 66/2).

2. Aile Fertleri Adına Başvuru

Uluslararası koruma başvurularında bireysel müracaat esas olup başvuru sahibi, kendisiyle aynı koruma gerekçelerine sahip ve birlikte ülkeye giriş yapan aile üyeleri için de ortak başvuru yapma yetkisine sahiptir. Ancak bu durumda, başvuruya konu olan ergin aile

¹⁰⁶ **Asylum Information Database**, *Asylum Procedure*, Asylum Information Database | European Council on Refugees and Exiles (Çevrimiçi) (E.T.:04.12.2024)

üyelerinin, kendi için de başvuruda bulunulmasına dair açık muvafakatlerinin alınması gerekmektedir (YUKK md. 65/3.) Birlikte başvuru yapan ergin aile fertlerine, kendileri için de başvuru yapılmasına muvafakat etmeden evvel uluslararası koruma başvuru sürecine ilişkin usuller, başvuru sahibinin hakları, başvurularının ayrı ayrı değerlendirilme imkânı, her durumda başvuru sahibi statüsünde işlem görecekları ve idarenin gerekli gördüğü diğer hususlar hakkında detaylı bir şekilde bilgi verilir. (YUKKY md. 68/2). Muvafakat alınarak veya ergin olmamaları nedeniyle muvafakat ihtiyacı olmaksızın başvurusu yapılan aile üyelerinin başvuruları, bağımsız bir değerlendirme yapılmasına gereksinim duyulmadıkça başvuruyu yapan kişiyle birlikte değerlendirilir¹⁰⁷. Ancak başvuru sonucu başvuruyu yapan kişiyle beraber başvuru yapan diğer aile üyelerine de tebliğ edilmelidir. İdare mahkemesi bir kararında bu hususa dikkat çekmiştir. Söz konusu kararda¹⁰⁸; davacı, aile adına yapılan uluslararası koruma başvurusuna muvafakat vermiş ve bu başvuru hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında reddedilmiştir. Ret işlemi yalnızca başvuru sahibi Suayib Hazım Al Bakkar'a tebliğ edilmiştir. Mahkeme, söz konusu işlemin davacı bakımından da doğrudan hukuki sonuç doğurduğunu belirterek, dava açma süresinin başlayabilmesi için ergin olan davacıya ayrıca tebligat yapılması gerektiği sonucuna varmıştır. Dosyada davacıya yönelik tebliğ bulunmadığından davanın süresinde açıldığı kabul etmiştir.

Hukumumuzda çekirdek aile; aile üyeleri ile eş, ergin olmayan çocuklar ya da ergin olup bağımlı durumda olan çocuklardan oluşmaktadır (YUKK md. 3/1/a). Bunun yanı sıra BMMYK, "aile birliğı" ilkesinin, en azından eş ve küçük çocuklar için uygulanması gerektiğini kabul etmektedir. Ayrıca BMMYK, aile birliğı ilkesinin aile üyeleri aleyhine değil, lehine yorumlanması¹⁰⁹ gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, mültecilerin aile fertleri arasındaki ekonomik ve duygusal ilişkilerin gerektirdiğı "bağımlılık ilkesinin", kültürel

¹⁰⁷ YUKKY md. 68. Başvuru sahibinin aile üyeleri adına müracaat yetkisinin, uluslararası koruma hukukunda temel ilkelerden biri olan 'aile birliğinin korunması' prensibine dayandığı hakkında bkz. UNHCR Handbook, paragraf, 183, 213. YUKK md. 34, mülteci ve ikincil koruma statüsü sahiplerinin, yabancı eşleri ile reşit olmayan veya bakıma muhtaç çocuklarına (kendi veya eşlerinin çocukları) azami üç yıllık ikamet izni verilebilir. Bu madde ile, ikincil koruma ve mülteci statüsünde olanlarla birlikte ikamet izni alabilecek kişilerin kapsamına uluslararası koruma statüsüne başvurmamış veya kendilerine bu statü tanınmamış kişilerin de girebileceğı gözükmemektedir. YUKK md. 34/1'deki bu düzenleme, aile birliğinin sağlanması amacıyla bireysel olarak koruma başvurusu şartlarını taşımayan aile üyelerinin ve ona bağımlı kişilerin, "ikincil mülteci statüsü"ne (*derivative refugee status*) başvurarak söz konusu kişiye sağlanan haklardan faydalanmasını sağlayan BMMYK düzenlemesi ile paralellik arz etmektedir. Bkz. UNHCR, **Procedural Standards for RSD under UNHCR's Mandate**, Unit 5, s. 5-1/5-2.

¹⁰⁸ Ankara Bölge İdare Mahkemesi 10. İdari Dava Dairesi'nin 13.06.2024 Tarihli 2024/1225 E., 2024/3999 K. sayılı karar

¹⁰⁹ UNHCR, *Handbook*, paragraf 185.

çeşitlilikler ve özel koşullar göz önünde bulundurularak daha geniş aile birleşimi gerektiren durumlarda esnek bir biçimde uygulanmasını önermektedir¹¹⁰. Kişinin on sekiz yaşının altında olması, başkalarının ekonomik desteğine gereksinim duyması veya engelli olması durumlarında, ailenin özel ihtiyaçları bulunan üyelerinin korunmasına yönelik "bağımlılık ilkesi" önemli bir rol oynamaktadır¹¹¹. Bu ilke, sadece çekirdek aile üyeleriyle sınırlı kalmayıp aile birliği kapsamında yer alabilecek diğer kişilerin de dikkate alınmasını sağlar. Bu sayede ailenin ekonomik ve duygusal bağlarla birbirine bağlı olan, özel ihtiyaçları bulunan üyelerinin de aile birliğine dahil edilmesi mümkün hale gelir. Bu uygulama, ailenin bütünlüğünü koruyarak, ihtiyaç duyan bireylerin desteklenmesini amaçlar¹¹². Bu yaklaşım, mültecilerin ailevi bağlarını koruyarak yaşamlarını sürdürebilmeleri ve güvenliklerini sağlamaları adına önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. AİHM, aile birliğinin korunması ilkesini geniş bir şekilde yorumlayarak torun ile büyükanne ve büyükbaba arasındaki ilişkinin aile hayatında önemli bir rol oynadığı durumlarda, büyükanne ve büyükbabaların da aile üyeleri arasında kabul edilmesi gerektiğine karar vermiştir¹¹³. Mahkeme, aile birliği ilkesinin sadece çekirdek aile üyeleriyle sınırlı kalmaması gerektiğini, duygusal ve ekonomik bağların da dikkate alınarak daha geniş bir çerçevede uygulanması gerektiğini belirtmiştir.

Başvuru sürecinde aile üyelerinin uluslararası koruma başvurularının değerlendirilmesinde, yalnızca bağımsız bir inceleme yapılması gereken durumlar söz konusu olduğunda, başvuru sahibinin mülakatı ve başvurusu ayrı değerlendirilir (YUKKY md. 68/4). Ancak aile üyelerinin bağımsız bir değerlendirmeye ihtiyaç duyulmadığına kanaat getirilirse bu üyeler başvuru sahibinin talebiyle birlikte başvuruda bulunmuş sayılır ve söz konusu başvuru, başvuruyu yapan kişiyle birlikte değerlendirilir. (YUKKY md. 68/3) Bu düzenleme, aile birliği ilkesini gözeterek başvuru sürecinde tüm aile fertlerinin taleplerinin birbirinden bağımsız değil, bir bütün olarak ele alınmasını güvence altına almaktadır. BMMYK Klavuz İlkeleri ve El Kitabı, küçük yaştaki bireylerin uluslararası koruma başvurusunda bulunurken, onlara bakım sağlayan ebeveynlerinden birinin veya kendilerine bakmakla yükümlü olan aile üyelerinden

¹¹⁰ BMMYK'nın ilgili raporu için bkz. **UNHCR**, *Protecting the Family: Challenges in Implementing Policy in the Resettlement Context*, (20-21 June 2001, Çevrimiçi) s. 2, paragraf c, <https://www.refworld.org/reference/annualreport/unhcr/2001/en/70738> (E.T.:04.12.2024)

¹¹¹ BMMYK'nın ilgili raporu için bkz. **UNHCR**, *Protecting the Family: Challenges in Implementing Policy in the Resettlement Context*, paragraf. 5-6.

¹¹² **UNHCR**, *Handbook*, paragraf 185.

¹¹³ AİHM, *Marckx v. Belçika*, (Başvuru No: 6833/74), 13.06.1979, paragraf 45.

birinin de mülteci statüsü talep etmesi durumunda, küçük bireyin mülteci statüsünün belirlenmesinde "aile birliği" ilkesinin esas alınmasını önermektedir¹¹⁴.

3. Refakatsiz Küçükler ve Özel İhtiyaç Sahibi Bireylerin Başvuruları

Özel ihtiyaç sahibi kişiler¹¹⁵, özellikle refakatsiz çocuklar¹¹⁶, uluslararası koruma başvurusu sürecinde her aşamada öncelikli olarak değerlendirilir. Bu kişilere, başvuru aşamasındaki işlemler dahil olmak üzere, gerekli tüm kolaylıklar sağlanır ve her türlü destek sunulur¹¹⁷. Refakatsiz çocuklar, diğer başvuru sahipleriyle aynı şekilde uluslararası koruma başvurularını valilikler yapmakla yükümlüdür. Ancak, başvuruyu kendileri gerçekleştiremedikleri hallerde, başvuruları ilgili kurumlarca çocuğun bulunduğu yerden de alınabilir¹¹⁸. Uluslararası koruma başvurusu yapan refakatsiz küçükler, başvuru yapılmasıyla 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun (ÇKK) hükümlerine¹¹⁹ tabi olacaktırlar. Böylece refakatsiz küçüklerle ilgili tüm işlemler, başvuru aşaması da dâhil olmak üzere, çocuğun yüksek yararı gözetilerek yürütülecektir¹²⁰(YUKK md. 66/1/a). Ayrıca refakatsiz küçüklerin uluslararası koruma başvuruları hızlandırılmış değerlendirme usulünün kapsamına alınamaz (YUKK md. 79/4).

Dış görünüşü ile belirttiği yaş uyumlu olmayan bireylerin, İçişleri Bakanlığınca sağlık merkezlerinde yaş tespiti yapılır. Bu tespit sonucunda on sekiz yaşını tamamlamamış kişiler,

¹¹⁴ UNHCR, *Handbook*, paragraf 213.

¹¹⁵ YUKK md. 3/1 Bu kapsamda özel ihtiyaç grupları; uluslararası koruma talebinde bulunanlar veya bu statüyü elde edenler arasından, refakatsiz küçükler, engelli bireyler, yaşlılar, gebe kadınlar, çocuklu tek ebeveynler ile fiziksel, cinsel veya psikolojik işkenceye ya da diğer ağır şiddet türlerine maruz kalan kişiler olarak tanımlanmaktadır. (YUKKY md. 3/1 (v), md. 113/1).

¹¹⁶ YUKK md. 3(e) maddesinde çocuk; on sekiz yaşını tamamlamamış ve reşit olmamış birey olarak tanımlanırken, 3(m) maddesi uyarınca refakatsiz çocuk; yasal veya geleneksel olarak kendisinden sorumlu bir yetişkinin eşliği olmadan Türkiye'ye giren veya ülkede bulunduğu sırada refakatsiz kalan ve etkin bakım sağlanmayan çocukları ifade etmektedir.

¹¹⁷YUKK md. 67/1 ve YUKKY md. 113/2 hükmü doğrultusunda, çocuğun talebi göz önünde bulundurularak, söz konusu bireyler YUKK md. 66/1 (c) ve Yönetmelik md. 123/2 (a) hükümlerine göre, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nca ya uygun bir barınma tesisine ya da bir yakın akrabasının yanına ya da koruyucu aile hizmetleri kapsamında yerleştirilir. Yönetmeliğin 123. maddesinin birinci fıkrasının (e) bendi uyarınca, çocuğun üstün yararı ilkesi gözetilerek; yaşları ve gelişim düzeyleri de göz önünde bulundurulmak suretiyle kardeşlerin birlikte kalmasına öncelik verilmesi esastır. Ayrıca, YUKK m. 66 ve Yönetmelik m. 123/1 (e) hükümleri gereği, zorunlu bir neden olmadıkça çocukların yerleştirildikleri konaklama yerlerinde değişiklik yapılmaması yönünde bir idari ilke benimsenmiştir. Diğer yandan, YUKK m. 67/2 ve Yönetmelik md. 113/3 hükümleri, ciddi istismar vakalarına karşı özel bir koruma mekanizması içermektedir. Buna göre; işkence, cinsel saldırı ya da diğer ağır psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet türlerine maruz kalan özel ihtiyaç sahibi bireylerin, bu travmaların etkilerini gidermeye yönelik yeterli ve nitelikli tıbbi ve psikolojik destek hizmetlerine erişimi sağlanacaktır.

¹¹⁸ YUKKY md. 65/2.

¹¹⁹ YUKK md. 66/1 (a), YUKKY md. 123/1.

¹²⁰ YUKK md. 66/1 (a), YUKKY md. 123/2.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı¹²¹ İl Müdürlüğü'ne teslim edilerek, ilgili yasal usuller doğrultusunda işleme alınır. (YUKK md. 66/1/b) Velayet altında olmayan her küçüğün vesayet altına alınması gerektiğinden, (TMK md. 404/1) söz konusu bireyin on sekiz yaşını tamamlamamış ve beraberinde bir yetişkinin bulunmaması hallerinin idari mercilerce tespiti üzerine, durum gecikmeksizin yetkili vesayet makamı olan sulh hukuk mahkemesine bildirilir (TMK md. 397/2- 404/2). Bu bildirim ile sulh hukuk mahkemesi, refakatsiz çocukların korunmasını sağlamak amacıyla çocuğun menfaatlerini gözeterek uygun bir vasi atar (TMK md. 413/1). Bu vasi, çocuğun hukuki haklarını korumak ve bakımını üstlenmek için görevlendirilir. Sığınma arayan refakatsiz çocukların, yasal haklarını savunabilmesi ve çıkarlarını koruyabilmesi için, geçmiş yaşamlarına aşina ve onları en iyi şekilde temsil edebilecek bir yetişkin veya yasal temsilci tarafından temsil edilmeleri gerektiği prensibi, on altı ile on sekiz yaş arasındaki çocuklar da dâhil olmak üzere tüm refakatsiz çocuklar için geçerli bir uygulamadır¹²². Bu temsilci, çocuğun mülteci statüsü başvurusu ve diğer hukuki işlemleri sırasında çocuğun en yüksek yararını gözeterek, gerekli tüm işlemleri yönetmekle yükümlüdür.

BMMYK Klavuz İlkeleri, refakatsiz çocuğun mülteci statüsünün belirlenmesinde önce çocuğun zihinsel gelişim ve olgunluk düzeyinin tespit edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, ruh sağlığı uzmanlarının görüş ve yardımlarına başvurulması önemlidir. Ayrıca yetişkin yaşta olmasa dahi hukuken reşit olmayan bir çocuğa, menfaatlerine göre kararların verilmesinde destek sağlayacak bir vasinin atanması gerektiği belirtilmektedir. Bunlara ek olarak BMMYK ana-babanın veya vasinin bulunmaması durumunda, ilgili kurumların, mülteci statüsü talep eden çocuğun en yüksek yararını gözeterek karar almasını sağlamak için gerekli adımları atmasını önerilmektedir¹²³. Aksi bir durum olmadıkça, on altı yaşını doldurmuş bireylerin “haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu”nu değerlendirebilecek olgunluk düzeyine sahip oldukları kabul edilmektedir. Fakat bir çocuğun zihinsel olgunluğu, yalnızca yaşına değil aynı zamanda kişisel, ailevi ve kültürel geçmişine de dayalı olarak bireysel bir değerlendirme ile tespit edilmelidir. Bu bağlamda, her çocuğun durumu yaşadığı çevre, deneyimleri ve kültürel

¹²¹ 21 Nisan 2021 tarihli ve 31461 sayılı Resmi Gazete yayınlanan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Kurulması ile Kamu Personel İşlemlerinin Yürütülmesine İlişkin Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı kurulmuştur. Mevcut uygulamada refakatsiz çocuklara ilişkin işlemler aile ve sosyal politikalar bakanlığı il müdürlükleri tarafından yürütülmektedir.

¹²² BMMYK'nın ilgili raporu için bkz. **UNHCR**, *Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum*, February 1997, s. 12, (Çevrimiçi) *Guidelines on Policies and Procedures in Dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum* | UNHCR, (E.T.:04.12.2024)

¹²³ **UNHCR**, *Handbook*, s. 214.

bağları göz önünde bulundurularak ayrı ayrı değerlendirilmelidir¹²⁴. BMMYK, küçüklerin kendilerine ait irade ve korkulara sahip olduklarını kabul etmekle birlikte, bu korkuların büyüklerdeki kadar belirleyici ve etkili olmadığını¹²⁵ ifade etmektedir. Bu çerçevede, korkunun değerlendirilmesinde objektif kriterler temel alınarak bireyin yaşadığı ortam, maruz kaldığı tecrübeler ve diğer ilgili faktörler ışığında bir analiz yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Yani küçüklerin korkuları da dikkate alınmakla birlikte, bu korkuların objektif ölçütler ve bağlam içerisinde değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır. BMMYK Klavuz İlkeleri, küçük, zulüm korkusunun erişkinlerdeki gibi değerlendirilmesi için gerekli olgunluğa henüz ulaşmamışsa, bu durumda değerlendirmede çevresel ve nesnel unsurların daha fazla dikkate alınmasını önermektedir. Küçüklerin yaşadığı deneyim ve çevresel faktörlerin, bu korkunun değerlendirilmesinde belirleyici rol oynaması gerektiği vurgulanmakta olup küçüklerin yaşadıkları travmaların, korkularının ve zulme dair algılarının daha derinlemesine ve hassas bir şekilde ele alınmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

BMMYK, sığınma arayan refakatsiz çocukların tutuklanmaması gerektiğine yönelik özel bir vurgu yapmıştır. Böylece; refakatsiz çocukların uluslararası koruma başvurusunda bulunurken, özellikle onların yaşamsal ihtiyaçları ve hakları göz önünde bulundurularak, cezai işlemlerden kaçınılması gerektiğini belirtmektedir. Gerçekten de çocuklar korunmaya muhtaç en savunmasız bireyler olarak, özgürlüklerinin kısıtlanmaması ve onların çocuk hakları çerçevesinde korunması gerektiği kanaatindeyiz.

Refakatsiz küçüklerin tutuklanması, BMMYK tarafından son çare olarak başvurulacak bir tedbir olarak kabul edilmekte olup, bu durum yalnızca zorunlu hallerde ve en kısa süreyle sınırlı tutulmalıdır (Çocuk Haklarına Dair Antlaşma md. 37/2¹²⁶). Çocukların tutuklanması, çocuk hakları ilkelerine aykırı olabileceği için, tutukluluk koşulları da kesinlikle uygun olmayan koşullarda olmamalıdır¹²⁷. Bu durumda, tutuklanan çocukların, yetişkinlere uygulanacak cezaevi koşullarından farklı olarak, daha insani ve koruyucu ortamlarda tutulmaları gerekmektedir. Hapishane koşulları, refakatsiz çocuklar için uygun bir ortam sağlamadığı gibi, onların fiziksel ve psikolojik gelişimleri üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir.

¹²⁴ UNHCR, *Handbook*, s. 215-216.

¹²⁵ UNHCR, *Handbook*, s. 215.

¹²⁶ Yürürlük Tarihi: 27.01.1995 (RG. T. 27.01.1995, S. 22184).

¹²⁷ BMMYK'nın ilgili raporu için bkz. UNHCR, *Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum*, s. 10.

Bu sebeple, refakatsiz çocukların tutuklanması durumu sadece acil ve gerekli durumlarda başvurulması gereken bir seçenek olarak kabul edilmelidir. Bununla beraber, refakatsiz çocukların çıkarlarını korumak amacıyla, küçüğün kamu ya da özel bakım yurtları veya koruyucu aile hizmetlerinden faydalandırılması gereklidir. Devlet, sadece barınma sağlamakla yetinmeyip aynı zamanda çocukların eğitim, sağlık ve danışmanlık koruyucu ve destekleyici tedbirlere erişimlerini de temin eder (ÇKK md. 5). Refakatsiz çocuklar için alınacak koruyucu ve destekleyici tedbirler, onların güvenli ve sağlıklı bir şekilde büyüyebilmesi için kritik öneme sahiptir. Çocukların psikolojik ve fiziksel iyilik hallerinin korunabilmesi adına, uygun bakım koşullarının sağlanması ve onlara sürekli destek verilmesi büyük bir gerekliliktir.

BMMYK, zihinsel engelli kişilerin uluslararası koruma başvurularının incelenmesinde özel bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğini vurgulamaktadır¹²⁸. Bu doğrultuda, başvuruyu inceleyen memurun, mümkünse başvurudan elde edilecek bilgilerin doğruluğunu değerlendirebilmek için uzman hekimlerden yardım alması gerektiği ifade edilmiştir. Başvurunun sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi için, kişinin akli rahatsızlığının derecesi ve doğası hakkında bilgi edinilmesi önemlidir. Ayrıca, zihinsel engelli başvuranların ispat yükünün hafifletilmesi gerektiği, bu kişilerin beyanlarının tam olarak alınamaması durumunda ise arkadaşları, akrabaları ya da kendisini tanıyan diğer şahıslardan veya bir vasi atanmışsa, vasiden bilgi alınmasının uygun olacağı önerilmektedir. Bu tür başvurular, daha ayrıntılı ve kapsamlı bir incelemeye tabi tutulmalıdır. Çünkü zihinsel engelli bireylerin beyanları, akli durumları nedeniyle tam olarak anlaşılmayabilir veya eksik olabilir. Bu nedenle, başvurunun doğruluğunu belirlemek için olabildiğince çok bilgi kaynağının kullanılması gerekir. Aile üyeleri, akrabalar, arkadaşlar ya da tanıklar gibi çevrelerinden elde edilecek bilgiler ve mümkünse uzman hekimlerin görüşleri, başvurunun doğru bir şekilde değerlendirilmesine yardımcı olacaktır. Bu süreç, başvuran kişinin geçmişine ve yaşadığı deneyimlere dair daha sağlıklı bir bilgi temeli oluşturulmasına imkan tanıyacaktır¹²⁹. Bu uygulamalar, başvuruların daha doğru ve adil bir şekilde değerlendirilmesini sağlamak adına kritik öneme sahiptir.

¹²⁸ UNHCR, *Handbook*, s. 210.

¹²⁹ UNHCR, *Handbook*, s. 212.

II.Uluslararası Koruma Başvurusunun Kaydedilmesi

Uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişi, kayıt işlemleri sırasında başvurusuyla ilgili izlenecek usul ve esaslar hakkında ayrıntılı olarak bilgilendirilir (YUKK md 70/1). Bu bilgilendirme kapsamında, başvuru sahibinin değerlendirme sürecinde sahip olduğu haklar ve üstlenmesi gereken yükümlülükler, bu yükümlülüklerin nasıl yerine getirileceği açıklanır. Ayrıca, yükümlülüklerin ihlal edilmesi veya yetkili mercilerle iş birliği yapılmaması durumunda doğabilecek olası sonuçlar konusunda uyarılır. Bunun yanı sıra, başvuruya ilişkin itiraz süreçleri, bu süreçlerin nasıl işleyeceği ve itirazların yapılabileceği süreler hakkında da başvuru sahibine bilgi verilir (YUKK md. 70/1). Böylece başvuru sahibinin süreç boyunca bilinçli hareket edebilmesini ve hukuki güvencelere erişimini sağlanmaktadır. Bölge idare mahkemesi bir kararında bu hususa dikkat çekmiştir. Söz konusu kararda¹³⁰; davacı, Afganistan uyruklu olup 2019 yılında Türkiye'ye giriş yapmış ve 2020 yılında uluslararası koruma başvurusunda bulunmuştur. Başvurusu, Sivas İl Göç İdaresi Müdürlüğü tarafından reddedilmiş, karar 30.04.2024 tarihinde tebliğ edilmiştir. İdare Mahkemesi, başvurunun hızlandırılmış usul kapsamında değerlendirildiğini kabul ederek 15 günlük dava açma süresinin esas alınması gerektiği sonucuna varmış ve davayı süre aşımı nedeniyle reddetmiştir. Ancak dosyadaki tebliğ belgesinde başvurunun genel mi yoksa hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında mı incelendiği net bir şekilde belirtilmediğinden, davacının dava açma süresine ilişkin bilgilendirilmesinin açık olmadığını tespit etmiştir. Mahkeme, bilgilendirme yükümlülüğünün ihlal edildiği sonucuna vararak, davacının 20. günde açtığı davanın süresinde olduğunu kabul etmiş ve ilk derece mahkemesinin süre aşımı gerekçeli ret kararını hukuka aykırı bulmuştur.

Başvuru sahibinin talepte bulunması durumunda, uluslararası koruma sürecindeki kişisel görüşmelerde tercümanlık hizmeti sunulmaktadır (YUKK md. 70/2). Bu kapsamda, başvuru, kayıt ve mülakat aşamalarında, başvuru sahibinin anadilinde veya kendisini en iyi ifade edebileceği bir dilde iletişim kurması sağlanmaktadır. Böylece sürecin adil, etkili ve başvuru sahibinin haklarını koruyacak şekilde yürütülmesine olanak tanınır. Tercümanlık hizmeti, özellikle hassas durumdaki bireylerin başvuru sürecinde kendilerini doğru ve eksiksiz ifade etmelerine yardımcı olmaktadır.

¹³⁰ Ankara Bölge İdare Mahkemesi 10. İdari Dava Dairesi'nin 18/12/2024 Tarihli 2024/4894 E, 2024/8446 K. sayılı kararı

Uluslararası koruma başvuru sahibi, kayıt işlemleri sırasında kimlik bilgilerini eksiksiz ve doğru şekilde bildirmekle yükümlüdür. Ayrıca, başvuru sahibinin kimliğini ispatlayan belgeler ile varsa seyahat dokümanlarını yetkili makamlara ibraz etmesi gerekmektedir (YUKK md. 69/2 – YUKKY md. 69/1). Bu kapsamda bulunduğu menşe veya ikamet ülkesinin terk etme sebepleri, ülkesinden ayrıldıktan sonra yaşadığı ve uluslararası koruma başvurusu yapmasına yol açan sebepler, Türkiye'ye geliş yöntemi, takip ettiği güzergâhlar, kullandığı ulaşım araçlarına dair bilgiler ve başvuru sahibinin önceden farklı bir ülkede uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olması veya bir koruma statüsünden yararlanmış olması hâlinde, bu başvuru ya da uluslararası koruma hakkında bilgi ve belgelerin (YUKK md. 69/4) yanında varsa özel durumunu gösteren beyanı, kendisini en etkili şekilde yansıtmaya olanak tanıyan dilde (YUKKY md. 65/3) alınır ve başvurusu İl Göç İdaresi resmi kayıtlara işlenir. (YUKK md. 69/1)

Kayıt işlemleri sırasında, başvuru sahibinin kimliğini doğrulayan herhangi bir belgesinin bulunmaması durumunda, kimlik tespiti amacıyla kişisel verilerin karşılaştırılması ve dil analizi gibi yöntemler kullanılabilir. Bu yöntemlerden elde edilen bilgiler, başvuru sahibinin kimliğinin belirlenmesinde temel teşkil eder. Ancak, bu araştırmalar sonucunda da kimliğe ilişkin kesin bilgilere ulaşılamaması durumunda, başvuru sahibinin beyanı esas alınarak işlem yapılır. (YUKK md. 69/3) Kayıt işlemleri, gizlilik ilkesi esas alınarak, (YUKKY md. 70) yalnızca gerekli kişilerin bulunduğu, yeterli donanımına sahip ve kesintisiz bir şekilde tamamlanmasına elverişli ayrı bir mekânda gerçekleştirilir. Bu süreçte, kayıt personeli tarafından alınan başvuru sahibine ait kişisel veriler, İl Göç İdaresi'nin kurumsal sisteminde depolanarak ilgili veri kümeleriyle karşılıklı doğrulama yapılır. Kayıt işlemi sonrasında, başvuru sahibine ait belgelerin asılları kendisine geri verilir. (YUKKY md. 65/6) Bununla birlikte, kişisel veri paylaşımına onay vermeyen başvuru sahiplerinin başvuruları, başvuru sürecinden gönüllü olarak vazgeçilmiş sayılarak geri çekilmiş sayılır. (YUKK md. 94/1).

Kayıt işlemlerinin tamamlanmasının ardından, başvuru sahibine ve onunla beraber gelen aile fertleri mevcutsa, uluslararası koruma başvurusu yapmış olan bireyler için, başvuruyu kanıtlayan bir "Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi"¹³¹ tanzim edilir (YUKK md. 76/1). Bu belge, başvuru süreci resmiyetini ve kimlik bilgilerini teyit etmek amacıyla

¹³¹ **Asar**, *Yabancılar Hukuku*, s. 270.

kullanılmakta olup başvuru sahiplerinin hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesinde de önemli bir işleve sahiptir. Ayrıca başvuru sahibine mülakat yeri ve zamanı bildirilir (YUKK md. 69/5).

III.Uluslararası Koruma Başvuru Sahiplerinin Hakları

Ulusal mevzuatımız uluslararası koruma başvuru sahibi kişilere birtakım haklar tanımıştır. Yabancılar, yani Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan kişiler, genel ilke uyarınca Anayasa’da ve uluslararası insan hakları belgelerinde yer alan “herkes” veya “hiç kimse” ifadeleriyle güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden yararlanabilmektedir¹³². Bu durum, insan onuru ve eşitlik ilkesi çerçevesinde, yabancılar da vatandaşlarla benzer koruma mekanizmalarının sağlandığını göstermektedir. Yükümlülükler bakımından da yabancılar, kural olarak vatandaşlarla aynı sorumluluklara tabidir. Ancak bu genel ilkenin iki önemli istisnası bulunmaktadır¹³³. İlk olarak, bazı hak ve özgürlükler yalnızca vatandaşlara tanınmıştır. Örneğin, seçme ve seçilme hakkı, kamu görevine girme hakkı gibi belirli haklar yalnızca Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına özgülenmiştir. İkinci olarak ise yabancıların temel hak ve özgürlükleri, milletlerarası hukukun gereklerine uygun olmak kaydıyla kanunla sınırlandırılabilir (AY md. 16). Bu istisna, devletin egemenlik yetkisi çerçevesinde, kamu düzeni, ulusal güvenlik ve kamu yararı gibi nedenlerle yabancıların hak ve özgürlükleri üzerinde bazı kısıtlamalar öngörülmesine imkân tanımaktadır. Dolayısıyla, yabancıların hak rejimi, bir yandan insan hakları hukukunun evrensel normlarıyla güvence altına alınmışken, diğer yandan devletin vatandaşlık bağına dayalı ayrıcalıkları ve uluslararası hukuka uygun sınırlama yetkisiyle şekillenmektedir. Başvuru sahibinin temel haklarından ikamet hakkı, iş piyasasına erişim hakkı, sağlık hakkı, sosyal yardım hakkı, eğitim ve öğretim hakkı bulunmaktadır. Bu haklar genel hatları ile bu başlık altında incelenecektir.

A. İkamet Hakkı

Başvuru sahibinin sahip olduğu en önemli haklardan bir tanesi ikamet hakkıdır. Kural olarak ikamet iznine tabi olan yabancılar Türkiye’de vize süresi ya da vize muafiyeti kapsamında belirlenen süreyi aşarak doksan günden fazla kalmaları durumunda ikamet izni¹³⁴

¹³² Necmi Yüzbaşıoğlu-Bülent Tanör, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, 22. Baskı (İstanbul, Beta Yayınları, 2024) s. 175.

¹³³ Yüzbaşıoğlu- Tanör, s.175.

¹³⁴ İkamet izni, Türkiye’de kalmak üzere verilen izin belgesidir (YUKK mad. 3/1/i).

almakla yükümlüdürler (YUKK md. 19 – YUKKY md. 19/1). Fakat, "vatansız kişi kimlik belgesi" sahipleri ile "Uluslararası koruma başvuru sahibi kimlik belgesi", "Uluslararası koruma statü sahibi kimlik belgesi" veya "geçici koruma kimlik belgesi" taşıyan yabancılar, ikamet izni alma yükümlülüğünden muaf tutulmuş olup Türkiye’de ikamet izni almaksızın bulunma hakkına sahiptirler (YUKK md. 20/1/b, g- YUKKY md. 20/1/c-g-1). Bununla birlikte " Uluslararası koruma başvuru sahibi kimlik belgesi" veya "geçici koruma kimlik belgesi" sahiplerinin, bu belgelere dayalı olarak Türkiye’de geçirdikleri süreler ikamet izni süresi hesaplamalarına dâhil edilmemektedir (GKY md. 25- YUKKY md. 20/4). Başvuru sahibi kimlik belgesinin henüz alınmadığı başvuru veya kayıt aşamalarında, uluslararası koruma talebinde bulunan bireylerin Türkiye’de ikamet etmelerine hukuken olanak tanınmaktadır. YUKKY’nin 65/7 hükmü, başvuru sahibi hakkında, ilgili mercilerce verilecek nihai karar tamamlanıncaya kadar Türkiye’de ikamet etmelerine olanak tanımaktadır.

Uluslararası koruma başvurusu yapan yabancılar, Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) tarafından kararlaştırılan ve ikamet etmelerinin zorunlu kılındığı uydu illerde ikamet etmekle yükümlüdür (YUKKY md. 3/h). Uydu iller haricinde gerçekleştirilen uluslararası koruma başvurularında, GİB veya yetkilendirilmiş il müdürlüğünce nihai karar verilene kadar, başvuru sahibinin ikamet edeceği il belirlenene dek müracaat ettiği ilde tanımlı bir adreste kalmasına izin verilmektedir (YUKKY md. 66/3). Başvuru sahibine kamu düzeni ve güvenliğinin sağlanması amacıyla, belirli bir şehirde yerleşik olma zorunluluğunun yanı sıra, idari düzenlemelerle tespit edilen süre ve prosedürlere uygun şekilde düzenli bildirimde bulunma zorunluluğu da uygulanabilir (YUKK md. 71/1-YUKKY md. 110/4). GİB,). Başvuru sahiplerinin barınma ve ikamet yerlerini, kamu düzeni ve güvenliği gibi genel sebeplerin yanında bireysel koşulları dikkate alarak belirleme yetkisine sahiptir. Bu kapsamda başvuru sahibinin talebi, özel durumu, akrabalık bağları, kültürel özellikleri vb. unsurlar değerlendirilir. Ayrıca, gerekli görülen durumlarda, başvuru veya kayıt işlemleri sırasında belirlenen yerler üzerinde değişiklik yapma yetkisi de bulunmaktadır (YUKKY md. 110/1-YUKKY md. 72/1). Böylece başvuru sahiplerinin hem bireysel ihtiyaçları hem de kamu yararı dengeli bir şekilde gözetilmektedir. Refakatsiz çocukların yüksek yararı gözetilerek ve görüşleri de göz önünde bulundurularak, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca uygun yaşam alanlarına, yetişkin yakınlarının evlerine veya koruyucu ailelerin yanına yerleştirilir (YUKK m. 66/1-c).

Başvuru sahipleri ikamet adreslerini adres kayıt sistemine kaydettirmek ve bu bilgiyi ilgili valilik birimlerine bildirmekle yasal olarak sorumlu tutulmuştur. Başvuru sahiplerinin yerleşim durumlarının resmi olarak tespit edilmesini ve gerekli idari işlemlerin yürütülmesini sağlamak amacıyla bir yükümlülük getirilmiştir. (YUKK md. 71/2 - YUKKY md. 110/3) Belirlenen süre içinde kalmasına izin verilen adrese gitmeyen veya verilen ikamet yerinde bulunmayan başvuru sahibi hakkında, başvurunun geri çekilmiş sayılmasına ilişkin karar alınır (YUKKY md. 72/2).

B. İş Piyasasına Erişim Hakkı

Yabancıların çalışma hakkı, Anayasamızın sosyal ve ekonomik haklar ve ödevleri arasında yer almakta ve anayasal bir güvenceye sahiptir (AY md.48). Bu anayasal teminat, çalışmanın yalnızca sadece bir ayrıcalık değil, aynı zamanda bir yükümlülük de getirdiği açıkça ortaya koymaktadır (AY md.49). Çalışma koşullarının bireylerin fiziksel ve ruhsal yapısına uygun olması gerektiği vurgulanmış (AY md.50). Bu ilke herkes için genel bir güvence olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte, yabancıların çalışma hakkı, uluslararası hukuka uygun olarak kanunla sınırlandırılabilir (AY md.16). Anayasa'nın öngördüğü temel esaslar doğrultusunda, Uluslararası İşgücü Kanunu¹³⁵ (UİK) yabancıların Türkiye'de çalışma hakkını bir izin sistemine tabi kılmıştır. Bu kapsamda, UİK madde 6/2'de, yabancı uyruklu bireylerin izin almaksızın çalışmaları ya da çalıştırılmalarının açık bir şekilde yasaklandığı belirtilmektedir¹³⁶. Bu düzenleme, ulusal güvenlik, kamu düzeni ve ekonomik ihtiyaçlar gibi meşru gerekçelerle yabancıların çalışma hayatına dair düzenlemeler yapılmasına olanak tanımaktadır. Böylece, yabancıların çalışma hakları ile Türk vatandaşlarının çalışma hakları eşit konumda tutulmamıştır.

Öte yandan, çalışma izni başvuruları yalnızca UİK çerçevesinde değil; aynı zamanda tarafı olunan uluslararası sözleşmelerin hükümleri ve bazı özel düzenlemelere sahip kanunlar doğrultusunda da değerlendirilmektedir. Nitekim, özel düzenlemeler içeren yasal mevzuat kapsamında yabancıların noterlik, avukatlık, eczacılık, veterinerlik vb. bazı meslekleri icra etmeleri yasaklanmış; mimarlık, mühendislik ve hekimlik gibi meslekler ise belirli kısıtlamalara tabi tutulmuştur. Bu bağlamda, yabancı uyrukluların çalışmasının yasak olduğu

¹³⁵ **Resmî Gazete**, 13.08.2016 s. 29800.

¹³⁶ **Talat Kaya**, “Yabancıların Çalışma İzni Muafiyetlerine Dair Bir Değerlendirme”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 47 (Temmuz 2021), s. 219.

alanlara yönelik çalışma izni başvuruları onay alamayacak; belirli meslek grupları için ise mevzuatta belirtilen koşul ve kısıtlamalara uyum sağlanması gerekecektir.¹³⁷.

Hukuk sistemimiz uluslararası koruma başvuru sahiplerinin, uluslararası koruma statüsü sahiplerinin ve geçici koruma statüsü sahiplerinin çalışma haklarını farklı düzenlemelere tabi tutmuş olup bu gruplar arasında usul ve esaslar açısından ayrımlar yapmıştır. Aynı zamanda başvuru sahipleri ile şartlı mülteciler aynı düzenlemelere tabi kılınmıştır. Aşağıda başvuru sahipleri ile şartlı mültecilerin iş piyasasına erişim hakkı irdelenecek olup, çalışmanın ilerleyen bölümünde ise uluslararası koruma statüsü sahiplerinin çalışma hakları ele alınacaktır.

Başvuru sahipleri ile şartlı mültecilerin, Türkiye'de çalışma imkanı elde etmek için, çalışma izni almaları gerekmektedir. Ancak çalışma iznine hemen başvuru yapamamaktadırlar. Uluslararası koruma başvurularının yapıldığı tarihten itibaren altı aylık bir bekleme süresinin ardından çalışma izni için başvuru yapma hakkına sahip olmaktadır (YUKK md. 89/4.a-UİK md. 17/1-UKÇY¹³⁸ md. 5-6/1,3).

Başvuru sahiplerinin ve şartlı mültecinin çalışma izni başvurusunda bulunabilmesi için yalnızca süre şartını değil, aynı zamanda kimlik belgesi şartını da yerine getirmesi gerekmektedir. Başvuru sahibinin, yetkili makamlar tarafından düzenlenmiş uluslararası koruma başvuru sahibi kimlik belgesini; şartlı mültecinin ise statüsünü doğrulayan kimlik belgesini başvuru sırasında ibraz etmesi zorunludur. Çalışma izni başvurularının geçerliliği, bu kimlik belgelerinin sunulmasına bağlıdır. Kimlik belgesinin eksikliği ya da geçersizliği durumunda, çalışma izni başvurusu reddedilmektedir.

Başvuru sahiplerinin veya şartlı mültecinin belli bir il sınırları içinde ikamet etme mecburiyeti bulunması halinde, çalışma izni başvurusu genellikle ikamet izni verilen il için yapılmalıdır. Başvuru sahiplerine veya şartlı mülteci statüsüne sahip kişilere İçişleri Bakanlığı'nın olumlu görüşü olmaksızın, çalışma izni veya muafiyet belgesi düzenlenemez. Farklı bir ilde çalışma talebi olması durumunda da İçişleri Bakanlığı'nın uygun görüşünün alınması gereklidir. Bakanlık, yapılan değerlendirme sonucunda olumsuz bir görüş bildirirse, söz konusu çalışma izni ve çalışma izni muafiyeti başvurusu reddedilir (YUKK md. 89/4.ç- YUKKY md. 108).

¹³⁷ **Kaya, Çalışma İzni Muafiyeti**, s.220-221

¹³⁸ Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik (R.G. T. 26.04.2016, S. 29695).

Ayrıca, uluslararası koruma başvurusunun geri çekilmesi, geri çekilmiş sayılması, statünün sona ermesi ya da iptal edilmesi durumunda, İçişleri Bakanlığı'nın yapacağı bildirim doğrultusunda verilmiş olan çalışma izni veya çalışma izni muafiyetleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı¹³⁹ tarafından iptal edilir (UİK md. 17/5/a). Çalışma izni ya da çalışma izni muafiyeti başvurusunun reddine veya düzenlenmiş belgelerin iptaline ilişkin kararlar, yabancı işçi çalıştıran işverene veya yabancıya tebliğ edilir. Bu kararlara karşı ilgililer, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde Bakanlığa itirazda bulunabilir. Bakanlık tarafından yapılan itirazın reddedilmesi durumunda ise, idari yargı yoluna başvurma hakkı saklıdır. (UİK md. 21/1-2).

C. Sosyal Yardım Hakkı

Başvuru sahipleri ya da uluslararası statü sahiplerinden yardıma muhtaç olanların, sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmalarına olanak tanınabilir (YUKK md. 89/2). Bu kapsamda, başvuru sahiplerinin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacıyla sosyal destek mekanizmalarına erişimlerinin sağlanması, ilgili makamların takdirine bağlı olarak değerlendirilmektedir. Hızlandırılmış değerlendirme usulüne tabi olanlar ve kabul edilemez başvurular dışındaki başvuru sahiplerinden muhtaç durumda olduğu tespit edilenlere, Bakanlık tarafından belirlenen usullere göre harçlık verilebilir (YUKK md. 89/5 - YUKKY md. 109). İhtiyaç sahibi başvuru sahiplerine sağlanacak sosyal yardım ve hizmet destekleri, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı başta olmak üzere yetkili bakanlıkların belirlediği ilke, yöntem ve kriterler doğrultusunda yürütülmektedir. YUKKY md. 106'da belirtilen kriterlere göre tespit edilen başvuru sahiplerinin özel durumu, yaşam koşulları ve diğer belirleyici faktörler göz önünde bulundurularak ihtiyaç duydukları destekleyici sosyal yardım ve hizmet uygulamaları yürürlüğe konulur.

D. Eğitim ve Öğretim Hakkı

Uluslararası statü sahiplerinin veya başvuru sahipleri ile aile fertleri, statülerini kanıtlayan belgeleri sunmaları hâlinde, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında verilen eğitim

¹³⁹ 21 Nisan 2021 Tarihli ve 31461 Sayılı Resmi Gazete yayınlanan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Kurulması ile Kamu Personel İşlemlerinin Yürütülmesine İlişkin Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aile ve Çalışma Sosyal Hizmetler Bakanlığı yerine Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı şeklinde iki ayrı bakanlık kurulmuştur. Yabancıların Türkiye'de çalışmasına ilişkin iş ve işlemlere Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı nezdinde kurulan Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

olanaklarından Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) belirlediği usul ve esaslara göre yararlanabilirler (YUKK m. 89/1 – YUKKY m. 105/1-2). Bunun yanı sıra uluslararası statü sahiplerinin veya başvuru sahipleri ile aile fertleri, Türkiye'deki üniversitelerde yükseköğrenim düzeyinde öğrenim hakkı kazandıkları takdirde, yabancı öğrencilerle ilgili genel düzenlemelere tabi olarak öğrenimlerine devam edebilirler. Bu kişiler, öğrenci ikamet izni alma zorunluluğundan muaf tutulmakta olup statülerini kanıtlayan belgeleriyle öğrenim haklarını kullanabilirler (YUKKY md. 105/3). Eğitim hakkı, toplumsal entegrasyon için önemli bir araç olup başvuru sahiplerinin öğrenim hayatlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan temel desteklerden biridir.

E. Sağlık Hakkı

Başvuru sahibinin kamu sağlığını tehdit edebilecek bir risk oluşturduğu değerlendirildiğinde, ilgili kişi gerekli görülmesi halinde sağlık kontrolüne tabi tutulur (YUKK md. 69/6). Böylece toplum sağlığının korunması ve olası sağlık risklerinin önceden tespit edilerek gerekli önlemlerin alınması sağlanır. Uluslararası statü sahiplerinin veya başvuru sahipleri sağlık güvencesine sahip olmamaları ve ödeme güçlerinin bulunmaması hâlinde, başvuru kayıt tarihinden itibaren bir yıl süreyle 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu¹⁴⁰ kapsamında sağlık hizmetlerinden yararlanırlar. Ancak, özel gereksinimleri bulunan kişiler ile sigorta kapsamının sürdürülmesi Bakanlıkça uygun görülen bireyler açısından bir yıllık süre sınırlaması geçerli değildir. Genel sağlık sigortasından faydalanan kişiler için gerekli prim ödemelerinin karşılanabilmesi amacıyla GİB bütçesine ödenek ayrılır. Sigorta primleri, başkanlık tarafından ödenmekle birlikte, ödeme gücüne bağlı olarak primlerin tamamı ya da bir kısmı sigortalıdan talep edilebilir (YUKK md. 89/3/a). Ancak, başvurusu olumsuz değerlendirilen yabancıların genel sağlık sigortası kapsamından çıkarılması esastır. Genel sağlık sigortası kapsamının kötüye kullanılmasını önlemek ve kaynakların etkin şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla sağlık güvencesine veya ödeme gücüne sahip olduğu ya da sadece sağlık hizmetlerinden yararlanmak üzere başvuruda bulunduğu sonradan anlaşılan kişilerin genel sağlık sigortalılıkları, en geç on gün içinde Sosyal Güvenlik Kurumuna (SGK) bildirilmeleri suretiyle sona erdirilir. Bu kişilere yapılan tedavi ve ilaç masrafları ise ilgili kişilerden geri tahsil edilir (YUKK m. 89/3/b). Ödeme gücünün olup

¹⁴⁰ Resmî Gazete, 16.06.2006, S. 26200.

olmadığı ise YUKK 106/1 hükmünde belirtilen ölçütler dikkate alınarak tespit edilir (YUKKY m. 107/2).

IV.Uluslararası Koruma Başvurusu Yapan Kişinin İdari Gözetim Altına Alınması

A. Genel Olarak

1951 Sözleşmesi’ne taraf ülkeler, mültecilerin özgürlüklerini sınırlayıcı önlemleri ancak zorunlu hallerde ve asgari düzeyde uygulamakla yükümlü tutulmuşlardır (1951 Sözleşmesi md. 31/2). Bu bağlamda BMMYK tarafından yayımlanan “*Sığınma Arayanların Tutuklanmasına İlişkin Uygulanabilir Standartlar ve Kriterler Hakkında Klavuz İlkeler*”inde, tutuklama veya benzer özgürlük kısıtlamalarının yalnızca zaruri durumlarda ve istisnai bir önlem olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulanmaktadır¹⁴¹. Bu ilkeler Türkiye'deki YUKK ile büyük ölçüde uyumluluk göstermektedir.

YUKK’da idari gözetim hakkında iki farklı düzenleme yer almaktadır. Bunlardan ilki sınır dışı etmek üzere idari gözetim (YUKK md. 57) ve süresini ikincisi ise başvuru sahipleri idari gözetimini (YUKK md.68) düzenlemektedir. Sınır dışı edilmek amacıyla geri gönderme merkezinde (GGM) idari gözetim altında bulunan bir yabancı, uluslararası koruma talebinde bulunduğu, bu başvuru nedeniyle yeni bir idari gözetim kararı alınmasına gerek yoktur. Mevcut idari gözetim kararı kapsamında, belirlenen süre zarfında uluslararası koruma işlemleri yürütülmeye devam eder. Ancak, bu süreçte Başkanlık aksi bir karar vermediği müddetçe, idari gözetim durumu aynı şekilde muhafaza edilir (YUKKY m. 96/7). Bu çalışmamız çerçevesinde uluslararası koruma başvurusu yapan kişilerin idari gözetimi incelenecektir.

Başvuru sahiplerinin idari gözetim altına alınması, yalnızca sınırlı sayıda nedenlerden dolayı uygulanabilen ve istisnai nitelik taşıyan bir tedbirdir (YUKK md. 68/2). Bu bağlamda, uluslararası koruma başvurusunda bulunan bir kişinin, yalnızca başvurusuna dayanılarak idari gözetimde kalması hukuken mümkün değildir (YUKK md. 68/2). Başvuru sahibinin kimlik veya uyruk bilgilerinin gerçekliği hakkında önemli kuşkular olması, bu bilgilerinin doğrulanması ve sınır bölgelerinde yasa dışı yollarla ülkeye girmesini engellemek amacıyla

¹⁴¹ BMMYK’nın ilgili raporu için bkz. **UNHCR**, *Revised Guidelines on Applicable Criteria and Standards Relating to the Detention of Asylum Seekers*, February 1999, paragraf 3, (Çevrimiçi) UNHCR Revised Guidelines on Applicable Criteria and Standards relating to the Detention of Asylum Seekers | UNHCR (E.T..08.12.2024)

idari gözetim altına alınmaması halinde başvurusuna dayandırdığı sebeplerin tespit edilemeyecek olması ya da kamu güvenliği veya kamu düzeni açısından ciddi bir tehdit teşkil etmesi hallerinde idari gözetim tedbiri uygulanabilir (YUKK md. 68/2). İdari gözetimin gerekliliği, her bir vaka için bireysel olarak değerlendirilmelidir. Yukarıda belirtilen durumların varlığı hâlinde, idari gözetim kararından önce bildirim yükümlülüğü ve ikamet zorunluluğu, idari tedbirlerin yeterli olup olmadığı öncelikli olarak incelenir. Valilik, idari gözetime alternatif başka tedbirlerin uygulanmasını kararlaştırabilir. Ancak bu tedbirlerin başvuru sahibinin durumuna uygun olmadığı veya yeterli görülmediği durumlarda, son çare olarak idari gözetim tedbiri uygulanır (YUKK md. 68/3). İdari gözetimin gerek olağanüstü bir tedbir niteliği taşıması gerekse bireylerin kişi hürriyeti ve seyahat özgürlüğünü kısıtlayıcı bir niteliğe sahip bulunması dolayısıyla yalnızca belirli ve sınırlı şartların gerçekleşmesi durumunda uygulanmalıdır. Bu bağlamda, idari gözetim kararlarının orantılılık ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi ve dar bir yorumla ele alınması esastır. Böylece, bu tür bir tedbirin yalnızca zorunlu hallerde ve gereklilik ölçüsünde kullanılması sağlanmış olur.

İdari gözetim altına alınma kararı, bu tedbirin gerekçeleri ile süresine dair bilgileri içerecek biçimde düzenlenerek, başvuru sahibine, onun yasal temsilcisine veya avukatına bildirilir. Eğer gözetim altındaki kişinin avukatı bulunmuyorsa, kendisine ya da temsilcisine kararın sonuçları ve itiraz yolları hakkında bilgi verilir (YUKK md. 68/4). Verilen idari gözetim kararı, aynı usulle ya da sulh ceza hakimi kararıyla sona erdirilebilir (YUKK md. 68/7).

Başvuru sahibinin idari gözetim altında tutulma süresi otuz günü aşamaz. Bu süre zarfında, idari gözetim altındaki kişilere ilişkin işlemler en kısa zamanda tamamlanmalıdır. İdari gözetim uygulaması, şartların ortadan kalkması halinde derhal sona erdirilir (YUKK md. 68/5). İdari gözetim sürecinin her safhasında, ilgili merci, gözetim kararını sona erdirerek YUKK'nın 71. maddesinde belirtilen yükümlülüklerin veya alternatif tedbirlerin uygulanmasını talep edebilir (YUKK md. 68/6). Belirli konutta yaşama, bildirimde bulunma yükümlülüğü, aile odaklı geri dönüş programları, geri dönüş süreciyle ilgili danışmanlık hizmetleri, kamu yararına faaliyetlerde gönüllü olarak çalışma, teminat sunma ve elektronik takip gibi yükümlülüklerden bir veya birden çoğuna idari gözetime alternatif olarak en fazla 24 ay olacak şekilde idari tedbir olarak hükmedilebileceği düzenlenmiştir (YUKK md. 57/A/1-2). Ayrıca, teminat kapsamı dışında bırakılan yükümlülüklerden birinin ihlali durumunda, söz

konusu kişiye 1.000 TL idari para cezası¹⁴² uygulanacağı düzenlenmiştir (YUKK md. 102/1-e).

İdari gözetim altında bulundurulanan yabancı kişiler, GGM’de tutulmaktadır (YUKK md. 58/1). GGM’de idari gözetim altındaki yabancı kişilerin hak ve ihtiyaçları dikkatle gözetilmektedir. Bu kapsamda, yabancıların karşılayamadığı durumlarda acil ve temel sağlık hizmetleri ücretsiz olarak sunulmaktadır. Yabancıları; yakınları, noter, yasal temsilci, avukat ile telefon hizmetlerine erişim imkânı sağlanmakta, ayrıca vatandaşı oldukları ülkenin konsolosluk yetkilileri ve BMMYK görevlileriyle görüşme hakkı tanınmaktadır. Çocukların üstün yararları öncelikli olarak değerlendirilmekte, aile bireyleri birbirinden ayrı barındırılmamakta ve çocukların eğitim ile öğretimden yararlanmalarını sağlamak amacıyla MEB gerekli tedbirleri almaktadır (YUKK m. 59/1).

B. İdari Gözetim Kararına İtiraz

İdari gözetim altında bulunan yabancı, avukatı veya yasal temsilcisi idari gözetim kararına, kararın bildirilmesinden itibaren on beş gün içinde, kararının verildiği yer ya da yabancıların idari gözetim altında bulundurulduğu yer sulh ceza hâkimine itirazda bulunabilirler. (YUKK md. 80/(ç - YUKKY md. 101/2). Yapılan itiraz, kararının uygulanması durdurmaz. Başvuru dilekçesinin idareye sunulması durumunda, dilekçe gecikmeksizin yetkili sulh ceza hâkimliğine iletilir. Sulh ceza hâkimi, en geç beş günde kesin nitelikte karar verir. Ayrıca, idari gözetim altındaki yabancı, avukatı ya da yasal temsilcisi, gözetim nedenlerinin sona erdiği ya da değiştiği gerekçesiyle tekrardan sulh ceza hâkimine başvurma hakkına sahiptir (YUKK md. 68/7). İdari gözetim kararlarının hukuka uygunluğunu denetleme yetkisi münhasıran sulh ceza mahkemelerine ait olup bu mahkeme kararına karşı başka bir kanun yoluna başvurulması olanaklı değildir. Bu nedenle, idari gözetim altındaki kişiler, yürütmenin durdurulması talebiyle idari yargıya başvurma hakkına sahip değildirler (AY md. 125/5- 2577 sayılı İYUK md. 27-28). Ancak sulh ceza hâkiminin itirazı reddetmesi durumunda, idari gözetim kararının temel

¹⁴² 2024 yılı için geçerli olan idari para cezasıdır.5326 sayılı Kabahatler Kanunu’nun 17’nci maddesinin 7’nci bendi uyarınca; idari para cezaları her takvim yılı başından geçerli olmak üzere o yıl için 213 sayılı Vergi Usul Kanunu’nun mükerrer 298’inci maddesi hükümleri uyarınca tespit ve ilân edilen yeniden değerlendirme oranında artırılarak uygulanır. Bu suretle belirlenen idarî para cezasının hesabında bir Türk Lirasının küsuru dikkate alınmaz.

hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddiasıyla başvuru yollarının tükenmesi şartına bağlı olarak Anayasa Mahkemesi'ne (AYM) bireysel başvuru yapılabilir.

Sulh ceza hâkiminin, idari gözetim kararına karşı yapılan itirazı kabul etmesi ve bu kararı kaldırması halinde, hukuka aykırılığı tespit edilen idari işlemin yol açtığı maddi ve manevi zararların giderilmesini sağlamak amacıyla idari yargıda tam yargı davası açılabilir. İdare mahkemesinde tam yargı davası açılmadan doğrudan AYM'ye bireysel başvuru yoluna gidilemez¹⁴³. Bu nedenle, idari gözetimin sona ermesinden sonra doğrudan AYM'ye bireysel başvuru yapılması durumunda başvuru yollarının tüketilmemiş olması gerekçesiyle başvuru reddedilecektir. İdari yargıda açılacak tam yargı davalarında, idari gözetim kararına bağlı olarak bir zararın doğup doğmadığı ve varsa bu zararın miktarı belirlenir. Zira, idari gözetim kararının hukuka uygunluğu üzerinde denetim yetkisi sulh ceza hâkimine aittir¹⁴⁴.

Sulh ceza hakiminin itirazı reddetmesi üzerine AYM'ye yapılan bireysel başvurunun esas inceleme aşamasında bir hak ihlalinin varlığı mahkemece kabul edildiği takdirde, söz konusu ihlalin sona erdirilmesine ve doğurduğu hukuki sonuçların bertaraf edilmesine yönelik tedbirlerin alınmasına karar verilir (6216 sayılı kanun md. 50/1). Eğer saptanan ihlal durumu, kararı veren sulh ceza hakimliğinin kararından kaynaklanıyorsa ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılabilmesi amacıyla dosya ilgili hakimliğe gönderilerek yeniden yargılama yapılması sağlanır. Tekrardan yargılama yapılmasının hukuki yarar sağlamayacağı durumlarda, karara karşı AYM'ye başvuran kişi için tazminata hükmedilebilir. Ayrıca, başvurucunun mağduriyetinin giderilmesi amacıyla genel mahkemelerde dava açılması için yol gösterilebilir. Böylece başvurucunun haklarının etkin bir şekilde korunması ve ihlalin telafi edilmesi sağlanmaktadır. Yargılamayı tekrardan yapacak olan sulh ceza hakimliği, AYM'nin ihlal kararında belirtilen ihlali ve etkilerini sona erdirecek biçimde, mümkünse dosya üzerinden hüküm tesis edilir. (6216 sayılı kanun md. 50/2 - AY İçtüzüğü md. 79). Bu durumda sulh ceza hakimliği, ihlalin giderilmesine yönelik gerekli adımları atarak, başvurucunun haklarının ihlalinin önlemek amacıyla kararını oluşturur. AYM'ye bireysel başvuruda bulunulmasına rağmen olumlu bir sonuca ulaşılamaması durumunda, başvuru, nihai kararın verilmesinin ardından altı ay içinde AİHM'e başvuru yapma hakkına sahiptir.

¹⁴³ AYM – Genel Kurul, **B.T.**, (Başvuru No: 2014/15769), 30.11.2017, paragraf 49-55.

¹⁴⁴ **B.T.**, paragraf 71.

V.Başvuru Sahibi İle Mülakat Yapılması

Uluslararası koruma başvuruları incelenirken başvuru sahibinin iddialarının doğruluğunu tespit edebilmek ve etkin bir şekilde adil karar verebilmek amacıyla; başvuru sahibinin geldiği yer hakkında BMMYK kaynakları ve güvenilir başkaca kaynaklardan toplanan güncel veriler, menşe veri sistemi üzerinde bir araya getirilir (YUKK md. 93). Böylece başvuru sahiplerinin durumunu doğru bir şekilde değerlendirilmesi için gerekli olan objektif veriler sağlanmaya çalışılır.

Mülakat yapacak kişi, başvuru sahibinin kayıt sunduğu bilgilerin doğruluğunu kontrol etmek amacıyla, mülakat öncesinde başvuruda belirtilen iddiaları, menşe ülke bilgisi ve gerek görülecek farklı hususları araştırarak yeterli bilgi toplar (YUKKY md. 83/1). Görevli, mülakat formundaki sorular haricinde başvuru sahibinin iddialarını daha net bir şekilde açıklığa kavuşturmak için ek sorular sorabilir (YUKKY md. 83/2). Mülakat öncesinde görevli, mülakata katılacak diğer görevlilere, mülakatın içeriği ve mülakat kurallarına ilişkin ayrıntılı bilgi verir (YUKKY md. 83/2). Mülakat, mülakat yöntemleri, menşe ülke bilgisi, uluslararası koruma hukuku, insan hakları hukuku vb. konularda eğitimli ve uzman personel tarafından yapılır. (YUKKY md. 81/2).

Mülakat görevlisi başvuru sürecinin şeffaf ve güvenilir bir şekilde yürütülmesi için mülakat öncesinde; mülakat görevlisinin ve diğer katılımcıların rolleri, başvuruyla ilgili işlem sürecini aşamaları mülakatın amacı ve kapsamı, iddialarını ve taleplerini destekleyen doğru ve eksiksiz bilgi vermenin önemi, sahip olduğu belgeleri verme mecburiyeti, mülakatın sesli veya görüntülü kaydedilebileceği, beyanlarının, sunduğu bilgilerin ve belgelerin kimseyle paylaşılmayacağı, bu bilgilerin üçüncü kişilerle, aile fertleri ya da menşe ülke makamları ile başvuru sahibinin izni olmaksızın verilmeyeceği ve GİB başkanlığı tarafından belirlenen ilgili hususlar hakkında bilgilendirme yapar (YUKKY md. 85/1). Başvuru yapan yabancının özel koşulları, menşe veya daha önce ikamet ettiği ülkenin kültürel yapısı göz önünde bulundurularak kendisiyle uygun bir iletişim dili ve yöntemi kullanılarak diyalog kurulmalıdır. Ayrıca, başvuru sahibinin bilgi sunmasını engelleyebilecek her türlü davranış ve tutumdan kaçınılması esastır (YUKKY md. 85/2). Özel ihtiyaç sahibi bireylerle gerçekleştirilen mülakatlarda, kişilerin özel koşulları dikkate alınarak uygun bir yaklaşım benimsenir (YUKKY m. 85/3). Mülakatın sesli veya görüntülü olarak kaydedilmesi durumunda, bu kayıtla ilgili

olarak mülakat bitiminde bir tutanak düzenlenir ve düzenlenen tutanağın bir nüshası mülakatı yapılan kişiye teslim edilir (YUKKY md. 85/4). Mülakat, kural olarak bireysel olarak gerçekleştirilir. Ancak, ihtiyaç duyulması halinde; kişinin onayı ile aile fertleri, uluslararası koruma başvurusu yapan kişinin yazılı talebi doğrultusunda, tercüman, avukatı gözlemci olarak, imkânlar dâhilinde idare tarafından belirlenen sosyal çalışmacı, psikolog, çocuk gelişimci, pedagog veya diğer uzmanlık alanlarından görevliler ve çocukların mülakatında ebeveyni veya yasal temsilcisi de mülakata katılabilir (YUKKY md. 82/1). İhtiyaç duyulması halinde ergin bireylerden izin alınarak, ergin olmayan bireylerden ise izin almaksızın, adına başvuru yapılan aile fertleriyle bireysel mülakat gerçekleştirilebilir (YUKKY md. 82/2).

Uluslararası koruma başvurusu yapan kişiler, resmi makamlarla uyum içinde hareket etmeli ve uluslararası koruma talebine katkı sağlayacak her türlü bilgi ve dokümanı sunma yükümlülüğüne sahiptir (YUKK md. 75/2). Uluslararası koruma statüsüne sahip kişiler ile başvuru sahipleri kişiler hakkında karar alınırken, başvuru sahibinin beyanları ile birlikte, ilgili devlet kurumları, uluslararası organizasyonlar ve doğrulanmış kaynaklardan temin edilen bilgiler de göz önünde bulundurulur (YUKKY m. 65/8).

Mülakat, gerekli teknik donanımın bulunduğu ve mülakatın kesintiye uğramadan gerçekleştirilebilmesi için uygun bir mülakat odasında yapılır (YUKKY md. 84/1). Ancak mülakat, engellilik durumu veya diğer mücbir sebepler nedeniyle başvuru sahibinin olduğu yerde de gerçekleştirilebilir (YUKKY md. 81/4). Mülakat odasında, başvuru sahibinin kendisini en iyi şekilde ifade edebilmesi için mülakatın gizliliğine ve emniyetine ilişkin gerekli tüm tedbirler uygulanır. (YUKKY md. 84/2). Mülakat sürecinde iletişimde aksaklık yaşanması hâlinde, çeviri hizmetleri karşılıksız olarak verilmektedir. (YUKKY md. 102/2).

Mülakat, başvurunun kaydedildiği tarihten sonra otuz gün içinde gerçekleştirilir. Ancak hızlandırılmış değerlendirme usulüne tabi olan başvuru sahipleriyle yapılacak mülakat, başvurunun kaydedildiği tarihten sonra en geç üç gün içinde gerçekleştirilir (YUKKY md. 81/1). İlk mülakat, idare veya başvuru sahibinden kaynaklanan sebeplerle gerçekleştirilemezse en az on gün sonra olması şartıyla yeni bir mülakat tarihi belirlenip ilgiliye tebliğ edilir ve bu tarihte mülakat gerçekleştirilir. (YUKKY md. 87- YUKK md. 75/4). Haklı bir sebep olmaksızın kendisine iletilen üç mülakat oturumuna katılmayan bireyin başvurusu geri çekilmiş sayılarak inceleme süreci durdurulur. (YUKKY md. 81/3). Gerek duyulması halinde başvuru sahibiyile

ek mülakat da yapılabilir (YUKK md. 75/5). Mülakatın sesli veya görsel olarak kayda alındığında mülakat sonunda bir tutanak hazırlanarak bir nüshası mülakat yapılan yabancıya teslim edilir (YUKK md. 85/4) Mülakatın bitiminde, mülakat formu başvurucuya okunarak gerekli gördüğü düzeltmeler, açıklamalar ve ilave bilgiler forma işlenerek kayıt altına alınır. (YUKKY md. 86/3). Bu formun bir örneği de başvuru sahibine verilir (YUKK md. 75/5).

VI.Uluslararası Koruma Başvurularının Değerlendirilmesi ve Karar Aşaması

A. Genel Olarak

İl Göç İdaresi, uluslararası koruma başvurularını ön değerlendirmeye tabi tutarak, başvurunun kabul edilip edilemez başvuru ve hızlandırılmış değerlendirme usulüne¹⁴⁵ uygun olup olmadığını belirler. (YUKKY md. 73).

Başvuru hakkında karar alınırken, başvuru sahibinin bireysel koşulları ile menşe ya da daha önce ikamet ettiği ülkenin güncel koşulları göz önünde bulundurulur. Karar sürecinde, başvurucuya ait mülakat raporu, kayıt formları, menşe ülke bilgileri ile diğer tüm bilgi ve belgeler ayrıntılı bir şekilde incelenir. Gerek görüldüğünde, başvuru sahibinden ek bilgi veya belge talep edilmesi amacıyla ek mülakat gerçekleştirilebilir (YUKK md. 78/3 – YUKKY md. 92/2). Başvuru sahibine vatandaşı olduğu ya da uzun süredir yaşadığı ülkenin belirli bir coğrafi alanında ciddi tehlike ya da zulme karşı başvuru sahibine yönelik yeterli düzeyde koruma temin edilmekte ve ilgili bölgeye güvenli bir şekilde ulaşarak yerleşmesi mümkün olabiliyorsa, uluslararası koruma ihtiyacı olmadığına karar verilebilir. Ancak, bu koşulların varlığına rağmen başvurunun kapsamlı bir şekilde incelenmesini engel teşkil etmez (YUKK md. 78/4-5). Uluslar koruma başvurusu hakkındaki kararlar her bireyin durumu ayrı ayrı ele alınarak verilir. Ancak uluslararası koruma kapsamı dışında tutulma kararları hariç, aile adına yapılan başvurular birlikte değerlendirilir ve alınan karar tüm aile üyelerini kapsar (YUKK md. 78/2-YUKKY md. 92/3).

Uluslararası koruma başvuruları, kayıt altına alındıkları tarihten başlayarak en geç altı aylık bir zaman diliminde GİB ya da yetkilendirilmiş olması durumunda İl Göç İdaresi

¹⁴⁵ Üçüncü Bölümde hızlandırılmış değerlendirme usulü hakkında ayrıntılı olarak bilgi verileceğinden bu bölümde incelenmeyecektir.

tarafından karara bağlanır. Belirtilen süre içinde karar alınamaması durumunda, başvuru sahibine bilgilendirme yapılır (YUKK md. 78/1-YUKKY md. 92/1). Uluslararası koruma başvurusuna ilişkin karar, başvuru sahibine, yasal temsilcisine veya avukatına tebliğ olunur. Ret kararların tebliğinde, karara dayanak gösterilen hukuki düzenlemeler ve gerekçeler ayrıntılı bir şekilde yer verilir. Başvuruyu takip eden bir avukat yoksa, kararın hukuki sonuçları, itiraz mekanizmaları ve sürelerle ilişkin yetkili temsilcisine ya da başvuru sahibine gerekli bilgilendirme yapılır (YUKK md. 78/6-YUKKY md. 102/4).

Mülakat aşamasının tamamlanmasıyla birlikte mülakat raporu düzenlenir. Bu raporda, başvuruya ilişkin değerlendirmeler doğrudan mülakatı gerçekleştiren görevlinin gözlemleri ve kanaatine dayanır (YUKKY md. 89/1-2). Böylece raporun, mülakatı yapan görevli dışında başka bir kişi tarafından hazırlanması usule aykırılık teşkil etmektedir. İdare mahkemesi bir kararında bu hususa dikkat çekmiştir. Söz konusu kararında¹⁴⁶ mahkeme; davacının uluslararası koruma talebi kapsamında yapılan mülakatın bir görevli tarafından gerçekleştirilmesine rağmen, mülakat raporunun farklı bir görevli tarafından düzenlendiği tespit etmiştir. Bu durumun mülakatın usulüne uygun şekilde belgelendirilmediğini belirterek usule aykırı olarak düzenlenen rapor esas alınarak davacının uluslararası koruma talebinin reddedilmesi ve bu işleme karşı açılan davanın reddine ilişkin idare mahkemesi kararının da aynı rapora dayanması nedeniyle, söz konusu işlem ve yargı kararında hukuka uygunluk bulunmadığı sonucuna varmıştır.

Başvuru sahiplerinin hangi usul kapsamında değerlendirildiklerini ve itiraz süreçlerine ilişkin haklarını eksiksiz bir şekilde anlamaları kritik bir öneme sahiptir. Bilgi eksikliği, başvuru sahiplerinin savunmalarını adil bir şekilde sunma ve itiraz mekanizmalarını etkili bir biçimde kullanma imkanlarını ciddi ölçüde kısıtlayabilir. Bu nedenle, yetkili makamların, başvuru sahiplerine uygulanan usulün niteliğini, itiraz sürelerini ve diğer usuli haklarını açık ve anlaşılır bir biçimde bildirmesi gerekmektedir. Bu tür eksiklikler, sığınma sistemine duyulan güveni sarsabileceği gibi, başvuru sahiplerinin temel haklarının korunmasını da tehlikeye atabilir.

¹⁴⁶ Bursa Bölge İdare Mahkemesi 3. İdari Dava Dairesi'nin 11/11/2022 Tarihli 2022/763 Esas, 2022/1537 Karar sayılı kararı; Bursa Bölge İdare Mahkemesi 3. İdari Dava Dairesi'nin 25/04/2023 Tarihli 2022/965 Esas, 2023/657 Karar sayılı kararı.; Bursa Bölge İdare Mahkemesi 3. İdari Dava Dairesi'nin 18/10/2023 Tarihli 2022/1950 Esas, 2023/1418 Karar sayılı kararı.

B. Başvurucunun Uluslararası Koruma Haricinde Tutulması

Başvuruda bulunan kişi, BMMYK haricinde bir BM kurumu veya kuruluşu tarafından korunuyor veya yardım alıyor ve bulunduğu ülkede, o ülkenin vatandaşlarına sağlanan hak ve sorumluluklarla aynı statüde tanınıyorsa ya da uluslararası sözleşmelerde tanımlanan barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi ağır ihlalleri işlediğine dair ciddi bir kanaat bulunuyorsa, uluslararası koruma kapsamı dışında tutulur. Ayrıca, mülteci statüsü elde ettiği ülkeye sığınma başvurusundan önce, başvurduğu devlet dışında ağır fakat siyasi karakter taşımayan suç işlemiş ya da BM'nin temel prensiplerine karşı hareket etmişse uluslararası korumadan yararlanamaz (YUKK md. 64/1). Uluslararası koruma kapsamı dışında bırakılmaya yol açan eylemlerin incelenmesi sürecinde, güvenlik ve istihbarat kurumları tarafından elde edilen veriler ile menşe ülkeye dair kaynaklardan sağlanan içerikler, uluslararası örgütlerin ve uluslararası kuruluşların İnsan hakları izleme kuruluşlarının raporları ile medyada çıkan haberler göz önünde bulundurulmaktadır¹⁴⁷. Başvuru sahibinin, uluslararası koruma statüsünden faydalanmaması, yalnızca hariç tutma sebeplerinin ailesindeki diğer bireyler için de uygulanabilir olması durumunda onları etkiler. Aksi halde, başvuru sahibinin hariçte tutulması, aile üyelerinin de aynı statüden mahrum bırakılmasını gerektirmez (YUKK md. 64/6). Bu nedenle, uluslararası koruma kapsamı dışında tutulma durumları her birey için ayrı ayrı ve kişisel koşulları dikkate alınarak değerlendirilir¹⁴⁸.

BMMYK haricinde farklı bir BM organlarından ya da benzeri kuruluşlardan sağlanan yardım veya korumanın kesintiye uğraması durumunda, eğer bu kişinin durumu BMGK kararlarıyla kesin bir çözüme kavuşturulmamışsa, ilgili kişinin YUKK'nın sağladığı korumadan yararlanabilmektedir (YUKK md. 64/2).

Bir kişi yaşadığı ülkenin yetkili makamları tarafından o ülke vatandaşlarıyla aynı hak ve yükümlülüklerle sahip kabul ediliyorsa 1951 Sözleşmesi bu kişiler için geçerli değildir. (1951 Sözleşmesi md. 1/E). Bu bireylere aynı zamanda “ulusal mülteciler” “milli mülteciler” (*national refugee*) adı verilmektedir. Bu kişiler bir ülke sınırları içerisinde ikamet etmelerine rağmen, henüz o ülkenin vatandaşlık statüsünü elde edememiş ve ülke vatandaşlarının sahip olduğu

¹⁴⁷ **Nuray Ekşi**, *Mahkeme Kararları Işığında Suçluların İltica Sistemi Dışında Bırakılması*, (İstanbul, Beta Yayınevi, 2017), s. 190.

¹⁴⁸ **Michael Bliss**, *Serious Reasons for Considering: Minimum Standards of Procedural Fairness in the Application of the Article 1F Exclusion Clauses*, (International Journal of Refugee Law, Vol. 12, 2000), s. 128.

hakların büyük bir kısmından faydalanan kişilerdir¹⁴⁹. Burada öne çıkan temel özellik, söz konusu kişinin, o ülkenin vatandaşlarıyla eşdeğer şekilde, sınır dışı edilme riskine karşı tam anlamıyla devlet koruması altında olmasıdır¹⁵⁰. Örneğin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşları ve Mavi Kart sahipleri de Türk vatandaşlarına oldukça yakın bir hukuki statüde değerlendirilmekte ve benzer muamele görmektedir. Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC hükümetleri arasındaki anlaşmalar ve düzenlemeler doğrultusunda, her iki ülkenin vatandaşlarına sağlanan çeşitli kolaylıklar sayesinde, KKTC ve Türk vatandaşları neredeyse eşit haklara sahip kılınmıştır¹⁵¹. 1995 yılından itibaren, doğum yoluyla Türk vatandaşlığını taşıırken vatandaşlıktan ayrılma izni alarak vatandaşlık statüsünü yitiren bireyler ile bunların üçüncü dereceye dahil altsoyları, kamu düzenine ve millî güvenliğe ilişkin özel hükümler dışında, Türk vatandaşlarına sağlanan hakların büyük bir kısmından istisnalar dışında aynı şekilde yararlanmaya devam etmekte olup kendilerine “mavi kart” verilmektedir¹⁵². BMMYK’nın Klavuz İlkeleri, bu düzenlemenin, yalnızca sürekli olarak ülke sınırları içinde ikamet eden kişiler için geçerli olduğu, ancak bu ülkenin dışındaki bireylerin diplomatik koruma hakkına sahip olmadığı ve uluslararası koruma gereksinimi taşımadığı için, 1951 Sözleşmesi dışında tutulmamaları gerektiği ifade edilmektedir.¹⁵³ 1951 Sözleşmesi, uluslararası hukukta tanımlanan savaş suçu, insanlığa karşı suç vb. ciddi suçları işleyen kişiler için bu hükmün uygulanması söz konusu değildir. Ayrıca, mülteci statüsü verilmeden önceki aşamada, sığınma talebinde bulunduğu ülke haricinde ciddi fakat siyasi nitelik taşımayan ağır bir suç işlediği belirlenen bireyler bu kapsam dışında tutulmaktadır. Bunun yanı sıra, BM’nin prensip ve amacına uygun olmayan fiillerde bulunduğu ilişkin güçlü bir kanaatin olması durumunda, bu kişiler de bu hükmün korumasından yararlanamamaktadır. (1951 Sözleşmesi m. 1/F/c).

Başvuru sahibinin, Türkiye dışında herhangi bir yerde uluslararası koruma talebinde bulunmadan önce, herhangi bir saikle zalimane eylemlerde bulunduğu dair şüphe uyandıran gerekçeler mevcut olması halinde 1951 Sözleşmesi’nin 1/F maddesi çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bu tür suçları işlenmesine iştirak eden ya da bu eylemleri gerçekleştirmeye teşvik edenler de uluslararası korumadan yararlanamaz. (YUKK md. 64/3-4).

¹⁴⁹ UNHCR, *Handbook*, paragraf 144.

¹⁵⁰ UNHCR, *Handbook*, paragraf 145.

¹⁵¹ Ekşi, *İltica Sistemi Dışında*, s. 67.

¹⁵² Ekşi, *İltica Sistemi Dışında*, s. 68.

¹⁵³ UNHCR, *Handbook*, paragraf 146.

Bunun yanı sıra, kamu düzeni veya kamu güvenliğine yönelik tehdit oluşturduğuna dair güçlü deliller bulunan yabancılar ya da vatansız kişiler, ikincil koruma kapsamı dışında bırakılmaktadır. Ayrıca, 1951 Sözleşmesi'nin 1/F maddesi kapsamına girmemekle birlikte, Türkiye'de işlendiği takdirde hapis cezasını gerektiren bir suç işlemiş ve yalnızca bu suçun cezasından kaçmak amacıyla menşe veya ikamet ettiği ülkeyi terk etmiş olan vatansız ya da yabancı kişiler de ikincil korumadan yararlanamaz (YUKK md. 64/5).

C. Uluslararası Koruma Başvurusunun Kabul Edilemez Sayılması

Başvuru sahibinin, aynı başvuruyu değişik bir gerekçe ileri sürmeden tekrar etmesi, başvuru sürecinin herhangi bir noktasında geçerli bir sebep sunmadan başvurunun olumsuz değerlendirilmesinin sonrasında yeni bir sebep ortaya koymaksızın farklı bir başvuru yapması ya da güvenli üçüncü ülke veya ilk sığınma ülkesi ülke statüsünde bulunan bir ülkeden gelmesi durumunda, başvurusu kabul edilemez olarak değerlendirilecektir (YUKK md. 72/1). Bu durumların, başvuru sürecinin herhangi bir noktasında tespit edilmesi halinde, değerlendirme süreci durdurulur ve başvuru kabul edilmez olarak değerlendirilir. (YUKK md. 72/2- YUKKY md. 74/3). Uluslararası koruma başvurusu kabul edilemez olarak değerlendirmesinden önce, başvuru yapan kişiyle bir mülakat gerçekleştirilir. Mülakatın ardından yapılan inceleme neticesinde, başvurunun kabul edilemez olduğuna dair karar İl Göç İdaresi İdaresi tarafından verilir (YUKKY md. 73- YUKKY md. 74/1-2).

Güvenli üçüncü ülkeden veya ilk sığınma ülkesi gelen kişiler, hayatları ve özgürlükleri doğrudan tehdit altında olmayan kişiler olarak değerlendirilir. Bu çerçevede, söz konusu kişiler koruma sağlanan veya sağlanması muhtemel olan ülkelere geri gönderilebilir¹⁵⁴. Başvuru yapan kişinin, önceden mülteci statüsü tanınmış ve hâlâ bu korumadan faydalanma imkânı bulunan veya geri göndermeme ilkesine dayalı etkin ve yeterli bir koruma hizmeti alabileceği bir ülkeden geldiği belirlendiğinde, başvuru kabul edilemez şeklinde değerlendirilir ve ilgili kişinin ilk sığınma ülkesine gönderilmesi amacıyla gereken işlemler başlatılır. Ancak, geri gönderme süreci tamamlanana kadar, Başvuru sahibinin, ülkede bulunmasına müsaade edilir ve kendisine

¹⁵⁴ BMMYK'nın ilgili raporu için bkz. **UNHCR**, *Background Note on the Safe Country Concept and Refugee Status*, EC/SCP/68, 26 July 1991, paragraf 12, (Çevrimiçi) <https://www.unhcr.org/publications/background-note-safe-country-concept-and-refugee-status> (E.T.:21.12.2024)

resmi olarak bildirilir. Eğer daha önce sığındığı ülke başvuru sahibini kabul etmezse, başvuru süreci durduğu yerden devam eder (YUKK md. 73 – YUKKY md. 75/3).

"Güvenli üçüncü ülke" kavramı, sığınma başvurusunda bulunan bir kişinin, başvurusunun reddedilmesine yol açan bir uygulama olup başvuru sahibinin halihazırda farklı bir ülkede koruma altında bulunduğu veya koruma talebinde bulunma hakkı olduğu için belirli bir ülkenin sığınma usulleri kapsamında başvurusunun kabul edilmemesini ifade eder¹⁵⁵. Bu bağlamda, kişinin hayatı veya hürriyeti, dini, milliyeti, ırkı, siyasi görüşleri veya belli bir toplumsal gruba mensubiyeti nedeniyle risk altında değilse ve insanlık dışı veya onur kırıcı muameleye, işkenceye tabi tutulacağı bir ülkeye geri gönderilmeyecekse, bu ülke "güvenli üçüncü ülke" kabul edilir. Ayrıca, mülteci statüsü başvurusu yapan kişinin 1951 Sözleşmesi kapsamında koruma sağlama hakkına sahip olduğu, kendisine etkili ve yeterli bir koruma sunulacağı ve bu korumanın, kalıcı bir çözüm bulunana kadar devam edeceği tespit edilirse, başvuru sahibinin bu ülkede halen yeterli koruma altında olması nedeniyle başvurusu kabul edilemez bir değerlendirme olarak ele alınır. (YUKK md. 74/2- YUKKY md. 76). Başvuru sahibinin, 1951 Sözleşmesi'ne uygun koruma alabileceği veya başvurma hakkı bulunan güvenli üçüncü bir ülkeden geldiği belirlendiğinde, başvuru kabul edilemez bir değerlendirme şeklinde ele alınır ve başvuru sahibinin güvenli üçüncü ülkeye yollamak amacıyla gerekli adımlar atılır. Ancak, geri gönderme süreci tamamlanıncaya kadar, başvuru sahibinin ülkede kalmasına müsaade edilir ve kendisine resmi yolla bildirilir. Eğer güvenli üçüncü ülke, başvuru sahibini kabul etmezse, başvuruya ilişkin işlemler devam ettirilir (YUKK md. 74/1 – YUKKY md. 77/4). Uluslararası koruma başvurusu yapan kişi açısından bir ülkenin güvenli üçüncü ülke olarak kabul edilip edilemeyeceği, başvuru sahibi ile ilgili ülkeler arasındaki ilişkiler de göz önünde bulundurularak her başvuru bireysel olarak ele alınır. Bu değerlendirme, başvuru sahibinin ilgili üçüncü ülkeye yollanmasını sebepleri de kapsar (YUKK md. 74/3 – YUKKY md. 77/3).

Kabul edilemez olarak verilen karar, başvuru sahibine, avukatına veya yasal temsilcisine resmi olarak bildirilir. Başvuru sahibinin avukatının olmadığı durumlarda, söz

¹⁵⁵ BMMYK'nın ilgili raporu için bkz. **UNHCR**, *Note on International Protection*, A/AC. 96/815, 31 August 1993, 44th session, paragraf 20, (Çevrimiçi)file:///C:/Users/AB273250/Downloads/A_AC-96_815-EN.pdf (E.T.:21.12.2024)

konusu kararın sonuçları, itiraz yöntemleri ve başvuru süreleri hakkında ilgili kişi ya da yasal temsilcisine detaylı şekilde bilgi verilir (YUKK md. 72/3 – YUKKY md. 74/5).

Kabul edilemez şeklinde verilen kararlara itirazlar, yalnızca yargı mercilerine başvurulabilmektedir (YUKK md. 80/1-a). Kabul edilemez kararı verilen başvurulara karşı, tebliğ tarihinden başlamak üzere on beş günlük süre zarfında, başvuru sahibi, avukatı veya yasal temsilcisi aracılığıyla yetkili idare mahkemesi nezdinde itiraz edebilir (YUKK m. 80/1/ç). Kabul edilemez başvuruya ilişkin kararlara karşı idare mahkemesinde açılan davalar, en geç on beş gün içinde karara bağlanır ve mahkemenin bu hususta verdiği karar kesin nitelikte olup, başka bir mercide itiraz edilemez (YUKK md. 80/1/d).

D. Uluslararası Koruma Başvurusunun Geri Çekilmiş Sayılması veya Geri Çekilmesi

Uluslararası koruma başvurusu yapan kişinin, başvurusunu yazılı olarak geri çektiğini bildirmesi, geçerli bir mazeret olmaksızın mülakatlara üç defa art arda katılmaması, idari gözetimde bulunduğu yerden izinsiz olarak ayrılması, bildirim yükümlülüğünü peş peşe üç defa yapmaması, öngörülen ikamet yerini terk etmesi ya da adresine gitmemesi, kişisel bilgilerinin alınmasına izin vermemesi ya da kayıt ve mülakat süreçlerindeki yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumlarında başvuru, geri çekilmiş kabul edilir ve değerlendirme süreci durdurulur (YUKK md. 77) Başvuru sahibinin başvurusunun geri çekilmiş sayıldığına dair karar, kurumsal yazılım veri tabanına işlenir ve başvurucaya tebliğ edilir (YUKKY md. 79/1-2). Yazılı bildirimle başvurusunu geri alan ve gönüllü geri dönüş arayışında olan başvuru sahiplerinin işlemleri, nihai karar sürecinden bağımsız olarak ilerletilir. (YUKKY md. 79/3).

Başvurularını geri almak istediğini yazılı şekilde bildiren kişiler, kendilerine tanınan çıkış süresinin bitiminde Türkiye’de kalmaya devam etmeleri ve YUKK çerçevesinde Türkiye’de bulunma hakkı olmadıkları tespit edilirse, sınır dışı edilmek üzere tebliğ edilen karar sonrası sınır dışı edilirler. Benzer şekilde, mülakata katılmayan, idari gözetim altında bulundukları yerden kaçan, ikamet ve bildirim yükümlülüklerini yerine getirmeyen, kişisel verilerinin işlenmesine onay vermeyen ya da kayıt ve mülakat yükümlülüklerini ihlal eden başvuru sahiplerinin, başvurularının geri çekilmiş olarak değerlendirilmesine dair alınan olumsuz kararın akabinde YUKK hükümleri gereği Türkiye’de bulunma hakkı olmadıkları takdirde, sınır dışı edilmeleri sağlanır. Fakat, başvuruları geri çekilmiş kabul edilen ve bu durum

kendilerine bildirilmeyen kişiler üzerinde sınır dışı edilme kararı uygulanamaz. (YUKKY md. 79/4).

VII.Uluslararası Koruma Statüsü Sahibinin Hakları

Anayasa'nın kanun önünde eşitlik ilkesine dayalı yapısı nedeniyle temel hak ve özgürlüklerden yararlanma konusunda ayırım gözetmeksizin herkesin eşit muamele görmesini öngörmektedir (AY. md. 10). Bu nedenle, uluslararası koruma başvurusu sahipleri ve statü sahibi yabancılar, yasalarla sınırlanmadığı sürece (AY. md. 16) ve vatandaşlara özgü ayrıcalıklar tanınmadıkça hem Anayasa tarafından güvence altına alınan haklardan hem de Türkiye'nin bağlı olduğu uluslararası sözleşmelerle garanti edilen temel hak ve özgürlüklerden yararlanma hakkına sahiptir. Bunun yanında bazı yabancıların, çeşitli sebeplerle diğer yabancılarla kıyasla daha avantajlı bir konumda olmaları nedeniyle, "özel statülü yabancı" veya "imtiyazlı yabancı" olarak nitelendirildikleri görülmektedir¹⁵⁶. Genel olarak uluslararası koruma altında bulunan tüm yabancıların "özel statülü yabancı" olarak değerlendirilmesi isabetli bir yaklaşım olacaktır.

Özel statüye sahip yabancılar açısından, öncelikle statülerine özgü düzenlemelerin uygulanması temel ilke olup genel yabancılar hukukuna ilişkin düzenlemeler ise yalnızca özel statü kapsamı dışında kalan alanlarda veya tali nitelikteki hususlarda devreye girmektedir. Bu doğrultuda, çalışmamızda Uluslararası koruma statüsüne sahip yabancıların hakları ve sorumlulukları değerlendirildiğinde, öncelikli olarak 1951 Sözleşmesi, YUKK ve bu Kanun temel alınarak oluşturulan ikincil mevzuat esas alınacaktır. Bununla birlikte, özel düzenlemelerle kapsam altına alınmayan ya da Türk hukukunda genel olarak yabancılarla ilişkin diğer yasal düzenlemelere atıfta bulunan konular, ilgili mevzuat çerçevesinde ele alınacaktır¹⁵⁷.

A. Hak ve Yükümlülüklere İlişkin Genel İlkeler

YUKK, başvuru sahiplerinin ya da uluslararası statü sahiplerinin hak ve yükümlülüklerini düzenlerken iki temel ilke benimsemiştir. Bu kapsamda, başvuru sahiplerin, karşılıklılık şartından muaf tutulacağı hükmüne yer verilmiştir (YUKK d. 88/1). Ayrıca,

¹⁵⁶ Neşe Baran Çelik, *Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan Veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak Ve Yükümlülükleri*, (İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 6/3, Temmuz 2016), s.82

¹⁵⁷ Çelik, s. 82-83.

başvuru sahibine başvurusu reddedilen ya da uluslararası statü sahiplerine sağlanan hak ve imkânların, Türk vatandaşlarına tanınan hak ve imkânlardan daha geniş yorumlanamayacağı ilkesi benimsenmiştir (YUKK md. 88/2).

B. İkamet Hakkı ve Seyahat Hakkı

İkincil koruma, şartlı mülteci ve mülteci statüsü tanınan kişilere, GİB ya da yetkilendirilmesi şartıyla İl Göç İdaresi aracılığıyla içerisinde yabancı kimlik numarasını bulunan ve hiçbir ücrete konu olmayan “uluslararası koruma statü sahibi kimlik belgesi” sağlanır (YUKK m. 83/1). Bu kimlik belgesi, aynı zamanda ikamet izninin de yerini almaktadır. (YUKK m. 83/2). Kimlik belgelerinin şekli, içeriği, belgenin geçerlilik süresi ve uzatma işlemleriyle ilgili tüm kuralları belirler. (YUKK m. 83/3).

İkincil koruma ve şartlı mülteci statüsü sahiplerine, GİB tarafından kamu güvenliği ya da kamu düzeni gerekçesiyle belirli bir yerde yaşama ve belirli bir süre ile usullere uygun şekilde bildirim yapma sorumluluğu getirilebilir. (YUKK md. 82/1). Bu bireyler, aynı zamanda adres kaydını sistemde oluşturmak ve ikametgâh bilgilerini il valiliğine bildirmekle sorumludur. (YUKK md. 82/2-YUKKY md. 103/4). Bu hükümlerin gerekli görülmesi halinde mülteci statüsünde bulunanlara da uygulanması mümkündür. (YUKKY md. 110/6.)

Başvuru sahiplerinin ya da uluslararası statü sahiplerinin barınma gereksinimini kendi imkanlarıyla temin etmesi temel kuraldır (YUKK md. 95/1). Bununla birlikte, GİB, başvuru sahipleri ya da uluslararası statü sahiplerinin sosyal hizmetler, iaşe, sağlık barınma ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kabul ve barınma merkezleri oluşturma yetkisine sahiptir (YUKK md. 95/2). Burada, özel ihtiyaçları olan kişilerin yerleştirilmesine öncelik tanınır (YUKK md. 95/3). Bu merkezler haricinde ikamet eden başvuru sahipleri ya da uluslararası statü sahiplerinin ve aile fertleri, gerektiğinde burada sunulan hizmetlerden faydalanabilirler (YUKK md. 95/5).

YUKK, "aile birliği ilkesini" gözeterek, ikincil koruma ve mülteci statüsü sahip olan bireylerin "aile birleşim hakkı"nı kullanmasına olanak sağlamaktadır. Bu düzenlemeye göre, mülteciler ve ikincil koruma statüsü sahipleri, yabancı eşlerine, kendilerinin ya da eşlerinin ergin olmayan yabancı çocuklarına ve bağımlı yabancı çocuklarına, her seferinde üç yılı aşmamak kaydıyla aile ikamet izni alabilmektedirler (YUKK md. 34/1).

Mültecilere verilecek seyahat belgesinin formatı, geçerlilik süresi ve içeriği, 1951 Sözleşmesi'ne belirtildiği şekilde içişleri Bakanlığı Tarafınfan tespit edilir. Bu belgelerin düzenlenmesi ise GİB ya da yetkilendirilmesi durumunda İl Göç İdaresi vasıtasıyla gerçekleştirilir (YUKK md. 84/1 – YUKKY md. 104/1). ikincil koruma ve şartlı mülteci statüsüne sahip kişilere ise, "yabancılar mahsus" damgalı pasaport tanzim edilir (YUKKY md. 104/2-YUKK md. 84/2).

C. Eğitim ve Öğretim Hakkı

Uluslararası statü sahibi bireyler ve aile fertleri, statülerini belgeleyen resmi evraklarını sunarak, ilköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki eğitim faaliyetlerinden yararlanma hakkına sahiptir (YUKK md. 89/1- YUKKY md. 105/1). İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarına ilişkin süreçler, MEB'in belirlediği usul ve esaslar kapsamında düzenlenmekte ve uygulanmaktadır (YUKKY md. 105/2). Uluslararası statü sahiplerinden, Türkiye üniversitelerinde yükseköğrenim eğitimi alma hakkı kazananlar, yabancı öğrencilere ilişkin genel hükümler doğrultusunda, ek bir öğrenci ikamet iznine ihtiyaç duymaksızın, statülerini belgeleyen dokümanları ibraz ederek öğrenimlerini sürdürebilirler (YUKKY m. 105/2). Bu kapsamda, ilgili düzenlemeler doğrultusunda eğitim hizmetlerine erişim sağlanır ve gerekli işlemler gerçekleştirilir.

D. Sağlık Hakkı

Başvuru sahiplerinden hiçbir sağlık güvencesi bulunmayan ve maddi imkânsızlık içinde bulunanlar, başvurularının kayıt altına alındığı tarihten itibaren bir yıl süreyle 31/5/2006 tarihli ve 5510 numaralı SGGSSK hükümleri çerçevesinde genel sağlık sigortası kapsamına alınır. Bununla birlikte, özel ihtiyaçları olanlar ve sigorta kaydının devamına Bakanlıkça onay verilen kişiler için bir yıl süre kısıtlaması getirilmez. Genel sağlık sigortasından faydalanacak kişilerin prim ödemeleri GİB bütçesinden karşılanır ve ödeme gücüne bağlı olarak primin tamamı ya da belirli bir kısmı ilgili kişilerden talep edilebilir. Ancak, başvuruları reddedilen yabancılar, genel sağlık sigortası kapsamından çıkarılmaktadır. (YUKK md. 89/3/a). Uluslararası koruma statüsü sahibi bireylerin çalışma izni kapsamında bir işte çalışmaları durumunda, ücretsiz sağlık hizmetlerinden yararlanma talepleri kabul edilmez¹⁵⁸. Başvuru sahiplerinin ödeme gücüne veya

¹⁵⁸ Ayfer Uyanık Çavuşoğlu, *Yabancı Sağlık Meslek Mensuplarının Çalışma Hakkı*, (İstanbul Barosu Dergisi, C. 88, S. 5, 2014), s. 203.

sağlık güvencesine sahip olduklarının veya başvurularını yalnızca tıbbi tedavi amacıyla yaptıklarının sonradan tespit edilmesi hâlinde, genel sağlık sigortası kapsamlarının geç on gün içinde, sona erdirilmesi için SGK'ya bildirilir. Ayrıca, başvuru süresince gerçekleştirilen tıbbi tedavi ve ilaç masrafları, ilgili kişilerden yasal çerçevede geri tahsil edilir (YUKK md. 89/3-b).

E. Sosyal Yardım Hakkı

Uluslararası statü sahiplerinden ihtiyaç sahibi olarak değerlendirilen kişilere sosyal yardım ve hizmetlerin sağlanmasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. uluslararası statü sahiplerinin ihtiyaç durumu göz önünde bulundurularak sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmalarının sağlanması, barınma olanaklarının durumu, kişinin düzenli bir gelirin bulunup bulunmadığı, geçiminden sorumlu aile fertlerinin miktarı, Türkiye'de ya da menşe ülkesinde sahip olduğu mal varlığı, akrabalarından mali yardım görüp görmediği, kamu kuruluşları, dernekler, vakıflar ve özel kuruluşlardan destek görüp görmediği, sağlık sigortasının olup olmadığı, kişinin engeli veya sağlık sorunu bulunup bulunmadığı, idare tarafından uygun görülen diğer hususlar çerçevesinde İl Göç İdaresi tarafından değerlendirilir (YUKKY md. 106/1). İhtiyaç sahibi kişilere yönelik sosyal yardım ve hizmet desteği, İçişleri Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın belirlediği kurallara uygun olarak sağlanır (YUKKY md. 106/2).

F. İş Piyasasına Erişim Hakkı

İkincil koruma ya da mülteci statüsüne sahip olan bireyler, statü kazandıkları andan itibaren bağımsız ya da bağımlı çalışma hakkına sahiptirler. Ancak, yabancı uyrukluların istihdam edilemeyeceği pozisyon ve mesleklerle ilgili farklı yasal düzenlemelerde bulunan düzenlemeler saklı tutulmuştur. Bu bireylere verilen kimlik kartı, çalışma izni işlevi görmekte olup bu husus kimlik kartlarında belirtilmektedir (YUKK md.89/4-b – UKÇY md. 4/1-2). Türk vatandaşlığından çıkma izni alarak vatandaşlık statüsünü kaybeden kişiler, kamu hukukuna bağlı olan, temel ve sürekli kamu hizmeti görevlerinde çalışamazlar. Bununla birlikte, kamuda geçici personel, sözleşmeli personel ya da işçi statüsünde istihdam edilmeleri mümkündür (TVK md. 28/3).

İkincil koruma ya da mülteci statüsüne sahip olan bireylerin iş piyasasına erişimi, İş gücü piyasasındaki değişiklikler, sektör talepleri ve ekonomik şartlar doğrultusunda bir

süreliliğine sınırlandırılabilir. Bu sınırlandırmalar; belirli bir iş alanı, tarım, sanayi ve hizmet sahaları, coğrafi veya mülki alanlarla sınırlı tutulabilir. Ancak, bir Türk vatandaşıyla evli olanlar, üç yıl Türkiye’de ikamet etmiş olanlar ya da Türk vatandaşı çocuğa sahip ikincil koruma ve mülteci statüsüne sahip bireyler bu tür sınırlamalardan muaf tutulur (YUKK md. 89/4-c.). İçişleri Bakanlığının görüşü alınarak, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından uluslararası koruma statüsüne sahip bireylerin çalışma hayatıyla ilgili usul ve esasları düzenlenir (YUKK md. 89/4-ç.- UİK md. 17/6).)

VIII.Uluslararası Koruma Statüsünün Sona Ermesi

Uluslararası koruma statüsünün sona ermesine ilişkin kriterler 1951 Sözleşmesi’ne uyumlu olarak 6458 sayılı YUKK’da düzenlenmiştir. Bu bağlamda, YUKK’un 85. maddesine göre uluslararası koruma statüsü sahibi kişi;

- a) Bireysel talebi doğrultusunda, vatandaşı olduğu ülkenin koruyuculuğundan yeniden faydalanması,
- b) Daha önceki vatandaşlığını kendi talebiyle yeniden elde etmesi, farklı bir vatandaşlık kazanmış ve bu vatandaşlığın sağladığı korumayı kullanması,
- ç) Zulüm korkusuyla ayrıldığı ya da dışına çıktığı ülkeye kendi rızasıyla geri dönmesi,
- d) Statüye temel teşkil eden koşulların ortadan kalkması nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin korumasını tekrar elde edebilecekse,
- e) Vatansız bir kişi olarak, uluslararası koruma statüsüne yol açan nedenlerin ortadan kalkması sonucu daha önce ikamet ettiği ülkeye dönebilecekse,
- f) YUKK 84. madde hükümleri saklı kalmak kaydıyla, kendi isteğiyle Türkiye’den ayrılması, üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanması, üçüncü bir ülkeye insani nedenlerle ya da üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirme programı çerçevesinde kabul edilmesi ve gitmesi veya vefat etmesi nedenlerinden birine bağlı olarak, uluslararası koruma statüsü son bulur.

Söz konusu düzenlemede “uluslararası koruma statüsü sahibi kişi” ifadesine yer verilmiş olması, YUKK’daki bu düzenlemenin sadece mülteci statüsündekilerle sınırlı

kalmayıp, aynı zamanda şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü olan bireylere de uygulanabilir sonuçlar doğuracağı anlamına gelmektedir¹⁵⁹.

A. Uluslararası Koruma Statü Sahibinin Kendi İsteğiyle Vatandaşı Olduğu Ülkenin Korumasından Yeniden Yararlanması Durumu

Vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan bir uluslararası koruma¹⁶⁰ statüsünün sona erdirilmesine ilişkin bu durumun gerçekleşmesi için üç temel unsurun varlığı gerekmektedir. İlk olarak, gönüllülük şartı, mültecinin kendi iradesiyle hareket etmesini ifade eder. İkinci unsur olan amaç, mültecinin vatandaşı olduğu ülkenin korumasından tekrar yararlanma niyetinde olduğunu göstermelidir. Son olarak, yeniden yararlanma koşulu, mültecinin fiilen bu korumayı elde etmiş olmasını gerektirir¹⁶¹. Mültecinin vatandaşı olduğu ülkenin korumasını fiilen tekrar kazanması ile vatandaşı olduğu ülke yetkilileri ile bazı bilgi veya belgelerin temini amacıyla belirli zorunlu temaslar arasında belirgin bir ayrım yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda, bir mültecinin ulusal pasaportunu elde etmek ya da mevcut pasaportunu yenilemek amacıyla yaptığı başvurunun kabul edilmesi durumunda, aksi kanıtlanmadıkça, kişinin vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yeniden yararlanmayı amaçladığı varsayılır. Uluslararası Korumanın yeniden sağlanmasının en yaygın şekli, mülteci olan kişinin vatandaşı olduğu ülkeye dönüş yapma arzusudur. Fakat, mültecilerin ulusal yetkililerden evlilik cüzdanı veya doğum belgesi gibi vatandaş olmayan kişilerin de başvurabileceği belgeler talep etme şeklindeki temaslar, bu kişilerin korumadan yeniden yararlandığı şeklinde yorumlanmayacaktır¹⁶².

B. Uluslararası Koruma Sahibinin Kendi Talebiyle Daha Önce Kaybettiği Vatandaşlığını Yeniden Kazanması Durumu

Bu düzenleme, mültecinin kendisine yönelik zulüm korkusunun haklı olduğu kabul edilen ülkenin vatandaşlığını kaybettikten sonra, bu vatandaşlığı gönüllü olarak yeniden kazanması durumunda uygulanır¹⁶³. Vatandaşlığın yeniden kazanılması sürecinin tamamen

¹⁵⁹ YUKK'un 3(1)(r) hükmü uyarınca, YUKK uygulamasında "uluslararası koruma", mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsünü ifade etmektedir.

¹⁶⁰ UNHCR, *Handbook*, paragraf 118.

¹⁶¹ UNHCR, *Handbook*, paragraf 119.

¹⁶² UNHCR, *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status and Guidelines on International Protection under the 1951 Convention and The 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees Reissued Geneva*, FEBRUARY 2019, para. 121-122.

¹⁶³ UNHCR, *Handbook*, paragraf 126.

gönüllü olması esastır. Kanun veya kararname ile otomatik olarak sağlanan vatandaşlık, gönüllü bir geri kazanma olarak kabul edilmez. Ancak, kişi bu vatandaşlığı açık veya örtülü bir şekilde kabul etmişse durum farklıdır. Eski vatandaşlığı seçme hakkına sahip olmak, otomatik olarak mülteci statüsünün sona erdiği anlamına gelmez; bu hakkın fiilen kullanılması da gereklidir¹⁶⁴. Bununla birlikte, kanun yoluyla sağlanan eski vatandaşlık, bir reddetme seçeneği ile sunulmuşsa ve mülteci bu seçeneği tam bilgiye sahip olarak kullanmazsa, gönüllü bir yeniden kazanma olarak kabul edilecektir. Ancak, mülteci, eski vatandaşlığı yeniden kazanma niyetinde olmadığını gösteren özel gerekçeler sunabilirse bu kural uygulanmaz¹⁶⁵.

C. Uluslararası Koruma Sahibinin Yeni Bir Vatandaşlık Edinmiş ve Bu Vatandaşlığın Sağladığı Korumadan Faydalanması Durumu

Vatandaşlığın yeniden kazanılmasında olduğu gibi, uluslararası koruma sahibinin yeni bir vatandaşlık edinmesi ve bu vatandaşlığın sağladığı korumadan faydalanması durumunda da kişinin artık uluslararası koruma gereksinimi duymayacağı kabul edilmektedir¹⁶⁶. Genellikle, mültecinin edindiği yeni vatandaşlık, ikamet ettiği ülkenin vatandaşlığıdır. Ancak, bazı durumlarda, bir ülkede yaşayan bir mülteci başka bir ülkenin vatandaşlığını da alabilir. Bu yeni vatandaşlık, mülteciye ilgili devletin korumasını sağlıyorsa, mülteci statüsü sona erecektir. Bu durum, "yeni vatandaşlığın korumasından yararlanma" kavramıyla açıklanmaktadır¹⁶⁷.

Eğer bir kişi yeni vatandaşlık kazanarak mülteci statüsünü kaybeder ve daha sonra bu vatandaşlığı aldığı ülkeden kaynaklanan zulüm korkusu nedeniyle şikayette bulunursa, bu durum yeni bir hukuki durum yaratır ve kişinin koruma statüsü, yeni vatandaşı olduğu ülke temel alınarak değerlendirilmelidir¹⁶⁸. Yeni bir vatandaşlık kazanılmasıyla sona eren mülteci statüsü, yeni edinilen vatandaşlık kaybedildiğinde, kayıp koşullarına göre yeniden geçerli olabilir ve mültecinin statüsü yeniden canlandırılabilir.¹⁶⁹

¹⁶⁴ UNHCR, *Handbook*, paragraf 128.

¹⁶⁵ UNHCR, *Handbook*, paragraf 128.

¹⁶⁶ UNHCR, *Handbook*, paragraf 129.

¹⁶⁷ UNHCR, *Handbook*, paragraf 130.

¹⁶⁸ UNHCR, *Handbook*, paragraf 131.

¹⁶⁹ UNHCR, *Handbook*, paragraf 132.

D. Uluslararası Koruma Sahibinin Zulüm Korkusuyla Ayrıldığı Ya Da Dışına Çıktığı Ülkeye Kendi Rızasıyla Geri Dönmesi Durumu

Bu sona erme düzenlemesi hem vatandaşlık sahibi mülteciler hem de vatansız mülteciler için geçerlidir. Özellikle, menşe ülkesine veya eski ikamet yerine geri dönen ve daha önce sığınma sağlandığı ülkede, birinci veya ikinci sona erme hükümlerine dayanarak mülteci statüsünü kaybetmemiş kişilere uygulanmaktadır¹⁷⁰.

Bu hüküm, "gönüllü yeniden yerleşme" kavramına atıfta bulunur. Bu kavram, kişinin vatandaşı olduğu ülkeye ya da önceki daimi ikametgahına kalıcı olarak dönmesi anlamına gelir. Ancak, bir mültecinin ulusal pasaport yerine sığınma sağlanan ülke tarafından verilen bir seyahat belgesi ile eski ülkesine kısa süreli bir ziyaret yapması, "yeniden yerleşme" şeklinde değerlendirilmez ve mülteci statüsünün bu nedenle sona ermesine yol açmaz¹⁷¹.

E. Uluslararası Koruma Sahibinin Statüye Temel Teşkil Eden Koşulların Ortadan Kalkması Nedeniyle Vatandaşı Olduğu Ülkenin Korumasını Tekrar Elde Edebilmesi ve Vatansız Bir Kişi Olarak, Uluslararası Koruma Statüsüne Yol Açan Nedenlerin Ortadan Kalkması Sonucu Daha Önce İkamet Ettiği Ülkeye Dönebilecek Durumda Olması

Mültecinin vatandaşı olduğu ülke veya önceki yaşadığı ikametgâh ülkesine ilişkin olarak, mülteci statüsüne temel teşkil eden koşulların ortadan kalkması durumunda, statüsünün sonlandırılmasına ilişkin değerlendirme yapılırken 1951 Sözleşmesi'nin 1C(5) ve (6) maddeleri dikkate alınır. Bu değerlendirme sürecinde, "*Mülteci Statüsünün Sona Ermesi Hakkında Uluslararası Korumaya İlişkin 3 Numaralı Kılavuz İlkeler*"¹⁷² esas alınarak karar verilir. "Koşullar" terimi, bir ülkede meydana gelen ve mülteci statüsüne temel teşkil eden zulüm korkusunun sona erdiği kabul edilen önemli değişiklikleri ifade eder. Ancak, bireysel mültecinin korkusunu gidermek için yalnızca yüzeysel veya geçici değişiklikler yeterli değildir. Mülteci statüsünün, uluslararası korumanın sağladığı güven duygusunu tehlikeye atacak şekilde sık sık gözden geçirilmemesi esastır. Bununla birlikte geçmişte ciddi zulme uğramış kişilerin,

¹⁷⁰ UNHCR, *Handbook*, paragraf 133.

¹⁷¹ UNHCR, *Handbook*, paragraf 134.

¹⁷² UNHCR, *Guidelines on International Protection No. 3: Cessation of Refugee Status under Article 1C(5) and (6) of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees (the "Ceased Circumstances" Clauses)*, HCR/GIP/03/03, 10 February 2003.

lkelerinde köklü değişiklikler olsa dahi, mülteci statülerini kaybetmemelerini öngörür. Bu istisna sadece “yasal mlteçiler” için olmakla beraber bu kural, insani bir ilkeyi yansıtığından yasal mlteçiler dışındaki mlteçilere de uygulanabilir¹⁷³. Geçmişte kendisi veya ailesi ağır zulüm gören bir kişinin ülkesine geri dönmesi beklenemez. Rejim değişiklikleri gibi büyük dönüşümler yaşansa bile, bu durum halkın genel tutumunda tam bir değişiklik yaratmayabilir. Ayrıca, mültecinin geçmişte yaşadığı deneyimler göz önüne alındığında, korku ve endişelerinin devam etmesi olasıdır¹⁷⁴.

BMMYK bir ülke açısından koşulların değişip değişmediğinin ve bu değişikliğin kalıcı olup olmadığının belirlenebilmesi için belirli bir süre geçmesinin gerektiğini tavsiye etmiřtir¹⁷⁵. Bu süre, değişimin yalnızca geçici olmadığının ve mlteçilerin korunma ihtiyaçlarının sona erdiğinin güvence altına alınmasını sağlamak amacıyla önem taşımaktadır. Koşullardaki değişikliklerin değerlendirilmesinde, BMMYK gibi uzman kuruluşlardan elde edilecek bilgilerin kullanılması önemlidir. Bu süreçte, söz konusu değişikliklerin kalıcı, istikrarlı ve temel nitelikte olup olmadığı dikkate alınarak bir değerlendirme yapılır¹⁷⁶. Bu yaklaşım, mülteci statüsünün sona erdirilmesine ilişkin kararların daha güvenilir ve objektif bir temele dayanmasını sağlamaktadır.

¹⁷³ UNHCR, *Handbook*, paragraf 135.

¹⁷⁴ UNHCR, *Handbook*, paragraf 135.

¹⁷⁵ UNHCR, *Guidelines on International Protection No. 3*, paragraf 14.

¹⁷⁶ UNHCR Executive Committee, *Cessation of Status*, No. 69, 43rd session, Document No. 12A (A/47/12/Add.1), 09 October 1992, paragraf b.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI KORUMA BAŞVURULARINDA HIZLANDIRILMIŞ DEĞERLENDİRME USULÜ

I. Uluslararası Koruma Başvurularında Hızlandırılmış Değerlendirme Usulünün Siyasi Tarihi ve Gelişim Süreci

6458 sayılı YUKK'un 79. maddesinde düzenlenen hızlandırılmış değerlendirme usulü, AB hukukundaki düzenlemeler ile paralellik göstermektedir. Bu kapsamda ilerleyen sayfalarda ayrıntılı olarak açıklanan Konsey ile AB çapında ortak bir sığınma usulü oluşturmak amacıyla 1 Aralık 2005'te kabul edilen 2005/85/AT Direktifi, 26 Haziran 2013'te kabul edilen 2013/32/AB Direktifi (Yeniden Düzenlenen Sığınma Usulleri Direktifi) ve Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin 11 Haziran 2024 yürürlüğe giren ve 12 Haziran 2026 tarihinden itibaren de uygulanmaya başlanacak olan 2024/1348/AB sayılı Tüzüğü ile hukukumuzda uluslararası koruma başvurularında hızlandırılmış değerlendirme usulünü düzenleyen 6458 sayılı YUKK'un 79. maddesindeki düzenlemeler aynı doğrultudadır. YUKK'ta uluslararası koruma başvurularında hızlandırılmış değerlendirme usulü AB hukuku referans alınarak düzenlendiğinden, uluslararası koruma başvurularında hızlandırılmış değerlendirme usulü hakkında AB hukukundaki gelişmelere ve düzenlemelere ayrıntılı bir şekilde yer verilmeye çalışılacaktır.

A. Uluslararası Koruma Başvurularında Hızlandırılmış Değerlendirme Usulünün Ortaya Çıkışı

1951 Sözleşmesi, devletlere mültecilerin korunmasıyla ilgili belirli yükümlülükler getirmiştir. Bu korumalar, II. Dünya Savaşı sonrası, Nazi Almanyası'ndan kaçanlara sığınak sağlamakta devletlerin başarısız olmasının ardından uluslararası toplum tarafından kabul edilmiştir. Ancak birçok devlet, giderek daha kısıtlayıcı sığınma ve sınır kontrol önlemleri uygulayarak bu yükümlülüklerine sırtını dönmektedir. Bu durum, uluslararası koruma hukuku alanında tutarsız ve çelişkili bir yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devletlerin, bir yandan uluslararası koruma yükümlülüklerini teoride kabul ederken, diğer yandan pratikte kısıtlayıcı politikalar izlemesi, hukuki uygulamada bir ikilem yaratmıştır. Devletler, koruma

yükümlülüklerine saygı gösterdiklerini iddia ederken, aynı zamanda sığınmacıları kendi ülkelerinden uzak tutmaya yönelik önlemler almaya devam etmektedirler¹⁷⁷.

Zengin demokratik ülkelerin hükümetleri, sığınmacılara yönelik politikalarını belirleme sürecinde ikilem yaşamakta olup seçmen tabanında iki temel karşıt eğilimin varlığı gözlemlenmektedir. Bir yanda, uluslararası hukuk normlarına ve insan haklarına, özellikle de uluslararası mülteci koruma rejimine yönelik samimi bir bağlılık söz konusudur. Bu idealler, farklı coğrafyalarda ve ülkelerde değişen düzeylerde destek görmekle birlikte, genel kamuoyu nezdinde belirli bir meşruiyete sahiptir. Öte yandan, kitlesel sığınmacı ve mülteci akınlarının sosyoekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda yaratabileceği olası etkilere dair derin bir endişe hâkimdir.¹⁷⁸

Hükümetler, bu iki zıt kesimi de memnun edebilmek için yenilikçi stratejiler geliştirmişlerdir. Uluslararası yükümlülüklerini sözde yerine getirirken, aynı zamanda sığınmacıları sınırlarından uzak tutacak çeşitli yöntemler benimsemişlerdir. Bu tür stratejik uyum sağlama mekanizmaları, hükümetlere çok yönlü avantajlar sağlamıştır. İç politikada, kitlesel vicdanı yatıştırmış ve yerel eleştirileri bertaraf etmişlerdir. Böylece, yasal görünürlük ile ahlaki meşruiyet arasında bir denge kurulmuştur. Aynı zamanda, bu politikalar hükümetlere uluslararası alanda da koruyucu bir kalkan oluşturmuştur. Devletler, açıkça uluslararası hukuku ihlal etmenin yaratacağı siyasi ve diplomatik maliyetlerden kaçınmış, diğer aktörlerin veya uluslararası örgütlerin yönelttiği eleştirileri etkisiz hale getirebilmişlerdir¹⁷⁹.

Dünya genelindeki devletler, sığınmacıların sınırlarını kapatmakta ve bu engelleri aşarak kendi topraklarına ulaşanları hızla sınır dışı etmek için önlemler uygulamaktadırlar. Hiper hukukçuluk¹⁸⁰ (*hyper-legalism*) ile uluslararası hukuki yükümlülükleri yorumlamada aşırı resmi ve kötü niyetli yaklaşım sergilemektedirler. Hiper hukukçuluk, devletlerin

¹⁷⁷ **Daniel Ghezelbash**, *Hyper-Legalism and Obfuscation: How States Evade Their International Obligations Towards Refugees* (March 4, 2020). American Journal of Comparative Law (Forthcoming), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3548294> s.1.

¹⁷⁸ **Daniel Ghezelbash**, *Chapter 18 Fast-track, accelerated, and expedited asylum procedures as a tool of exclusion*. In *Research Handbook on the Law and Politics of Migration*. Cheltenham, UK: (Edward Elgar Publishing, 2021) s.249.

¹⁷⁹ **Ghezelbash**, *Fast-track*, s. 249.

¹⁸⁰ Hiper Hukukçuluk (aşırı hukukçuluk veya legalizm), hukuk kurallarının katı bir şekilde uygulanmasını savunan, hukukun toplumsal bağlamını, adalet anlayışını veya esneklik ihtiyacını göz ardı eden aşırı bir yaklaşımdır.

uluslararası mülteci koruma rejimindeki algılanan boşlukları manipüle etmeleri ve istismar etmeleri ile ortaya çıkmaktadır.

Devletler, uluslararası hukukun yazılı metnine uymayı iddia ederken, onun ruhunu ihmal etmektedirler. Bölgesel egemenlik ve yargı yetkisine ilişkin argümanlar, hiper-hukukçuluk (*hyper-legalism*) yaklaşımının stratejik olarak uygulanabileceği alanları oluşturmaktadır. Devletler bu bağlamda iki yönlü bir strateji izlemişlerdir. Bir yandan uluslararası yükümlülüklerinin kapsamını daraltmaya çalışırken, diğer yandan kendi topraklarında bulunan belirli sığınmacı gruplarını ulusal hukuk sistemleri nezdinde "hukuki varlığı olmayan özneler" olarak tanımlamaya olanak veren yeni hukuki gerekçeler geliştirmişlerdir. Ancak, devletlerin uluslararası yükümlülüklerini ulusal mevzuata iktisap sürecinde, özellikle 'güvenli üçüncü ülke' uygulamalarında, güvenlik kriterlerinin asgari standartlarının erozyona uğradığı da gözlemlenmektedir¹⁸¹.

Devletler, hiper-hukukçuluk stratejisinin yasal sınırlarının farkındadır. Uluslararası hukukun ihlali niteliğindeki bazı eylemler vardır ki, hiçbir hukuki söylem bunları meşrulaştıramaz. Bu bağlamda, çeşitli devletler "hukuki gizleme" (*legal obscuration*) taktiğine başvurmaktadır. Bu taktik iki boyutludur: (1) gerçekleştirilen eylemlerin kasıtlı olarak gizlenmesi ve (2) sözde yasal gerekçeler konusunda stratejik sessizlik sağlamasıdır. Bu durumun somut örnekleri, Avustralya'nın "Sınır Koruma Operasyonları" ve Akdeniz'deki AB üyesi devletlerin geri itme (*push-back*) uygulamalarında görülebilir. Her iki örnekte de devletler; uluslararası deniz hukukunun ihlalini, mülteci haklarına yönelik ihlalleri ve yargı denetiminden kaçınma çabalarını hukuki bir örtü altında gizleme çabası göstermişlerdir. Bu strateji, uluslararası sorumluluktan kaçınırken aynı anda iç siyasette meşruiyet sağlama amacı da taşımaktadır¹⁸².

Devletler, aynı zamanda bu engelleri aşarak sınırlarına ulaşmayı başaran sığınmacıların hızlı bir biçimde sınır dışı edilmesine yönelik çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Bu önlemler, dışsal kontrol mekanizmaları kadar kapsamlı bir şekilde incelenmemiş olmakla birlikte, sığınmacıların uluslararası korumaya erişimini önemli ölçüde etkilemiştir.

¹⁸¹ Ghezelbash, *Hyper-Legalism*, s.1.

¹⁸² Ghezelbash, *Hyper-Legalism*, s.1.

Avrupa ülkeleri, 1980'lerden beri hızlandırılmış değerlendirme usullerini kullanmaktadırlar. Her ne kadar hızlandırılmış değerlendirme usulleri yeni olmasa da son yıllarda bu uygulamaların küresel ölçekte hızlı bir biçimde yaygınlaştığı gözlemlenmektedir. Devletler, bu politikaları giderek daha fazla genişletmek amacıyla hiper-hukuki taktiklere başvurmaktadır. Bu süreçte, usul kurallarını tamamen şekillendirilebilir bir alan olarak değerlendiren devletler, aynı zamanda uluslararası hukuka uyum sağladıklarına dair siyasi ve söylemsel düzlemde avantaj elde ettiklerini ileri sürmektedirler. Bu genişleme iki temel boyutta gerçekleşmektedir. İlk olarak, hızlandırılmış değerlendirme usullerinden etkilenen kişi kategorilerinin kapsamı genişlemiştir. Bazı yargı yetki alanlarında, hızlandırılmış değerlendirme usulleri adeta varsayılan uygulama haline gelmiş ve düzenli sığınma prosedürleri neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır. İkinci olarak, bu usullerde tanınan usuli güvenceler giderek aşınmakta; sığınma taleplerinin sunulması ve değerlendirilmesine ilişkin zaman sınırlamaları ise ciddi ölçüde daraltılmaktadır. Bununla birlikte, devletler hesap verebilirlikten kaçınmak amacıyla çeşitli gizleme stratejilerine de başvurmaktadır. Bu durum, iki biçimde tezahür etmektedir: İlki, hukuki gizleme olarak adlandırılan ve yasal bir temele dayanmayan gayri resmi ya da *de facto* hızlandırılmış değerlendirme usullerinin uygulanmasıdır. İkincisi ise mekânsal gizleme olup, değerlendirme usullerinin bağımsız izleme ve denetime kapalı ya da bu denetimin ciddi şekilde kısıtlandığı yerlerde yürütülmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır¹⁸³.

Hiper-hukukçuluk ve gizleme stratejileri, hızlandırılmış değerlendirme usullerinde benzer hedeflere hizmet etmektedir. Her ne kadar her iki strateji ortak bir amaca hizmet etse de, bunlara etkili biçimde karşı koymak için, birbirinden farklı ve özgül yaklaşımlar gerektirmektedir¹⁸⁴. Bu stratejilere karşı geliştirilebilecek yaklaşımlardan biri, uluslararası hukukun iyi niyetli ve bütüncül bir şekilde yorumlanmasına dayanan yaklaşımdır. Bu yöntem, Viyana Sözleşmesi'nin¹⁸⁵ 31. ve 32. maddelerinde öngörülen yorumlama kuralları çerçevesinde şekillenmektedir. Hiper-hukukçuluk uygulamaları, özellikle 31(1) maddesinde yer alan “bir

¹⁸³ Ghezelbash, *Fast-track*, s.251.

¹⁸⁴ Ghezelbash, *Fast-track*, s.256.

¹⁸⁵ 1969 Tarihli Antlaşmalar Hukuku Hakkında Viyana Sözleşmesi, devletler arasındaki antlaşmaları düzenleyen ve uluslararası hukukun en temel metinlerinden biri olarak kabul edilen uluslararası bir sözleşmedir. "Antlaşmalar Üzerine Antlaşma" olarak da bilinir. 23 Mayıs 1969'da kabul edilmiş ve 27 Ocak 1980'de yürürlüğe girmiştir.

antlaşmanın iyi niyetle ve antlaşmanın bağlamı ile amacı doğrultusunda yorumlanması” ilkesinden sapmak suretiyle bu temel yorumsal yükümlülükle çelişmektedir¹⁸⁶.

Bunun yanı sıra, sığınma sürecinin gerekliliklerinin, ilgili geleneksel uluslararası hukuk ilkeleri, genel hukuk ilkeleri ile bölgesel ve uluslararası insan hakları hukuku ve sözleşme organlarının içtihatları doğrultusunda yorumlandığı sistematik bir entegrasyon sürecine duyulan ihtiyaç da açıktır. Bu tür bir yaklaşım, sığınma hakkının yalnızca metinsel hükümlerle değil, aynı zamanda uluslararası hukuk düzeninin bütüncül normatif yapısı içinde değerlendirilmesini mümkün kılacaktır¹⁸⁷. Bu yaklaşım, Viyana Sözleşmesi’nin 31(3)(c) maddesine dayanmakta olup, bir sözleşmenin yorumunda, sözleşmeye taraf olan devletler arasında geçerli diğer uluslararası hukuk kurallarının da dikkate alınmasını öngörmektedir. Bu yorum yöntemi, devletlerin uluslararası hukukun belirli rejimlerini seçici biçimde uygulayarak ortaya koydukları hiper-hukuki argümanlara karşı etkili bir yanıt sunmaktadır. Zira hükümetlerin, yalnızca kendi eylemlerini meşrulaştıracak bazı normları tercih ederek diğerlerini göz ardı ettikleri durumlarda, bu bütüncül yaklaşım devreye girerek normatif tutarlılığı sağlama işlevi görmektedir.¹⁸⁸.

Hızlandırılmış değerlendirme usullerinin daha geniş başvuru kategorilerine uygulanacak şekilde yaygınlaştığı dönemde, bu usuller kapsamında sağlanan usuli güvenceler ve haklar da önemli ölçüde azaltılmıştır. Bu gelişmenin temelinde, 1980’li yıllarda Avrupa’da bazı sığınmacı başvurularının tam ve kapsamlı bir incelemeyi hak etmediği yönünde oluşan inanç yatmaktadır. Özellikle büyük ölçekte sığınmacı kabul eden devletler, bu dönemde hızla artan başvuru sayıları nedeniyle ciddi idari ve mali yüklerle karşı karşıya kalmıştır. Bununla birlikte, yapılan başvuruların önemli bir kısmının zulümden kaçan bireylerden ziyade ekonomik sebeplerle daha iyi yaşam koşulları arayan kişiler tarafından yapıldığına dair yaygın bir kanaat oluşmuştur. Bu durum iki temel sorunu beraberinde getirmiştir. İlk olarak, "sahte" ya da temelsiz olarak nitelendirilen başvurular, sığınma sistemleri üzerinde ciddi bir idari yük oluşturarak işlem maliyetlerini artırmıştır. İkinci olarak ise, bu yoğunluk nedeniyle "gerçek" sığınmacıların mülteci statüsüne erişim süreçlerinin gecikmesi ve bu süreçte mağduriyet yaşamaları söz konusu olmuştur. Bu nedenlerle, belirli başvuruların hızlandırılmış usuller

¹⁸⁶ Ghezelbash, *Fast-track*, s. 257.

¹⁸⁷ Campbell. Mclachlan, “*The Principle Of Systemic Integration And Article 31(3)(C) of the Vienna Convention*,” (International and Comparative Law Quarterly 54(2), 2005): s .279.

¹⁸⁸ Ghezelbash, *Fast-track*, s. 257.

çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği yönündeki anlayış, zamanla geniş kabul görmeye başlamıştır¹⁸⁹.

Hızlandırılmış değerlendirme usullerinde, temel amaç hızlı ve zaman tasarrufu sağlayan bir karar alma sürecinin işletilmesidir. Ancak bu hız odaklı yaklaşım, çoğu durumda adaletin sağlanması ve sürecin etkinliği gibi temel hedeflerin ikinci plana itilmesi riskini beraberinde getirmektedir¹⁹⁰. Hızlandırılmış değerlendirme usulü, mülteci statüsünün tespitine ilişkin sürecin mümkün olan en kısa sürede ya da önceden belirlenmiş bir süre zarfında tamamlanmasını hedeflemektedir. Bu yöntemin en belirgin özelliği, olağan değerlendirme prosedürlerine kıyasla çok daha hızlı işlemesi ve karar alma süreçlerinin önemli ölçüde kısaltılmasıdır. Hızlandırılmış değerlendirme usulleri, temel yaklaşımlarına göre "kapsayıcı–dahil edici" ve "dışlayıcı–hariç tutucu" olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Dahil edici hızlandırılmış değerlendirme usullerinin temel amacı, başvuruda bulunan bireyin mülteci statüsüne hızlı bir şekilde erişimini sağlamak iken; hariç tutucu hızlandırılmış değerlendirme usullerinin amacı, başvurunun hızlı biçimde reddedilerek bireyin mülteci statüsü elde etmesinin engellenmesidir. AB üyesi devletlerde halihazırda uygulanmakta olan hızlandırılmış değerlendirme usullerinin, genel olarak ikinci kategoriye, yani hariç tutucu nitelikteki uygulamalara örnek teşkil ettiği literatürde yaygın biçimde kabul görmektedir¹⁹¹. Kapsayıcı yaklaşım kapsamında, statü belirleme değerlendirmelerinde olumlu sonuçlanma ihtimali yüksek olan bazı sığınmacılar, içinde bulundukları özel koşullar dikkate alınarak öncelikli işleme tabi tutulmakta ve mülteci statülerinin mümkün olan en kısa sürede tanınması sağlanmaktadır. Bu uygulama, uzun bekleme sürelerinin yaratabileceği psikolojik, sosyal ve hukuki sorunların önüne geçmeyi hedeflemektedir. Buna karşılık, dışlayıcı yaklaşımda uluslararası koruma başvurusu yapan kişilerin durumlarının süratle netleştirilmesi amaçlanmakta ve bu yolla, uluslararası koruma gereksinimi taşımadığı değerlendirilen bireylerin ülkede kalış sürelerinin gereksiz yere uzatılması engellenerek, buna bağlı idari ve ekonomik maliyetlerin azaltılması hedeflenmektedir¹⁹².

¹⁸⁹ **Sharon Oakley**, *Accelerated Procedures for Asylum in the European Union Fairness Versus Efficiency*, (Sussex Migration Working Paper 43, Sussex, 2007) s.1.

¹⁹⁰ **Oakley**, s.1.

¹⁹¹ **Oakley**, s.1.

¹⁹² **Oakley**, s. 6.

Bazı sığınma başvurularının diğerlerine kıyasla daha hızlı işlenebileceği yönündeki kabul, esasen belirli başvuruların “açıkça haksız” ya da “açıkça haklı” olarak değerlendirilebileceği varsayımına dayanmaktadır. Ancak, bir başvurunun bu niteliklerle tanımlanması karmaşık ve yoruma açık bir süreç olup, belirli bir ölçüt çerçevesinde dikkatli değerlendirme gerektirmektedir. Nitekim İsveç Göç Temyiz Mahkemesi, bir başvurunun "açıkça haksız" olarak değerlendirilebilmesi için, başvuru sahibinin oturma izni hakkına ilişkin durumunun, herhangi bir ek inceleme ya da değerlendirmeye ihtiyaç duyulmaksızın açık ve net bir biçimde saptanabilir olması gerektiğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde, Birleşik Krallık Temyiz Mahkemesi de bir başvurunun "açıkça haksız" olarak sınıflandırılabilmesi için, söz konusu başvurunun en kapsamlı inceleme düzeyinde dahi “başarısız olmaya mahkûm” olması gerektiğini belirtmektedir¹⁹³.

B. Hızlandırılmış Değerlendirme Usulünün BM Kapsamında Gelişim Süreci

BMMYK, 1982 yılında açıkça asılsız ya da kötüye kullanıma dayalı sığınma başvurularının ele alınması gerekliliğini ilk kez resmi olarak kabul etmiştir. BMMYK Yürütme Komitesi'nin 30 No'lu¹⁹⁴ Sonuç Bildirgesi'nde özetle, 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nü imzalayan bazı devletlerde, söz konusu sözleşmelerin öngördüğü kriterlere göre mülteci olarak tanınmayı gerektirecek açık bir gerekçeye sahip olmayan bireyler tarafından yapılan başvuruların ciddi bir sorun teşkil ettiği ifade edilmiştir. Bildirgede ayrıca, bu tür başvuruların ilgili devletler açısından önemli bir yük oluşturduğu ve gerçekten mülteci statüsüne ihtiyaç duyan başvuru sahiplerinin çıkarlarını olumsuz yönde etkilediği vurgulanmıştır.

Sonuç bildirgesinde, mülteci statüsünün belirlenmesine ilişkin ulusal değerlendirme usullerinin, başvurunun her aşamasında tam ve ayrıntılı bir incelemeyi gerektirmediği açıkça görülen, temelden yoksun başvurularla etkin bir biçimde başa çıkmak amacıyla özel hükümler

¹⁹³ **İngiltere Temyiz Mahkemesi**, *R (FR ve KL) / Ev İşleri Bakanı Davası* [2016] EWCA Civ 605, 23 Haziran 2016 tarihli karar, "Ancak bu temelde, göç mahkemesi önünde iddianın yalnızca tek bir cevabı olabileceksen, sertifikalandırma yapılabilir." Birleşik Krallık göç hukukuna göre sertifikalandırma, bir göçmenlik başvurusunun "açıkça dayanaktan yoksun" olduğunun resmi olarak tespit edilmesi anlamına gelir. Mahkeme, bunun yalnızca tartışmasız ve tek sonuçlu durumlarda uygulanabileceğini vurguluyor. <https://www.asylumlawdatabase.eu/en/case-law/uk-r-fr-and-kl-albania-v-secretary-state-home-department-23-june-2016> (E.T. 14.08.2025)

¹⁹⁴ Executive Committee of the High Commissioner's Programme, Conclusion No. 30 (XXXIV): The Problem of Manifestly Unfounded or Abusive Applications for Refugee Status or Asylum - Adopted by the Executive Committee (1983), No. 30 (XXXIV) 1983, 20 October 1983, <https://www.refworld.org/policy/exconc/excom/1983/en/15126> (E.T.:16.01.2025)

içermesi yararlı görülmüştür. Bu tür başvurular, literatürde ve uygulamada genellikle "açıkça kötüye kullanma" ya da "açıkça dayanaktan yoksun" başvurular olarak sınıflandırılmaktadır. Söz konusu başvurular; açıkça sahte, kötü niyetli ya da 1951 Sözleşmesi'nde ve diğer uluslararası ya da ulusal düzenlemelerde öngörülen sığınma ya da mülteci statüsü tanıma kriterleriyle doğrudan ilgisi bulunmayan talepler şeklinde tanımlanmaktadır.

Sonuç bildirgesinde, bir mülteci statüsü başvurusunun açıkça dayanaktan yoksun ya da kötüye kullanılmış olarak değerlendirilmesinin, kararın esaslı niteliği ve özellikle hatalı bir değerlendirmenin başvuru sahibi açısından doğurabileceği ağır sonuçlar dikkate alındığında, bu tür kararların uygun usuli güvencelerle desteklenmesi gerektiği kabul edilmektedir. Bu bağlamda, başvuru sahibinin, mümkün olduğunca mülteci statüsünü belirleme yetkisine sahip tam yetkili bir görevli tarafından bireysel bir görüşmeye tabi tutulması gerektiği vurgulanmaktadır.

Ayrıca, bir başvurunun açıkça dayanaktan yoksun ya da kötüye kullanılmış olarak nitelendirilip nitelendirilmediğine ilişkin değerlendirmenin, kural olarak, mülteci statüsünü belirleme yetkisine sahip resmi makamlar tarafından yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Buna ek olarak, başarısız bir başvuru sahibine, sınırda reddedilmeden ya da ülkeden zorla çıkarılmadan önce, hakkında verilen olumsuz kararın gözden geçirilmesini sağlama olanağı tanınmalıdır. Şayet böyle bir inceleme mekanizması mevcut değilse, devletlerin bu tür düzenlemeleri oluşturma konusunda olumlu bir tutum benimsemeleri tavsiye edilmektedir. Bununla birlikte, bu tür bir incelemenin yapısı, açıkça dayanaktan yoksun ya da kötüye kullanılmış olmadığı değerlendirilen başvurulara yönelik inceleme süreçlerine kıyasla daha basitleştirilmiş olabilir.

Sonuç bildirgesinde, açıkça dayanaktan yoksun ya da kötüye kullanılmış başvurularla başa çıkmaya yönelik önlemlerin, yüksek sayıdaki mülteci statüsü başvurusu sorununu tamamen ortadan kaldırmayacağı kabul edilmektedir. Bununla birlikte, her iki sorunun da mülteci statüsü belirleme değerlendirme usullerinin hızlandırılmasına yönelik genel düzenlemelerle hafifletilebileceği ifade edilmektedir. Bu çerçevede, mülteci statüsü belirleme organlarının görevlerini etkin ve süratli bir şekilde yerine getirebilmeleri amacıyla yeterli sayıda personelin istihdam edilmesi ve gerekli mali ve teknik kaynakların sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, temyiz sürecinin makul bir süre içinde tamamlanmasını sağlamak

üzere gerekli idari ve yargısal düzenlemelerin hayata geçirilmesinin de sürecin etkinliğine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

C. Hızlandırılmış Değerlendirme Usulünün AB nezdinde gelişim süreci ve Avrupa Konseyinin Tavsiyeleri

1. AB Nezdindeki Gelişmeler ve Düzenlemeler

Uluslararası koruma başvurularının hızlandırılmış değerlendirme usulü hakkında 1992 yılının 30 Kasım ve 1 Aralık tarihlerinde Londra'da bir araya gelen Avrupa Toplulukları¹⁹⁵ Üye Devletleri Göç Bakanları toplantısında da ele alınmıştır. Bu kapsamda bakanlar, "Açıkça Asılsız Sığınma Başvuruları Üzerine Karar"¹⁹⁶ başlıklı ve 1992 Londra Kararı olarak bilinen bir karar yayınlamışlardır. Söz konusu kararda, üye devletlerin bir sığınma başvurusunu hızlandırılmış usuller çerçevesinde değerlendirebilecekleri iki temel durum ele alınmaktadır. İlk olarak, başvuru sahibinin 1951 Sözleşmesi'ni onaylamış bir ülkeden geçiş yapmış olması ve bu ülkenin söz konusu başvuruyu işleme alma sorumluluğunu taşıması hâlinde, "güvenli üçüncü ülke" ilkesi kapsamında hızlandırılmış bir değerlendirme süreci uygulanabileceği öngörülmektedir. İkinci olarak ise, başvuru sahibinin genel itibarıyla zulüm riski taşımadığı kabul edilen bir ülkeden gelmesi durumunda, "güvenli menşe ülke" ilkesi uyarınca başvurunun hızlandırılmış şekilde işleme alınması mümkün görülmektedir.

Güvenli üçüncü ülke kavramı, sığınma başvurusunda bulunan kişinin daha önce sığındığı bir ülkenin "güvenli" olarak kabul edilmesi halinde, uluslararası koruma talebinin bu ülkede değerlendirilmesini öngören bir ilkeye dayanmaktadır. Bu kavram, ilk olarak 1990 Dublin Sözleşmesi'nde yer almış ve daha sonra Dublin II Tüzüğü ile güncellenmiştir. Ancak, üye devletler arasında sığınma başvurularının işlenmesi ve koruma kriterleri konusunda farklılıklar bulunmaktadır¹⁹⁷.

¹⁹⁵ Avrupa Toplulukları, Bugünkü AB'nin temelini oluşturan ve zaman içinde entegrasyon sürecinde rol alan üç ana uluslararası organizasyondan oluşur. Bu topluluklar, 1993'te Maastricht Antlaşması ile resmen Avrupa Birliği çatısı altında birleştirilmiştir.

¹⁹⁶ European Union: Council of the European Union, Council Resolution of 30 November 1992 on a Harmonized Approach to Questions Concerning Host Third Countries ("London Resolution"), -, 30 November 1992, <https://www.refworld.org/legal/resolution/council/1992/en/14015> (E.T.:04.02.2025)

¹⁹⁷ Oakley, s. 4.

1992 tarihli Londra Kararı, üye devletleri "açıkça asılsız" başvurular, "güvenli menşe ülke" başvuruları ve "güvenli üçüncü ülke" başvuruları da dâhil olmak üzere belirli sığınma başvurularını hızlandırılmış usullerle işlemeye teşvik etmektedir. Kararda, 1951 Sözleşmesi ile 1967 tarihli Protokolü, özellikle Sözleşme'nin 31. ve 33. maddelerinde yer alan temel ilkelerine bağlı kalınarak, üçüncü ülke ev sahipliği kavramının uygulanmasına ilişkin usul ve esaslara dair bir dizi ilke belirlenmiştir.

Bu çerçevede oluşturulan ilkeler şu şekildedir: Üçüncü ülke ev sahipliğinin resmi olarak tanımlanması ve bu değerlendirmenin, sığınma başvurusunun ve gerekçesinin esasına ilişkin herhangi bir maddi incelemeden önce gerçekleştirilmesi esastır. Üçüncü ülke ev sahipliği ilkesi, başvuru sahibinin mülteci olarak tanınıp tanınmadığına bakılmaksızın tüm sığınma başvuru sahiplerine uygulanabilir. Dolayısıyla, bir üçüncü ülke ev sahipliği mevcutsa, söz konusu kişinin mülteci statüsü başvurusu incelenmeksizin ilgili ülkeye geri gönderilmesi mümkün olabilmektedir. Ancak, başvuru sahibinin pratikte üçüncü bir ülkeye gönderilmesinin mümkün olmaması hâlinde, Dublin Sözleşmesi¹⁹⁸ hükümleri devreye girecektir. Ayrıca, herhangi bir üye devlet, insani gerekçelerle, başvuru sahibinin üçüncü ülkeye gönderilmemesi yönünde karar alma hakkını saklı tutmaktadır.

Üçüncü ülke kapsamına giren durumlarda, yukarıda anılan Londra Kararı çerçevesinde öngörülen hızlandırılmış değerlendirme usullerinin uygulanabileceği ifade edilmiştir. Bu bağlamda, bir ülkenin "üçüncü ülke ev sahipliği" niteliği taşıyıp taşımadığının belirlenebilmesi için birtakım gereksinimler ve kriterler ortaya konulmuştur.

Bu kriterler şu şekilde sıralanmaktadır: Öncelikle, üçüncü ülkede sığınma başvuru sahibinin hayatı ya da özgürlüğü, 1951 Sözleşmesi'nin 33. maddesi anlamında ciddi bir risk altında olmamalıdır. Ayrıca, başvuru sahibinin söz konusu ülkede işkenceye, insanlık dışı ya

¹⁹⁸ AB uluslararası koruma hukukunun temel taşlarından biri olan Dublin Sözleşmesi (Dublin Convention), 15 Haziran 1990 tarihinde imzalanmış ve 1 Eylül 1997'de yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemenin amacı, aynı sığınmacının farklı üye devletlere çoklu başvurularda bulunmasının önüne geçmek ve başvurunun hangi devlet tarafından inceleneceğini belirlemek üzere objektif kriterler ortaya koymaktır. Sözleşmeye göre, sığınma başvurusu esasen başvuranın ilk giriş yaptığı üye devlet tarafından değerlendirilir. Böylece hem "sığınmacı turizmi" olarak adlandırılan uygulamanın önüne geçilmesi hem de üye devletler arasında sorumluluk paylaşımının sağlanması amaçlanmıştır. Dublin Sözleşmesi zamanla geliştirilerek yerini Dublin II Tüzüğü (2003/343/AB) ve Dublin III Tüzüğü (604/2013/AB) düzenlemelerine bırakmıştır. Özellikle Dublin III, başvuru sahiplerinin temel haklarını gözeten yeni güvenceler ve itiraz mekanizmaları getirmiştir. Dolayısıyla, Dublin sistemi AB hukukunda mülteci ve göç yönetiminin koordinasyonunu sağlayan en önemli araçlardan biri olma niteliğini sürdürmektedir.

da aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalmaması gerekmektedir. Üçüncü ülkenin bu nitelikleri taşıyabilmesi için, başvuru sahibine ya hâlihazırda o ülkede koruma sağlanmış olmalı ya da başvuruda bulunduğu üye devlete gelmeden önce, sınırda veya üçüncü ülke topraklarında, ilgili ülke makamlarıyla temas kurarak koruma talebinde bulunma fırsatına sahip olmuş olmalıdır. Alternatif olarak, söz konusu kişinin üçüncü ülkeye kabul edilebilirliğine ilişkin açık ve somut kanıtlar bulunmalıdır. Son olarak, üçüncü ülke ev sahipliğinde, 1951 Sözleşmesi bağlamında, sığınma başvuru sahibine geri göndermeme (*non-refoulement*) ilkesine uygun şekilde etkili bir koruma sağlanması şarttır.

Söz konusu koşulların iki veya daha fazla üçüncü ülke tarafından karşılanması hâlinde, üye Devletlerin sığınma başvuru sahibinin bu ülkelerden birine sınır dışı edilmesini sağlayabileceği kabul edilmektedir. Bu çerçevede, üye Devletler, özellikle BMMYK'den temin edilen bilgiler ile üçüncü ülkelerdeki bilinen uygulamaları dikkate almakta; bu bağlamda özellikle geri göndermeme (*non-refoulement*) ilkesine ilişkin mevcut durumu göz önünde bulundurarak, sığınma başvuru sahiplerinin söz konusu ülkelere gönderilmesi hususunda karar vermeden önce bu unsurları değerlendirmeye tabi tutacaklarını beyan etmişlerdir.

Dublin Sözleşmesi uyarınca, bir sığınma başvurusunun değerlendirilmesinden sorumlu üye devletin belirlenmesi ile üçüncü ülke ev sahipliği kavramının uygulanması arasında açık bir öncelik sıralaması mevcuttur. Başvurunun yapıldığı üye devlet, öncelikle üçüncü ülke ev sahipliği kriterlerinin mevcut olup olmadığını incelemekle yükümlüdür. Bu kriterlerin sağlandığı tespit edilirse, ilgili devlet, Dublin usulleri çerçevesinde sorumluluğu başka bir üye devlete devretmeden önce, başvuru sahibinin üçüncü ülkeye iadesine ilişkin süreci başlatmalıdır. Ancak, hiçbir üye devlet, yalnızca üçüncü ülke ev sahipliği iddiasına dayanarak Dublin Sözleşmesi'nden doğan başvuruyu inceleme yükümlülüğünden kaçınamaz. Bununla birlikte, başvuruyu değerlendirme yetkisini elinde bulunduran nihai karar mercii olan üye devlet, kendi ulusal mevzuatı çerçevesinde başvuru sahibinin üçüncü ülkeye gönderilmesine ilişkin karar alma yetkisini muhafaza eder. Tüm bu düzenlemeler, Dublin Sözleşmesi'nin 3(4) ve 9. maddelerinde öngörülen temel hükümlerin uygulanabilirliğini ortadan kaldırmamakta; aksine, sığınma başvurularının değerlendirilmesinde üye devletlerin sorumluluklarını belirlerken, ulusal hukuk sistemlerinin özerkliğini de koruyacak bir yapı sunmaktadır.

Daha sonra 15-16 Ekim 1999 tarihleri arasında düzenlenen Tampere Zirvesi'nde, Ortak Avrupa Sığınma Sistemi (OASS) oluşturulması için çalışmalar yürütme kararı alınmıştır. Yapılan çalışmalar sonrasında 1 Aralık 2005'te kabul edilen 2005/85/EC Direktifi ile AB çapında ortak bir sığınma usulü oluşturmayı amaçlayan OASS ilk adımlarını atmıştır. 26 Haziran 2013 tarihli 2013/32/AB Direktifi (Yeniden Düzenlenen Sığınma Usulleri Direktifi) ile 2005/85/AT Direktifi yürürlükten kaldırılmış ve güncellenmiştir. Nihayetinde Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin 2024/1348/AB sayılı Yönetmeliği 11 Haziran 2024'te yürürlüğe girmiş olup 12 Haziran 2026 tarihinden itibaren de uygulanmaya başlanacaktır.

AB Konseyinin 1 Aralık 2005 tarihli Üye Devletlerde Mülteci Statüsünün Verilmesi ve Geri Çekilmesine İlişkin Usullere Dair Asgari Standartlar başlıklı 2005/85/EC Numaralı Direktifinin 23. maddesinin 4.¹⁹⁹ fıkrasında hızlandırılmış değerlendirme usulünün hangi durumlarda uygulanabileceği düzenlenmiştir.

2005/85/AT sayılı Direktif'in yerini alan 2013/32/AB Direktifi, uluslararası koruma başvurularının incelenmesine ilişkin ortak usulleri düzenlemiştir. Direktif'in 31. Maddesinin 8. fıkrası²⁰⁰, hızlandırılmış değerlendirme usullerinin uygulanacağı durumları düzenlenmiştir.

14 Mayıs 2024 tarihli 2024/1348/AB Tüzüğü, 2013/32/AB Direktifini yürürlükten kaldırarak 11 Haziran 2024'te yürürlüğe girmiş ve 12 Haziran 2026'dan itibaren uygulanmaya başlanacaktır. Tüzüğün 42. Maddesinde²⁰¹, hızlandırılmış değerlendirme usullerinin koşullarını güncellemiş olup aşağıda şekilde belirlenmiştir.

¹⁹⁹ **European Union: Council of the European Union**, Council Directive 2005/85/EC of 1 December 2005 on Minimum Standards on Procedures in Member States for Granting and Withdrawing Refugee Status, OJ L 326; 13 December 2005, pp. 13-34, 2 January 2006, <https://www.refworld.org/legal/reglegislation/council/2006/en/58536> [accessed 14 March 2025]

²⁰⁰ **European Union: Council of the European Union**, Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast), OJ L 180/60 -180/95; 29.6.2013, 2013/32/EU, 29 June 2013, <https://www.refworld.org/legal/reglegislation/council/2013/en/97663> (E.T.:21.01.2025)

²⁰¹ **European Union: Council of the European Union**, European Union: European Parliament, Regulation (EU) 2024/1348 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 establishing a common procedure for international protection in the Union and repealing Directive 2013/32/EU "Asylum Procedure Regulation", 14 May 2024, <https://www.refworld.org/legal/reglegislation/council/2024/en/148004> [accessed 14 March 2025]

İlgili belirleyici otorite, 2024/1348/AB Yönetmeliğinin II. Bölümde düzenlenen temel ilkeler ve güvencelere uygun olarak, aşağıdaki koşullardan herhangi birinin varlığı halinde, uluslararası koruma başvurusunu esas yönünden hızlandırılmış bir şekilde incelemelidir:

a) Başvuru sahibi, başvurusunu sunarken ve olguları aktarırken, AB Tüzüğü 2024/1347 kapsamında uluslararası koruma statüsü kazanıp kazanmadığının değerlendirilmesi açısından ilgili olmayan konuları ileri sürmüştü;

b) Başvuru sahibi, bariz şekilde çelişkili, tutarsız, açıkça asılsız ya da açıkça akıl dışı beyanlarda bulunmuşsa veya beyanları mevcut ve ilgili menşe ülke bilgileriyle çelişiyorsa, dolayısıyla başvurunun inandırıcılığı açıkça sorgulanıyorsa;

c) Başvuru sahibine geçerli bir gerekçe sunma imkânı tanınmasına rağmen, yetkilileri kasıtlı olarak yanıltmak amacıyla yanlış bilgi veya belge sunmuşsa ya da ilgili bilgi veya belgeleri saklamışsa — özellikle kimlik ya da uyruk bilgilerine ilişkin olanları — veya başvuru sahibinin kimliğini ya da uyruk bilgisini tespit etmeyi engellemek amacıyla kötü niyetle kimlik veya seyahat belgelerini imha ettiği veya elden çıkardığı yönünde açık göstergeler varsa;

d) Başvuru, yalnızca başvuru sahibinin geri gönderilmesine yönelik bir kararın uygulanmasını geciktirmek, engellemek veya önlemek amacıyla yapılmışsa;

e) Başvuru sahibinin, bu düzenleme anlamında, güvenli menşe ülke olarak kabul edilebilecek bir üçüncü ülkeden geldiği durumlarda;

f) Başvuru sahibinin, AB Üye Devletleri'nin ulusal güvenliği veya kamu düzeni açısından bir tehdit oluşturduğuna dair makul gerekçeler varsa veya ulusal hukuk çerçevesinde ciddi güvenlik nedenleriyle zorla sınır dışı edilmişse;

g) Başvuru, kabul edilemez olmayan müteakip bir başvuru niteliğindeyse;

h) Başvuru sahibi, bir Üye Devletin topraklarına yasa dışı yollardan girmiş veya bu ülkede izinsiz olarak kalmışsa ve geçerli bir gerekçe sunmaksızın, yetkili makamlara başvurmamış ya da mümkün olan en kısa sürede uluslararası koruma talebinde bulunmamışsa;

i) Başvuru sahibi, bir Üye Devletin topraklarına yasal yollarla girmiş olmasına rağmen, başvurusuna dayanak teşkil eden gerekçelere rağmen, geçerli bir neden olmaksızın mümkün

olan en kısa sürede uluslararası koruma başvurusunda bulunmamışsa (bu bent, “sur place” şeklinde ortaya çıkan uluslararası koruma ihtiyaçlarını dışlamaz);

j) Başvuru sahibi, ya da vatansız kişiler söz konusuysa, daha önce olağan olarak ikamet ettiği üçüncü ülke, ilgili Eurostat²⁰² verilerine göre karar mercilerinin uluslararası koruma tanıdığı başvuruların oranının %20 veya altında olduğu ülkeler arasındaysa bu durum, ancak karar mercii söz konusu ülkede ilgili Eurostat verilerinin yayımlanmasından bu yana önemli bir değişiklik olduğunu ya da başvuru sahibinin, bu düşük oranın koruma ihtiyaçlarını temsil etmediği özel bir gruba dahil olduğunu değerlendirirse geçerli olmayabilir (örneğin ilk derece ve nihai kararlar arasında ciddi farklar varsa).

Karar mercii, bir başvurunun incelenmesinde olgu ya da hukuk açısından karmaşıklık bulunduğunu ve bu nedenle hızlandırılmış usul kapsamında değerlendirilemeyeceğini tespit ederse, başvurunun esasına ilişkin incelemeye 35(4) ve 39. maddeler uyarınca devam edebilir. Bu durumda, başvuru sahibine usul değişikliği hakkında bilgi verilir.

Hızlandırılmış inceleme usulü, refakatsiz küçükler için yalnızca aşağıdaki durumlarda uygulanabilir:

- a) Başvuru sahibinin geldiği üçüncü ülke, bu düzenleme kapsamında güvenli menşe ülke olarak değerlendiriliyorsa;
- b) Başvuru sahibinin, Üye Devletin ulusal güvenliği veya kamu düzeni açısından tehdit oluşturduğuna dair makul gerekçeler varsa veya ulusal hukuk kapsamında ciddi nedenlerle sınır dışı edilmişse;
- c) Başvuru, kabul edilemez olmayan müteakip bir başvuruya;

²⁰² Eurostat, Avrupa Komisyonu bünyesinde faaliyet gösteren AB’nin resmi istatistik ofisi olup üye devletlerden topladığı verileri standartlaştırarak karşılaştırılabilir hale getirir. Bu kapsamda, uluslararası koruma başvurularının sayısı, mülteci statüsü verilen kişilerin oranı, ikincil koruma kararları, reddedilen başvurular, geri dönüşler ve vatandaşlık kazanımı gibi alanlarda düzenli raporlar sunar. Bu veriler, Dublin Sistemi’nin işleyişinin değerlendirilmesinde, üye devletler arasındaki yük paylaşımının analizinde ve AB Adalet Divanı kararlarında kullanılan dayanakların oluşturulmasında önem arz eder.

d) Başvuru sahibine gerekçe sunma hakkı tanınmış olmasına rağmen, kasıtlı olarak yetkilileri yanıltmışsa (örneğin yanlış bilgi/belge sunmuşsa veya kimlik/uyruk bilgilerini gizlemişse ya da belgeleri kötü niyetle imha etmişse);

e) Başvuru sahibi, veya vatansız kişilerde daha önce yerleşik olduğu ülke, Eurostat verilerine göre %20 veya daha düşük koruma tanıma oranına sahip ülkeler arasındaysa bu durum yalnızca karar mercii, ülke koşullarında önemli bir değişiklik olmadığını veya başvuru sahibinin istisnai bir gruba dahil olduğunu değerlendirmezse geçerli olur.

2. Avrupa Konseyinin Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü Hakkında Kılavuz İlkeleri

Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, 2009 yılında hızlandırılmış iltica usulleri bağlamında insan haklarının korunmasına ilişkin kılavuz ilkeler ve açıklayıcı bir bilgi notu yayımlamıştır. Bu çalışmada, söz konusu kılavuz ilkeler, hızlandırılmış değerlendirme usulleri çerçevesinde taşıdıkları önem nedeniyle ayrıntılı biçimde ele alınacaktır. Bu kapsamda; özellikle 1948 tarihli İHEB'nin 14. Maddesini göz önünde bulundurarak, devletlerin kullandıkları sığınma usullerine bakılmaksızın, AIHM'in ilgili içtihatlarını ve Avrupa Konvansiyonuna Karşı İşkence ve İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Koruma Komitesinin (CPT) ve Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komitesinin (CAT) ilgili kararlarını göz önünde bulundurularak 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün tam ve etkin bir şekilde uygulanmasının önemini ve özellikle Cenevre Sözleşmesi 33/1 Maddesi'ne atıfta bulunarak vurgulamak suretiyle, buna göre "hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, milliyeti, belirli bir sosyal gruptan olma durumu veya siyasi görüşü nedeniyle yaşamı ya da özgürlüğü tehdit altında olan bir bölgeye sınırdışı edemez veya geri gönderemez" hükmü doğrultusunda tavsiyelerde bulunmuştur. Avrupa Konseyinin tavsiye kararları şunlardır: Hızlandırılmış değerlendirme usulünü, karar alma sürecini hızlandırmak amacıyla, normalde geçerli olan usuli sürelerden ve/veya usuli güvencelerden sapmalar içeren bir prosedür²⁰³ olarak tanımlamıştır. Yani "hızlandırılmış değerlendirme usulü" ifadesinin, karar verme sürecini hızlandırmak amacıyla standart usul zaman çizelgelerinden ve genellikle geçerli olan güvencelerden sapmayı ifade ettiğini ve genellikle bazı başvuruların diğerlerinden daha hızlı bir şekilde işleme alındığını ve genellikle daha az usuli güvenceye tabi tutulduğunu

²⁰³ Council of Europe, *Guidelines*, s.7

belirtmektedir. Ayrıca, sınırda bulunan iltica başvuru sahipleri, geçerli belgeleri olmayanlar, sahte belgeler sunanlar veya başvurularını yapmak için belirlenen süreleri ya da diğer usuli kuralları ihlal edenler için uygulanan usulleri de kapsayabileceğini belirtmektedir²⁰⁴.

Bazı ülkelerde hızlandırılmış değerlendirme usulünün açıkça haklı olduğu görülen başvuruları işlemek için kullanıldığını bazı ülkelerde ise bu tür vakaların değerlendirilmesinin, düzenli iltica usulleri çerçevesinde önceliklendirildiğini belirtmektedir. Açıkça haklı olduğu anlaşılan başvurular gibi belirli vakaların değerlendirilmesine öncelik verilmesinin, hızlı karar alma süreçlerini desteklemek ve iltica usullerini hızlandırmak için etkili bir vaka yönetim aracı olabileceğini ve bu bağlamda devletlerin açıkça haklı görülen başvuruların önceliklendirilmesi de dahil olmak üzere alternatif vaka yönetim araçlarından yararlanabileceklerinin kabul edilebileceğini belirtmektedir²⁰⁵.

Devletlerin hızlandırılmış iltica usullerini yalnızca açıkça tanımlanmış koşullar altında ve ulusal hukuk ile uluslararası yükümlülüklerine uygun olarak uygulamasını vurgulamaktadır. Aynı zamanda geri göndermeme (*non-refoulement*) ilkesinin etkin bir şekilde gözetilmesini sağlamakla yükümlü olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında iltica başvurusunda bulunanlar, başvurularının yetkili makamlar tarafından bireysel ve adil bir şekilde incelenmesi hakkına sahip olduğunu da vurgulamaktadır²⁰⁶. Yani hızlandırılmış değerlendirme usulünün her aşamasında devletlerin hızlandırılmış değerlendirme usullerinin uygulama şekli, uluslararası hukuki yükümlülüklerine ve şeffaflık, adalet, orantılılık, ayrımcılık yapmama ve keyfiyetten kaçınma ilkelerine uygun olması gerektiğini belirtmektedir²⁰⁷.

Güvenli üçüncü ülke kavramının uygulanmasında; söz konusu ülkenin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü ile farklı uluslararası insan hakları sözleşmelerini onaylayarak etkin bir şekilde uygulaması; geri göndermeme ilkesine riayet etmesi; sığınmacıların uluslararası koruma ihtiyacını belirlemek için adil ve erişilebilir bir iltica usulü sunması ve ilgili sığınmacıyı kabul etmesi gerektiğini belirtmekte olup ayrıca, sığınmacılara, üçüncü ülkenin güvenli olduğu varsayımını çürütme hakkı tanınması ve bu kavramın uygulanması, AIHM'in 3. maddesi

²⁰⁴ Council of Europe, *Guidelines*, s. 19.

²⁰⁵ Council of Europe, *Guidelines*, s.19.

²⁰⁶ Council of Europe, *Guidelines*, s.7.

²⁰⁷ Council of Europe, *Guidelines*, s.20.

kapsamındaki işkence ve insanlık dışı muamele yasağına ilişkin yükümlülüklerin ihlal edilmesine yol açmaması gerektiğini vurgulamaktadır²⁰⁸.

Geri göndermeme ilkesi çerçevesinde, bir iltica başvurusunu kabul eden devlet, sığınmacının kendi devletine ya da başka bir devlete iade edilmesinin onu işkence, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele, ölüm cezası, zulüm veya uluslararası ya da ulusal hukuka göre korunma hakkı doğuran diğer temel hak ihlallerine maruz bırakmayacağından emin olmalı; tüm geri gönderme işlemleri, kişinin insan onuruna ve bütünlüğüne saygı gösterilerek, insanlık dışı muamele ya da işkence ve ceza dışlanarak yapılmalı ve yabancıların kitlesel olarak ülke dışına gönderilmesinin yasaklanmasını belirtmektedir²⁰⁹.

İltica başvurularına ilişkin karar alma sürecinde, tüm işlemler gereken özenle yapılması gerektiğini, karar verme yetkililerine uygun eğitim verilerek, görevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli bilgi ve araştırma kaynaklarına erişim sağlanması gerektiğini, ilgili kişilerin kültürel geçmişi, etnik kökeni, cinsiyeti, yaşı ve kırılganlık durumları dikkate alınması gerektiğini ve tercüme hizmeti, karar alma sürecinin kalitesini garanti altına alacak standartlarda sunulmasını belirtmektedir²¹⁰.

Sığınmacıların başvurularını yapabilmesi için makul bir süreye sahip olması gerektiğini, başvurunun değerlendirilme süresinin ise başvuru yapan kişinin minimum usulî güvencelere saygı gösterilerek tam ve adil bir inceleme yapılmasına imkân tanıyacak şekilde yeterli olması gerektiğini; ancak, başvuru yapan kişi gözaltında ise, hızlandırılmış değerlendirme usulünün etkinliğini zedelemeyecek şekilde uzun olmamasını belirtmektedir²¹¹.

Başvuruları reddedilen sığınmacıların, kararın etkili bir itiraz yolu ile gözden geçirilmesi hakkına sahip olması gerektiğini ve geri gönderme kararının, zulme veya ölüm cezası, insanlık dışı ya da işkence veya aşağılayıcı muamele ve cezaya gerçek bir risk oluşturacağına dair geçerli bir iddia sunduklarında ise, geri gönderme kararına karşı başvuru yapan itirazın askıya alıcı etkisi olması gerektiği belirtmektedir²¹².

²⁰⁸ Council of Europe, *Guidelines*, s. 9.

²⁰⁹ Council of Europe, *Guidelines*, s. 10.

²¹⁰ Council of Europe, *Guidelines*, s. 10.

²¹¹ Council of Europe, *Guidelines*, s. 11.

²¹² Council of Europe, *Guidelines*, s. 11.

Gözüaltı hakkında ise sığınmacıların gözüaltına alınması, yalnızca istisnai durumlarda uygulanması gereken bir tedbir olduğunu ve özellikle refakatsiz çocuklar da dahil olmak üzere, çocukların gözüaltına alınması kural olarak engellenmesi gerektiği ancak gözüaltına alınan çocuklar için özel denetim ve destek sağlanması tavsiye etmektedir. Diğer savunmasız gruptaki bireylerin gözüaltına alınması durumunda da, bu kişilere gerekli yardım ve destek sağlanması tavsiye etmektedir. Sığınmacılar, yalnızca ulusal yasalarla belirlenen bir usule uygun olarak ve her bir vaka özelinde, özgürlüklerinden mahrum bırakılmalarının gerekliliği titizlikle değerlendirildikten sonra gözüaltına alınabileceği ve gözüaltındaki sığınmacıların, hızlandırılmış değerlendirme usulünün gerekliliklerini yerine getirebilmek için varlıklarının daha az zorlayıcı yöntemlerle sağlanamayacağına dair bir değerlendirme yapılmasını tavsiye etmektedir. Gözüaltındaki sığınmacıların, gözüaltı gerekçeleri ve başvurabilecekleri yasal yollar hakkında derhal ve anlayacakları bir dilde bilgilendirilmesi gerektiğini aynı zamanda, durumlarını bildirecek bir kişiyi arama ve avukat ile doktor hizmetlerinden yararlanma haklarına sahip olmalarını tavsiye etmektedir. Ek olarak, gözüaltındaki sığınmacıların, gözüaltı kararına karşı etkili bir başvuru yolu ve yasal destek alabilme imkanına sahip olmalarının gerektiği ve gözüaltındaki sığınmacılar, en kısa sürede, yasal ve fiili durumlarına uygun koşullar ve idari düzenlemeler sağlayan, özel olarak ayrılmış tesislerde barındırılması, uygun niteliklere sahip personel tarafından desteklenmelerini tavsiye etmektedir. Ayrıca, gözüaltındaki ailelerin, mahremiyetlerini güvence altına alacak ayrı konaklama imkanı sağlanmasını belirtmektedir²¹³.

Sığınmacılara, acil tedavi de dahil olmak üzere gerekli sosyal ve tıbbi yardımlar sağlanması gerektiğini belirtmektedir²¹⁴. Hızlandırılmış değerlendirme usullerinin uygulanması durumunda dahi, üye devletlerin BMMYK'ya belirli haklar tanınması gerektiği vurgulamaktadır. Bu bağlamda, devletler, BMMYK'nın sığınmacılara, özellikle gözüaltında bulunanlar ve sınır bölgelerinde yer alanlar dahil, erişim sağlamasına olanak tanınmalıdır. Ayrıca, BMMYK'nın iltica başvurularına ilişkin bireysel başvurular, usulün seyri ve alınan kararlarla ilgili bilgi edinmesi sağlanmalı, ancak bu bilgi, yalnızca sığınmacının rızasıyla verilmelidir. Bunun yanı sıra, BMMYK'nın , Cenevre Sözleşmesi'nin md. 35. hükmüne göre denetim görevini yapılırken,

²¹³ Council of Europe, *Guidelines*, s. 11.

²¹⁴ Council of Europe, *Guidelines*, s. 12.

iltica başvurularına dair görüşlerini, usulün her aşamasında yetkili makamlarla paylaşabilmesini vurgulamaktadır²¹⁵.

II.Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurularında Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü

A. Hızlandırılmış Değerlendirme Usulünün Tarihçesi

Hızlandırılmış değerlendirme usulü her ne kadar kanun düzeyinde ilk defa 6458 sayılı YUKK ile düzenlenmişse de, bu uygulama esasında daha önce 57 sayılı Genelge kapsamında fiilen uygulanmıştır. Danıştay, Genelge'nin bazı kısımlarını durdurma kararı almadan önce, Genelge'nin "resen ikamet izni verilmeyecek haller" bölümünde önemli düzenlemelere yer verilmiştir. Bu düzenlemeler, uluslararası koruma sisteminin kötüye kullanılmasını engellemeyi ve sadece gerçekten korumaya muhtaç kişileri belirlemeyi amaçlıyordu. Buna göre, belirli durumlardaki başvuru sahiplerine doğrudan ikamet izni verilmeyerek söz konusu kişilerin başvuruları en geç 5 iş günü içinde karar vermek üzere İçişleri Bakanlığı'na gönderilecekti.

Söz konusu genelgede, hızlandırılmış işlemlere tabi tutulacak bireyler detaylı bir şekilde belirtilmiştir. Bu kategoride yer alan kişiler:

1. Türkiye'de ikamet hakkı sona erdiği için (çalışma izni, öğrenim, ikamet izni veya vize muafiyeti süresi dolanlar gibi) ülkeyi terk etmesi gerekirken başvuranlar,
2. Yasal ikameti sürerken suç işlemesinden dolayı sınır dışı kararı alınmasının akabinde başvuru yapanlar,
3. Türkiye'de yasa dışı bulunmaktan dolayı güvenlik birimlerince yakalandıktan sonra başvuru yapanlar,
4. Türkiye'de yasa dışı göçle ilişkili olduğu veya suç işlediği için sınır dışı edilen ya da ülkeye girişi yasaklanan, ancak bir şekilde tekrar Türkiye'ye giren ve başvuru yapmak isteyenler,

²¹⁵ Council of Europe, *Guidelines*, s. 12.

5. Türkiye'den yasa dışı yollarla çıkış yapmaya çalışırken yakalandıktan sonra başvuru yapanlar,
6. İşlediği bir suç nedeniyle cezaevinde bulunan veya tahliye edildikten sonra başvuru yapanlar,
7. Daha önce iltica/sığınma talebinde bulunanlar,
8. Valilikler tarafından gerçekleştirilen ön inceleme neticesinde, kendiliğinden ikamet izni verilmesi uygun bulunmayanlar şeklinde sayılmıştır.

Ancak, 57 sayılı Genelge'nin hızlandırılmış değerlendirme usulünü içeren hükümleri hakkında, Danıştay 10. Dairesi 2009/8048 esas numaralı ve 30.06.2010 tarihli kararı²¹⁶ ile yürütmeyi durdurma kararı vermiştir. Bu karar, söz konusu uygulamanın hukuki dayanaklarının yetersizliği²¹⁷ ve sığınma başvurularına ilişkin hakların ihlal edilme ihtimali gibi gerekçelere dayandırılmıştır.

Yürütmeyi durdurma kararının ardından yapılan değişiklikle, belirtilen kişilerin başvurularının 5 gün içinde sonlandırılmasını sağlayan düzenleme kaldırılmıştır. Bunun yerine, bu kişilerin aynı iş günü içinde 137381@egm.gov.tr mail adresine e-posta ya da (0312-4123295) numaralı hatta durumlarının bildirilmesi ve söz konusu kişilerin, İçişleri Bakanlığı tarafından belirlenen valiliklere sevk edilmelerinin sağlanacağı ifade edilmiştir. Bu yeni düzenleme, başvuruların hızla sonuçlandırılması zorunluluğunu ortadan kaldırırken, söz konusu kişilerin durumlarının merkezi makamlara hızla iletilmesi ve doğru valiliklere yönlendirilmesi prosedürünü getirmiştir.

Dolayısıyla, Genelge kapsamında yürütülen bu uygulama, yargı kararı doğrultusunda sona erdirilmiş ve Türk hukukunda hızlandırılmış değerlendirme usulünün açıkça yasal bir çerçeveye kavuşması ancak YUKK'un yürürlüğe girmesiyle mümkün olmuştur. Bunlara ek

²¹⁶ Danıştay 10. Daire, E.2009/8048, T. 30.06.2010.

²¹⁷ İltica ve sığınma süreçlerine dair usul hükümleri, 1951 Cenevre Sözleşmesi temelinde hazırlanan İltica-Sığınma Yönetmeliği ile düzenlenmiş olmakla birlikte, 57 sayılı Uygulama Talimatı'nın bazı hükümleri, bu Yönetmeliğin kapsamını aşarak, bireylerin anayasal güvencelere konu temel haklarına müdahale eden yeni normlar getirmiştir. Bu şekilde, idare tarafından alt düzenleyici bir işlemle, üst normlarla tanınmayan bir hak sınırlanmasına gidilmesi, hukuki yetki sınırlarının aşılması anlamına gelmektedir. Neticede, söz konusu hükümler, Anayasa başta olmak üzere uluslararası hukuk belgeleri ve yönetmeliklerle bağdaşmadığından, hukuk devleti ilkesiyle çelişmekte ve hukuka aykırılık teşkil etmektedir.

olarak, 1994 Yönetmeliği'nin 6. Maddesinde yapılan değişiklikle, sığınma başvurusu olumsuz sonuçlanan yabancıların itiraz süresinin İçişleri Bakanlığı'nın takdiriyle daha kısa olarak belirlenebileceği ifade edilmiştir. Netice itibariyle, YUKK'ta hızlandırılmış değerlendirme usulü ilk defa kullanılmasına rağmen, YUKK'un hazırlanmasından önce de bu usulün uygulandığı göz önünde bulundurulmalıdır²¹⁸.

B. YUKK Çerçevesindeki Genel Görünüm

Hızlandırılmış değerlendirme usulü, 6458 sayılı YUKK'un 79. maddesi ile düzenlenmiştir. İlgili madde, belirli durumlarda uluslararası koruma başvurularının normal usulden daha hızlı olarak sonuçlandırılmasını öngörmektedir. Kanun'un 79. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: *"Başvuru sahibinin; a) Başvuru sırasında gerekçelerini sunarken, uluslararası korumayı gerektirecek konulara hiç değinmemiş olması, b) Sahte belge ya da yanıltıcı bilgi ve belge kullanarak veya kararı olumsuz etkileyebilecek bilgi ve belgeleri sunmayarak yetkilileri yanlış yönlendirmesi, c) Kimliğinin ya da uyruğunun tespit edilmesini güçleştirmek amacıyla kimlik ya da seyahat belgelerini kötü niyetle imha etmesi veya elden çıkarması, ç) Sınır dışı edilmek üzere idari gözetim altında olması, d) Sadece, Türkiye'den gönderilmesine yol açacak bir kararın uygulanmasını erteletmek ya da engellemek amacıyla başvuruda bulunması, e) Kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturması ya da bu nedenlerle Türkiye'den daha önce sınır dışı edilmiş olması, f) Başvurusunun geri çekilmiş sayılmasından sonra yeniden başvuruda bulunması, hâllerinde, başvurusu hızlandırılmış olarak değerlendirilir.(2) Başvurusu hızlandırılmış olarak değerlendirilen başvuru sahibiyle, başvuru tarihinden itibaren en geç üç gün içinde mülakat yapılır. Başvuru, mülakattan sonra en geç beş gün içinde sonuçlandırılır. (3) Bu maddeye göre değerlendirilen başvurulardan, incelenmesinin uzun süreceği anlaşılanlar, hızlandırılmış değerlendirmeden çıkarılabilir. (4) Refakatsiz çocukların başvuruları hızlandırılmış olarak değerlendirilemez."*

²¹⁸ Hızlandırılmış usulü düzenleyen 57 sayılı Genelge hükümlerinin yürütmesi yargı kararıyla durdurulduktan sonra, Türkiye'de bu usule ilişkin uygulanabilir yegâne düzenleme olarak 1994 tarihli Yönetmeliğin 6. maddesi kalmıştır. Ancak bu maddede doğrudan statü tespiti sürecinin hızlandırılmasına yönelik bir mekanizma öngörülmemekte; bunun yerine, statüye ilişkin kararların itiraz yoluyla yeniden değerlendirilmesi sürecinde başvuru sürelerinin kısaltılabileceği yönünde bir düzenlemeye yer verilmektedir. Dolayısıyla, ilgili maddenin hızlandırılmış usul kapsamında klasik anlamda değerlendirilmesi, usul hukuku bakımından yerinde olmayacaktır. Bu sebeple, çalışmanın ilgili bölümünde hızlandırılmış değerlendirme usulü, mevcut normatif yapı ve uygulama pratikleri dikkate alınarak, yalnızca YUKK bağlamında incelenecektir.

Madde gerekçesi ise “*madde ile uluslararası koruma başvurularının hangi şartlarda hızlandırılmış olarak değerlendirilip sonuçlandırılacağı açıklanmıştır*” şeklinde düzenlenmiştir.

Söz konusu madde incelendiğinde kanunda belirtilen sınırlı durumlar çerçevesinde başvurular, normal usulden farklı olarak daha kısa sürede değerlendirilmekte ve karara bağlanmaktadır²¹⁹. Hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında, başvuru sahibinin talep tarihinden itibaren en geç üç gün içinde mülakata alınması gerekmektedir. Mülakat sonrasında başvuru, en geç beş gün içerisinde sonuçlandırılır²²⁰. Hızlandırılmış değerlendirme usulünün bir diğer önemli yönü, başvurunun incelemesinin uzun süreceği anlaşıldığı takdirde, bu başvurunun hızlandırılmış değerlendirme sürecinden çıkarılabilmesidir. Bu düzenleme, bazı durumlarda hızlandırılmış değerlendirme usulünün esnek bir şekilde uygulanabilmesini sağlamaktadır. Ancak refakatsiz çocukların başvuruları, bu koşulları taşıya bile hızlandırılmış değerlendirme usulüne tabi tutulamaz.

Hızlandırılmış değerlendirme usulü yalnızca değerlendirme sürecini değil, itiraz mekanizmasının işleyişine de doğrudan etki etmektedir. Kanun’un 80. maddesine göre, hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında incelenen kararlara karşı dava açma süresi 15 gün olarak belirlenmiştir. Ayrıca idare mahkemesi, bu davaları yine 15 gün içinde sonuçlandırmakla yükümlüdür. Hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında idare mahkemesinin verdiği karar, itiraza veya temyize açık olmayan kesin bir karar niteliğindedir²²¹. Hızlandırılmış değerlendirme usulünün normal değerlendirme usulünden ayrılan bir diğer yönü bu kapsamda verilen kararlara karşı Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu itiraz başvurusunda bulunulamamasıdır.

Verilen hüküm irdelendiğinde, hızlandırılmış değerlendirme usulünün, başvurularının olumsuz sonuçlanma ihtimali yüksek olan bireyleri hedef aldığı; bu durumun, yöntemin dışlayıcı bir yaklaşım sergilediğini ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Kanun’un genel gerekçesine bakıldığında, bu düzenleme ile uluslararası bir probleme dönüşen düzensiz göçle mücadelede hukukî altyapının etkinleştirilmesi ve güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiş, aynı

²¹⁹ Kaya, *Hızlandırılmış Değerlendirme Usulu*, s. 282.

²²⁰ Kaya, *Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü*, s. 282.

²²¹ Kaya, *Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü*, s. 282.

zamanda düzenli göçte bürokratik engellerin en aza indirilerek, tutarlılık ve güven temelli modern göç yönetimi ilkelerine dayanan bir sistemin egemen olmasının amaçlandığı belirtilmiştir. Gerekçe de özgürlük ile güvenlik ilkeleri arasında denge kurulmasına ve AB düzenlemeleriyle uyumlu bir hukuki altyapının tesisine yönelik gereklilik, devamlı surette vurgulanmıştır²²².

III.Hızlandırılmış Değerlendirme Usulünün Uygulanmasına Esas Olan Gerekçelere İlişkin Analizler

A. Başvuru Sahibinin Başvuru Sırasında Uluslararası Koruma Gerekçelerini Sunarken, Uluslararası Korumayı Gerektirecek Konulara Hiç Değinmemiş Olması

Uluslararası koruma sistemleri, zulüm veya ciddi zarar riski altındaki bireylerin güvenli bir sığınak bulmasını sağlamak için tasarlanmıştır. Bu sistemlerin temel işleyişi, başvuranın neden korunmaya ihtiyacı olduğuna dair inandırıcı ve tutarlı gerekçeler sunması üzerine kuruludur. Ancak bazı durumlarda, uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişi, başvuru sırasında uluslararası korumayı gerektirecek konulara hiç değinmeyerek yetkilileri şaşırtıcı bir şekilde yüzeysel bir beyanda bulunması, başvurunun amacının uluslararası koruma olmadığı düşündürebilir²²³. Bu durum, hem uluslararası koruma hukukunda hem de ulusal mevzuatlarda, genellikle hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanmasına yol açan önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir.

Mülteci statüsünün belirlenmesi süreci, uluslararası koruma hukukunun temelini oluşturan 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'ne göre, başvuranın kendi durumunu ve korkularını açıkça ifade etme yükümlülüğünü öngörür. Mülteci tanımı, zulüm korkusunu ve bu korkuyu doğuran nedenleri içerir. Bu nedenlere hiç değinilmemesi, başvurunun temel niteliğiyle çelişir²²⁴.

Avrupa Birliği hukukunda, Usul Yönergesi (Directive 2013/32/AB) ve Yönetmeliği (14 Mayıs 2024 tarihli 2024/1348/AB Yönetmeliği) belirli durumların hızlandırılmış prosedüre tabi tutulabileceğini açıkça belirtmektedir. Yönetmeliğin 42/1-a maddesi; başvuru sahibi,

²²² **Nuray EKŞİ**, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı*, 1.Baskı (İstanbul: Beta Yayınları, 2012) s. 226–244.

²²³ **Asar**, *Yabancılar Hukuku*, s. 266.

²²⁴ **UNHCR**, *Handbook*, paragraf 200.

başvurusunu sunarken ve olayları aktarırken, AB Tüzüğü 2024/1347 kapsamında uluslararası koruma statüsüne hak kazanıp kazanmadığına ilişkin değerlendirmenin konusunu oluşturmeyan hususlara değinmesi durumunda hızlandırılmış değerlendirmeye tabi tutulabileceğini düzenlemiştir. Özellikle, "başvurunun açıkça asılsız olduğu" haller hızlandırılmış usule tabi tutulur. Başvuranın koruma gerektirecek herhangi bir gerekçe sunmaması, başvurunun asılsız olduğunun güçlü bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Benzer şekilde YUKK'un md. 79/1-a hükmünde başvuru sahibinin, başvuru sırasında gerekçelerini sunarken, uluslararası korumayı gerektirecek konulara hiç değinmemiş olması, durumunda hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanacağını açıkça ifade etmektedir.

Başvuru sırasında uluslararası koruma gerekçelerine hiç değinilmemiş olması, aslında ispatı en kolay olan durumlardan biridir. Bu durum, mülakat kayıtları ve başvuru formlarında açıkça görülebilir. Ancak, burada önemli olan, "hiç değinmemiş olma" durumunun doğru yorumlanmasıdır. Nitekim idare mahkemesi bir kararında²²⁵, İran vatandaşı davacının uluslararası koruma başvurusunun reddine ilişkin Çanakkale Valiliği İl Göç İdaresi'nin 18/03/2020 tarihli işlemini incelemiştir. Davacı, ateist olduğunu, İran'da sosyal medya üzerinden devlet ve din karşıtı faaliyetlerde bulunduğunu, bu sebeple takip altına alındığını ve ülkesine dönmesi hâlinde idam cezasıyla karşılaşacağını ileri sürmüştür. Davalı idare ise başvuru sahibinin gerekçelerini yeterli sunmadığını, bu nedenle hızlandırılmış değerlendirme kapsamında başvurunun reddedildiğini savunmuştur. Mahkeme, 6458 sayılı YUKK'un 62. ve 79. maddeleri ile ilgili düzenlemelere atıfla; davacının başvurusunda uluslararası korumayı gerektirecek gerekçelere yer verdiği ve bu gerekçeleri mülakat sırasında da detaylı şekilde açıkladığına dikkat çekmiştir. Buna rağmen başvurunun "hızlandırılmış değerlendirme" kapsamında reddedilmesinin hukuka uygun olmadığı gerekçesiyle, davacının uluslararası koruma başvurusunun reddine ilişkin işlemin iptaline karar vermiştir. Bir başka kararda²²⁶, İran uyruklu davacı, gazeteci kimliği nedeniyle ülkesinde maruz kaldığı baskı, gözaltı, işkence ve tehditler gerekçesiyle uluslararası koruma talebinde bulunmuştur. Çanakkale Valiliği Göç İdaresi, davacının başvurusunu 6458 sayılı YUKK'un 79. maddesinin (a) bendi uyarınca hızlandırılmış değerlendirme kapsamında incelemiş ve "uluslararası koruma talebinin reddi" kararı vermiştir. Mahkeme, davacının başvuru dilekçesinde ve mülakatta uluslararası

²²⁵ Çanakkale İdare Mahkemesi, Esas No:2020/1464, Karar 2021/84, Karar Tarihi 20.01. 2021.

²²⁶ Çanakkale İdare Mahkemesi, Esas No: 2020/1660, Karar No: 2021/721, Karar Tarihi: 22/04/2021.

korumayı gerektirecek nitelikte ciddi iddialarda bulunduğunu, dolayısıyla başvurunun hızlandırılmış değerlendirme kapsamına alınmasını gerektiren “konulara hiç değinmemiş olma” şartının oluşmadığına hükmetmiştir. İdarenin hızlandırılmış usul uygulamasının hukuka aykırı olduğu sonucuna varılarak dava konusu işlem iptal edilmiştir. Farklı bir kararda²²⁷, İran uyruklu davacı, eşi ve çocuğuyla birlikte, eşinin gazeteci kimliği nedeniyle ülkelerinde maruz kaldıkları baskı, gözetim, işkence ve tehditler gerekçesiyle uluslararası koruma talebinde bulunmuştur. Çanakkale Valiliği Göç İdaresi, başvuruyu 6458 sayılı Kanun’un 79. maddesinin (a) bendi uyarınca –“başvuru sırasında uluslararası korumayı gerektirecek konulara hiç değinmemiş olma” gerekçesiyle hızlandırılmış değerlendirme kapsamında incelemiş ve reddetmiştir. Mahkeme, davacı eşinin başvuru dilekçesinde ve yapılan mülakatta, gazeteci olması sebebiyle maruz kaldığı haksız tutuklama, gözetim, fiziksel ve psikolojik şiddet ile tehditlere detaylı olarak yer verdiğini tespit etmiştir. Dolayısıyla, başvurunun hızlandırılmış değerlendirme kapsamına alınmasını gerektiren “konulara hiç değinmemiş olma” şartının oluşmadığına hükmetmiştir. İdarenin bu usulü uygulamasını hukuka aykırı bularak işlemi iptal etmiştir. Bir başka kararında²²⁸ ise mahkeme, davacının başvuru dilekçesinde Ahmediye inancına mensup olmaları nedeniyle saldırıya uğradıklarını ve tehdit aldıklarını belirttiğini, dolayısıyla uluslararası korumayı gerektirecek hususlara değinildiğini; bu nedenle başvurunun hızlandırılmış usulde incelenmesinin hukuka aykırı olduğunu tespit etmiştir.

Uluslararası koruma başvurularının değerlendirilmesinde, kanaatimizce başvuranın ilk aşamada tüm bilgilerini açıkça sunamaması, doğrudan kötü niyetli davranış olarak değerlendirilmemelidir. Travma, dil engeli, kültürel farklılıklar ya da yetkili makamlara yönelik güvensizlik gibi nedenlerle, bazı başvurular başvuru süreçlerinde yaşadıkları riskleri ve maruz kaldıkları tehditleri tam olarak ifade edemeyebilirler. Bu nedenle değerlendirme sürecinde dikkatli, özenli ve insan hakları odaklı bir yaklaşım benimsenmelidir.

Öncelikle, mülakatın niteliği ve yürütülme biçimi büyük önem taşımaktadır. Tarafımızca değerlendirildiğinde, mülakat görevlilerinin başvuranı koruma gerekçelerini açıklamaya teşvik etmesi, yönlendirici olmayan ancak aydınlatıcı sorularla konuyu derinleştirilmesi ve başvuranın hem anladığından hem de anlaşıldığından emin olması gerekmektedir. Bize göre, yalnızca tek bir yüzeysel beyana dayanarak “hiçbir koruma

²²⁷ Çanakkale İdare Mahkemesi, Esas No: 2020/1637, Karar No: 2021/725, Karar Tarihi:22/04/2021

²²⁸ Çanakkale İdare Mahkemesi, Esas No: 2021/90, Karar No: 2021/840, Karar Tarihi: 18/05/2021.

gerekçesine değinilmediği” yönünde çıkarım yapılması, başvurunun özünü göz ardı eden bir yaklaşıma neden olabilir.

Bununla birlikte, başvuranın durumu yalnızca kendi beyanları üzerinden değil, aynı zamanda destekleyici dışsal faktörler üzerinden de analiz edilmelidir. Başvuranın eğitim düzeyi, yaşadığı ülkenin sosyo-politik koşulları ve bireysel ifade becerileri gibi unsurlar, kanaatimizce başvurunun nasıl ve ne şekilde sunulduğunu anlamada belirleyici olabilir. Özellikle savunmasız gruplara mensup kişilerin koruma ihtiyacını açıkça dile getirmekte güçlük çekmesi, başvurunun güvenilirliğini doğrudan etkilememelidir.

Ayrıca, idarenin hızlandırılmış değerlendirme usulüne başvurma konusundaki takdir yetkisi oldukça dar bir çerçevede yorumlanmalıdır. Nitekim, YUKK’un 79. maddesinin birinci fıkrasında yer alan (a) bendi dışındaki diğer hükümler, hızlandırılmış değerlendirme usulünün yalnızca somut ve objektif biçimde tespit edilebilecek durumlarda uygulanabileceğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, aynı maddenin (a) bendinde yer alan “başvuru sırasında uluslararası koruma ihtiyacına ilişkin herhangi bir gerekçe sunulmamış olması” ifadesi, idareye sınırlı ölçüde takdir yetkisi tanımaktadır. Burada dikkat çekilmesi gereken husus, kanun metninde özellikle “hiç” ifadesine yer verilmiş olmasıdır. Bu niteleme, kanun koyucunun, idarenin bu hükmü geniş yorumlamasını ve takdir yetkisini keyfi biçimde kullanmasını önlemeye yönelik açık bir sınırlama iradesi taşıdığını göstermektedir²²⁹.

Son olarak başvuranın hiçbir şekilde koruma ihtiyacına yönelik bilgi vermediği iddiasının yalnızca ilgili makamların nesnel ve titiz değerlendirmesi sonucu ortaya konulabileceği görüşündeyiz. İdarenin, bu konuda ispat yükünü taşıdığı durumlarda başvuranın gerçekten hiçbir zulüm korkusu ya da ciddi zarar riskiyle ilgili ifade sunmadığını ve bunun basit bir ihmal değil açık bir beyan eksikliği olduğunu gösterebilmesi gerekmektedir. Bu da ancak mülakat görevlisinin tüm çabalarına rağmen başvuranın konuya ilişkin hiçbir somut bilgi sunmaması durumunda anlam kazanır.

BMMYK, "açıkça temelsiz" başvuruların tanımının zaman içinde genişlediğini ve bu durumun hızlandırılmış usullerinin uygulanmasında önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Örneğin, 1992 Londra Kararı, "açıkça temelsiz" başvuruları, başvuru sahibinin zulme uğrama

²²⁹ **Kaya**, *Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü*, s. 283.

korkusunu belirten herhangi bir gösterge sunmayan veya hikâyesi kişisel veya çevresel detaylardan yoksun olan başvurular olarak tanımlamıştır. Ayrıca, hikâyenin tutarsız, çelişkili veya temelden olasılık dışı olması durumunda da başvuruların "açıkça temelsiz" olarak değerlendirilebileceği belirtilmiştir (The Council 1992, para. 6(a), 6(b)).

Bununla birlikte, BMMYK, "açıkça temelsiz" başvurular kavramının kapsamının genişletilmesinin, başvuruların adil ve doğru şekilde değerlendirilmesi ilkesini tehlikeye atabileceğine dair endişelerini dile getirmiştir. Bu bağlamda Johannes van der Klaauw, şu uyarıda bulunmuştur: *"Eğer 'açıkça temelsiz başvuru' terimi, sığınma tanımına hiçbir şekilde uymayan başvurularla sınırlı olursa, bu kavram yalnızca ekonomik yoksulluk, kovuşturmadan kaçma veya göçmenlik amaçlı yapılan başvurularla sınırlı olacaktır. Bir başvurunun güvenilirliğinin eksikliği genellikle maddi bir inceleme gerektirir"*²³⁰.

Bu düzenleme ile ispat yükü esas olarak sığınmacının üzerine bırakılmıştır. Bu durum, sığınmacının ilk görüşmesinde koruma talebini desteklemek amacıyla tamamlayıcı ve ikna edici beyanda bulunma sorumluluğunu taşıdığı anlamına gelmektedir. Ancak çoğu durumda sığınmacıların, kimlik belgeleri, seyahat belgeleri veya diğer destekleyici yazılı kanıtları sunmaları beklenememektedir. Bu tür belgelerin yokluğu, sığınmacıların yaşadıkları koşullar ve kaçış biçimleri göz önüne alındığında, oldukça yaygın ve anlaşılır bir durumdur.²³¹ BMMYK tarafından yayımlanan "Mülteci Statüsü Belirleme Usulleri ve Kriterleri El Kitabı" da bu noktayı vurgulamaktadır.

Uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişilerin, ileri sürdükleri iddiaları belgeye dayalı kanıtlarla destekleyebilmeleri çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Gerçekten de, başvuru sahiplerinin tüm beyanlarını resmi belgelerle doğrulayabildiği durumlar istisnai nitelikte olup, bu durum genel uygulamada nadiren karşılaşılan durumlardır. Özellikle zulüm, çatışma veya insan hakları ihlalleri gibi acil ve tehdit edici nedenlerle ülkelerini terk etmek zorunda kalan bireyler, genellikle yalnızca en temel ihtiyaç malzemelerini yanlarına alabilmekte ve resmi belgelerden mahrum şekilde, çoğu zaman düzensiz yollarla seyahat etmektedirler. Bu nedenle, mülteci statüsü belirleme süreçlerinde, yalnızca belgelerle

²³⁰ J. Van Der Klaauw, *Towards a common asylum procedure*. (In Guild, E. and Harlow, C. eds. Implementing Amsterdam: Immigration and Asylum Rights in EC Law. Oxford: Hart Publishing, 2001) s. 180.

²³¹ Mary Anne Kenny - Nicholas Procter, "The Fast Track Refugee Assessment Process and the Mental Health of Vulnerable Asylum Seekers", *Psychiatry, Psychology and Law* 23/1 (2016), p. 62.

desteklenen iddialara dayanmak yerine, başvuru sahibinin anlatımının tutarlılığı ve inandırıcılığı gibi unsurların da dikkate alınması gerekmektedir.

Hızlandırılmış değerlendirme usulleri kapsamında yapılan incelemelerde, başvuru sahibinin beyanlarının güvenilirliği, koruma talebinin kabul edilip edilmeyeceği üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Karar vericiler, genellikle başvuru sahiplerinin anlatımlarında tutarlılık, ayrıntı düzeyi ve açıklık gibi unsurları dikkate almakta; bu unsurlar, başvurunun güvenilirlik temelinde değerlendirilmesinde başat rol oynamaktadır. Uygulamada verilen ret kararlarının önemli bir kısmı, başvuru sahibinin beyanlarında tespit edilen çelişkiler, belirsizlikler veya genel ifadeler nedeniyle güvenilirliğinin zedelendiği gerekçesine dayandırılmaktadır²³². Bununla birlikte, hızlandırılmış usullerde zaman baskısının yarattığı kısıtlı hazırlık imkânları ve sığınmacıların travma geçmişi, dil engeli veya kültürel farklılıklar gibi etmenler nedeniyle anlatımlarında ortaya çıkabilecek doğal tutarsızlıklar da göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle, yalnızca anlatım tutarsızlıklarına dayanarak güvenilirliğin reddedilmesi, başvurunun esasına yönelik adil ve kapsamlı bir değerlendirme yapılmasını engelleyebilir²³³.

Araştırmalar, travma sonrası stres bozukluğu ve diğer ruhsal sağlık bozuklukların, sığınmacıların tutarlı ve detaylı bir anlatı sunma yeteneklerini ciddi biçimde etkileyebileceğini ortaya koymaktadır. Travmanın etkileri altında olan bireyler; yoğun anksiyete, bilişsel dağınıklık, bellekte boşluklar, dissosiyatif tepkiler ve kaçınma davranışları gibi semptomlar sergileyebilirler²³⁴. Bu semptomlar, özellikle yaşanan olayları hatırlama, sıralama ve sözlü olarak ifade etme becerileri üzerinde doğrudan etkili olabilir²³⁵. Dolayısıyla, travmaya maruz kalmış başvuru sahiplerinin beyanlarında görülebilecek zaman çelişkileri, anlatım boşlukları veya tutarsızlıklar, doğrudan kötü niyet göstergesi olarak değerlendirilmemelidir. Özellikle karar mercilerinin toplumsal cinsiyet temelli önyargıları, kültürel farklılıkları yeterince dikkate almaması veya eğitim seviyesi farklılıklarının yarattığı iletişim engelleri durumunda,

²³² **Kenny, and Procter**, p.64

²³³ **Kenny, and Procter**, p.64

²³⁴ **B Graham, J Herlihy and C Brewin**, *Overgeneral Memory in Asylum Seekers and Refugees*, 45 Journal of Behaviour Therapy and Experimental Psychiatry (2014) s. 375.

²³⁵ **H Rogers, S Fox and J Herlihy**, *The Importance of Looking Credible: The Impact of the Behavioural Sequelae of Post-traumatic Stress Disorder on the Credibility of Asylum Seekers*, (21 Psychology, Crime and Law, 2015) s.139.

davranışsal gözlemlerin doğruluk ve güvenilirlik tespiti için yetersiz bir metodoloji olduğu görülmektedir²³⁶.

Güvenilirlik analizlerinde yalnızca anlatı tutarlılığına odaklanmak, bu bireylerin ruhsal sağlık durumlarını göz ardı eden indirgemeci bir yaklaşım doğurabilir. Bu nedenle, travma bağlamında yapılan başvurularda, karar vericilerin psikolojik hassasiyetleri gözeterek değerlendirme yapmaları ve gerekirse psikolojik uzman görüşlerine başvurmaları gerekmektedir²³⁷.

Öte yandan, travma dışında da güvenilirliği etkileyebilecek bazı yapısal faktörler mevcuttur. Dil engelleri, eğitim ve okuryazarlık eksikliği, uluslararası koruma hukukuna ilişkin bilgi yetersizliği, yetersiz hukuki danışmanlık ve mevcut ya da teşhis edilmemiş psikiyatrik rahatsızlıklar, başvuru sahiplerinin ifade kapasitelerini olumsuz yönde etkileyebilir. Bu nedenlerle, hızlandırılmış usullerde yapılan güvenilirlik değerlendirmelerinin, yalnızca anlatım tutarlılığına dayandırılması ciddi adalet riskleri barındırmaktadır²³⁸.

Kendi kendine zarar verme ve intihar davranışı yaşamış olan kişiler, kişisel olarak ya da tanık olarak, daha fazla travmatik deneyim korkusuyla yetkililerle iletişim kurmakta güçlük yaşayabilirler. Yaklaşan süreç, özellikle ruhsal sıkıntı, umutsuzluk ve bozulma açısından, öngörülebilir şekilde stresli olacak ve psikolojik sıkıntıyı daha da kötüleştirebilir. Sığınmacılarla yakından çalışan kişiler, kişisel üzüntü ve belirsizlik hikayeleriyle karşılaşacaklardır. Sığınmacılar arasında kendine zarar verme ve intihar davranışlarının, geçmiş travmalarla, belirsiz bir gelecekle, geri dönüş korkusuyla ve "yoğun baskı ve denetim altında hissetme" ve "köşeye sıkışmış hissetme" gibi duygularla ilişkilendirilmesi muhtemeldir²³⁹. Mevcut bir ruhsal sağlık durumu olan ve başvuru süreci sırasında olumsuz sonuçlar alan sığınmacılar özellikle savunmasızdır. Tüm sığınmacılara, kararlar verildiğinde veya kısa süre sonra ruhsal sağlık desteği sağlanmalıdır²⁴⁰. Sığınma sistemlerinin hem suistimali önlemesi hem de gerçekten korunmaya ihtiyaç duyan kişileri ayırt edebilmesi için insan haklarına dayalı,

²³⁶ **J Hunter and others**, *Asylum Adjudication, Mental Health and Credibility Evaluation* (2013) 41 Federal Law Reviews p. 471.

²³⁷ **Herlihy Jane, Peter Scragg and Stuart Turner**, *Discrepancies in autobiographical memories—implications for the assessment of asylum seekers: repeated interviews study*, (2002) s. 325.

²³⁸ **Kenny, Procter**, s. 64.

²³⁹ **Kenny, Procter**, s. 66.

²⁴⁰ **Kenny, Procter**, s. 66.

özenli ve bireyselleştirilmiş bir değerlendirme yaklaşımı geliştirmesi elzemdir²⁴¹. Uluslararası koruma başvurularında, başvuranın hiçbir şekilde uluslararası koruma gerekçelerine değinmemesi durumu kanaatimizce hem idari makamlar hem de yargı mercileri açısından çeşitli uygulama zorlukları doğurmaktadır. Bu durum, hızlandırılmış usulün devreye girmesine neden olabilmekte ve bazı durumlarda başvuru sahibinin haklarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu nedenle, başvurunun bu gerekçelere neden yer vermediği dikkatle analiz edilmeli ve yalnızca şekli eksikliklere dayanarak başvurunun temelsiz olduğu sonucuna varılmamalıdır.

İlk olarak, mülakatı gerçekleştiren personelin niteliği büyük önem arz etmektedir. Tarafımızca değerlendirildiğinde, mülakat görevlilerinin uluslararası koruma hukuku ve mülakat teknikleri konusunda uzmanlaşmış, aynı zamanda travma, kültürel hassasiyet ve kırılğan gruplar hakkında eğitim almış olması başvuranın anlatımını doğru şekilde yönlendirme ve değerlendirme açısından kritik önemdedir. Görevli personelin, başvurayı koruma gerekçelerini açıklamaya teşvik edecek uygun ortamı sağlaması, başvurunun içeriğini doğrudan etkilemektedir.

Başvuru sahiplerinin, mülakatın amacı hakkında açık ve anlaşılır biçimde bilgilendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Başvuranlara, neden koruma istediklerini net bir biçimde ifade etmelerinin beklendiği bu sürecin uluslararası koruma başvurusunun temel unsurlarından biri olduğu anlatılmalıdır. Gerekirse uygun tercüman desteği sağlanmalı ve başvuranın sorulan soruları anlayabildiğinden emin olunmalıdır.

Hızlandırılmış usulün uygulanmasına ve başvurunun reddedilmesine ilişkin kararların gerekçeli olması gerektiği görüşündeyiz. Başvuranın neden uluslararası koruma gerekçelerine değinmediği ya da değindiye bunların neden yeterli bulunmadığı karar metinlerinde açık, nesnel ve denetlenebilir şekilde ortaya konulmalıdır. Aksi hâlde kararların şeffaflığı ve yargı denetimine açıklığı zedelenebilir.

Ayrıca, başvuranın daha sonraki aşamalarda (itiraz veya yargı süreci gibi) uluslararası koruma gerekçelerine ilişkin beyanlarda bulunması durumunda bu yeni bilgilerin nasıl değerlendirileceği açık ve öngörülebilir şekilde düzenlenmelidir. Bize göre, bu tür beyanların

²⁴¹ Oakley, s. 8.

tamamen görmezden gelinmesi yerine süreci kötü niyetle geciktirme amacı taşıyıp taşımadığı somut emarelerle birlikte değerlendirilmelidir.

Uluslararası koruma başvurularında hızlandırılmış usuller, idari iş yükünü azaltma amacı taşısa da başvuru sahibinin haklarını zayıflatabilecek riskler içerdiği unutulmamalıdır. Bu nedenle “açıkça temelsiz başvuru” kavramı, kanaatimizce dar, somut ve nesnel biçimde tanımlanmalı; uygulamada keyfi kararlara yol açmaması için titizlikle yorumlanmalıdır.

Güvenilirlik değerlendirmeleri, yalnızca başvuranın anlatım tutarlılığına indirgenmemeli; başvuranın bireysel koşulları, psikolojik durumu ve varsa travmatik geçmişi de bütüncül bir şekilde dikkate alınmalıdır. Özellikle travma yaşayan bireylerin anlatımındaki eksiklikler ya da tutarsızlıklar her zaman kötü niyete işaret etmeyebilir.

Usuli güvencelerin (kişisel görüşme hakkı, hukuki yardım, itiraz yolları) her başvuru sahibi için erişilebilir olması gerektiği kanaatindeyiz. Kırılgan durumdaki başvuranlar için bu güvencelerin daha hassas biçimde uygulanması, hak kayıplarının önüne geçilmesinde belirleyici rol oynayacaktır.

Son olarak, uluslararası standartlara uyum açısından, AİHM içtihatları ve BMMYK tarafından yayımlanan rehber ilkelerin ulusal uygulamalar için bağlayıcı olmasa da yönlendirici kaynaklar olarak dikkate alınması gerektiğini vurgulamak isteriz. Türkiye'nin ulusal mevzuatı, bu konuda uluslararası hukukla uyumlu bir çerçeve sunmakta; uygulayıcıların ise bu çerçeveyi şeffaf, tutarlı ve hukuk devleti ilkeleriyle uyumlu şekilde hayata geçirmesi, hem bireyin haklarının korunması hem de uluslararası koruma sisteminin bütünlüğünün sürdürülmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Uluslararası koruma başvurusu sırasında uluslararası koruma gerekçelerine hiç değinilmemiş olması, ulusal ve uluslararası hukukta hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanmasını gerektiren bir neden olarak kabul edilmektedir. Bu düzenleme, uluslararası koruma sistemlerinin etkinliğini artırmayı ve asılsız veya temelsiz başvuruların süreçleri aksatmasını önlemeyi amaçlamaktadır. Ancak, bu durumun, başvuranın bilgi eksikliği, travma veya iletişim zorluklarından kaynaklanıp kaynaklanmadığı dikkatle değerlendirilmelidir. Türkiye'nin ulusal mevzuatı, uluslararası hukuktaki eğilimlerle uyumlu olarak bu konuyu düzenlemektedir. Uygulayıcıların, şeffaf, tutarlı ve hukuka uygun bir süreç izleyerek, hem

bireyin haklarını korumalı hem de uluslararası koruma sisteminin bütünlüğünü sürdürmesi büyük önem taşımaktadır.

B. Sahte Belge ya da Yanıltıcı Bilgi ve Belge Kullanarak veya Kararı Olumsuz Etkileyebilecek Bilgi ve Belgeleri Sunmayarak Yetkilileri Yanlış Yönlendirmesi

Uluslararası koruma başvurularının değerlendirilmesinde, başvuranın sağladığı bilgilerin ve sunduğu belgelerin doğruluğu, koruma ihtiyacının belirlenmesi için hayati öneme sahiptir. Ne yazık ki, bazı durumlarda başvuranlar, yetkilileri yanıltmak amacıyla sahte belge veya yanıltıcı bilgi ve belge kullanabilmekte ya da kararı olumsuz etkileyebilecek bilgi ve belgeleri sunmaktan imtina edebilmektedirler. Böylece görevlileri meşgul edebilecekleri gibi uluslararası koruma talepleri meşru ve haklı gerekçelerle de yapılmamış olabilir²⁴². Bu tür eylemler, uluslararası koruma hukuku ve ulusal mevzuatlarda genellikle hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanmasına yol açan önemli bir faktör olarak kabul edilir.

Oysa 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü ile şekillenen uluslararası koruma hukuku, uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişinin işbirliği yapma ve doğru bilgi sağlama yükümlülüğünü zımnen içerir. Sahte belge kullanımı veya yanıltıcı bilgi verme, bu temel iş birliği ilkesine aykırıdır ve başvuranın beyanlarının güvenilirliğini ciddi şekilde sorgular.

Avrupa Birliği hukukunda, Usul Yönergesi (Directive 2013/32/AB) ve Yönetmeliği (14 Mayıs 2024 tarihli 2024/1348/AB Yönetmeliği) 42/1-c maddesi de; *"Başvuru sahibi, geçerli bir gerekçe sunma fırsatına sahip olmasına rağmen, kimliği veya uyruğu ile ilgili olarak yanlış bilgi/belge sunmak"* durumunu hızlandırılmış değerlendirme için bir gerekçe olarak sayar. Bu hüküm, başvuranın kasıtlı yanıltma çabasının, koruma başvurularının etkin ve hızlı bir şekilde sonuçlandırılması ihtiyacıyla dengelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Amaç, kötü niyetli başvuruların hızlıca tespit edilerek kaynakların gerçek ihtiyaç sahiplerine yönlendirilmesidir.

YUKK'un m.79/1-b hükmünde başvuru sahibinin, sahte belge ya da yanıltıcı bilgi ve belge kullanarak veya kararı olumsuz etkileyebilecek bilgi ve belgeleri sunmayarak yetkilileri yanlış yönlendirmesinin, başvurunun hızlandırılmış değerlendirme usulüne dâhil edilmesine yeterli olduğu anlaşılmaktadır. Bu hükümde, sahte bilgi ve belgelerin kullanılmasının, "kötü niyet" ya da "geçerli bir gerekçe ile yapılmaması" gibi şartlara bağlı olmadığı ve bu tür belgeleri

²⁴² Asar, *Yabancılar Hukuku*, s. 266.

kullanan bütün kişiler için geçerli olduğu belirtilmektedir. Ancak bu tür uygulamalar, 1951 Sözleşmesi'nin 31. Maddesinin ihlaliyle sonuçlanabilir²⁴³.

Son yıllarda, uluslararası koruma arayışındaki bireylerin giderek daha fazla belgesiz veya sahte kimlik belgeleriyle iltica sürecine dahil oldukları gözlemlenmektedir. Bu durumun altında yapısal, politik ve bireysel düzeyde bir dizi karmaşık faktör bulunmaktadır. Birincil neden, belgelerin taşınmasının bizzat kendisinin yol açabileceği güvenlik riskleridir. Özellikle çatışma bölgelerinden kaçan mülteciler için kimlik belgelerini bulundurmamak, yetkililer veya silahlı gruplar tarafından hedef alınma riskini artırabilmektedir. Bu durum, bireyleri belgelerini yok etmeye veya üzerlerinde taşımamaya yönlendirmektedir. İkinci olarak, zulüm koşullarından ani kaçışlar, bireylerin resmî evraklarını toplamalarına veya yanlarında götürmelerine imkân tanımayabilir. Örneğin, devlet yapılarının çökmüş olduğu Somali gibi ülkelerde, birçok mültecinin geçerli bir pasaport veya ulusal kimlik belgesi edinebileceği merkezî bir otorite bulunmamaktadır. Bu tür durumlarda, belgesizlik bir tercihten ziyade zorunluluk haline gelmektedir. Üçüncü ve en belirleyici faktör, küresel ölçekte giderek katılaştıran vize ve sınır rejimleridir. Gelişmiş ülkelerin uyguladığı kısıtlayıcı göç politikaları, mültecilerin yasal yollarla ülkelere giriş yapmasını fiilen imkânsız hale getirmiştir. Bu durum, düzensiz göç yollarını ve belge sahteciliğini teşvik etmektedir²⁴⁴.

Ayrıca, insan kaçakçılığı ağları, mültecileri kimlik belgelerini yok etmeye veya kaçakçıların kontrolüne bırakmaya zorlayarak, bu bireyleri yasal koruma mekanizmalarından daha da uzaklaştırmaktadır. Bu strateji, kaçakçıların uluslararası koruma arayan kişiler üzerindeki kontrolünü pekiştirmekte ve belgesizliği kronik bir sorun haline getirmektedir

Bu kadar çok geçerli gerekçe göz önüne alındığında, belgeleri bulunmayan başvuru sahiplerinin güvenilirliğini sorgulamak ve başvurularını “açıkça temelsiz” kabul ederek hızlandırılmış değerlendirme usulüne tabi tutmak, mülteciler açısından ikinci bir cezalandırma mekanizması niteliği taşımaktadır. Bu hükmün içeriğinden, yanıltıcı belge ve bilgi kullanımıyla başvuru yapan tüm bireylerin, hızlandırılmış usule dâhil edilmesinin idarenin zorunlu bir yetkisi olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Sahte veya yanıltıcı belgeler kullanarak menşe ülkesinden

²⁴³ **James C. Hathaway**, *The Rights of Refugees under International Law* (Cambridge, 2005), s. 408.

²⁴⁴ **Chris Nash ve Stefan Kok**, *Towards Fair and Efficient Asylum Systems in Europe* (European Council on Refugees and Exiles (ECRE), Eylül 2005), s. 40, <<https://www.refworld.org/reference/research/ecre/2005/en/19596>> (E.T.: 11.03.2025).

kaçmaya ya da Türkiye sınırlarından geçmeye çalışan başvuru sahibi, bu davranışını sonradan açıklamış olsa da, hızlandırılmış usule tabi tutulacaktır. Her ne kadar başvuran, davranışının gerekçesini ortaya koymuş olsa da, yetkililerin yanıltıldığı kabul edilebilir. Bu çerçevede, uluslararası koruma açısından sıradan kabul edilebilecek bir halin “açıkça dayanıksız” ya da “açıkça istismar amaçlı” olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Ayrıca, sayıca fazla olan bu tür fiilî uluslararası koruma talep eden kişilerin hızlandırılmış usule dâhil edilmesi, istisnai bir durumun rutin hale gelmesine yol açabilir²⁴⁵.

Sahte belge kullanımı veya yanıltıcı bilgi sağlama iddiasının en zorlu yönlerinden biri, "yanıltma amacının" ve "sahteciliğin" ispatıdır. Başvuran, belgelerin sahte olduğunu bilmediğini, yanlış anlaşıldığını veya eksik bilgi verdiğini iddia edebilir. Bu durumda, idarenin veya yargı mercilerinin, beyanın aksini, yani belgelerin kasıtlı olarak sahte olduğunu veya bilgilerin yanıltıcı olduğunu, başvuranın bilerek yetkilileri yanlış yönlendirme amacı taşıdığını kanıtlaması gerekmektedir.

Bu genellikle uzman incelemeleri, dolaylı deliller, başvuranın tutarsız beyanları, diğer elde edilen bilgilerle çelişen ifadeleri veya benzer durumlarda ortaya çıkan emsal vakalarla mümkün olabilmektedir. İspat yükü ve standartları, temel insan hakları ve adil yargılanma ilkeleri ışığında dikkatle ele alınmalıdır. Örneğin, bir belgenin bariz bir şekilde sahte olduğunun tespiti veya başvuranın menşe ülkesine ilişkin verdiği bilgilerin gerçeklikle bağdaşmadığının kanıtlanması, yanıltıcı eylemin varlığına işaret edebilecek güçlü emareler olarak değerlendirilebilir.

Mevcut düzenlemeler çerçevesinde, belgesiz veya sahte belge kullanan başvuru sahiplerinin otomatik olarak hızlandırılmış usule tabi tutulması, normatif açıdan tartışmalı bir uygulamadır. AB Usul Yönergesi'nin 31. maddesi ve yönetmeliğin 42. Maddesinde de öngörüldüğü üzere, başvuru sahibinin haklı bir sebep gösterebilmesi halinde belge eksikliği veya sahte belge kullanımı, tek başına hızlandırılmış usul uygulanmasını gerektirmemektedir.

Ancak YUKK'un 79/1. maddesi, bu durumu otomatik olarak "açıkça temelsiz" başvuru kategorisine dahil etmektedir. Kamu düzeni ve güvenliği gerekçesiyle savunulabilecek bu

²⁴⁵ **European Council On Refugees And Exiles (Ecre)**, *Comments from the European Council on Refugees and Exiles on the Amended Commission Proposal to recast the Asylum Procedures Directive* (COM(2011) 319 final), Eylül 2011, s. 29.

yaklaşım, maddenin kendi içinde tutarsızlık barındırmaktadır. Zira maddenin (e) bendi, zaten kamu düzeni ve güvenliğine yönelik tehdit oluşturma halini ayrı bir hızlandırılmış usul sebebi olarak düzenlemiştir. Bu normatif çelişki, AB hukuku ile uyum sorununa ve uluslararası koruma hukukunda bireysel değerlendirme ilkesinin ihlaline yol açmaktadır.

YUKK'un ilgili maddesinin, AB Usul Yönergesi'ne ve Yönetmeliğine paralel şekilde "haklı sebep" istisnasını içerecek biçimde yorumlanması gerekmektedir. Bu yaklaşım, hem hukuki belirliliği sağlayacak hem de mültecilerin korunmasına yönelik uluslararası yükümlülüklerle uyumu temin edecektir.

Kanımızca, bu düzenlemenin mevcut şekliyle uygulanması, gerçek uluslararası koruma başvuru sahiplerinin adil ve etkin bir statü belirleme işleminden geçmemelerine ve geri gönderme yasağının ihlaliyle karşı karşıya kalmalarına sebep olabilir. Hükümde belirtilen bu hallerin "kötü niyetle" veya "geçerli bir gerekçe sunmaksızın" sınırlı tutulması daha uygun olurdu²⁴⁶.

Uluslararası koruma başvurularında sahte belge kullanımı ve yanıltıcı bilgi sunulması, kanaatimizce hem idari makamlar hem de yargı organları açısından ciddi uygulama sorunlarına yol açmaktadır. Bu tür durumlar yalnızca başvurunun bireysel değerlendirilmesini zorlaştırmakla kalmayıp aynı zamanda sistemin bütününe yönelik güveni de sarsabilmektedir. Bu nedenle söz konusu vakaların doğru şekilde tespit edilebilmesi ve adil biçimde yönetilebilmesi için bazı önlemler alınması gerektiği görüşündeyiz.

İlk olarak, başvurular sırasında sunulan belgelerin gerçekliğini değerlendirebilecek nitelikte uzmanlaşmış personelin sürece dâhil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Kanaatimizce, belge inceleme konusunda teknik bilgiye sahip görevlilerin istihdam edilmesi veya bu konuda dış destek alınması sahtecilik vakalarının tespitinde etkinliği artıracaktır. Ayrıca uluslararası işbirliği ve güvenilir veri paylaşımı mekanizmalarının geliştirilmesi belge doğrulama sürecini destekleyecek unsurlar arasında yer almaktadır.

Başvuru sahiplerinin verdiği bilgilerin doğruluğu yalnızca belgelerle değil aynı zamanda mülakat süreçleri aracılığıyla da test edilmelidir. Bize göre, mülakat görevlileri çapraz sorgulama tekniklerini kullanarak başvuranın beyanlarının iç tutarlılığını değerlendirmeli;

²⁴⁶ Öztürk, s. 508.

şüpheli veya çelişkili ifadeleri detaylı biçimde irdelemelidir. Bu tür titiz sorgulamalar başvurunun güvenilirliğine dair objektif bir kanaat oluşmasını sağlayacaktır.

Sahtecilik ya da yanıltıcı bilgi sunulması iddialarında kanıtların bütüncül biçimde ve çok yönlü analiz edilmesi gerektiğini özellikle vurgulamak isteriz. Kanaatimizce, yalnızca tek bir belgeye veya beyana dayanarak verilen ret kararları başvuranın haklarına zarar verebilir ve kararın hukuki dayanağını zayıflatabilir. Bu nedenle, eldeki tüm deliller bir arada değerlendirilmeli ve kararlar çok katmanlı analizlere dayanmalıdır.

Ayrıca, uluslararası koruma alanında görev yapan personelin kapasitesinin artırılması gerektiği açıktır. Sahte belge tespiti, yanıltıcı beyanların analizi ve hızlandırılmış usulün doğru uygulanmasına ilişkin hem ulusal hem de uluslararası hukuki çerçevenin içtihatların ve iyi uygulamaların öğrenilmesi bize göre etkili karar alma süreçlerinin ön koşuludur. Bu çerçevede düzenli eğitim programlarının uygulanması elzemdir.

Tüm bunlara ek olarak, insan hakları temelli yaklaşımın her aşamada korunması gerektiğini önemle ifade etmek isteriz. Hızlandırılmış usul devrede olsa dahi başvuranın adil yargılanma hakkı, hukuki yardıma erişimi ve alınan kararlara karşı etkili itiraz hakkı güvence altına alınmalıdır. Sahtecilik şüphesinin varlığı başvuranın temel haklarını askıya almanın gerekçesi olarak kullanılmamalıdır.

Sahte belge veya yanıltıcı bilgi ve belge kullanımı, uluslararası koruma başvurularının hızlandırılmış değerlendirme usulüne tabi tutulmasında önemli bir gerekçe olarak kabul edilmektedir. Bu durum, bir yandan başvuranın beyanlarının güvenilirliğini sorgulatırken, diğer yandan uluslararası koruma sistemlerinin kötü niyetli suiistimallere karşı korunmasını ve etkin bir şekilde işlemlerini sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak, sahtecilik veya yanıltma amacının tespiti, insan hakları ve adil yargılanma ilkeleri ışığında büyük bir dikkat ve özenle yapılmalıdır. İlgili makamlar, bu tür durumlarda şeffaf, tutarlı ve hukuka uygun bir süreç izleyerek, hem bireyin haklarını korumalı hem de uluslararası koruma sisteminin bütünlüğünü sürdürmelidir. Türkiye'nin ulusal mevzuatında yer alan bu düzenleme, uluslararası hukuktaki eğilimlerle tam uyumlu olmayıp uygulamanın titizlikle takip edilmesi, olası hak ihlallerinin önüne geçilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

C. Başvuru Sahibinin Kimlik ya da Seyahat Belgelerini Kötü Niyetle İmha Etmesi veya Elden Çıkarması

Uluslararası koruma başvurularının hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında ele alınmasında, başvuranın kimliği ve uyruğu, koruma ihtiyacının belirlenmesi açısından kritik öneme sahiptir. Ancak bazı durumlarda başvuranlar, kimliklerinin veya uyruklarının tespitini güçleştirmek amacıyla kimlik ya da seyahat belgelerini kötü niyetle imha edebilmekte veya elden çıkarabilmektedirler. Bu durum YUKK'ta hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanmasını sağlayan sebeplerden biri olarak sayılmıştır. Bu belgeler, uluslararası koruma statüsünün belirlenmesi için belirli kriterler öngörmekte ve başvuranın beyanlarının doğruluğu ile iş birliği ilkesinin önemini vurgulamaktadır. Her ne kadar belgelerin imhası doğrudan bir dışlama nedeni olarak belirtilmese de, bu durum, başvuranın beyanlarının güvenilirliği konusunda ciddi şüpheler doğurabilir.

Avrupa Birliği hukukunda, Usul Yönergesi (Directive 2013/32/AB) ve Yönetmeliğinin 42/1-c maddesinde; "*Başvuru sahibi, kötü niyetle kimlik veya seyahat belgelerini yok ettiği ya da imha ettiğine dair açık deliller mevcutsa*" şeklinde ifade edilmiştir.

Bununla beraber belirtmek gerekir ki; 1951 Sözleşmesi ve YUKK uyarınca, mültecilik veya uluslararası koruma durumu hukuken belgelerle ispatlanması gereken bir kimlik olgusu değil, esasen zulüm veya ciddi zarar riski temelinde koruma gerektiren bir statüdür. Bir sığınma başvurusunun yalnızca başvuru sahibinin kimlik bilgilerinin doğrulanamaması veya seyahat güzergâhının netleştirilememesi gerekçesiyle reddedilmesi, sığınmacıların zulümden kaçarken sahte belgeler kullanmak ya da belge olmaksızın seyahat etmek zorunda kaldıkları gerçeğini göz ardı etmektedir. Ayrıca, başvuru sahibinin geçerli bir pasaporta sahip olmaması, koruma talebinin dayandığı temel hususların geçerliliğini etkilemez ve bu durum, başvurunun temelsiz ya da kötüye kullanıldığına dair bir varsayımı haklı çıkarmaz²⁴⁷.

Uluslararası hukukta "kötüye niyet" iddiası ancak somut, kasıtlı, sistematik ve yanıltıcı eylemler ile ortaya konabilir. Belgelerin kötü niyetle imha edilmesi veya elden çıkarılması iddiasının en zorlu yönlerinden biri, "kötü niyetin" ispatıdır. Başvuran, belgelerini kaybettiğini, çalındığını veya zorla alındığını iddia edebilir. Bu durumda, idarenin veya yargı mercilerinin,

²⁴⁷ Klaauw, s.180.

beyanın aksini, yani belgelerin kasıtlı ve kimlik tespitini engelleme amacı taşıyan bir eylemle imha edildiğini veya elden çıkarıldığını kanıtlaması gerekmektedir. Bu, genellikle dolaylı delillerle, yani başvuranın tutarsız beyanları, diğer elde edilen bilgilerle çelişen ifadeleri veya benzer durumlarda ortaya çıkan emsal vakalarla mümkün olabilmektedir. İspat yükü ve standartları, temel insan hakları ve adil yargılanma ilkeleri ışığında dikkatle ele alınmalıdır. Başvuranın kimlik belgelerinin eksikliğini makul bir şekilde açıklayamaması veya çelişkili bilgiler vermesi, kötü niyetin varlığına işaret edebilecek emareler olarak değerlendirilebilir.

Belge eksikliği ise çoğu zaman, ülkede savaş veya iç çatışma nedeniyle devletin belge verememesi (örneğin Somali, Suriye), kaçakçıların sığınmacıları belge bırakmaya zorlaması, mültecilerin acil ve ani şekilde ülkesinden kaçması ve belgelerin yolculuk sırasında kaybedilmesi gibi zorunlu ve makul gerekçelere dayanmaktadır. Bu durumlarda, belge eksikliği başvurunun temelsiz olduğunu göstermek yerine²⁴⁸, genellikle sığınmacının içinde bulunduğu zorlukları ve kırılganlığı yansıtmaktadır.

Uluslararası hukuk çerçevesinde, bir devletin 1951 Sözleşmesi ya da AIHS kapsamındaki yükümlülüklerini, başvurudaki teknik bir eksiklikle bertaraf etmesi mümkün değildir²⁴⁹. Özellikle geri gönderme yasağı (*non-refoulement*) mutlak bir norm (*jus cogens*) niteliğinde olup, belge eksikliği bu yasağı askıya alamaz.

Uluslararası koruma başvurularında kimlik belgelerinin kötü niyetle imha edilmesi konusu, kanaatimizce hem idari makamlar hem de yargı mercileri açısından ciddi zorluklar doğurmaktadır. Bu durum, başvurunun güvenilirliğine gölge düşürebileceği gibi gerçekten belgesiz kalmak zorunda olan bireylerin haklarının da ihlal edilmesine neden olabilecek karmaşık bir meseledir. Bu nedenle başvuruların değerlendirilmesinde dikkatli, çok boyutlu ve hak temelli bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği görüşündeyiz.

İlk olarak kimlik belgesizliği iddiasında bulunan başvuranlarla yapılan mülakatların detaylı ve sistematik bir şekilde yürütülmesi önem arz etmektedir. Mülakat görevlilerinin, başvuranın kimliğine ve belgelerinin durumu hakkındaki açıklamalarına ilişkin ayrıntılı ve yönlendirici sorular sorması, kanaatimizce güvenilirlik değerlendirmesinin temelini

²⁴⁸ UNHCR, *Handbook*, paragraf 196-197.

²⁴⁹ Oakley, s.7.

oluşturmaktadır. Beyanlarda tutarsızlık ya da inandırıcılık sorunu bulunması hâlinde bu durumun karara gerekçeli şekilde yansıtılması gerektiği görüşündeyiz.

Belgesizliğin makul açıklamasının olup olmadığını anlamak için yalnızca başvuranın beyanlarına değil, aynı zamanda güncel ve güvenilir ülke bilgi raporlarına da başvurulmalıdır. Kanaatimizce ülkesindeki siyasi, toplumsal veya idari koşullar nedeniyle kimlik belgesi edinmenin veya muhafaza etmenin mümkün olmadığı durumlar ile kasıtlı belge imhası arasındaki farkın açıkça ortaya konulması, başvurunun sağlıklı değerlendirilmesi açısından gereklidir.

Bize göre, bu süreçte her koşulda insan hakları temelli bir yaklaşım benimsenmelidir. Hızlandırılmış usul uygulanıyor olsa dahi başvuranın temel haklarının, özellikle adil yargılanma hakkı ile hukuki yardıma erişim hakkının etkin biçimde güvence altına alınması gerekir. Kararlara karşı etkili bir itiraz mekanizmasının varlığı, başvuranın kendisini savunma imkânını somutlaştıran temel bir güvencedir.

Ayrıca, uygulayıcı personelin kapasitesinin güçlendirilmesi, bu alandaki belirsizliklerin azaltılması bakımından önemlidir. Kimlik belgelerinin kötü niyetle imhası ve buna bağlı olarak hızlandırılmış usulün uygulanmasına ilişkin değerlendirmelerde, ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesi, güncel içtihatlar ve en iyi uygulama örnekleri dikkate alınmalıdır. Özellikle kötü niyetin tespitine ilişkin vaka bazlı değerlendirme teknikleri ve kanıt toplama yöntemleri konusunda kapsamlı ve düzenli eğitim programlarının uygulanması gerektiği kanaatindeyiz.

D. Sınır Dışı Edilmek Üzere İdari Gözetim Altında Olması

Uluslararası koruma sistemleri, bireylerin zulüm veya ciddi zarar riskinden korunmasını sağlarken, devletlerin de kendi toprakları üzerindeki egemenlik haklarını ve göç yönetimini etkin bir şekilde yürütme ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu iki prensip arasındaki denge, özellikle bir yabancının sınır dışı edilmek üzere idari gözetim altında olması durumunda yapılan uluslararası koruma başvurularında kritik bir önem kazanır.

YUKK'un m.79/1-ç hükmünde başvuru sahibinin, sınır dışı edilmek üzere idari gözetim altında olması halinde başvurusunun hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında değerlendirileceği hüküm altına alınmıştır. Söz konusu düzenlemeden anlaşılan, idarenin, hakkında sınır dışı edilme kararı alınan ve uluslararası koruma başvurusunda bulunan tüm

bireylerin başvurularını hızlandırılmış değerlendirme usulüne tabi tutma yönünde bir yetkiyi elinde bulundurduğu söylenebilir. YUKK'nın m.79/1-d hükmü uyarınca ise *“sadece, Türkiye’den gönderilmesine yol açacak bir kararın uygulanmasını erteletmek ya da engellemek amacıyla başvuruda bulunması,”* durumu ile de hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında değerlendirileceği düzenlenmiştir. Bu iki durum karşılaştırıldığında bazı tutarsızlıklar ortaya çıkmaktadır. Kanun’un (d) bendinde yer alan hükümden, Türkiye’den gönderilmesine karar verilmiş ve sonrasında uluslararası koruma başvurusu yapmış kişiler için olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Bu çerçevede, uluslararası koruma başvurusu yapmadan önce sınır dışı edilme kararı verilmiş ve idari gözetim altında olan kişilerin başvurularının, hızlandırılmış değerlendirme usulüne dâhil edileceği belirtilmektedir. İdari gözetim altında bulunmayan başvurular, sınır dışı edilme kararının uygulanmasını ertelemek veya engellemek amacıyla başvuruda bulundukları tespit edilirse, başvurularının hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında ele alınacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda, ilgili kişilerin idari gözetim altına alınıp alınmadığına göre bir ayırım yapıldığı söylenebilir. Fakat, bu ayırımın sebebi net bir şekilde anlaşılmamaktadır. Söz konusu düzenlemenin amacı, açıkça temelsiz ve istismara yönelik başvuruların hızlıca değerlendirilmesi olarak kabul edilebilir. Bu varsayımın kabulü, sınır dışı edilmek üzere gözetim altında tutulan bireylerin başvurularının, sadece alınan kararın ertelenmesi veya engellenmesi amacıyla yapıldığının kabul edilmesi anlamına gelir. Fakat, yalnızca ilgili kişilerin idari gözetim altında tutulmuş olmaları nedeniyle, vaka bazında değerlendirme yapılmadan başvurusunun hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında başvuru hakkında karar vermek doğru olmayacaktır²⁵⁰. Söz konusu maddeye farklı bir bakış açısından sınır dışı edilmek üzere gözetim altında bulunan kişilerin kamu güvenliği ve düzeni açısından oluşturduğu tehdit nedeniyle hızlı bir şekilde ülkeden uzaklaştırılmaları

²⁵⁰ Bu bağlamda AB hukukundaki tutum önem arz etmektedir. Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD), söz konusu meseleye ilişkin olarak somut olay özelinde detaylı bir inceleme yapılması gerekliliğini hükme bağlamıştır. Divan, idari gözetim altındaki bir kişinin sınır dışı işlemini geciktirmek amacıyla uluslararası koruma talebinde bulunduğu tespit edilmesi halinde gözetim sürecinin devam ettirilebileceğini ancak yalnızca koruma başvurusunda bulunmuş olmanın, bireyin bu başvuruyu sınır dışı veya gözetim kararlarını engellemek amacıyla yaptığı şeklinde otomatik olarak yorumlanamayacağını vurgulamıştır. Bu nedenle her bir davanın kendi özel şartları çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.: Case C-534/11 Mehmet Arslan v Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie, Judgment of the Court (Third Chamber), 30.05.2013, paras. 61, 62, 63, <<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=137831&pageIndex=0&doclang=ee&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=3722374>> (E.T.: 10.03.2025). Türkiye henüz bir AB üyesi ülke olmadığından ötürü elbette ABAD kararlarının Türk hukuku açısından bağlayıcı bir etkiyi hâiz olduğu iddia edilemeyecektir. Ancak AB uygulamasından aktarıldığı anlaşılan hızlandırılmış değerlendirme usulünün AB hukuku çerçevesindeki görünümünün dikkate alınması Türkiye’nin AOSS ile uyumlu bir sığınma sistemi oluşturma hedefi açısından önem arz etmektedir.

değerlendirilmesi durumunda ise YUKK'nın m.79/1-e hükmünde, kamu güvenliği ve düzenine tehlike arz eden kişilerin hızlandırılmış değerlendirmeye alınması gerektiği zaten özel bir hükümle düzenlenmiştir.

Bu düzenlemenin amacı, gözetim altında bulunan kişilerin özgürlüklerinin sınırlandırılmasından ötürü, bu kısıtlamanın başvurularının hızlandırılmış usule alınarak çabucak sonlandırılması olarak değerlendirilmesi halinde ise, temelsiz ya da açıkça kötüye kullanım amacı gütmeyen başvurulara yönelik adil bir değerlendirme yapmama ihtimali ortaya çıkabilir. Bu ihtimalin en önemli sonucu ise, özellikle geri gönderme yasağı gibi uluslararası yükümlülüklerin ihlali riskiyle karşı karşıya kalınmasıdır.

Söz konusu düzenleme yalnızca uluslararası koruma başvurusu yapan, YUKK'un 54(2). maddesi kapsamında değerlendirilen ve 4. maddede belirtilen geri gönderme yasağına aykırı olmadan sınır dışı edilen, idari gözetim altında bulunan kişilerle sınırlı olsaydı, makul bir dayanağa sahip olabilirdi. Bu bağlamda, bireylerin sınır dışı edilme kararının uygulanmadan önce statü değerlendirme işlemlerinin tamamlanması kaygısının göz önünde bulundurulduğu öne sürülebilir. Fakat, bu düzenlemenin pratikte bir dizi sorunu beraberinde getireceği açıktır.

AİHM içtihatlarında, her bir sığınma başvurusunun bireysel olarak, titizlikle ve tarafsız bir şekilde değerlendirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Mahkeme, bu nitelikte bir inceleme yapılmadığı durumlarda, AİHS'in 3. maddesi (işkence ve insanlık dışı muamele yasağı) kapsamındaki yükümlülüklerle bağlantılı olarak 13. maddenin (etkili başvuru hakkı) ihlal edildiği sonucuna varmaktadır. Örneğin; I.M. / Fransa davasında²⁵¹, başvuru sahibi, Sudan'a gönderilmesi halinde kötü muameleyle uğrama tehlikesi taşıdığını belirterek Fransa'ya sığınma talebinde bulunmuştur. Ancak, yetkili makamlar, başvurunun kişinin sınır dışı edilme kararından sonra yapılmış olmasını gerekçe göstererek, bu talebin "kasten yanıltıcı" olduğu veya "sığınma sisteminin kötüye kullanıldığı" yönünde bir değerlendirme yapmıştır.

Sonuç olarak, YUKK md.79'da öngörülen hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanma koşulları ile idari gözetim altında bulunan kişilerin başvurularının doğrudan bu usule tabi tutulması arasında tutarsızlıklar bulunduğu görülmektedir. İdari gözetim statüsü, tek başına başvurunun temelsiz veya kötüye kullanım amacı taşıdığına karine teşkil etmemelidir.

²⁵¹ AİHM, I.M. / Fransa, no. 9152/09, 2 Şubat 2012, para. 136–160.

Aksi halde, başvuruların vaka bazında incelenmemesi, hem geri gönderme yasağının ihlali riskini artıracak hem de AIHS'in 3. ve 13. maddeleri kapsamında devletlere yüklenen yükümlülüklerle çatışacaktır.

E. Sadece Türkiye'den Gönderilmesine Yol Açacak Bir Kararın Uygulanmasını Erteletmek ya da Engellemek Amacıyla Başvuruda Bulunması

Uluslararası koruma sistemleri, zulüm korkusu taşıyan veya ciddi zarar riski altında olan bireylere güvenli bir sığınak sağlamak amacıyla kurulmuştur. Ancak bu sistemler, bazı durumlarda, gerçek bir koruma ihtiyacı olmaksızın, sırf bir ülkenin topraklarından çıkarılma (sınır dışı edilme, geri gönderme) kararlarının uygulanmasını ertelemek veya engellemek amacıyla kötüye kullanılabilir. Bu tür başvurular, uluslararası koruma hukuku ve ulusal mevzuatlarda, genellikle hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanmasına yol açan önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir²⁵².

Uluslararası koruma hukuku, özellikle 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolünün, sığınma hakkının suiistimal edilmesini önlemeye yönelik doğrudan bir hüküm içermese de, gerçek ihtiyaç sahiplerine koruma şeklindeki gerçek amacından yola çıkılarak sığınma hakkının suiistimal edilmesini dolaylı olarak önlediği sonucu çıkarılabilir.

Avrupa Birliği hukukunda, Usul Yönergesi (2013/32/AB Direktifi) ve Yönetmeliği (14 Mayıs 2024 tarihli 2024/1348/AB Yönetmeliği) belirli durumların hızlandırılmış usule tabi tutulabileceğini açıkça belirtmektedir. Yönetmeliğin 42/1-d maddesinde "*Başvuru, yalnızca sınır dışı etme kararının icrasını geciktirme, engelleme veya önleme amacıyla yapılmışsa*" durumunu hızlandırılmış değerlendirme için bir gerekçe olarak saymaktadır. Bu hüküm, başvuranın asıl amacının koruma arayışı değil, idari bir kararın uygulanmasını sekteye uğratmak olduğunun tespit edilmesi halinde, sürecin hızlandırılabilirliğini belirtmektedir. Bu, sistemin bütünlüğünü koruma ve kaynakların etkin kullanımını sağlama amacını taşımaktadır.

YUKK'un 79. Maddesinin 1. fıkrasının (d) bendi, "*Türkiye'den gönderilmesine yol açacak bir kararın uygulanmasını erteletmek ya da engellemek amacıyla başvuruda*

²⁵² Asar, *Yabancılar Hukuku*, s. 266.

bulunması" durumunda hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanacağını açıkça ifade etmektedir.

Bu hüküm, uluslararası koruma hukuku ile uyumlu bir yaklaşımla, uluslararası koruma başvurusunun kötüye kullanılmasına karşı bir önlem olarak düzenlenmiştir. Amaç, ulusal güvenlik ve kamu düzeniyle ilgili endişelerin yanı sıra, uluslararası koruma sisteminin istismara açık yönlerini kapatmaktır. Bu durumda, ilgili makamlar, başvuranın asıl niyetinin koruma ihtiyacı mı yoksa sınır dışı etme kararını geciktirme amacı mı olduğunu titizlikle değerlendirir ve karar verme sürecini hızlandırabilir. Başvurunun "Türkiye'den gönderilmesine yol açacak bir kararın uygulanmasını erteletmek ya da engellemek amacıyla" yapıldığının tespiti, uygulayıcılar için önemli bir ispat zorluğu taşır. Bu tür bir "kötü niyetin" ispatı, genellikle dolaylı delillere dayanır. İdari makamlar veya yargı mercileri, başvuranın geçmişteki idari veya adli süreçlerini, Türkiye'deki kalış süresini, daha önce hakkında verilmiş sınır dışı etme veya diğer idari kararları ve bu kararlara ilişkin başvuranın tutumunu inceleyecektir. Nitekim idare mahkemesi bir kararında bu hususa dikkat çekmiştir. Söz konusu karar²⁵³ incelendiğinde, davacının daha önce yaptığı uluslararası koruma başvurusu hakkında son kararın oluşmasından sonra tekrar başvuruda bulunması nedeniyle Türkiye'den gönderilmesini engellemek amacıyla uluslararası koruma başvurusunda bulunduğu değerlendirilerek başvurusunun hızlandırılmış değerlendirme kapsamında incelendiği, hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanabilmesi için başvuru öncesinde idarece başvurucunun Türkiye'den gönderilmesi sonucunu doğuracak bir karar alınmış olmasının gerektiği, daha önce yaptığı başvuru hakkında verilen kararın yargı denetiminden geçerek kesinleşmiş olmasının "*Türkiye'den gönderilmesine yol açacak bir karar*" olarak nitelendirilmesinin mümkün olmadığı, aksi yorumun vize yahut vize muafiyet süresi dolanlar ya da ülkeye yasa dışı yollarla girenlerce yapılan tüm başvuruların hızlandırılmış değerlendirme kapsamında incelenmesi neticesini doğuracağı sunulan bilgi ve belgelerden, davacı hakkında Türkiye'den gönderilmesine yol açacak bir karar alınmadığı gerekçesiyle, davacının uluslararası koruma başvurusunun hızlandırılmış değerlendirme kapsamında incelenmesine ilişkin işlemde hukuka uyarlık bulunmadığından dava konusu işlemin iptaline, karar vermiştir.

²⁵³ Denizli 1. İdare Mahkemesi, Esas No: 2024/256, Karar No: 2024/2122, Karar Tarihi: 08/11/2024.

Uluslararası koruma başvurularında kötü niyete işaret eden durumların tespiti kanaatimizce hem başvuru sisteminin suistimal edilmesini önlemek hem de gerçekten koruma ihtiyacı içinde olan bireylerin haklarını güvence altına almak açısından büyük önem taşımaktadır. Bu tür emarelerin varlığı, başvurunun yalnızca sınır dışı işlemini geciktirme amacına yönelik olup olmadığını anlamada uygulayıcılar için yol gösterici olabilir.

Bize göre, sınır dışı etme kararının hemen ardından yapılan uluslararası koruma başvuruları dikkatle incelenmelidir. Hakkında sınır dışı kararı verilmiş bir kişinin, kararın tebliğinden veya uygulanmasından kısa bir süre önce başvuruda bulunması, başvurunun esaslı bir koruma talebinden ziyade idari işlemleri geciktirme amacına yönelik olabileceği yönünde bir emare olarak değerlendirilebilir. Ancak bu durumun her zaman kötü niyetli başvuru anlamına gelmediği ve bireysel koşullara göre incelenmesi gerektiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Başvuranın geçmişte benzer başvurular yapmış olması da tarafımızca değerlendirildiğinde suistimal riskine işaret edebilir. Farklı gerekçelerle olsa da defalarca uluslararası koruma başvurusunda bulunulması, sistematik bir geciktirme stratejisinin parçası olarak yorumlanabilir. Bu tür tekrar eden başvuruların içeriği ve gerekçeleri titizlikle analiz edilmelidir.

Yine, Türkiye'ye girişten veya menşe ülkesindeki koşulların değişmesinden uzun bir süre geçtikten sonra hakkında bir idari işlem yapılması üzerine başvuruda bulunulması da dikkat çekici bir durumdur. Bize göre, makul olmayan gecikmeler başvurunun inandırıcılığını azaltabilir ve geçerli bir koruma ihtiyacının bulunduğu yönündeki varsayımları zayıflatabilir.

Koruma ihtiyacına dair sunulan beyanların içerik ve tutarlılığı da bu değerlendirmede önemli rol oynamaktadır. Tutarsız, çelişkili veya inandırıcı olmayan ifadeler, başvurunun samimiyetine gölge düşürebilir. Bize göre, başvuranın menşe ülkesindeki zulüm iddialarını açık, net ve mantıklı bir şekilde ifade edememesi hâlinde kötü niyet ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

Ayrıca, başvuru sürecinde kimlik belgelerinin kasıtlı olarak imha edilmesi ya da sahte belgeler sunulması gibi açık usulsüzlüklerin bulunması da başvurunun kötü niyetli olduğuna işaret eden diğer önemli göstergeler arasında yer almaktadır. Bu tür durumların varlığı yalnız

başına kesin bir delil teşkil etmese de diğer unsurlarla birlikte değerlendirildiğinde başvuranın esas amacının gerçekten koruma elde etmekten çok sınır dışı edilme sürecini geciktirmek olup olmadığı konusunda güçlü bir kanaat oluşmasına neden olabilir.

Bu bağlamda, kötü niyet emarelerinin her birinin, somut olayın koşulları içerisinde bütüncül biçimde değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Nihai karar, yalnızca bu göstergelere değil, aynı zamanda başvuranın genel durumuna, beyanlarının içeriğine ve mevcut risklere ilişkin kapsamlı bir analiz sonucunda verilmelidir.

Ancak, her ne kadar kötü niyetli bir başvuru olarak değerlendirilse de ilgili makamlar, uluslararası hukukun temel prensiplerinden olan geri göndermeme ilkesini (*non-refoulement*) her aşamada göz önünde bulundurmak zorundadırlar. Başvuranın, reddedilmiş olsa dahi, menşe ülkesine geri gönderilmesi halinde işkence, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya ceza ya da yaşam hakkının ihlali gibi ciddi risklerle karşı karşıya kalıp kalmayacağı değerlendirilmelidir. Bu ilke, hızlandırılmış usul uygulansa dahi mutlak bir güvencedir.

Uluslararası koruma başvurularında yalnızca sınır dışı edilmeyi ertelemek amacıyla yapılan başvurular, kanaatimizce hem idari makamlar hem de yargı mercileri açısından önemli uygulama zorlukları doğurmaktadır. Bu tür başvuruların sistemin işleyişini sekteye uğratmaması ve aynı zamanda gerçek koruma ihtiyacı taşıyan bireylerin haklarının zarar görmemesi için bazı ilkesel ve yapısal önlemlerin alınması gerekmektedir.

İlk olarak, her bir başvurunun kapsamlı bir vaka analizine tabi tutulması gerektiği görüşündeyiz. Başvuranın geçmişi, Türkiye'deki kalış gerekçesi, önceki hukuki süreçleri ve mevcut başvurunun motivasyonu, birlikte ve bütüncül bir şekilde ele alınmalıdır. Bu yaklaşım, başvurunun samimi bir koruma talebi mi yoksa idari işlemleri erteleme amacı mı taşıdığı konusunda daha sağlıklı bir analiz yapılmasına olanak sağlayacaktır.

Kötü niyetin tespitinde yalnızca başvuranın beyanlarına dayanılması yetersiz kalabilir. Bu nedenle, bize göre, ilgili idari ve adli kayıtlar, menşe ülkeye dair güncel bilgiler ve varsa diğer destekleyici unsurlar da dikkate alınarak delil temelli bir değerlendirme yapılmalıdır. Niyetin tespitine yönelik bu çok katmanlı yaklaşım karar vericilerin takdir yetkisini keyfiyetten uzaklaştıracaktır.

Başvurunun reddine veya hızlandırılmış usulün uygulanmasına yönelik alınacak kararların gerekçeli olması gerektiğini özellikle vurgulamak isteriz. Kanaatimizce, karar metinlerinde kötü niyetin hangi somut emarelere dayandığı açıkça ortaya konulmalı ve değerlendirme süreci şeffaf bir biçimde yansıtılmalıdır. Bu hem başvuran açısından hukuki güvencelerin korunmasına hem de kararın yargı denetimine açık hale getirilmesine katkı sunacaktır.

Uluslararası koruma alanında görev yapan personelin kötü niyetin tespiti, sahtecilik yöntemleri ve hızlandırılmış usulün doğru uygulanmasına dair düzenli ve sistematik eğitimler alması gerekmektedir. Tarafımızca değerlendirildiğinde, bu alanda çalışan uygulayıcıların hem ulusal hem de uluslararası hukuk normları, yargı içtihatları ve iyi uygulama örnekleri konusunda bilgi sahibi olması, kararların niteliğini doğrudan etkilemektedir.

Hızlandırılmış usulün uygulanması hâlinde dahi, başvuranın hukuki yardıma etkin biçimde erişebilmesi sağlanmalı, alınan kararlara karşı itiraz ve yargı yolları açık tutulmalıdır. Görüşümüze göre, adil yargılanma hakkının bu aşamada da eksiksiz bir şekilde korunması, başvurunun kötü niyetli olup olmadığının tarafsız bir biçimde ortaya konulabilmesini temin edecektir.

Son olarak, her koşulda geri göndermeme ilkesinin mutlak doğasının göz önünde bulundurulması gerektiğini önemle vurgulamak isteriz. Başvuru kötü niyetli görülse dahi, başvuranın işkence, insanlık dışı ya da onur kırıcı muameleye veya cezaya maruz kalabileceği bir ülkeye gönderilme ihtimali bulunuyorsa, bu riskin ayrı ve bağımsız olarak değerlendirilmesi zorunludur. Geri göndermeme ilkesi, uluslararası hukukun temel taşlarından biri olarak, hiçbir gerekçeyle ihlal edilemeyecek niteliktedir.

F. Kamu Düzeni veya Kamu Güvenliği Açısından Tehlike Oluşturması ya da Bu Nedenlerle Türkiye’den Daha Önce Sınır Dışı Edilmiş Olması

Uluslararası koruma, bireyleri zulümden veya ciddi zarardan koruma amacı taşıyan temel bir insani haktır. Ancak bu hak, sınırsız değildir ve uluslararası hukukun tanıdığı bazı istisnalara tabidir. Özellikle, uluslararası koruma başvurusunda bulunan bir kişinin kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturması ya da bu nedenlerle Türkiye’den daha önce sınır dışı edilmiş olması durumları, uluslararası koruma hukukunda ve ulusal

mevzuatlarda, genellikle hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanmasına yol açan ve hatta statüden dışlama veya koruma talebinin reddi gibi daha ciddi sonuçları olabilen önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir.

1951 Sözleşmesi'nin 33. maddesinin 2. fıkrasındaki, " *bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkum olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden yararlanmayı talep edemez.* " hükmü ile geri göndermeme ilkesinin uygulanmayabileceğini belirtir. Bu madde, uluslararası koruma ile devletlerin kendi egemenlikleri ve güvenliklerini koruma hakları arasındaki dengeyi ortaya koyar.

AB hukukunda da, Usul Yönergesi (2013/32/AB Direktifi) ve Yönetmeliği 42/1-d maddesi, " *Başvuru sahibinin, üye devletlerin ulusal güvenliği veya kamu düzeni açısından tehdit oluşturduğuna ya da ulusal hukuk uyarınca ciddi nedenlerle zorla sınır dışı edildiğine dair makul gerekçeler*"ın bulunması durumu hızlandırılmış değerlendirme için bir gerekçe olarak saymaktadır. Hüküm, mülteci statüsünden dışlama nedenlerini düzenlerken, ciddi suçlar ve kamu güvenliği tehditlerini içeren durumları ele alır. Burada önemli olan, tehdidin ciddiyeti ve güncelliğidir. Geçmişteki eylemler, güncel bir tehlike arz edip etmedikleri açısından değerlendirilmelidir.

YUKK'un 79. maddesi de, benzer şekilde " *Kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturması ya da bu nedenlerle Türkiye'den daha önce sınır dışı edilmiş olması*" durumunda hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanacağını açıkça ifade etmektedir.

Ayrıca, YUKK'un 9. maddesi, Türkiye'ye giriş yasağını düzenlerken, " *Genel Müdürlük, gerektiğinde ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşlerini alarak, kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından Türkiye'ye girmesinde sakınca görülen yabancıların ülkeye girişini yasaklayabilir*" hükmü; 15. maddesi, vize verilmeyecek yabancılar arasında " *Kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından sakıncalı görülenler*" hükmü; 43 ve 45. maddelerinde uzun dönem ikamet izni şartlarında ve iptalinde " *Kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehdit oluşturmamak*" hükmü; 54. maddesinde sınır dışı etme kararı alınacaklar kişiler arasında " *Kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturan*" hükmü, yabancıları açıkça hedef alır. Bu hükümlerin bütünü, Türkiye'nin hem

uluslararası koruma süreçlerinde hem de genel göç yönetiminde kamu düzeni ve güvenliğine verdiği önemi göstermektedir. Bu durumda, ilgili makamlar, başvuranın genel kamu düzeni ve güvenliğine yönelik potansiyel riskini titizlikle değerlendirir ve karar verme sürecini hızlandırabilir.

Kamu düzeni ve kamu güvenliği açısından tehlike oluşturan durumların tespiti kanaatimizce, hukuki güvenlik ve bireysel özgürlükler arasındaki hassas denge nedeniyle son derece dikkatli ele alınması gereken bir alandır. Bu bağlamda, bir kişinin uluslararası koruma statüsü başvurusunun kamu güvenliği gerekçesiyle sınırlandırılması ya da reddedilmesi süreci hem maddi hem de usuli güvencelerle desteklenmelidir.

Bize göre, başvuranın kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından risk teşkil edip etmediğine yönelik değerlendirmelerde, geçmişte işlenen ciddi nitelikteki suçlar özel bir öneme sahiptir. Özellikle terör suçları, organize suçlar, ağır şiddet içeren eylemler ya da cinsel suçlar gibi eylemlerden dolayı kesinleşmiş mahkûmiyet kararları bulunması potansiyel tehlike açısından güçlü bir gösterge olarak dikkate alınmalıdır.

Ayrıca, başvuran hakkında ulusal veya uluslararası istihbarat birimlerinden elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi kanaatimizce, sürece katkı sağlayabilir. Ancak bu tür bilgilerin kullanımı yalnızca doğrulanabilir, somut ve güvenilir kaynaklara dayanması şartıyla meşru kabul edilmelidir. Aksi halde yalnızca soyut ve teyit edilemeyen istihbarat verileriyle alınan kararlar temel hak ve özgürlükleri ihlal edebilir.

Terör örgütleriyle bağlantılı faaliyetler ya da bu örgütlere destek sağladığına dair deliller de tarafımızca değerlendirildiğinde, kamu güvenliği açısından ciddi riskler doğurabilir. Bu tür ilişkilerin belgelenmiş ve analiz edilmiş olması karar süreçlerinin meşruiyeti açısından son derece önemlidir. Benzer şekilde yasa dışı veya radikal örgütlerle organik bağ kurmuş olmak ya da bu grupların faaliyetlerine katılım göstermek de kamu düzeni açısından tehlike teşkil eden davranışlar arasında sayılmalıdır.

Daha önce kamu düzeni veya kamu güvenliği gerekçesiyle Türkiye'den veya başka bir ülkeden sınır dışı edilmiş olmak, kanaatimizce, başvuranın benzer bir riski hâlâ taşıdığına dair önemli bir emaredir. Ancak bu durumun otomatik bir ret sebebi olarak değil yeniden dikkatli bir değerlendirme ölçütü olarak ele alınması gerektiğini vurgulamak isteriz.

Son olarak, bireyin toplumsal yapıyla uyumsuzluk gösteren davranışları veya radikalleşme belirtileri sergilemesi de değerlendirme kapsamına alınmalıdır. Bize göre, toplumsal barışı tehdit eden ideolojik aşırılıklar veya bu yönde ifade ve eylemlerde bulunmak yalnızca güvenlik açısından değil aynı zamanda sosyal uyum politikaları açısından da dikkatle izlenmelidir.

Tüm bu kriterlerin değerlendirilmesi sürecinde, başvuranın durumu kişiselleştirilmiş, kanıta dayalı ve orantılı bir şekilde ele alınmalı; hukuki güvenlik ilkesine zarar verecek keyfi uygulamalardan mutlaka kaçınılmalıdır.

Tehdidin tespiti için, sadece geçmişteki bir eylem yeterli olmayıp, kişinin güncel olarak bir tehdit oluşturmaya devam edip etmediği değerlendirilmelidir. Bu durum, tehdidin ciddiyeti, muhtemel tekrar etme riski ve sonuçları gibi faktörleri içeren kapsamlı bir analiz gerektirir.

Kamu düzeni ve kamu güvenliği açısından tehlike arz eden uluslararası koruma başvuruları kanaatimizce, hem idari makamlar hem de yargı mercileri açısından çok boyutlu zorluklar barındırmaktadır. Bu zorlukların aşılması ve başvuru süreçlerinin hem güvenlik gerekleriyle hem de insan hakları standartlarıyla uyumlu biçimde yürütülebilmesi için bazı önleyici ve yapısal öneriler geliştirilmesi gerektiği görüşündeyiz.

Öncelikle, kamu güvenliği tehdidi oluşturan başvuruların etkin biçimde değerlendirilebilmesi için kurumlar arası iş birliği büyük önem taşımaktadır. Emniyet, istihbarat birimleri, yargı organları ve göç idaresi arasında sürekli, güvenilir ve güncel bilgi akışının sağlanması gerektiği kanaatindeyiz. Bu tür bir koordinasyon eksikliği, potansiyel tehditlerin gözden kaçmasına veya riskin olduğundan fazla değerlendirilmesine neden olabilmektedir.

Bize göre, kamu düzeni ve kamu güvenliği gerekçesiyle alınan idari veya yargısal kararların, hukukun üstünlüğü ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalınarak oluşturulması elzemdir. Kararların şeffaf bir biçimde gerekçelendirilmesi, başvuranın savunma hakkına erişiminin güvence altına alınması ve itiraz yollarının açık tutulması, adil yargılanma ilkesinin bir gereği olarak değerlendirilmelidir. Özellikle bireyin kendisine yöneltilen iddialara karşı etkin bir şekilde cevap verebilmesine olanak tanınması hem meşruiyet hem de hak temelli yaklaşım açısından önemlidir.

Kamu düzeni tehdidi değerlendirilirken tehdidin ciddiyetinin ve güncelliğinin yanı sıra orantılılık ilkesinin de dikkate alınması gerekmektedir. Kanaatimizce yalnızca hafif suçlara dayalı veya yeterince somutlaştırılmamış iddialar temel alınarak verilen sınırlandırıcı kararlar hem uluslararası hukuk hem de iç hukuk açısından riskli sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle, müdahalenin ölçülülüğü her zaman gözetilmelidir.

Ayrıca, uluslararası koruma alanında çalışan uygulayıcı personelin kapasitesinin artırılması gerektiği kanaatindeyiz. Ulusal güvenlik, kamu düzeni ve uluslararası insan hakları hukuku arasındaki karmaşık dengeyi anlayabilmek için düzenli ve kapsamlı eğitim programlarına ihtiyaç vardır. Özellikle terörle mücadele, radikalleşme süreçleri ve istihbarat analizine dair uzmanlık bilgisi, karar vericilerin daha sağlıklı değerlendirmeler yapmasına katkı sağlayacaktır.

Son olarak, kamu düzeni veya kamu güvenliği gerekçeleri bulunsa dahi, geri göndermeme ilkesinin mutlak niteliği göz ardı edilmemelidir. Bize göre, başvuranın işkenceye, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye ya da cezaya maruz kalma riski taşıyan bir ülkeye gönderilmesi hiçbir koşulda kabul edilemez. Bu durum hem uluslararası hukukun temel normları hem de anayasal güvenceler açısından mutlak bir sınır çizgisi oluşturmaktadır.

G. Başvurusunun Geri Çekilmiş Sayılmasından Sonra Yeniden Başvuruda Bulunması

Uluslararası koruma başvurusunun geri çekilmiş sayılmasından sonra yeniden başvuruda bulunulması, ulusal ve uluslararası hukukta hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanmasını gerektiren bir neden olarak kabul edilmektedir. Bu düzenleme, uluslararası koruma sistemlerinin suiistimal edilmesini önlemeyi ve kaynakların verimli kullanılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak, bu durumun kötü niyetli bir amaca mı hizmet ettiği yoksa gerçekten de mücbir sebeplerle mi ortaya çıktığı dikkatle değerlendirilmelidir. Türkiye'nin ulusal mevzuatı, uluslararası hukuktaki eğilimlerle uyumlu olarak bu konuyu düzenlemektedir.

Uluslararası koruma süreçleri, bireylerin zulüm korkusu veya ciddi zarar riski karşısında sığınma talebinde bulunmalarına olanak tanıyan hayati mekanizmalardır. Nitekim uluslararası koruma hukuku, özellikle 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü, sığınma hakkının dürüst ve iyi niyetle kullanılması gerektiğini zımnen kabul eder. Başvurunun geri çekilmesi ve ardından

yeniden başvuru yapılması, temel olarak, başvuranın ilk süreçteki iş birliği eksikliğine veya sürecin kasıtlı olarak uzatılmasına yönelik bir çabaya işaret edebilir.

Avrupa Birliği Yönergesi ve Yönetmeliği 42/1-d maddesi de, "*başvuranın, üye Devlette daha önce yaptığı uluslararası koruma başvurusunu açık veya zımnen geri çekmesi ve daha sonra aynı üye Devlette yeni bir başvuru yapması*" durumunu hızlandırılmış değerlendirme için bir gerekçe olarak saymaktadır. Bu hüküm, sistemin verimliliğini koruma ve kaynakların gereksiz yere meşgul edilmesini engelleme amacını taşır. Ancak, bu durumun otomatik olarak hızlandırılmış usule yol açmaması, yeni başvurunun yeni ve ilgili unsurlar içermesi halinde normal usulde devam edilmesi gerektiği de vurgulanmıştır.

YUKK'un 79. maddesi, hızlandırılmış değerlendirme usulüne ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Bu maddenin 1. fıkrasının (f) bendi, "*Başvurusunun geri çekilmiş sayılmasından sonra yeniden başvuruda bulunması,*" durumunda hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanacağını açıkça ifade etmektedir.

YUKK'un 77. maddesi, uluslararası koruma başvurusunun hangi hallerde geri çekilmiş sayılacağını düzenlemektedir. Bu haller, başvuru sahibinin, başvurusunu yazılı olarak geri çektiğini bildirmesi, mazeret sunmaksızın üst üste üç kez mülakata gelmemesi ya da bildirim yükümlülüğüne riayet etmemesi, idari gözetimden kaçması, belirlenen ikamet yerine gitmeyi reddetmesi veya orayı izinsiz terk etmesi, ayrıca kişisel verilerinin toplanmasına veya kayıt/mülakat sorumluluklarına uymayı reddetmesi, durumlarını kapsar.

Birçok devlet aynı yargı alanında tekrarlanan başvuruları kötüye kullanım olarak değerlendirmekte ve hızlandırılmış değerlendirme usulüne tabi tutmaktadır. Eğer bu başvurular daha önce ilgili yargı alanında düzgün bir şekilde değerlendirilmişse, başvurunun yeniden incelenmesinden önce basit bir idari karar ile kabul edilmemesi yeterli olabilir. Bu yaklaşım, *res judicata* (kesin hüküm) ilkesine uygundur. Ancak bazı devletler, başvuranın bireysel koşullarının özel olarak değerlendirilmesini sağlayan usuller oluşturmuştur. En iyi uygulama örneklerinde, başvurunun gerçekten tekrar eden bir başvuru olup olmadığı ve başvuranın bireysel durumunda veya menşe ülkesindeki koşullarda önemli değişiklikler olup olmadığı değerlendirilmektedir. Benzer bir durum, bir kişinin sınır dışı edilme veya geri gönderilme tehdidi altındayken iltica başvurusu yapması halinde de geçerlidir. Eğer kişi, daha önce düzgün

bir şekilde değerlendirilen bir iltica başvurusunda bulunmuşsa, basit bir idari ret kararı yeterli olabilir²⁵⁴.

Başvurunun geri çekilmiş sayılmasının ardından yapılan yeniden başvurularda hızlandırılmış usulün uygulanması, başvuranın önceki süreçteki tutumuyla doğrudan ilişkilidir. Bu noktada kanaatimizce temel mesele, yeniden başvuru arkasındaki niyetin tespiti ve bu niyetin ortaya konulabilmesidir. Gerek idari makamlar gerekse yargı mercileri açısından bu tür başvuruların değerlendirilmesinde bazı ölçütlerin dikkate alınması gerektiği görüşündeyiz.

İlk olarak, ilk başvurunun hangi koşullar altında geri çekilmiş sayıldığı hususu, sürecin adil işleyişi açısından kritik önemdedir. Görüşümüze göre, başvuranın kendi kontrolü dışında gelişen ve belgelenebilir mücbir sebeplerle mülakata katılamaması ya da yetkili makamlarla iletişim kuramaması gibi durumlar, kötü niyetli davranış olarak değerlendirilmemelidir. Bu tür durumlar, yeniden yapılan başvurunun daha özenli ve esnek biçimde değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Yeni başvurularda sunulan bilgi ve belgelerin, başvuranın menşe ülkesindeki koşullara veya bireysel durumuna ilişkin daha önce bilinmeyen, yeni ve ilgili unsurlar içerip içermediği dikkatle incelenmelidir. Kanaatimizce, eğer yeni başvuruda koruma ihtiyacına ilişkin herhangi bir yeni unsur sunulmamışsa ve başvurunun yalnızca süreci uzatma amacı taşıdığı izlenimi oluşuyorsa bu durum hızlandırılmış usulün uygulanmasını kolaylaştırabilir. Ancak bu değerlendirmenin objektif kıstaslara dayanması gerektiği unutulmamalıdır.

Kanaatimizce, başvuranın uluslararası koruma prosedürlerini sık sık kesintiye uğratması ve tekrar tekrar başvuru yapması eğilimi, kötü niyetin güçlü bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu tür davranış kalıpları, sistemin etkinliği ve güvenilirliği açısından sorun yaratmaktadır.

Yeni başvuruda yer alan beyanların, önceki başvuru sürecindeki ifadelerle ve mevcut belgelerle ne ölçüde tutarlılık gösterdiği de önemli bir değerlendirme kriteridir. Bize göre, çelişkili ya da inandırıcılığı zayıf beyanlar başvurunun samimiyetini sorgulamakta ve yeniden başvurunun gerekçelendirilmesini zorlaştırmaktadır.

²⁵⁴ Global Consultations on International Protection, Asylum Processes (Fair and Efficient Asylum Procedures), (2nd Meeting) EC/GC/01/12, 31.05.2001, paragraf 31: <https://www.refworld.org/policy/strategy/unhcr/2001/en/13248> (E.T.: 12.03.2025)

Tüm bu değerlendirmeler yapılırken, ispat yükü ve ispat standartlarının temel insan hakları ve adil yargılanma ilkeleri ışığında ele alınması gerektiğini özellikle vurgulamak isteriz. Başvuranın, ilk başvurusunu neden sürdüremediğine ve yeni başvuruyu neden bu aşamada gerçekleştirdiğine ilişkin makul ve mantıklı bir açıklama sunması beklenmelidir. Bu açıklamanın içeriği, başvurunun gerçek amacının tespiti açısından belirleyici olacaktır.

Ancak her ne kadar hızlandırılmış bir süreç uygulansa da ilgili makamlar, uluslararası hukukun temel prensiplerinden olan geri göndermeme ilkesini (*non-refoulement*) her aşamada göz önünde bulundurmamak zorundadırlar. Başvuranın, reddedilmiş olsa dahi, geldiği ülkeye gönderilmesi durumunda işkence, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya ceza ya da yaşam hakkının tehlikeye girmesi gibi ciddi risklerle karşı karşıya kalıp kalmayacağı ayrıntılı olarak değerlendirilmelidir. Bu ilke, hızlandırılmış usul uygulansa dahi mutlak bir güvencedir.

Uluslararası koruma başvurularında, başvurunun geri çekilmesinin ardından yeniden başvuru yapılması süreci hem idari otoriteler hem de yargı mercileri açısından önemli hukuki ve uygulamaya ilişkin zorluklar yaratmaktadır. Bu zorlukların giderilebilmesi ve sürecin daha öngörülebilir, etkin ve adil şekilde yürütülebilmesi adına çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Kanaatimizce, başvurunun geri çekilmiş sayılmasına ilişkin kriterlerin yanı sıra yeniden yapılan başvuruların hızlandırılmış usule tabi tutulmasına ilişkin değerlendirme süreçlerinin açık, öngörülebilir ve standartlaştırılmış olması gerekmektedir. Bu tür prosedürel bir netlik hem başvuranlar hem de karar verici kurumlar açısından belirsizliklerin ve keyfiliğin önüne geçecektir.

Yeniden başvuruda bulunan kişilerin beyanlarının güvenilirliği ve gerçekliği açısından, bize göre başvuru niyetinin derinlemesine ve titizlikle değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede özellikle mülakat süreçlerinde ilk başvurunun neden geri çekildiği ve yeni başvurunun hangi gerekçelere dayandığı ayrıntılı biçimde incelenmelidir.

Yeni başvuru kapsamında sunulan bilgi ve belgelerin önceki başvurudan farklı olup olmadığı veya yeni ve önemli unsurlar içerip içermediği dikkatle analiz edilmelidir. Tarafımızca değerlendirildiğinde, bu bağlamda başvuranın beyanlarında yer alan menşe ülke bilgileri güncel kaynaklar ışığında yeniden ele alınmalı ve önceki durumdan farklı bir riskin ortaya çıkıp çıkmadığı araştırılmalıdır.

Tüm bu değerlendirme sürecinde hızlandırılmış usul uygulanıyor olsa dahi başvuranın temel insan haklarının ve özellikle adil yargılanma hakkının güvence altına alınması zorunludur. Başvuranın hukuki yardıma erişimi ile alınan kararlara karşı etkili bir itiraz mekanizmasına sahip olması hak temelli yaklaşımın ayrılmaz bir parçası olarak ele alınmalıdır.

Son olarak, kanaatimizce, uluslararası koruma alanında görev yapan personelin, başvuruların geri çekilmesi, yeniden başvuru yapılması ve hızlandırılmış usulün uygulanması gibi konularda ulusal ve uluslararası mevzuata, yargı içtihatlarına ve iyi uygulama örneklerine dair düzenli olarak hizmet içi eğitimler alması önem arz etmektedir. Bu tür eğitim ve kapasite geliştirme çalışmaları, uygulayıcıların bilgi düzeyini artıracak ve karar süreçlerinin niteliğini olumlu yönde etkileyecektir.

IV.Hızlandırılmış Usulün Uygulanması İçin Öngörülen Süreye İlişkin Değerlendirme

Uluslararası Koruma hukukunda, hızlandırılmış değerlendirme usulü sıkça gündeme gelen ve tartışmalara neden olan bir konudur. Bu tartışmanın merkezinde hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanmasının geri gönderme yasağını ihlâl etme ve adil bir statü belirleme sürecinin etkin bir şekilde gerçekleştirilememesi gibi riskler taşıması yer almaktadır. Ayrıca, bu yöntemin standart usule kıyasla daha sınırlı bir çerçevede işlemesi ihtimali de söz konusudur. Bu sınırlılığın, hızlandırılmış değerlendirme sürecinin çok kısa bir süre zarfında tamamlanma zorunluluğundan kaynaklandığı ifade edilebilir²⁵⁵. Türk uluslararası koruma hukuku çerçevesinde de bu riskler geçerli sayılmaktadır. YUKK'un mad.79/2'de "*Başvurusu hızlandırılmış olarak değerlendirilen başvuru sahibiyle, başvuru tarihinden itibaren en geç üç gün içinde mülakat yapılır. Başvuru, mülakattan sonra en geç beş gün içinde sonuçlandırılır*". düzenlemesi yer almaktadır. Bu hükümden hareketle, hızlandırılmış değerlendirme usulünün, olağan statü belirleme sürecine göre en önemli farkının çok daha kısa bir süre içinde işlemlerin yürütüldüğü olduğu ortaya çıkmaktadır. YUKK uyarınca, başvurunun alınmasından itibaren, en geç sekiz gün içerisinde, bireyin statüsüne ilişkin tüm değerlendirme sürecinin sonuçlandırılması gerekmektedir. Hızlandırılmış usulün etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, mümkün olan en kısa sürede gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır. Öte yandan, statü belirleme

²⁵⁵ Öztürk, s.504.

değerlendirmesinin adil bir biçimde yapılabilmesi için, bu sürenin "makul bir oranda" kısaltılması elzem olup, sekiz günlük sürenin adil bir değerlendirme süreci için yeterli olmadığı kanaatindeyiz²⁵⁶. Hızlandırılmış değerlendirme usulüne daha fazla tecrübeye sahip olan bazı AB ülkelerinde bile, sürecin hızına odaklanmanın, adil ve etkili bir statü tespiti yapma amacının önüne geçtiği görülmüştür²⁵⁷.

Sığınma başvuruları hakkında karar verilmesi için başvurunun titizlikle incelenmesi gerekmektedir. Başvurunun temelini oluşturan belgeler ve menşe ülke verileri dahil olmak üzere, ayrıntılı bir araştırma yapılmalıdır. Özellikle güvenilirlik analizleri son derece titiz bir şekilde yapılmalıdır. Fakat, bu işlemlerin kısıtlı bir zaman diliminde yapılması çoğu zaman mümkün olmayacağı kanaatindeyiz. Travma yaşamış ya da psikolojik sorunlar yaşayan sığınmacıların, başlarından geçenleri anlatabilmeleri için gereken güvenin tesis edilmesi, bazen planlanan süreden uzun sürebilir. Mülteci statüsünün belirlenmesindeki temel hedef, bireyin zulüm riski taşıyan bir bölgeye gönderilmesinin önlenmesidir. Ancak statü değerlendirmelerinin adil ve etkili bir şekilde yapılmaması ve hız odaklı bir yaklaşımın benimsenmesi, geri gönderme yasağının ihlali tehlikesini artırabilir²⁵⁸. Nitekim idare mahkemesi bir kararında²⁵⁹; davacının iddiaları ve menşe ülke bilgisi kapsamında yeterli ve

²⁵⁶ **Kaya**, *Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü*, s. 282.; Bkz. Ibid.

²⁵⁷ Bu bağlamda çarpıcı bir örnek olarak, Birleşik Krallık Sınır Ajansı'nın (UKBA) bağımsız denetim mekanizması tarafından hazırlanan raporda ortaya konulan bulgulara atıfla BMMYK, ülkede uygulanan hızlandırılmış prosedürlerde öngörülen zaman kısıtlamalarının, uluslararası koruma statüsünün adil şekilde değerlendirilmesini engelleyici nitelikte olduğunu belirlemiştir. belirtilen Rapor için bkz. **JOHN VINE**, *Asylum: A thematic inspection of the Detained Fast Track* (Londra, Eylül 2011), <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7f2671ed915d74e33f4a49/Asylum_A-thematic-inspection-of-Detained-Fast-Track_2012.pdf> (E.T.:11.03.2025); BMMYK'nın ilgili Raporun verilerine ilişkin görüşleri için bkz. UNHCR, UN Refugee Agency (UNHCR) Raises Key Concerns with the Detained Fast Track, Press Release (UN High Commissioner For Refugees, 23 Şubat 2012), < <https://www.unhcr.org/uk/news/news-releases/un-refugee-agency-unhcr-raises-key-concerns-detained-fast-track> > (E.T.: 11.03.2025). BMMYK, sunulan rapor verileri ışığında, Birleşik Krallık'taki yedi ila on günlük karar verme sürecinin son derece yetersiz olduğuna dikkat çekmiştir. Bu zaman darlığının, statü belirleme merciinin mülakat için gerekli ön incelemeyi etkin bir şekilde yürütebilmesinin önünde ciddi bir engel teşkil ettiği ifade edilmiştir.

²⁵⁸ Örneğin Jabari v. Turkey davasında beş günlük başvuru süresinin değerlendirilmesine ilişkin olarak AIHM şu ifâdeye yer vermiştir: bir iltica başvurusunda bulunmak için bu tür kısa süreli otomatik ve mekanik bir sınırlama Sözleşme'nin 3. maddesinde öngörülen temel hakkın korunmasıyla çelişmektedir: Jabari v. Turkey, para. 40. Mahkeme tarafından, başvuru için dahi beş günlük sürenin 3. maddede öngörülen temel hakkın korunması için yeterli olmadığına işaret edilmesi, başvurunun değerlendirilmesi için öngörülen beş günlük sürenin âdil ve etkin bir değerlendirmeye hizmet edemeyeceğini gözler önüne sermektedir. Bu hususta ayrıca bkz. **Oakley**, s. 5.

²⁵⁹ Davacı Kamerun uyruklu başvurunun uluslararası koruma talebi, davalı idare tarafından YUKK 78. maddesi kapsamında hızlandırılmış değerlendirme usulü uygulanarak reddedilmiştir. Ancak Ankara 1. İdare Mahkemesi, söz konusu usulün uygulanmasını hukuka aykırı bularak ret kararını iptal etmiştir. Mahkeme kararında, hızlandırılmış değerlendirme usulünün ancak "mülteci veya şartlı mülteci olma şartlarını taşımadığı konusunda esaslı bir incelemeye gerek olmadığı açıkça belli olan başvurular" için geçerli olabileceğini vurgulamıştır. Davacının, Kamerun'un Anglofon bölgesinden olması, ailesinin devlet ile ayrılıkçı gruplar arasındaki çatışmalarda öldürüldüğünü ve kendisinin 2017'deki bağımsızlık yanlısı gösterilerde gözaltına alınarak işkence gördüğünü

etkili bir araştırma ve değerlendirme yapılmadığı gerekçesiyle uluslararası koruma talebinin reddedilmesine dair dava konusu işlemin iptaline, karar vermiştir. Bir başka kararda²⁶⁰, mahkeme, geri gönderme yasağı ve bireysel değerlendirme yükümlülüğü hükümlerine atıfla, davacının kötü muamele iddialarının somut olduğu hâlde idare tarafından yeterli araştırma yapılmadan sınır dışı kararı verildiğini tespit etmiştir. Bu nedenle, 6458 sayılı Kanun'un 55. maddesi kapsamında değerlendirme yapılmaksızın alınan sınır dışı kararını hukuka aykırı bularak işlemin iptaline karar vermiştir²⁶¹.

Bu değerlendirmelerle beraber, YUKK'un md. 79/3 hükmü uyarınca incelenmesi zaman alacak başvuruların, hızlandırılmış değerlendirme sürecinden çıkarılabileceği düzenlendiği vurgulanmalıdır. Bu düzenlemenin, içeriği bakımından çok genel bir ifade sunduğu ve statü belirleme yetkisine sahip olan yetkililere geniş bir takdir yetkisi verdiği görülmektedir.

Hızlandırılmış değerlendirme usulü, başvuru sahiplerine davalarına hazırlanmaları için yeterli zaman tanınmadığı için de eleştirilmektedir. YUKK'un md.80/1-ç hükmü uyarınca, başvuru sahiplerine uluslararası koruma taleplerinin reddedilmesine itiraz etmek için on beş gün süre öngörülmektedir. Nitekim, İdare Mahkemeleri tarafından hızlandırılmış değerlendirme kapsamında verilen uluslararası koruma başvurusunun reddine ilişkin işlemlere karşı açılan davalarda, mahkemeler davanın reddi yönünde kararlar tesis etmiştir. Bu kararlara karşı yapılan istinaf başvuruları ise, Bölge İdare Mahkemeleri tarafından YUKK md. 80/1-d uyarınca söz konusu kararların kesin nitelikte olduğu gerekçesiyle incelenmeksizin reddedilmiştir²⁶². Bu kısa süre zarfında, başvuru sahibi ve varsa yasal temsilcisi, genellikle

somut iddialarla desteklemesi, başvurunun "açıkça dayanaksız" olmadığını ve şartlı mülteci (YUKK md. 62) veya ikincil koruma (YUKK md. 63) statüleri açısından bireysel ve esastan değerlendirilmesi gerektiğini göstermiştir. İdarenin, menşe ülke koşullarını ve bireysel iddiaları yeterince araştırmadan hızlandırılmış usule başvurusu, usulün amacını aşan ve geri göndermeme ilkesi (non-refoulement) ile bağdaşmayan bir keyfilığe işaret etmekte olup mahkemece bu durum hukuka aykırı bulunmuştur. Ankara 1. İdare Mahkemesi, Esas No: 2020/949, Karar No: 2021/304, Karar Tarihi: 10/03/2021.

²⁶⁰ Edirne İdare Mahkemesi, Esas No: 2023/3790, Karar No: 2024/589, Karar Tarihi: 16/02/2024.

²⁶¹ İran vatandaşı davacının sınır dışı edilmesine ilişkin Kırklareli Valiliği İl Göç İdaresi'nin 14.11.2023 tarihli işlemini incelemiştir. Davacı, İran'da rap müzik faaliyetleri sebebiyle siyasi baskı ve kötü muameleye maruz kaldığını, ayrıca Hristiyanlığı benimsemesi nedeniyle de zulüm riski altında olduğunu ileri sürerek işlemin iptalini talep etmiştir. Davalı idare ise davacının yasa dışı yollarla Bulgaristan'a geçmeye çalıştığını ve yasal giriş kaydının bulunmadığını, bu nedenle 6458 sayılı YUKK'un 54/1-(h) maddesi uyarınca sınır dışı kararının hukuka uygun olduğunu savunmuştur.

²⁶² Aksaray İdare Mahkemesi'nce verilen 23/07/2024 Tarih, E:2024/408, K:2024/1190 sayılı karara karşı yapılan istinaf başvurusu üzerine Konya Bölge İdare Mahkemesi 5. Dava Dairesince verilen 01.07.2025 Tarihli 2024/2236 E.ve 2025/1803 K. İle incelenmeksizin reddedilmiştir. Kocaeli 1. İdare Mahkemesi'nce verilen 23/12/2024 tarih ve E:2024/211, K:2024/1716 sayılı kararına karşı yapılan istinaf başvurusu üzerine İstanbul Bölge İdare Mahkemesi 9. İdari Dava Dairesinin 02.07.2025 Tarihli 2025/1797 E ve 2025/3485 K. İle incelenmeksizin

karmaşık hukuki argümanlar oluşturmak, emsal kararları desteklemek ve geniş kapsamlı destekleyici kanıtlar toplamak zorundadır. Bu kanıtlar; ayrıntılı tanık ifadeleri, istihdam kayıtları, tıbbi/psikolojik değerlendirmeler ve ülkeye özgü bilgi veya uzman görüşlerini içerebilir. Orijinal belgelerin sıklıkla temin edilmesi, tercüme edilmesi ve doğrulanması gerekmektedir²⁶³. Bu durum aynı zamanda, adil yargılanma hakkı ve etkili bir savunma hazırlama yeteneği üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır²⁶⁴.

Yasal temsilciler ve avukatlar, hızlandırılmış değerlendirme usulünün hızı nedeniyle, müvekkilleri yararına olabilecek iyi hukuki yollara başvuru için yeterli araştırma yapamadıklarından şikayet etmektedirler. Bir temsilci, hızlı takip sürecinde müvekkiliyle ilk görüşmenin iltica mülakatının yapıldığı gün gerçekleştiğini ve bu durumun müvekkilin potansiyel olarak travmatik geçmişini tek seferde ele almayı zorlaştırdığını belirtmiştir. Bu temsilci, hızlı takip sisteminin ciddi sorunları olduğunu ve ek talimatlar almak için daha fazla zamana ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir²⁶⁵.

AB Sığınma Usul Yönetmeliği'nin 46. maddesi, uluslararası koruma başvurularına yönelik kararlara itiraz edebilme, reddedilen başvuruların yeniden açılmasını talep etme ve uluslararası koruma statüsünün kaldırılmasına karşı etkili bir itiraz hakkını tanımaktadır. Yönetmelik, tüm hukuki ve maddi noktaların kapsamlı bir biçimde ve geleceğe dönük (*ex nunc*) incelenmesini gerektirmektedir. Ayrıca, başvuru sürelerine ilişkin sınırlamalar, başvuruların yapılmasını imkânsız ya da gereğinden fazla zor hale getirecek şekilde uygulanmamalıdır.

Kanaatimizce, hızlandırılmış değerlendirme usulünde kısa sürelerin öngörülmesi yalnızca idari bir tercih değil; hukuki, idari ve pratik gerekçelere dayanan bilinçli bir düzenleme olarak değerlendirilmelidir. Bu yaklaşımın ardında yatan temel amaç, uluslararası koruma

reddedilmiştir. Uşak İdare Mahkemesi'nin 28.06.2024 tarihli, 2023/887 E. ve 2024/502 K. sayılı kararına karşı yapılan istinaf başvurusu, İzmir Bölge İdare Mahkemesi 6. İdari Dava Dairesi'nin 10.12.2024 tarihli, 2024/1897 E. ve 2024/2646 K. sayılı kararı ile reddedilmiştir. Benzer şekilde, Kayseri 1. İdare Mahkemesi'nin 12.07.2024 tarihli, 2024/164 E. ve 2024/1210 K. sayılı kararı hakkında yapılan istinaf başvurusu da, Ankara Bölge İdare Mahkemesi 10. İdari Dava Dairesi'nin 25.11.2024 tarihli, 2024/6428 E. ve 2024/7258 K. sayılı kararı ile incelenmeksizin reddedilmiştir. Aynı yönde kararlar, Bursa Bölge İdare Mahkemesi İdari Dava Dairesi'nin 25.10.2024 tarihli, 2024/2640 E. ve 2024/190 K. sayılı kararı ile Gaziantep Bölge İdare Mahkemesi 4. İdari Dava Dairesi'nin 09.05.2024 tarihli, 2023/438 E. ve 2024/881 K. sayılı kararında da verilmiştir. **Ersin Yılmaz-Nazım Taha Koçak**, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku (İdari Yargıda Görülen Davalar)* 1. Baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2025)

²⁶³ Oakley, s.17.

²⁶⁴ Oakley, s.18.

²⁶⁵ Oakley, s.17-18.

sisteminin etkinliğini ve güvenilirliğini korumak, aynı zamanda sürecin kötüye kullanılmasını engellemektir. Kısa sürelerin belirlenmesinin başlıca gerekçelerinden biri, sistemin suiistimal edilmesini önlemektir. Özellikle temelsiz veya kötü niyetli başvuruların yasal süreçleri gereksiz biçimde uzatmasının engellenmesi, hem yargı mercilerinin iş yükünü azaltmakta hem de gerçek anlamda koruma ihtiyacı duyan kişilerin başvurularının daha hızlı sonuçlandırılmasına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, kamu kaynaklarının verimli kullanımı da kısa sürelerin uygulanmasında önemli bir etkidir. Uluslararası koruma sisteminin idari kapasitesi sınırlı olduğundan, gereksiz ve uzun süren işlemlerle kaynakların israf edilmesi, sistemin genel işleyişine zarar verebilir. Bu nedenle, hızlandırılmış usul, idari verimlilik ve mali sürdürülebilirlik açısından işlevsel bir araç olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, sistemin bütünlüğünün korunması kısa süreli usulün bir diğer gerekçesidir. Yasal süreçlerin makul sürede tamamlanması hem kamuoyu nezdinde hem de uluslararası düzeyde sistemin güvenilirliğini ve itibarını güçlendirmektedir. Son olarak, hızlandırılmış değerlendirme usulü başvuru sahipleri açısından da belirli bir fayda sağlamaktadır. Kararların kısa sürede verilmesi, kişilerin belirsizlik içinde uzun süre beklemesini engeller; böylece hem psikolojik hem de hukuki açıdan daha öngörülebilir bir süreç ortaya çıkar. Dolayısıyla, kısa sürelerin uygulanması doğru şekilde kurgulandığında hem idarenin hem de başvuru sahiplerinin yararına bir denge unsuru oluşturabilir.

Kanaatimizce, kısa sürelerin uygulanması, uluslararası koruma sürecinde adil yargılanma hakkı ve etkili başvuru imkânı açısından birtakım zorlukları beraberinde getirmektedir. Bu zorluklar hem başvuru sahiplerinin bireysel durumlarından hem de idari makamların yapısal sınırlılıklarından kaynaklanmaktadır.

Öncelikle, kısa sürelerin belirlenmesi, başvuranların etkili hukuki yardıma erişimlerini ve savunma haklarını tam anlamıyla kullanabilmelerini güçleştirmektedir. Başvuru sahiplerinin çoğu hem uluslararası koruma hukukuna hem de idari yargılama süreçlerine ilişkin sınırlı bilgiye sahiptir. Bu durum, sürenin kısalığıyla birleştiğinde, hukuki temsil sağlama ve gerekli belgeleri hazırlama sürecinde ciddi engeller yaratmaktadır. Bu nedenle kısa başvuru süreleri uygulandığında adli yardım mekanizmalarının hızla ve etkili biçimde devreye girmesi büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca, travma yaşamış veya psikolojik olarak hassas durumda olan başvuru sahiplerinin, sınırlı bir süre içinde olayları bütün yönleriyle ve tutarlı şekilde aktarmaları oldukça zordur. Mülteci statüsü veya uluslararası koruma taleplerinde, başvuruların çoğu travma, baskı veya şiddet geçmişiyle ilişkilidir. Bu tür bireylerin kısa sürede ayrıntılı beyanlarda bulunmaları hem psikolojik yükleri hem de ifade güçlükleri nedeniyle adil bir değerlendirme yapılmasını engelleyebilir. Kanaatimizce, bu durum, hızlandırılmış usulün insan hakları temelli yaklaşımıyla çelişme potansiyeline sahiptir.

Son olarak kısa süreli usullerde delil toplama ve değerlendirme süreçleri de önemli bir zorluk alanı oluşturmaktadır. İlgili makamların, başvurulara ilişkin tüm bilgi ve belgeleri kısa sürede toplayarak kapsamlı bir değerlendirme yapma kapasiteleri sınırlı olabilmektedir. Bu durum, kararların eksik bilgiye dayalı veya yüzeysel biçimde alınması riskini artırmaktadır. Kanaatimizce, bu riskin azaltılabilmesi için, hızlandırılmış usul uygulamalarında hem idari personelin uzmanlık düzeyinin artırılması hem de teknik ve lojistik destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, kısa sürelerin uygulanması, belirli bir idari verimlilik hedeflese de adil yargılanma hakkı, psikolojik duyarlılıklar ve delil değerlendirme süreçleri bakımından dikkatli biçimde dengelenmesi gereken bir konudur. Kanaatimizce, bu denge kurulmadığı takdirde, hızlandırılmış usulün temel hakların korunması açısından zayıflıklara yol açma olasılığı artmaktadır.

Bu zorlukların üstesinden gelmek ve hızlandırılmış usulün adil bir şekilde uygulanmasını sağlamak için ise mülakat görevlileri ve karar vericilerin, uluslararası koruma hukuku, mülakat teknikleri, travma duyarlılığı ve güncel ülke bilgisi konularında yeterli eğitime sahip olmaları önem arz etmektedir. Ayrıca başvuranların, kısa sürede avukata erişimini sağlayacak mekanizmaların güçlendirilmesi gerekmektedir. Öte yandan verilen kararların, gerekçeli olması ve başvuranın neden hızlandırılmış usule tabi tutulduğunu ve neden başvurunun kabul veya reddedildiğini açıkça belirtmesi elzemdir. Son olarak hızlandırılmış usul uygulansa dahi, geri göndermeme ilkesi mutlak bir prensip olduğu, başvuranın, can güvenliğinin veya özgürlüğünün tehlikeye gireceği bir yere gönderilmeyeceğinin garanti edilmesinin hayati öneme haiz olduğu vurgulanmalıdır.

Netice itibariyle uluslararası koruma başvurularında hızlandırılmış değerlendirme usulünün mülakat ve karar verme süreleri, sürecin etkinliğini ve devletlerin göç yönetimindeki ihtiyaçlarını yansıtmaktadır. Başvuru tarihinden itibaren en geç üç gün içinde mülakat yapılması ve mülakattan sonra en geç beş gün içinde kararın sonuçlandırılması, bu usulün temel zaman çizelgesini oluşturur. Bu süreler, bir yandan sistemin suiistimalini önlerken, diğer yandan ilgili makamların insan haklarına saygılı ve adil bir değerlendirme yapma yükümlülüğünü de beraberinde getirir. Uygulamanın titizlikle takip edilmesi, hem bireylerin haklarının korunması hem de uluslararası koruma sisteminin bütünlüğünün sürdürülmesi açısından hayati önem taşımaktadır.

V.Hızlandırılmış Değerlendirme Usulünün Kapsamının Genişletilmesi

YUKK 79. maddesi kapsamında düzenlenen hızlandırılmış değerlendirme usulünün kapsamının genişletilmesi, yabancıların temel hak ve özgürlüklerine müdahale anlamına gelmektedir. Anayasa'nın 16. maddesinde yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlandırılabilmesini düzenlemiştir²⁶⁶. Buradan da anlaşılacağı üzere yabancılara ilişkin temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında Anayasa tarafından iki ana güvence verilmiştir. Bu güvenceler kanunla sınırlama ve milletlerarası hukuka uygun olma şartlarıdır. Bu nedenle de yürütme organının düzenleyici işlemleri olan yönetmelik, tüzük veya genelgeler yoluyla bu kapsamın genişletilmesi mümkün olmamaktadır.

Bu çerçevede, YUKK hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanacağı hâlleri açıkça düzenlemiş ve bu alanı yasama organının iradesine bağlamıştır. Dolayısıyla, idarenin yönetmelik, genelge veya idarenin diğer düzenleyici işlemleriyle kanunda öngörülme-yen yeni kategoriler eklemesi veya kapsamı genişletmesi, kanunilik ilkesi ile bağdaşmaz. Genelgelerin hukuki niteliği gereği, bunlar yalnızca uygulamayı açıklığa kavuşturan ve idare içinde birlik

²⁶⁶ Kanunla sınırlama kuralı, temel hak ve özgürlüklerin yalnızca kanunla sınırlandırılabilmesini; yürütme işlemleri olan KHK, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, tüzük ve yönetmeliklerle bu sınırlandırmanın yapılamayacağını ortaya koyar. Yürütmenin düzenleyici işlemleri olsa olsa kanunun öngördüğü çerçevede, hakların kullanımına ilişkin şekli ve usuli düzenlemeler getirebilir. bkz. **Yüzbaşıoğlu- Tanör**, s. 158. İdarî makamlarca alınan kararlar yoluyla yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılmayacağına ilişkin olarak **Nuray Ekşi**, *Yabancılar Hukuku*, s. 67.; **Abdurrahman Eren**, *Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar – Türk Anayasa Hukuku*, 6. Baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024), s. 664.; **Ergin**, s. 16.

sağlayan talimatlar olabilir²⁶⁷. Yeni hak veya yükümlülük doğuracak ya da bireylerin mevcut haklarını sınırlandıracak düzenlemeler getiremez. Nitekim İdare Mahkemesi bir kararında bu hususa vurgulamıştır. Söz konusu kararında, davacının uluslararası koruma başvurusunun hızlandırılmış değerlendirme kapsamına alınmasına gerekçe olarak, 22/1 sayılı Genelge'nin 6. maddesinin (f) bendinde idari gözetim yerine alternatif yükümlülöklere tabi tutulanlar ile (c) bendinde Türkiye'de yasal kalış hakkı bulunmayan ve güvenlik birimlerince yakalandıktan sonra uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancıların düzenleme kapsamında gösterildiğini belirtmiştir. Ancak Mahkeme, söz konusu genelgede yer alan bu bentlerin, hangi başvuruların hızlandırılmış değerlendirme kapsamına alınacağını YUKK'un md. 79'da tahdidi olarak sayılan haller arasında bulunmadığını tespit etmiştir. Bu nedenle, hızlandırılmış değerlendirme usulünün genelge hükümleriyle genişletilmesinin mümkün olmadığı, başvurunun genel usul çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Dolayısıyla, davacının uluslararası koruma başvurusunun hızlandırılmış usule tabi tutularak reddedilmesine ilişkin işlemde hukuka uygunluk bulunmadığı gerekçesiyle, dava konusu işlemin iptaline karar vermiştir²⁶⁸.

İdarenin, hızlandırılmış değerlendirme usulüne başvurma konusundaki takdir yetkisinin oldukça dar bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiği açıktır. Nitekim, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 79. maddesinin birinci fıkrası incelendiğinde, (a) bendi dışındaki tüm düzenlemelerin somut ve objektif koşullara dayalı olarak uygulanması gerektiği görölmektedir. Söz konusu (a) bendi ise, yalnızca "başvuru sahibinin uluslararası koruma ihtiyacına dair hiçbir gerekçe sunmaması" durumunda idareye sınırlı bir takdir alanı tanımaktadır. Burada, yasa koyucunun "hiç" ifadesini özellikle kullanmış olması, idarenin sübjektif değerlendirme yapmasının önüne geçme amacını yansıtmaktadır. Bu yönüyle, ilgili hükümde yer alan takdir yetkisi, oldukça istisnai bir biçimde ve sınırlayıcı nitelikte yorumlanmalıdır²⁶⁹. GİB veya İl Göç İdaresi tarafından başvuru sahipleri hızlandırılmış değerlendirme kapsamına alındığı takdirde YUKK md. 79'da belirtilen bir sebebe dayanmak zorundadırlar. YUKK 79. maddesinin birinci fıkrasında açıkça belirtilen durumlar dışında hızlandırılmış değerlendirme usulüne tabi tutulmaması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle,

²⁶⁷ **Turgut Tan** ve **Bahar Bayazıt**, *İdare Hukuku*, 11. Baskı (Ankara: Turhan Kitapevi, 2023), s. 80.; **Kalabalık**, *İdare Hukuku*, s. 43.

²⁶⁸ Kayseri 1. İdare Mahkemesi, Esas No: 2023/1511, Karar No: 2024/150, Karar Tarihi: 30/01/2024.

²⁶⁹ **Kaya**, *Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü*, s. 283.

anılan maddede öngörülen hâller sınırlı sayıdadır ve bu kapsamın kanun yorumuyla genişletilmesi hukuken mümkün olmamalıdır²⁷⁰. GİB veya İl Göç İdaresi bu hususa dikkat etmedikleri takdirde kanuna aykırı işlem tesis etmiş olacaklardır. Nitekim idare mahkemesi bir kararında bu hususa dikkat çekerek işlemin kanunu aykırı olduğundan bahisle iptal etmiştir. Söz konusu kararında²⁷¹ mahkeme, davacının uluslararası koruma başvurusunun “hızlandırılmış değerlendirme usulü” kapsamında reddedilmesine ilişkin işlemi incelemiştir. Davalı idare, ret kararını davacının ailesiyle birlikte daha önce reddedilen başvuruya dayandırmıştır. Ancak Mahkeme, YUKK hızlandırılmış usullerin tahdidi olarak düzenlendiğini, davacının bu kategorilerden herhangi birine girmediğini tespit etmiştir. Bu nedenle dava konusu işlemin hukuka aykırı olduğuna karar vermiş olup işlemin iptaline karar vermiştir.

Sonuç olarak, uluslararası koruma başvurularında hızlandırılmış değerlendirme usulünün genelge veya idarenin diğer işlemleri yoluyla genişletilmesi hukuken mümkün değildir. Böyle bir uygulama, yalnızca Anayasa’nın 13. maddesindeki “kanunla sınırlama” ilkesine değil, aynı zamanda AİHS’in 6. ve 13. maddelerinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı ve etkili başvuru hakkına da aykırılık teşkil edecektir.

VI.Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü Kararlarına Karşı Açılan Davaların Hukuki Niteliği

Anayasa’nın 125. maddesi gereği idarenin tüm eylem ve işlemleri yargı denetimine tabidir. Bu nedenle YUKK çerçevesinde tesis edilen idarî kararların da dava konusu yapılabilmesi mümkündür²⁷². İdareye karşı açılacak davalarda idarî yargılama hukukuna ilişkin ilkelerin uygulanacağı açıktır. Bu durum uluslararası koruma başvurularında hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında verilen red kararları için de geçerlidir.

YUKK kapsamında yürütülen uluslararası koruma statüsü belirleme usulü, temel hak ve özgürlüklerle doğrudan bağlantılı olması nedeniyle özel bir öneme sahiptir. Bu usul sonucunda

²⁷⁰ **Kaya**, *Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü*, s. 283.

²⁷¹ Yozgat İdare Mahkemesi, Esas No: 2024/1153, Karar No: 2024/1728, Karar Tarihi: 20/12/2024.

²⁷² **Cengiz Güner**, “Sınır Dışı Etme Kararı ile İlgili İdare Mahkemesi Kararlarının Kesinliği”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 75/1 (2017), s. 90.

verilen red kararlarına karşı açılan davaların hukuki niteliği, idari yargının genel kuralları yanında özellikle YUKK ve İYUK'un özel hükümleri çerçevesinde şekillenmektedir.

YUKK kapsamında idarî makamların farklı alanlarda karar verme yetkisi bulunmaktadır. Bu kapsamda, hızlandırılmış değerlendirme usulü çerçevesinde, 79. madde uyarınca GİB tarafından veya yetkilendirilmesi hâlinde İl Göç İdaresi aracılığıyla verilen kararlar da idarî işlemlerden biridir.

Hızlandırılmış değerlendirme sonucunda verilen kararlar, idari işlem niteliği taşımaktadır. Zira bu kararlar, idare tarafından kamu gücü kullanılarak ve tek taraflı irade açıklamasıyla tesis edilmektedir. Bu işlemler bireysel nitelikte olup, başvurucunun hukuki statüsünü doğrudan etkilemektedir²⁷³. Uluslararası koruma kararları idari bir işlem olduğundan, bu davalarda görevli mahkeme idare mahkemeleri yetkilidir. YUKK'un 78. maddesine göre, uluslararası koruma kararlarına karşı açılacak iptal davalarında yetkili mahkeme, kararı veren İl Göç İdaresi'nin bulunduğu yerdeki idare mahkemesi veya kararın GİB tarafından verilmesi halinde Ankara idare mahkemesi yetkilidir. Hızlandırılmış usul sonucunda verilen red kararı, idarenin tek taraflı ve hukuki sonuç doğuran bir işlemi olduğundan, bu karara karşı açılacak dava bir iptal davasıdır (İYUK md. 2). İptal davası, idare hukukuna özgü temel dava türlerinden biri olup hukuka aykırılığı ileri sürülen idari işlemlerin yargısal denetim sonucunda geçmişe etkili biçimde ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır²⁷⁴. İptal davası, idari işlemlerin hukuka uygunluğunu denetlemek amacıyla öngörülmüş bir dava türüdür²⁷⁵. Bu dava, idari işlemin yetki, şekil, sebep, konu ve amaç unsurlarından herhangi biri yönünden hukuka aykırı bulunması halinde, menfaatleri ihlal edilen kişiler tarafından açılabilmektedir²⁷⁶. Dolayısıyla iptal davalarında yargısal denetim, işlemde yer alan bu beş unsur üzerinden gerçekleştirilmektedir.

- i. **Yetki unsuru:** İdari işlemin, kanunla belirlenmiş görev ve yetkiye sahip makam tarafından tesis edilmesi gerekir. Yetkisiz bir makam tarafından yapılan işlemler,

²⁷³ Oğuz Sancakdar, Lale Burcu Önüt, *İdari Yargılama Hukuku – Genel Esaslar*, 6.Baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024), s.258.;Atay, s. 467.

²⁷⁴ Çağlayan, s. 478.; Sancakdar, Önüt, s. 145.;Atay, s. 466.

²⁷⁵ Çağlayan, s.478.; Sancakdar, Önüt, s. 145.;Atay, s. 466.

²⁷⁶ Bahtiyar Akyılmaz-Murat Sezginer ve Cemil Kaya, *Türk İdari Yargılama Hukuku*, 10. Baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024), s. 466.; Halil Kalabalık, *İdari Yargılama Usulü Hukuku*, 18. Baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2025) s. 207.; Çağlayan, s.481.; Sancakdar, Önüt, s. 146.; Turgut Tan ve Bahar Bayazıt, *İdare Hukuku*, 11. Baskı (Ankara: Turhan Kitapevi, 2023), s. 80.;Atay, s. 512.

hukuka aykırı olup iptal sebebi oluşturur²⁷⁷. Uluslararası koruma başvurularının hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında karar verme yetkisi GİB veya yetkilendirmesi halinde İl Göç İdaresi yetkili kılınmıştır. Nitekim idare mahkemesi bir kararında bu hususa dikkat çekmiştir. Söz konusu karar²⁷⁸ incelendiğinde, Gine uyruklu davacı, Peulh etnik kökenine mensup olduğu ve siyasi muhalif kimliği nedeniyle ülkesinde maruz kaldığı işkence, gözaltı ve tehditler gerekçesiyle uluslararası koruma talebinde bulunmuştur. İzmir Valiliği Göç İdaresi, davacının başvurusunu hızlandırılmış değerlendirme kapsamında inceleyerek reddetmiştir. Mahkeme, davayı esas olarak yetki sorunu üzerinden karara bağlamıştır. 6458 sayılı Kanun'un 09.07.2018 tarihli KHK ile değişiklik öncesi 112. maddesinde düzenlenen ve valiliklere uluslararası koruma başvurularını reddetme yetkisi veren hükmün, söz konusu KHK ile yürürlükten kaldırıldığını tespit etmiştir. Dava konusu işlemin tarihi olan 05.09.2019 itibarıyla, "uluslararası koruma başvurusunun reddi" kararını verme yetkisinin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nde olduğuna hükmetmiştir. İzmir Valiliği'nin bu tarihte böyle bir yetkisinin bulunmadığını belirterek, işlemi yetki yokluğu nedeniyle hukuka aykırı bulmuş ve iptal etmiştir.

- ii. **Şekil unsuru:** İdari işlemin tesisinde kanunda öngörülen usul ve şekil kurallarına uyulması zorunludur. Usul kurallarına aykırılık, işlemin geçerliliğini etkileyebilecek nitelikte ise iptal nedeni teşkil eder²⁷⁹. Mahkemenin en temel inceleme noktası, idarenin bu usulü uygulamak için YUKK md. 79'da sayılan şartlardan birinin somut olayda gerçekten var olup olmadığını araştırmasıdır. İdare, bu şartları keyfi olarak veya kanunda öngörülmeleyen gerekçelerle genişletemez.
- iii. **Sebep unsuru:** İşlemin dayandığı hukuki veya fiili nedenin mevcut ve hukuken geçerli olması gerekir. Hukuki dayanağı bulunmayan veya gerçeğe aykırı sebeplere dayanan işlemler hukuka aykırı kabul edilir²⁸⁰. Uluslararası koruma başvurularının hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında ele alınması ancak 6458 sayılı YUKK'un 79.

²⁷⁷ Akylmaz, Sezginer ve Kaya, s. 469 vd.; Çağlayan, s. 519 vd.; Sancakdar, Önüt, s. 268 vd.; Kalabalık, s. 207 vd.

²⁷⁸ İzmir 1.İdare Mahkemesi, Esas No: 2020/22, Karar No: 2020/1632, Karar Tarihi: 10/12/2020.

²⁷⁹ Akylmaz, Sezginer ve Kaya, s. 487 vd.; Çağlayan, s.535 vd.; Sancakdar, Önüt, s. 270 vd.; Kalabalık, s. 215 vd.

²⁸⁰ Akylmaz, Sezginer ve Kaya, s. 505 vd.; Çağlayan, s. 546 vd.; Sancakdar, Önüt, s. 271 vd.; Kalabalık, s. 222 vd.

maddesinde belirtilen sebeplerle sınırlıdır. 79. madde kapsamına girmeyen bir sebepten dolayı hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanması halinde verilen karar sebep unsur yönünden hukuka aykırı olacaktır.

- iv. **Konu unsuru:** İdari işlemin hukuken mümkün ve kanuna uygun bir sonuç doğurması gerekir. Konusu hukuka aykırı olan işlemler, doğrudan iptale tabidir²⁸¹. Bu bağlamda başvurunun reddi kararı, başvuru sahibinin uluslararası koruma statüsünden yararlanamaması sonucunu doğurarak kişisel hak ve statü üzerinde doğrudan etki yaratır. Bu kararın konusu, hem belirli ve mümkün olmalı hem de yürürlükteki mevzuata ve anayasal güvencelere uygunluk taşımalıdır. Hızlandırılmış usul kapsamında alınan ret kararlarında, işlemin konusu açıkça belirlenmemiş, hukuki dayanaktan yoksun ya da başvuru sahibinin bireysel koşulları dikkate alınmaksızın tesis edilmişse, konu unsuru yönünden hukuka aykırılık oluşur ve bu durum işlemin iptali sonucunu doğurabilir.
- v. **Amaç unsuru:** İdari işlemin, kamu yararı amacıyla yapılması gerekir²⁸². Kamu yararı dışında kişisel, siyasi ya da başka amaçlarla yapılan işlemler hukuka aykırılık oluşturur. Bu bağlamda, hızlandırılmış usul ile yapılan değerlendirmelerde asıl amaç, etkili, hızlı ve kaynakları verimli kullanan bir uluslararası koruma sistemi kurmaktır. Ancak bu amacın gerçekleştirilmesi sürecinde bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edilmemesi gerekir. Eğer ret kararı, kamu yararı dışında başka saiklerle, örneğin başvuru sahibi sistem dışına itmek ya da istatistiki olarak başvuru sayılarını azaltmak gibi örtülü gayelerle tesis edilmişse, işlem "amaç" unsuru yönünden sakatlanmış olur. Bu tür bir sakatlık, idari işlemin iptaline yol açabilecek nitelikte ağır bir hukuka aykırılığı teşkil eder.

Hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında verilen kararlara karşı idare mahkemeleri, kısa sürelerle rağmen idarenin bu yetkisini kanunun öngördüğü sınırlar içinde kullanıp kullanmadığını, usuli güvencelere riayet edip etmediğini ve temel hakları ihlal edip etmediğini sıkı bir denetime tabi tutarak idari işlemlerin hukuka uygunluğu denetlenmekle

²⁸¹ Akylmaz, Sezginer ve Kaya, s. 516 vd.; Çağlayan, s. 562 vd.; Sancakdar, Önüt, s. 273 vd.; Kalabalık, s. 224 vd.

²⁸² Akylmaz, Sezginer ve Kaya, s. 522 vd.; Çağlayan, s. 571 vd.; Sancakdar, Önüt, s. 275 vd.; Kalabalık, s. 227 vd.

yükümlüdür. Yukarıda sayılan unsurlardan herhangi birinde tespit edilen hukuka aykırılık, işlemin iptali için yeterli görülmektedir.

YUKK'un idarî itiraz ve yargı yolunu düzenleyen 80. maddenin 1. fıkrası (d) bendine göre, 79. madde kapsamında yapılan başvuruların en geç on beş gün içinde karara bağlanması ve bu kararların kesin olması öngörülmektedir. Dolayısıyla, hızlandırılmış değerlendirmelere karşı açılan davalarda idare mahkemelerinin kararları kesin nitelik taşımakta ve daha üst yargı organlarına başvurulması mümkün olmamaktadır²⁸³. Nitekim Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK) tarafından yayımlanan tavsiye niteliğindeki metinlerde, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 53., 72. ve 79. maddelerine dayalı olarak tesis edilen işlemlere karşı açılan davalarda verilen mahkeme kararlarının kesin nitelikte olduğu açıkça belirtilmektedir. Söz konusu belgelerde, bu kararlar için istinaf veya temyiz yollarının kapalı olduğu (BİM-VI/10), (EK:7/5),(EK:8)²⁸⁴ özellikle vurgulanmıştır. HSK tarafından yapılan uyarılar kapsamında, bu maddelere dayanılarak alınan kararların, usule ilişkin olanlar da dâhil olmak üzere, tamamının kesin hüküm oluşturduğu ve kanun yoluna başvurulamayacağı hususunun göz ardı edilmemesi gerektiği (VIII/7), (EK:7/6)(EK:8/8)²⁸⁵ ifade edilmiştir.

VII.Kanun Yoluna Başvurunun Önlenmiş Olması ve Hak Arama Özgürlüğü

Uluslararası koruma başvurularında hızlandırılmış değerlendirme usulü, sürecin hızlandırılmasını sağlayan özel bir mekanizma olmasına rağmen, bu kapsamda verilen kararların hukuki denetimi ve başvuru sahiplerinin hak arama özgürlüğü büyük önem taşır. Hızlandırılmış usulde verilen kararlara karşı yargı yolunun açık olması, hukukun üstünlüğü ilkesinin ve adil yargılanma hakkının temel bir gereğidir.

Hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında verilen kararlara karşı YUKK'un md. 80/1-a hükmü uyarınca itirazlar yalnızca yargı yoluyla gerçekleştirilebilmektedir. Yani Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonu'na (UKDK) herhangi bir itiraz başvurusu yapılamaz. YUKK'un md. 80/1-ç hükmü uyarınca hızlandırılmış değerlendirme usulü

²⁸³ **Fatma Aslı Bayata Canyaş**, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Kabul Edilemez Başvuru ve Hızlandırılmış Değerlendirme Kararlarının Kesinliği", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 22 (2015), s. 146.

²⁸⁴ Hâkimler ve Savcılar Kurulu Tavsiyeler Listesi 21, 30.12.2021, <<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/301220211621idari-yargi-genel-tavsiyeleri-30122021pdf.pdf>> Erişim Tarihi 27 Haziran 2025.

²⁸⁵ ibid 58.

kapsamında verilen kararlara karşı tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içinde, kararın ilgilisi veya yasal temsilcisi ya da avukatı, yetkili idare mahkemesine başvuru yapabilir. YUKK'un md. 80/1-d hükmüne göre ise idare mahkemesine açılan itiraz davaları on beş gün içinde kesin olarak karara bağlanacaktır. Diğer bir anlatımla idare mahkemesi kararlarına karşı bir üst yargı yoluna gidilemeyecektir. Yine aynı maddenin d bendi uyarınca ise yargılama ya da itiraz süreci sona erene kadar, ilgili kişinin ülke sınırlarında kalmasına müsaade edileceği düzenlenmiştir.

Tüm bu hususlar anayasal temelde cevaplanması gereken bir takım soruları beraberinde getirmektedir. Bu sorular şu şekilde sıralanabilir:

- i. İdare mahkemelerine yapılan başvurular neticesinde verilen kararların kesin nitelikte olması ve bu kararlara karşı kanun yolunun kapatılmış olması, bireylerin hak arama özgürlüğü, etkili başvuru hakkı ve hukuk devleti ilkesi bağlamında nasıl değerlendirilebilir? Bu durum, bireylerin hukuki güvencelerinin sınırlandırılması anlamına mı gelir, yoksa idarenin işlemlerinin hızlı ve kesin bir biçimde sonuçlandırılması açısından bir gereklilik midir?
- ii. Hızlandırılmış değerlendirme kapsamında uluslararası koruma başvurusu reddedilen ve sınır dışı edilme²⁸⁶ riskiyle karşı karşıya kalan bir başvuru sahibinin, bu karara karşı idare mahkemesi dışında daha yüksek bir yargı merciine başvurma hakkının bulunmaması²⁸⁷, hukukun temel güvenceleri açısından nasıl değerlendirilmelidir? Özellikle, geri gönderilmesi halinde hayati tehlikeyle karşılaşabilecek bireyler açısından bu sınırlama, adil yargılanma hakkı ve etkili başvuru hakkı bağlamında ne ölçüde kabul edilebilir?
- iii. Anayasa'nın 16. maddesi çerçevesinde değerlendirildiğinde, yabancıların hak arama özgürlüğünün kanunla sınırlandırılması, uluslararası hukuka uygun olduğu sürece meşru görülmesi mümkün müdür? Bu tür bir sınırlama, temel hak ve özgürlüklerin evrenselliği ilkesiyle ne ölçüde bağdaşmaktadır?

²⁸⁶ YUKK m. 54/1/i uyarınca, uluslararası koruma talebi kabul edilmeyen ve YUKK'un ilgili maddeleri çerçevesinde Türkiye'de ikamet hakkı bulunmayan kişilerin sınır dışı edilmesine karar verilecektir. Konu hakkında bkz. **Gülüm Bayraktaroğlu Özçelik**, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye'den Sınırdışı Edilmesi*, TBB Dergisi, 2013(108), s. 228-231.

²⁸⁷ YUKK'un 79. maddesi kapsamında itiraz usüllerinin tanımlandığı, ancak bir üst mahkemenin denetiminin söz konusu edilmediği, bu bağlamda göç alanında içtihat hukukunun oluşmasının mümkün olmayacağı, iç hukuk yollarının sadece bir hâkimin, bir mahkemenin vereceği kararla sonuçlanmış olacağı, kişilerin elinde de hak aramak için sadece Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine gitme seçeneği kalacağı yönünde eleştiri için **Esra Dardağan Kibar**, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Tasarısında ve Başlıca Avrupa Birliği Düzenlemelerinde Yabancıların Sınır Dışı Edilmelerine İlişkin Kurallar: Bir Karşılaştırma Denemesi*, (Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. 11, N.2, Y. 2012), s. 71-72.

- iv. Yabancıların sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerden biri olarak kabul edilen hak arama özgürlüğünün sınırlandırılması durumunda, Anayasa'nın 13. maddesinde yer alan güvencelerin geçerliliğini koruyup korumayacağı nasıl değerlendirilebilir? Bu bağlamda, temel hakların sınırlandırılmasına ilişkin anayasal ilkeler, yabancılar açısından da aynı şekilde uygulanabilir mi?

A. Anayasal Açıdan Konunun Değerlendirilmesi

Yukarıda belirtilen soruları normlar hiyerarşisinde en üst sırada yer alan Anayasa'nın hak arama özgürlüğüne ilişkin 36. maddesi temel alarak irdelenecek olursak,

YUKK md. 79 kapsamında yürütülen hızlandırılmış değerlendirme süreci sonunda verilen kararlara karşı açılan iptal davalarında, mahkeme kararlarının kesinlik taşıması ve kanun yollarının kapatılması, hak arama özgürlüğü²⁸⁸ çerçevesinde değerlendirilen mahkemeye erişim hakkını doğrudan etkilemektedir. Kararın kesin olarak düzenlenmesi belirli bir gerekçeye dayansa bile, bu durum istinaf ve temyiz yollarını kapsayan mahkemeye erişim hakkı²⁸⁹ bakımından olumsuz sonuçlar doğuracaktır²⁹⁰. İlk derece mahkemelerinin belirli davalarda verdiği hükümlerin kesin nitelikte olması ve kanun yolunun kapalı tutulması, Anayasal çerçevede Anayasa Mahkemesi'nin farklı kararlarında²⁹¹ incelenmiştir. Bu kararlar doğrultusunda, kanun yoluna başvuru hakkının Anayasa'nın 36. maddesi çerçevesinde değerlendirilebileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda konu, temel hak ve özgürlüklerden biri olan hak arama özgürlüğü perspektifinde ele alınmıştır. Anayasa'nın 13. maddesi, temel hak ve özgürlüklerin hangi koşullar altında sınırlandırılabilirliğine dair esasları belirlemektedir. Ancak belirtilen hüküm, yabancıların temel hak ve özgürlüklerine getirilen sınırlamalar açısından doğrudan uygulama alanı bulmamaktadır²⁹². Bu çerçevede, Anayasa'nın

²⁸⁸ Hak arama özgürlüğü, pozitif hukuk tarafından güvence altına alınmış bir hakkı ihlal edilen bireylerin, bu ihlalin sona erdirilmesi ve olumsuz sonuçlarının giderilmesi amacıyla yetkili yargı mercilerine veya idari makamlara başvurabilme yetisini ifade eden temel bir haktır. **Cengiz Gül ve Fatih Birtok**, "Hak Arama Özgürlüğü ve Türk Pozitif Hukukunda Yargı Yolu Kapalı İşlemler", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2/1-2 (2007), s. 7.

²⁸⁹ Mahkemeye erişim hakkı, esasen bireyin bir hak iddiasını yargı mercilerine taşıyabilmesi olarak tanımlansa da, bu hakkın üst derece mahkemelere başvuru imkânını da kapsayacak biçimde anlaşılması gerektiğine dair değerlendirme için bkz. **Samuel P. Baumgartner**, "Does Access to Justice Improve Countries' Compliance with Human Rights Norms? - An Empirical Study", *Cornell International Law Journal*, C. 44, 2011, s. 458.

²⁹⁰ Konunun ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. **Bihter Aydın**, "Türk İdari Yargı Düzeninde Mahkemeye Erişim Hakkı", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sy. 15, Ekim 2013, s. 272 vd.

²⁹¹ Örneğin, Ana. Mah., E. 1968/61, K. 1969/23, T. 29.04.1969, RG 15.12.1970, S. 13695: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13695.pdf> (E.T.: 13.03.2025); 23.05.2001 tarihli ve 2001/232 E., 2001/89 K. sayılı karar: RG. 19.01.2002-2464.

²⁹² **Yüzbaşıoğlu- Tanör**, s. 147.

13. maddesinde düzenlenen güvencelerin yabancılar açısından bağlayıcı bir koruma sağlamayacaktır. Dolayısıyla, yabancıların temel hak ve özgürlükleri, Anayasa’da öngörülen sınırlama sebeplerinin dışında kalan gerekçelerle de kısıtlanabilir. Bu noktada, yabancıların temel hak ve özgürlüklerine yönelik kısıtlamaların, yabancıların haklarının belirli çerçeveler içinde sınırlandırılabilceğini ancak bu sürecin uluslararası hukuk kuralları gözetilerek yürütülmesi gerektiğini belirten Anayasa’nın 16. maddesi ile uyumlu olması gerekmektedir²⁹³. Anayasa’nın 16. maddesi kapsamında yapılan değerlendirme, yabancıların hak ve özgürlüklerine getirilecek sınırlamaların uluslararası hukuk ilkeleri çerçevesinde şekillendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, milletlerarası hukukun üstünlüğü anayasal bir prensip olarak kabul edilmiştir. Sonuç olarak, uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmediği sürece, yabancıların temel hak ve özgürlükleri, vatandaşlara kıyasla daha fazla sınırlandırılabilir²⁹⁴. Anayasa’nın 13. ve 16. maddeleri arasındaki sistematik²⁹⁵ analizine dayanarak, 16. maddenin başlığının "yabancıların durumu"na odaklandığı görülmektedir. Bu doğrultuda, *argumentum a contrario* yöntemiyle yapılan bir yorum, 13. maddenin esas olarak vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasına yönelik düzenlemeler içerdiği sonucuna ulaşılmasını mümkün kılmaktadır.

İdare mahkemesinde itiraz davası açma süresi olan on beş günlük sürenin vatandaşlara tanınan dava açma süresine göre çok kısa olduğu, yabancıların vatandaşlara göre hukuki hukuki vasıtalara erişim noktasında dezavantajlı konumda bulundukları, bu durumun Anayasa 36. maddesinde güvence altına alınan hak arama özgürlüğünün temel unsurlarından biri olan mahkemeye erişim hakkı yanında AİHS’in 6. maddesinde düzenlenen adil yargılama hakkıyla da bağdaşmadığı belirtilerek kuralın, Anayasanın 2,36 ve 142. maddelerine aykırılık teşkil ettiği ileri sürülerek söz konusu düzenlemenin iptali istemiyle Anayasa Mahkemesine başvurulmuştur. Anayasa Mahkemesi Kararında²⁹⁶ söz konusu on beş günlük sürenin düzenleyici nitelikte olduğunu, yabancıların uluslararası koruma başvurularına ilişkin olarak idare mahkemelerine başvuruların yargı mercilerince hızlı bir şekilde sonuçlandırması amacına yönelik olduğu, bu itibarla düzenlemenin demokratik bir toplum düzenin gerekleriyle uyumlu meşru meşru bir amaca dayandığı, hakkın özüne dokunmadığı gibi ölçülülük ilkesine aykırı

²⁹³ Rona Aybay/ Esra Dardağan Kibar, *Yabancılar Hukuku*, 3. B., (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010), s. 76

²⁹⁴ Yüzbaşıoğlu- Tanör, s. 158. Nuray Ekşi, *Yabancılar Hukuku*, s. 67.

²⁹⁵ Canyaş, s.146.

²⁹⁶ AYM, K. 2016/134, E. 2016/29, (RG. T. 23.09.2016, S. 29836)

olmadığı, uluslararası koruma başvurularına ilişkin dava sürecinin hızlı ve etkin bir şekilde sonuçlandırılması amacıyla ve kamu yararı gözetilerek ihdas edilen itiraz konusu kuralla öngörülen düzenleme, adil yargılama hakkını zedelediği gibi davaları mümkün olan en az giderle ve süratle sonuçlandırılmasını öngören Anayasa'nın 141. maddesiyle uyumlu olduğunu belirterek , söz konusu düzenlemenin Anayasa'ya aykırılık teşkil etmediği kararını vermiştir.

Sonuç olarak yabancıların hak arama özgürlüğü, uluslararası hukuka aykırı olmamak kaydıyla, kanunla belirli sınırlamalara tabi tutulabilir. Hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında verilen kararlar açısından kanun yoluna başvurunun sınırlandırılması, hak arama özgürlüğü çerçevesinde ele alındığında, YUKK kapsamında yasal bir düzenlemeye dayanmaktadır. Bu nedenle, bu uygulamanın Anayasa'ya aykırılık teşkil etmediği sonucuna ulaşılabilir.

B. Bireysel Başvuru Yolu Açısından Konunun Değerlendirilmesi

Anayasa'nın 148. maddesi uyarınca, herkes, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, kamu gücü tarafından ihlal edildiğini ileri sürdüğü bir hakkı için Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunabilir. Türk hukuk düzeninde bireysel başvuru, kişilerin Anayasa ile güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerin yanı sıra AİHS kapsamındaki haklarından herhangi birinin veya birkaçının kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla AYM'ye doğrudan başvurabilmesini sağlayan bir hak arama yoludur. Bu mekanizma, mahiyeti itibarıyla ikincil (tali) nitelikte bir yargısal denetim yöntemi olarak işlev görmektedir. Bu yolla, kamu otoritesinin faaliyetlerinin hukuka uygunluğu, bireyin hak ekseninde yeniden değerlendirilmektedir²⁹⁷.

²⁹⁷ **Berkan Hamdemir**, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*, 2. Baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), s. 25.; **Ece Göztepe**, *Anayasa Şikâyeti* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 530, 1998), s. 3.; **Zafer Gören**, “Anayasa Şikâyeti: Külfetsiz, Masrafsız ve Sonuçsuz?”, *Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan*, C. II (Ankara: Yetkin Yayınları, 2008), s. 294.; **Bahadır Kılınç**, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği”, *Anayasa Yargısı* 25 (Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2008), s. 23.; **Öykü Didem Aydın**, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15/4 (2011), s. 125.; **Özcan Özbey**, *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı*, 2. Baskı (Ankara: Adalet Yayınevi, 2013), s. 69.; **Helmut Alexey**, *Verfassungsgerichtsbarkeit in der Gegenwart* (Köln: Carl Heymanns Verlag, 1962), 738; aktaran Ece Göztepe, *Anayasa Şikâyeti*, s. 27-28.; Arne Marjan Mavčič, “Tüketilmesi Gereken veya AİHS Anlamında Geçerli Bir İç Hukuk Yolu Olarak Bireysel Şikâyet”, (2011), 3, https://www.concourts.net/Mavcic_Tr_BireyselBasvurununTemelOzellikleri.pdf (Erişim 22 Ekim 2024).; Cabir Aliyev, *Anayasa Şikâyeti* (İstanbul: Beta, 2010), s. 12-13.

Bireysel başvuru, yalnızca nihai idari işlem ya da yargı kararıyla sonuçlanmış, olağan başvuru yollarının tüketildiği durumlarda mümkündür²⁹⁸. Bu çerçevede, uluslararası koruma başvurusunun reddi üzerine açılan iptal davası sonucunda verilen karar kesinleştikten sonra, başvuru bireysel başvuru yoluna başvurulabilir.

Uluslararası koruma talebinde bulunan yabancıların AYM'ye yönelttikleri bireysel başvurular incelendiğinde, bu başvuruların özellikle kötü muamele yasağı, yaşam hakkı, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı ile bağlantılı olarak mahkemeye erişim hakkı ve etkili başvuru hakkı çerçevesinde şekillendiği görülmektedir²⁹⁹. Bu tezin hazırlanma sürecinde uluslararası koruma başvurularında hızlandırılmış değerlendirme usulü konusu bakımından Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kararlar bilgi bankasında yapılan taramada herhangi bir karara rastlanılmamıştır³⁰⁰. AYM her ne kadar hızlandırılmış değerlendirme usulü özelinde bir karar vermemişse de bu usulün uygulanması neticesinde ve uluslararası koruma talebinin olumsuz sonuçlanması durumunda YUKK'un 54. maddesi uyarınca ilgili yabancı hakkında sınır dışı kararı alınması gerekmektedir³⁰¹. Bu nedenle yukarıda belirtilen güvencelerin hızlandırılmış değerlendirme usulüne uygun düştüğü ölçüde bu usul için de geçerlidir. Yukarıdaki açıklamalar ışığında hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanması sırasında Anayasa'da ve AİHS'de güvence altına alınan hakların ihlal edilmesi durumunda yabancılar tarafından yapılan bireysel başvuru sonucunda ihlal kararı vermesi muhtemeldir.

AİHS'in 3. maddesi uyarınca, bireylerin işkenceye ya da insanlık onurunu zedeleyen herhangi bir ceza veya muameleye maruz bırakılması kesinlikle yasaktır. Aynı doğrultuda, Anayasası'nın 17. maddesinin üçüncü fıkrası da benzer bir güvence sunarak, kimsenin eziyet görmeyeceğini ve insan onurunu zedeleyen uygulamalara maruz kalamayacağını vurgular. Bu normatif düzenlemeler hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bireyin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü koruma amacını taşımakta olup, hiçbir gerekçeyle ihlal edilemeyecek "mutlak

²⁹⁸ **Fatih Solak**, *Yabancıların Temel Hak Ve Özgürlüklerinin Bireysel Başvuru Yoluyla Korunması*, 1. Baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), s.125.

²⁹⁹ **Mahmut Kaya**, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kararlarında İhlal Edilen Mülteci ve Sığınmacı Temel Hak ve Hürriyetleri", *KHM* 5/1 (2025), s. 5.

³⁰⁰ <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?KelimeAra%5B%5D=%22h%C4%B1zland%C4%B1r%C4%B1lm%C4%B1%C5%9F+de%C4%9Ferlendirme%22&KararBulteni=1>

³⁰¹ **Kaya**, *Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü*, s.283.

haklar” kapsamındadır³⁰². AYM, AİHM’in verdiği *Akkad/Türkiye*³⁰³ kararına atıfla, çeşitli hukuki güvencelere dikkat çekmiştir. Söz konusu kararda³⁰⁴ mahkeme, gönüllü geri dönüş formunda başvurunun menşe ülkesindeki genel güvenlik durumu hakkında bilgilendirildiğine dair bir ifade bulunsa da bu bilginin tek başına yeterli olmadığını belirtmiştir. Formun, özellikle başvurunun bireysel durumu bağlamında geçici koruma statüsünü haklı kılan koşulların artık geçerli olmadığını gösterecek özel bilgileri içermesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca AİHS’in 3. maddesinde yer alan işkence ve kötü muamele yasağına ilişkin korumadan feragat edilmesi teknik olarak mümkün olsa da bu feragatin bilinçli, özgür iradeye dayalı ve yeterince bilgilendirilmiş bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, tercüman desteği ile birlikte BMMYK veya sivil toplum kuruluşlarından bir temsilcinin resmi evraka imza atmasının gönüllülüğün sağlanması bakımından önemli güvenceler sunduğunu vurgulamıştır³⁰⁵. Son olarak, başvurunun AİHS’nin 3. maddesindeki güvenceden feragat etmiş olması durumunda dahi, devletin, kişiyi gönderildiği ülkede maruz kalabileceği kötü muameleden koruma yönündeki pozitif yükümlülüğünün sona ermeyeceğini belirtmiştir³⁰⁶. AYM Anayasa’nın 17/3 hükmü uyarınca tanınan usuli güvencelerin ihlal nedeniyle yapılan bireysel başvurularda, Anayasa’nın 17. maddesi kapsamında güvence altına alınan yaşama hakkı ile kötü muamele yasağının ihlal edildiği yönünde bir tespitte bulunmuştur³⁰⁷. Gönüllü geri dönüş sürecine ilişkin usul güvencelerinin ihlal edildiği bir başka başvuruda, başvuruçuların avukatlarına bilgi verilmeden ve ilgili formda kişisel risk değerlendirmesi ile sivil toplum kuruluşu temsilcisinin imzası bulunmaksızın sınır dışı edildiklerini tespit etmiştir. Bu nedenle işlemin bilinçli ve gönüllü bir geri dönüş olarak kabul edilemeyeceğine ve Anayasa’nın 17. maddesi kapsamında korunan yaşam hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir³⁰⁸.

Başvurunun hızlandırılmış usul kapsamında verilen karara karşı idari yargı mercileri önünde yeterli şekilde kendini ifade edememesi, tercüman desteği alamaması, savunma hakkının kısıtlanması gibi durumlar, adil yargılanma hakkı ihlali iddialarına konu olabilir.

³⁰² **Kaya**, *Bireysel Başvuru*, s. 274.

³⁰³ European Court of Human Rights, Case of Akkad Against Turkey, A. No: 1557/19, 21 December 2022.

³⁰⁴ Anayasa Mahkemesi, Abdülkerim Hammud, B. No: 2019/24388, 2/5/2023, § 26.

³⁰⁵ Abdülkerim Hammud, § 32.

³⁰⁶ Anayasa Mahkemesi, Masoud Talebi, B. No: 2023/26088, 19/3/2024, § 50.

³⁰⁷ Anayasa Mahkemesi, Hooman Hosseinpour [GK], B. No: 2021/47168, 29/9/2022 § § 65-71; Masoud Talebi, § § 57-67; Abdülkerim Hammud, § § 47-62.

³⁰⁸ Anayasa Mahkemesi, Avad Elhamud, B. No: 2020/5628, 11/6/2024, § 7; A.A. ve A.A., § 45.

Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurularda, yalnızca etkili başvuru hakkının doğrudan ihlali iddiaları değil; aynı zamanda bu hakkın, kötü muamele yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği ya da yaşam hakkı gibi temel haklarla bağlantılı olarak ihlal edildiği ileri sürülmektedir. Mahkeme, özellikle sınır dışı etme işlemlerine ilişkin kararlarında, bireyin yaşam hakkının tehlikeye gireceği veya kötü muameleye maruz kalacağı yönünde ciddi iddiaların bulunması hâlinde, birtakım asgari usul güvencelerinin sağlanmasının zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Bu güvenceler arasında; sınır dışı kararlarının tarafsız ve bağımsız bir yargı organı tarafından denetlenmesi, denetim süreci tamamlanmadan bu kararların uygulanmaması ve ilgili yargılamaya tarafların etkili şekilde katılımının sağlanması yer almaktadır³⁰⁹.

AYM'ye uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancıların mahkemeye erişim haklarının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan bireysel başvurular incelendiğinde, bu ihlal iddialarının çoğunlukla adli yardım taleplerinin reddi çerçevesinde yoğunlaştığı görülmektedir. Başvurucular, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 334. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca, adli yardım talebinde mütekabiliyet şartının aranması nedeniyle taleplerinin reddedildiğini belirtmişlerdir. Mütekabiliyet koşulunu sağlayamamaları gerekçesiyle adli yardımdan yararlanamayan başvuruçular, bu durumun mahkemeye erişim hakkını fiilen engellediğini ve dolayısıyla adil yargılanma haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir³¹⁰. AYM, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda yer alan mütekabiliyet şartının mutlak biçimde uygulanması sonucunda, yabancıların bireysel koşullarının değerlendirilmesine imkân tanınmaksızın adli yardımdan yararlanmalarının engellenmesini doğrudan yasal düzenlemeden kaynaklanan ve anayasal güvencelerle bağdaşmayan bir durum olarak değerlendirmiştir. Mahkeme, bu gerekçeler doğrultusunda, söz konusu uygulamanın Anayasa'nın 36. maddesi ile güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamında yer alan mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiğine hükmetmiştir³¹¹.

Hızlandırılmış değerlendirme usulü, idareye işlemleri hızlı sonuçlandırma yetkisi verse de, bu yetkinin kullanımı sırasında Anayasa ve AİHS ile güvence altına alınan temel hakların korunması zorunludur. Özellikle sınır dışı edilme tehdidi altındaki kişilerin başvurularında,

³⁰⁹ A.A. ve A.A., § 62; Anayasa Mahkemesi, Y.T. [GK], B. No: 2016/22418, 30/5/2019, § 48.

³¹⁰ Anayasa Mahkemesi, Mohammad Salem Pashto ve Nazı Salem ([GK], B. No: 2019/26339, 17/5/2023, § 1, 57; Anayasa Mahkemesi, Havle Hacali, B. No: 2020/27868, 5/6/2024, § 1, 13.

³¹¹ Mohammad Salem Pashto ve Nazı Salem, § 79; Havle Hacali, § 20.

AYM, etkili ve kapsamlı bir inceleme yapılmasını, gerekçeli karar verilmesini ve yargı yollarının gerçek anlamda erişilebilir olmasını beklemektedir. Bu standartlara aykırılık hâlinde bireysel başvuru yolu etkili bir denetim ve telafi aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

C. AİHM Kararları Işığında Konunun Değerlendirilmesi

AİHS çerçevesinde hak arama özgürlüğü incelendiğinde, adil yargılanma hakkını içeren 6. madde temel bir referans noktası olarak ele alınabilir. Buna göre, hak arama özgürlüğünün Sözleşme'nin getirdiği standartlarla uyumlu olup olmadığı değerlendirilmelidir. Nitekim, mahkeme kararları³¹² doğrultusunda, adil yargılanma hakkı kapsamında “mahkemeye erişim hakkı” da değerlendirilmektedir. Bazı mahkeme kararlarında³¹³ ise temyiz yoluna başvuru hakkı, “mahkemeye erişim hakkı” ve dolayısıyla “davanın adil bir şekilde görülmesi hakkı” ile bağlantılı olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, temyiz yoluna başvuru hakkının ortadan kaldırılması veya sınırlandırılması, belirli durumlarda mahkemeye erişim hakkını kısıtlayarak adil yargılanma ilkesine aykırı bir durum oluşturabilir. Mahkeme içtihatlarına göre, temyiz mekanizması genel bir zorunluluk teşkil etmemekte; yalnızca “ceza davaları” açısından, AİHS'in 7. Protokolü'nün 2. fıkrası³¹⁴ çerçevesinde gerekli görülmektedir³¹⁵. Bu düzenleme dışında AİHS, taraf devletleri çok dereceli bir yargılama sistemini uygulamaya mecbur bırakmamaktadır³¹⁶. Bu doğrultuda, AİHS'in 6. maddesinin temyiz hakkını zorunlu kılmadığı belirtilmektedir³¹⁷. Ancak, iç hukukta temyiz veya istinaf mekanizmalarının düzenlenmiş olması halinde, bu aşamaların da AİHS'in 6. maddesi kapsamında adil yargılanma hakkına uygun yürütülmesi gerektiği yönünde karar alındığı gözlemlenmektedir³¹⁸. AİHM

³¹² Örneğin, Winterwerp/ Hollanda, 6301/73, 24.10.1979, A 33, § 60, 74

³¹³ Örneğin, Khalfaooui/ Fransa, 34791/97, 14.12.1999. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Serkan Cengiz/ Fahrettin Demirağ/ Teoman Ergül/ Jeremy McBride/ Durmuş Tezcan**, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kararları*, TBB Yayınları, Ankara, 2008, s. 222-223

³¹⁴ İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşmeye Ek 7 No'lu Protokol, cezai suçtan mahkûm edilen her bireye, verilen kararın daha yüksek bir yargı merciinde yeniden incelenmesini talep etme hakkı tanımaktadır. Bu hakkın kapsamı ve hangi gerekçelerle kullanılabileceği ise ulusal yasalarla belirlenmektedir. Protokol, Türkiye tarafından 14 Mart 1985 tarihinde imzalanmış; 2 Mayıs 2016'da onaylanarak 1 Ağustos 2016 itibarıyla yürürlüğe girmiştir.

[https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=117\(E.T.: 3.03.2025\)](https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=117(E.T.: 3.03.2025))

³¹⁵ Nuala Mole/ Catharina Harby, *The Right to A Fair Trial, A Guide to the Implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights*, Human Rights Handbooks, N0. 3, 2006, s. 8-9.

³¹⁶ **Şeref Gözübüyük/ Feyyaz Gölcüklü**, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, 8. Baskı (Turhan, Ankara, 2009), s. 268.

³¹⁷ Mole/ Harby, s. 8.

³¹⁸ Mole/ Harby, s. 8-9; Gözübüyük/ Gölcüklü, s. 268.

içtihatlarına³¹⁹ göre, AİHS'in 6. maddesi yalnızca “medeni hak ve yükümlülükler” ilişkin uyuşmazlıklar ile “suç isnadı” kapsamında yürütülen yargılamalara uygulanabilir. Ancak yabancıların ülkeye girişi, oturma izinleri, sınır dışı edilme kararları ve sığınmacı statüsüne ilişkin başvurular, mahkeme tarafından devletin egemenlik yetkisine dayalı idari işlemler olarak nitelendirilmektedir. Bu nedenle, söz konusu uyuşmazlıklar “medeni hak” kavramı içine alınmamakta ve adil yargılanma hakkını düzenleyen 6. madde bu süreçlere uygulanmamaktadır³²⁰. Nitekim Maaouia/Fransa³²¹ (2000) kararında AİHM, göç ve sığınma uyuşmazlıklarının 6. madde kapsamında incelenemeyeceğini açıkça ortaya koymuştur. Bununla birlikte, bu tür durumlarda başvuru haklarının korunması tamamen ortadan kalkmamakta; AİHS'in 13. maddesinde yer alan etkili başvuru hakkı ve özellikle 3. maddede güvence altına alınan geri göndermeme ilkesi gibi hükümler, yabancıların temel haklarının korunması açısından belirleyici rol oynamaktadır.

AİHS 6. maddesinin ilgili uyuşmazlıklara uygulanmayacağı ortaya konulduktan sonra, konunun bir de AİHS 13. maddesinde düzenlenen “etkili başvuru hakkı” çerçevesinde ele alınması mümkündür. Sözleşmenin 13. maddesi, taraf devletlerin iç hukuklarında, AİHS ile güvence altına alınan hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarının dile getirilebileceği bir başvuru mekanizmasının bulunmasını şart koşmaktadır. Başvurucunun, AİHS'nin 6. maddesinin ilk fıkrası kapsamında değerlendirilebilecek bir “medeni hakkı” bulunmadığından, Sözleşme'nin 13. maddesi, ilgili hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi durumunda başvurulabilecek temel bir hukuki dayanak olarak ileri sürülebilecektir. Bu doğrultuda, bir “medeni hakkın yokluğu” sebebiyle AİHS'nin 6. maddesinin ihlal edilmediği durumlarda, 13. madde kapsamında ayrı bir inceleme yapılması zorunluluk arz etmektedir. AİHM kararlarına bakıldığında, 6. maddenin, 13. maddeye kıyasla daha geniş ve güçlü güvenceler sunduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, temyiz hakkı yukarıda bahsedilen ceza davaları haricinde 6. madde kapsamında zorunlu tutulmazken, 13. madde açısından da bir zorunluluk teşkil etmeyeceği sonucuna ulaşılabilir³²². AİHS'in 13. maddesi temelinde etkili başvuru hakkının

³¹⁹ Karar hakkında ayrıntılı bilgi ve değerlendirmeler için bkz. **Nuray Ekşi**, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınırdışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanamayacağı Sorunu*, (MHB, Y. 29, S. 1-2, 2009), s. 124-127.

³²⁰ **Ekşi**, *Sınırdışı*, s. 124 ve s. 137.

³²¹ Maaouia/Fransa, 39652/98, 5.10.2000.

³²² **Canyaş**, s. 150

ihlali iddiasıyla başvuru yapılabilecek durumlar arasında³²³, bazı idari işlemler için iç hukukta hiçbir başvuru mekanizmasının öngörülmemiş olması örnek olarak gösterilmektedir. Böyle bir durumda, bireylerin hukuki korunmadan tamamen mahrum kalması söz konusu olmaktadır. Mahkeme'nin içtihatları incelendiğinde, iç hukuk sisteminde yer alan başvuru yollarının bir bütün olarak etkili bir başvuru mekanizması sunması halinde, bunun 13. madde açısından yeterli sayılabileceği anlaşılmaktadır³²⁴. Diğer bir ifadeyle, tek bir başvuru yolu etkili başvuru hakkını tam anlamıyla güvence altına almasa da, iç hukukta öngörülen başvuru yollarının toplamının bir bütün olarak etkili kabul edilmesi mümkün olup, bu durum AİHS'nin 13. maddesi açısından yeterli görülebilir. Bu çerçevede, Türk hukukunda Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkının tanınmış olması, AİHS'nin 13. maddesi kapsamında etkili bir başvuru yolu olarak değerlendirilebilir³²⁵.

Bunun yanı sıra, eğer 6. madde kapsamında bir ihlal tespit edilseydi, 13. maddeye dayalı ayrı bir inceleme yapılmasına gerek duyulmayacaktı. AİHM'e göre, Sözleşme'nin 6. maddesinin ilk fıkrası, mahkemeye erişim hakkı açısından 13. maddeden daha kapsamlı ve güçlü güvenceler içermektedir³²⁶. Bu nedenle, 6. madde özel norm (*lex specialis*) olarak kabul edilmekte ve öncelikli uygulanmaktadır³²⁷. Bu sebeple, AİHM, AİHS'nin 6. maddesi kapsamında bir hakkın ihlal edildiğine hükmettiğinde, artık 13. madde açısından ayrıca bir değerlendirme yapma gereği duymamaktadır³²⁸.

Bu çerçevede, YUKK kapsamında hızlandırılmış değerlendirme usulüne tabi tutulan kararlar açısından kanun yolunun kapatılmasını öngören düzenlemenin, AİHS'de güvence altına alınan adil yargılanma hakkı ve etkili başvuru hakkını ihlal etmediği sonucuna ulaşılabilir. Dolayısıyla, söz konusu düzenleme hem yasal bir dayanağa sahiptir hem de AİHS

³²³ Nitekim, olağanüstü hal bölge valisi tarafından tesis edilen işlemler bakımından iç hukukta etkili bir başvuru yolunun bulunmaması, AİHS 13. maddesi çerçevesinde hak ihlali olarak değerlendirilmiştir. AİHM, bu bağlamda verdiği kararda, bireylerin idari işlemlere karşı etkili hukuki korunma mekanizmalarına erişememelerinin, Sözleşme'nin 13. maddesine aykırılık teşkil ettiğini tespit etmiştir. (Mehmet Emin Yıldız ve Diğerleri/ Türkiye, 60608/00, 11.04.2006.)

³²⁴ Örneğin, Leander/ İsveç, 9248/ 81, 26.03.1987. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tanrıkulu, s. 166.

³²⁵ **Tolga Şirin**, *Türkiye'de Anayasa Şikayeti (Bireysel Başvuru)*, (Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013), s. 455 vd. ; **Nazmiye Güveyi**, *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Aşamaları*, (Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015), s. 53 vd.

³²⁶ **Osman Doğru/ Atilla Nalbant**, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, 2. Baskı (C.2, Legal, 2013), s. 567.

³²⁷ **Said Vakkas Gözlüğü**, *Avrupa İnsan Hakları Hukuku*, Turhan, (Ankara, 2014), s. 266.

³²⁸ Örneğin, Golder/ Birleşik Krallık, 4451/70, 21.02.1975; Airey/İrlanda, 6289/73, 9.10.1979; Murray/İngiltere, 14310/88, 28.10.1994.

gibi temel bir uluslararası sözleşme ile uyumludur. Bu bağlamda, Anayasa'nın 16. Maddesi açısından herhangi bir hukuka aykırılığın ortaya çıkmadığı söylenebilir³²⁹.

Sığınma veya ikamet başvurularının ya da insan hakları ihlallerine yönelik şikayetlerin reddedilmesi durumunda, bireylerin erişebileceği etkili ve uygulanabilir bir hukuk yolunun bulunması zorunludur. Bu kapsamda, hem AB hukuku hem de AİHM, bireysel başvuruların hızlı ve etkili bir biçimde değerlendirilmesini temin etmek amacıyla usuli güvencelere uygun hareket edilmesi gerektiğini öngörmektedir.

AB uluslararası koruma hukukunda, uluslararası koruma başvurularına yönelik kararlara itiraz edebilme, reddedilen başvuruların yeniden açılmasını talep etme ve uluslararası koruma statüsünün kaldırılmasına karşı etkili bir itiraz hakkını tanımaktadır. Yönetmelik, tüm hukuki ve maddi noktaların kapsamlı bir biçimde ve geleceğe dönük (*ex nunc*) incelenmesini gerektirmektedir. Ayrıca, başvuru sürelerine ilişkin sınırlamalar, başvuruların yapılmasını imkânsız ya da gereğinden fazla zor hale getirecek şekilde uygulanmamalıdır.

AİHS kapsamında, 6. madde mahkemede adil yargılanma hakkını garanti etmektedir; ancak bu hükmün sığınma ve göç davalarına uygulanamayacağı kabul edilmektedir. Sığınma davalarına yönelik temel güvence, AİHS'nin 13. maddesinde düzenlenen "ulusal bir makam nezdinde etkili bir başvuru yolu" hakkıdır. Ayrıca, Sözleşme'den doğan haklar, özellikle AİHS'nin 3. maddesi ile bağlantılı olarak 13. madde çerçevesinde yorumlanabilir. Ek olarak, AİHS'nin 8. maddesiyle korunan özel ve aile hayatına saygı hakkı, usuli güvencelerin bu alanda da uygulanmasını gerektirmektedir. Sözleşme'nin koruma altına aldığı hakların temelinde yer alan keyfiyetin yasaklanması ilkesi, özellikle sığınma ve göç davalarında kritik güvencelerin sağlanmasında sıklıkla referans alınmaktadır³³⁰.

AİHM, sığınmacıların sınır dışı edilmesiyle ilgili durumlarda, etkili başvuru yollarının taşınması gereken temel ilkeleri belirlemektedir. Bu bağlamda, başvuru sahipleri, ulusal düzeyde, AİHS kapsamında "savunulabilir bir şikayeti" esaslı bir şekilde değerlendirebilecek ve gerektiğinde mağduriyeti giderebilecek bir mekanizmaya erişim imkanına sahip olmalıdır³³¹. Bu mekanizmanın hem yasal hem de pratik düzeyde "etkili" olması gerekmektedir. Bu nedenle,

³²⁹ Canyaş, s.151.

³³⁰ AİHM, C.G. ve diğerleri / Bulgaristan, no. 1365/07, 24 Nisan 2008, para. 49.

³³¹ AİHM, M.S.S. / Belçika ve Yunanistan [BD], no. 30696/09, 21 Ocak 2011, para. 288; AİHM, Kudła / Polonya [BD], no. 30210/96, 26 Ekim 2000, para. 157.

AİHM, diğer faktörlerin yanı sıra, başvuru sahibine temyiz başvurusunda bulunabilmesi için yeterli sürenin tanınıp tanınmadığını da dikkate almaktadır.

Yukarıda verilen açıklamalar ışığında, hak arama özgürlüğü bağlamında konuyu değerlendirecek olursak; hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında verilen kararlara karşı yargı yolunun açık olması, uluslararası koruma sisteminin adil, şeffaf ve hesap verebilir bir biçimde işlemesi açısından son derece önemlidir. Kanaatimizce, bu durum yalnızca bireylerin haklarının korunmasını değil, aynı zamanda hukuk devletinin temel ilkelerinin işlerliğini de güvence altına almaktadır.

İdari işlemlerin yargısal denetime tabi olması, hukukun üstünlüğü ilkesinin vazgeçilmez bir gereğidir. Yargısal denetim, idarenin keyfi davranışlarını sınırlayarak karar alma süreçlerinde hukuka bağlılığı güçlendirir. Bununla birlikte, başvuru sahiplerinin haklarının ihlal edildiğini düşündüklerinde bağımsız ve tarafsız bir yargı organına başvurma imkânına sahip olmaları, temel bir insan hakkı olarak hak arama özgürlüğünün somut yansımasıdır.

Ayrıca, yargı denetimi mekanizması, idari makamların olası hata ve eksikliklerinin tespit edilip düzeltilmesini sağlar. Bu sayede, hem bireysel mağduriyetlerin giderilmesi hem de idari uygulamaların hukuka uygunluğunun artırılması mümkün olur. Yargı yolunun açık olması aynı zamanda idarenin karar alma süreçlerinde daha dikkatli, şeffaf ve sorumlu davranmasını teşvik eder. Böylelikle, uluslararası koruma sisteminin meşruiyeti güçlenir ve adaletin etkin biçimde tesis edilmesi sağlanır.

On beş günlük kısa başvuru süresi ve sürecin hızla ilerlemesi, uluslararası koruma başvurularında önemli bazı uygulama zorluklarını beraberinde getirmektedir. Kanaatimizce, bu süre kısıtlaması, özellikle savunma hakkının etkin biçimde kullanılmasını ve adil yargılanma ilkesinin tam anlamıyla gerçekleşmesini güçleştirebilmektedir.

Başvuru sahiplerinin uluslararası koruma hukuku ve idari yargılama usulüne ilişkin yeterli bilgiye sahip olmamaları, sürecin karmaşık yapısı karşısında ciddi bir dezavantaj yaratmaktadır. Bu durum, hak arama yollarının etkin biçimde kullanılmasını engelleyebilmekte ve başvuruların şekil veya süre yönünden reddedilmesi riskini artırmaktadır.

Bunlara ek olarak, özellikle idari gözetim altında tutulan veya ekonomik imkânları sınırlı olan kişilerin kısa süre içinde bir avukata erişimleri ve gerekli belgeleri temin etmeleri

oldukça güçleşmektedir. Bu durum, hukuki temsil hakkının fiilen kullanılamaması sonucunu doğurabilir. Ayrıca yargılama sürecinde ortaya çıkan masraflar, başvuru sahipleri açısından ek bir maddi yük oluşturmaktadır. Bu mali engeller, bazı kişilerin haklarını yargı önünde savunma imkânını fiilen ortadan kaldıracılabilmektedir. Dolayısıyla, kısa başvuru sürelerinin uygulanmasında, hukuki yardım ve mali destek mekanizmalarının etkin şekilde işletilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu zorlukların aşılması ve yargı yolunun etkinliğinin artırılması, uluslararası koruma sisteminin adil, erişilebilir ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşması açısından büyük önem taşımaktadır. Kanaatimizce, bu hedefe ulaşılabilmesi için hem kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi hem de bireylerin hak arama süreçlerine etkin katılımını sağlayacak önlemlerin alınması gerekmektedir.

Başvuru sahiplerine, kararın tebliğinden itibaren etkin hukuki danışmanlık ve gerekmesi halinde ücretsiz adli yardım sağlanması, sürecin adil yargılanma hakkı çerçevesinde yürütülmesi bakımından temel bir unsurdur. Bu bağlamda, hukuki yardım mekanizmalarının kapsamının genişletilmesi ve erişilebilirliğinin artırılması, başvuru sahiplerinin hak kaybı yaşamalarının önüne geçecektir.

Ayrıca, idari makamların bilgilendirme yükümlülüğünü etkin şekilde yerine getirmesi gerekmektedir. Hızlandırılmış usul kararları tebliğ edilirken, başvuru sahiplerinin yargı yoluna başvurma süresi, koşulları ve mevcut hukuki yardım olanakları hakkında açık ve anlaşılır biçimde bilgilendirilmesi, sürecin şeffaflığını ve güvenilirliğini güçlendirecektir.

Yargı mercilerinin uluslararası koruma hukuku ve göç mevzuatı alanlarında uzmanlaşması da sürecin niteliğini artıran bir diğer önemli faktördür. İdare mahkemelerinde bu alanlarda uzmanlaşmış dairelerin veya yargıçların görev yapması, kararların hem tutarlılığını hem de hukuki derinliğini güçlendirecektir.

Son olarak, idari kararların açık, gerekçeli ve anlaşılır bir dille kaleme alınması, başvuru sahiplerinin itirazlarını bilinçli ve etkili biçimde hazırlamalarına katkı sağlayacaktır. Kararların şeffaf ve gerekçeli olması, yalnızca bireysel hak arama sürecini kolaylaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda idarenin hesap verebilirliğini ve yargı sürecine duyulan güveni de artıracaktır.

VIII.Hızlandırılmış Değerlendirme Usulünün Karşılaştırmalı Hukukta Uygulamaları

Uluslararası koruma statüsünün belirlenme yöntemleri, Avrupa'daki sığınma sistemlerinin çeşitliliğini açık biçimde ortaya koymaktadır. AB genelinde, zulüm veya ciddi zarardan kaçan herkesin eşdeğer koruma elde edeceği bir Ortak Avrupa Sığınma Sistemi (OASS) vaadi, pratikte her ülkenin kapasitesi, ihtiyaçları ve hedeflerine göre farklılaşan idari gelenekler ve inceleme usulleri karşısında sınırlı kalmaktadır. Uluslararası koruma alanında usuli uyumlaştırmanın sınırları, OASS'ın tasarımı baştan itibaren öngörülmüştür. Bu durum, “Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma”³³² ifadesinden ve bunun uygulama direktifinden³³³ de anlaşılmaktadır. Uygulamada Avrupa ülkeleri gelişmiş sığınma sistemleri kurmuş ve başvuruların incelenmesi için farklı usuller geliştirmişlerdir. Normal (düzenli) prosedürlerin yanı sıra kabul edilebilirlik prosedürleri, sınır prosedürleri, Dublin prosedürleri, hızlandırılmış prosedürler ya da öncelikli veya başka hızlı prosedürler uygulanabilmektedir³³⁴.

Özellikle OASS reformu çerçevesinde Avrupa Komisyonu'nun Birlik genelinde uluslararası koruma için ortak bir prosedür öngören Tüzükle³³⁵ birlikte bu konu daha da önem kazanmıştır. Komisyon'un önerisi, “usuller”den “usul”e geçiş gibi iddialı bir dönüşüm içerse de, hâlâ farklı başvuru türleri için ayrı kanallar, kurallar ve süreler öngörmektedir.

³³² Article 78(2)(d) TFEU, *OJ* 2012 C326/77.

³³³ **European Union: Council of the European Union**, Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast), *OJ L.* 180/60 -180/95; 29.6.2013, 2013/32/EU, 29 June 2013, <https://www.refworld.org/legal/reglegislation/council/2013/en/97663> [accessed 22 September 2025]

³³⁴ **AIDA**, *Accelerated, prioritised and fast-track asylum procedures: Legal frameworks and practice in Europe*, Asylum Information Database, May 2017, s. 1. <https://ecre.org/wp-content/uploads/2017/05/AIDA-Brief-AcceleratedProcedures.pdf> [accessed 22 September 2025]

³³⁵ **European Union: Council of the European Union, European Union: European Parliament**, Regulation (EU) 2024/1348 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 establishing a common procedure for international protection in the Union and repealing Directive 2013/32/EU "Asylum Procedure Regulation", 14 May 2024, <https://www.refworld.org/legal/reglegislation/council/2024/en/148004> [accessed 22 September 2025]

2005 tarihli İltica Prosedürleri Direktifi³³⁶ ve 2013 yenilenmiş versiyonu (recast)³³⁷ ve 2024 tarihli Tüzük³³⁸ belirli durumlarda daha hızlı karar alınmasını sağlayacak özel prosedürlerin uygulanabilmesini düzenlemiştir. 2005 Direktifinde öncelikli ve hızlandırılmış şeklinde iki farklı usul bulunmasına rağmen, bu usuller arasında açık bir ayırım yapılmamıştır. Ancak 2013 Direktifinde öncelikli ve hızlandırılmış usul arasında normatif bir ayırım yapılmıştır. Yeniden düzenlenen Direktif'in giriş kısmında belirtildiği üzere, öncelikli prosedürler, “normalde geçerli olan usuli sürelerden, ilkelerden ve güvencelerden sapmaksızın” taleplerin daha hızlı incelenmesini ifade ederken³³⁹; hızlandırılmış prosedürler, normal usul kurallarından farklı olarak, özellikle bazı usuli adımlar için daha kısa ancak makul süreler öngörmektedir³⁴⁰.

2013 Direktifinde, uluslararası koruma başvurularının önceliklendirilmesi ile hızlandırılması arasında daha belirgin bir normatif ayırım yapılmaktadır. Bir yandan Üye Devletler, açıkça iyi temellendirilmiş taleplerde bulunan ya da özel usuli güvenceleri gerektiren kırılgan durumdaki kişilerin başvurularını öncelikli olarak değerlendirmeye teşvik edilmektedir. Öte yandan, temelsiz veya açıkça temelsiz başvurular, büyük ihtimalle reddedilecekleri varsayımıyla daha az koruyucu bir usuli rejim çerçevesinde hızlandırılabilir³⁴¹.

Ulusal düzeyde ise tüm hukuki çerçeveler bu ayrımı yansıtmamaktadır. İspanya'daki acil prosedür ve Yunanistan'daki öncelikli prosedür, hem “açıkça iyi temellendirilmiş” hem de

³³⁶ **European Union: Council of the European Union**, Council Directive 2005/85/EC of 1 December 2005 on Minimum Standards on Procedures in Member States for Granting and Withdrawing Refugee Status, OJ L 326; 13 December 2005, pp. 13-34, 2 January 2006, <https://www.refworld.org/legal/reglegislation/council/2006/en/58536> [accessed 14 March 2025]

³³⁷ **European Union: Council of the European Union**, Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast), OJ L 180/60 -180/95; 29.6.2013, 2013/32/EU, 29 June 2013, <https://www.refworld.org/legal/reglegislation/council/2013/en/97663> (E.T.:21.01.2025)

³³⁸ **European Union: Council of the European Union**, European Union: European Parliament, Regulation (EU) 2024/1348 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 establishing a common procedure for international protection in the Union and repealing Directive 2013/32/EU "Asylum Procedure Regulation", 32024R1348, 14 May 2024, <https://www.refworld.org/legal/reglegislation/council/2024/en/148004> [accessed 24 September 2025]

³³⁹ Recital 19 recast Asylum Procedures Directive.

³⁴⁰ Recital 20 recast Asylum Procedures Directive.

³⁴¹ **AIDA**, *Accelerated, prioritised and fast-track asylum procedures: Legal frameworks and practice in Europe*, Asylum Information Database, May 2017, s. 2. <https://ecre.org/wp-content/uploads/2017/05/AIDA-Brief-AcceleratedProcedures.pdf> [accessed 22 September 2025]

“açıkça temelsiz” dosyalara uygulanabilmektedir³⁴². Bununla birlikte Yunanistan 2013 Direktifi’nin 31(8). maddesi uyarınca, açıkça temelsiz başvurular için ayrıca özel bir hızlandırılmış prosedür de yürütmektedir.

AB hukukunda öngörülen hızlandırılmış ve öncelikli prosedürlere ek olarak, bazı Üye Devletler idari uygulama yoluyla başvuruların işlenmesini hızlandırmak için hızlı işlem prosedürleri kullanmaktadır. Bu hızlı işlem örnekleri, çoğu kez, “iyi temellendirilmiş başvuruların önceliklendirilmesi” ya da “temelsiz başvuruların hızlandırılması” yönündeki AB direktiflerinin normatif çerçevesinin dışında kalmaktadır. Örneğin, Yunanistan Doğu Ege adalarında kabul oranı %25’in altında olan ülke vatandaşları için özel bir usul izlemekte ve bu başvuruları diğer dosyalardan farklı olarak ön inceleme yapılmaksızın hızlı sınır usulüne yönlendirmektedir. Almanya ise Federal Göç ve Mülteciler Dairesi bünyesinde kabul oranı %20’nin altında olan ülke vatandaşlarına yönelik özel bir “küme” sistemi kurmuştur³⁴³.

Uluslararası koruma başvurularının hızlı bir şekilde ele alınmasını sağlayan usullerin çoğu, bir başvurunun açıkça iyi temellendirilmiş veya açıkça temelsiz olup olmadığı etrafında şekillenmektedir. Ancak bir başvurunun “açıkça” niteliği, karmaşık ve muğlak bir kavram olarak karşımıza çıkabilmektedir. 2013 tarihli Direktif ise açıkça temelsiz kavramı konusunda belirsizliği korumakta; bu kavramı doğrudan tanımlamamakta, bunun yerine Üye Devletlere bırakmaktadır. Direktif’in 31(8). maddesine göre, hızlandırılmış usul kapsamında işlenen bir başvuru, ulusal mevzuatta öngörülmüşse açıkça temelsiz ilan edilebilmektedir.

Bazı durumlarda, Üye Devletlerin başvuruları açıkça temelsiz olarak sınıflandırması, Direktif’in 31(8). maddesinde öngörülen durumları bile aşmaktadır. Direktife tabi olmayan İrlanda, yeni Uluslararası Koruma Yasası’nın 43. maddesi uyarınca, “iç sığınma alternatifi”ni hızlandırılmış temyiz ile önceliklendirme gerekçesi saymaktadır³⁴⁴. Benzer bir uygulama, Macaristan’da da görülmüş; Afgan başvuruları hızlandırılmış usul kapsamında, iç sığınma alternatifinin geçerli olduğu gerekçesiyle açıkça temelsiz sayılmıştır. Oysa aynı başvurular ikincil koruma için uygun kabul edilmiştir³⁴⁵.

³⁴² Article 25 Spanish Asylum Law; Article 51(6) Greek Law 4375/2016.

³⁴³ AIDA, s. 2.

³⁴⁴ AIDA, Country Report Ireland, 2025 Update, MaY 2017, available at: <http://bit.ly/2mttNU7>, s. 37.

³⁴⁵ AIDA, Country Report Hungary, 2016 Update, February 2017, available at: <http://bit.ly/2k3zGE9>, 41.

Uluslararası koruma statüsü belirleme usullerindeki parçalanma, çeşitli Üye Devletlerde “hat” veya “küme” yaklaşımlarının kullanımıyla daha somut hale gelmiştir. Hollanda, İsveç ve Almanya bu konuda öne çıkan örneklerdir³⁴⁶.

Hollanda İltica Prosedüründeki Hatların Tanımı	
Hat 1	Dublin davaları.
Hat 2	“Güvenli menşe ülke”lerden gelen sığınmacıların başvuruları veya başka bir Üye Devlette halihazırda uluslararası koruma statüsü elde etmiş sığınmacıların başvuruları.
Hat 3	Önceden yüksek ihtimalle kabul edilmesi beklenen sığınmacı başvuruları.
Hat 4	Standart uluslararası koruma usulü
Hat 5	Milliyet/kimlik belgelerinin sunulmaması nedeniyle Hat 3 kapsamında değerlendirilemeyen sığınmacı başvuruları.

Mart 2016'dan bu yana, Hollanda Göç ve Vatandaşlık Dairesi, sığınma başvurularını başvuru sahibinin durumuna göre belirli bir usule yönlendiren ‘Beş Hat’ politikasını uygulamaktadır. Bu politika kapsamında, Standart usul’ün yer aldığı ‘Hat 4’ün yanı sıra, açıkça haklı bulunan başvurular için özel hatlar (‘Hat 3 ve Hat 5’), güvenli menşe ülkelerden gelen ya da başka bir AB Üye Devletinde koruma alan başvuru sahipleri için ‘Hat 2’ ve Dublin başvuruları için ‘Hat 1’ öngörülmüştür³⁴⁷.

İlgili hattın belirlenmesi, başvuranın usuli güvenceleri açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Hat 1 ve Hat 2 kapsamındaki davalarda, standart iltica prosedüründe mevcut

³⁴⁶ AIDA, s.5

³⁴⁷ AIDA, Country Report Netherlands, 2025 Update, May 2025, s. 43 vd.

olan 6 günlük dinlenme ve hazırlık süresi ile kırılabilirlik değerlendirmesi uygulanmamaktadır³⁴⁸. Ayrıca bu davalarda yapılan itirazlar otomatik olarak yürütmeyi durdurucu etkiye sahip değildir. Dublin (“Hat 1”) davalarında ücretsiz hukuki yardıma erişim, ancak başvurunun reddedilmesi yönünde (yazılı) bir niyet olduğunda mümkündür. Prosedürün daha erken aşamalarında başvurana avukat atanması söz konusu değildir. Buna karşılık, Hat 3 ve Hat 5 2016 yılında uygulanmamıştır. Bu durum, yetkililerin, iltica başvurusu yaparak hızlı bir şekilde olumlu karar elde etme beklentisiyle ülkeye yeni gelişleri caydırma çabasının bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Fiiliyatta, Hollanda Göç ve Vatandaşlık Dairesi esas olarak Hat 2’nin işletilmesine öncelik vermektedir. Hollanda’daki hat sistemi, yalnızca usuli güvenceleri değil, aynı zamanda sığınmacıların barınma koşullarını ve hukuki yardıma erişimlerini de etkilemektedir. Çünkü sığınmacılar, hangi hatta yönlendirildiklerine bağlı olarak farklı bir ikamet yerine taşınmak zorunda kalabilmektedir³⁴⁹.

Uluslararası koruma başvurularının ilk aşamada incelenmesine ilişkin süre sınırları, ülkeler arasında hatta aynı ülke içerisindeki farklı prosedürler arasında önemli ölçüde değişiklik göstermektedir. Aşağıdaki tabloda uluslararası koruma başvurularının hızlı bir şekilde ele alınmasını sağlayan usullere ilişkin farklı ülkelere ait özet bilgiler verilmiştir.

Ülke	Süre Sınırı	İtiraz & YD	İdari Başvuru	Mahkeme Başvurusu	Kararın Kesinliği
Yunanistan ³⁵⁰	20 gün (+10 gün)	İtiraz 20 gün, karar 20 g; otomatik YD yok	☒ Temyiz Komitesi (idari aşama)	☒ (önce idari)	☒ Kesin değil (Danıştay yolu var)
Türkiye ³⁵¹	Mülakat 3 gün, karar 5gün (≈8gün)	Doğrudan idare mah., otomatik YD var	☒	☒ Doğrudan mahkeme	☒ Kesin (15gün)

³⁴⁸ AIDA, Country Report Netherlands, 2025 Update, May 2025, s. 43 vd.

³⁴⁹ AIDA, s.6.

³⁵⁰ AIDA, Country Report Greece, 2025 Update, September 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/09/AIDA_GR_2024-update.pdf (E.T.25.09.2025)

³⁵¹ AIDA, Country Report Türkiye, 2025 Update, July 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/07/AIDA-TR_2024update.pdf (E.T.25.09.2025)

Avusturya ³⁵²	3 ay (m.27), 5 ay (m.27a)	BVwG: 3 ay (YD varsa), 8 hafta (YD yoksa)	✗	☒ BVwG (idari yargı)	✗ Kesin değil (VwGH/VfG H temyiz yolu var)
İtalya ³⁵³	5 / 7 / 9 gün (max 18 ay; CPR 6 ay)	İtiraz 15 gün (çoğu), sınır 7g; YD sınırlı	✗	☒ Sivil mahkeme (Tribunale)	✗ Kesin değil (Corte d'Appello → Cassazione)
Polonya ³⁵⁴	30 gün hedef (yaptırım yok)	İtiraz 7 gün; tek üye	☒ Mülteci Kurulu	☒ İdari yargı	✗ Kesin değil
Belçika ³⁵⁵	15 iş günü; ret → 0–7 gün terk	İtiraz 10 gün; otomatik YD	✗	☒ CCE (idari yargı)	✗ Kesin değil.
Almanya ³⁵⁶	7 gün (karar yoksa → olağan usul)	Düzenli usulle aynı	✗	☒ İdare mahkemesi (VG)	✗ Kesin değil.
Fransa ³⁵⁷	OFPRA 15g (detention 96s);	İtiraz 1 ay; CNDA tek hâkim 5 hf; YD var ama SCO/mükerrer/k	✗ (Prefecture/OFP RA yönlendirmesi)	☒ CNDA (idari yargı)	✗ Kesin değil. (Conseil d'État yolu var)

³⁵² AIDA, Country Report Austria, 2025 Update, July 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/07/AIDA_AT_2024-Update.pdf (E.T.25.09.2025)

³⁵³ AIDA, Country Report Italy, 2025 Update, July 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/07/AIDA_IT_2024update.pdf (E.T.25.09.2025)

³⁵⁴ AIDA, Country Report Poland, 2025 Update, July 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/07/AIDA_PL_2024-Update.pdf (E.T.25.09.2025)

³⁵⁵ AIDA, Country Report Belgium, 2025 Update, June 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/06/AIDA-BE_2024-Update.pdf (E.T.25.09.2025)

³⁵⁶ AIDA, Country Report Germany, 2025 Update, June 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/06/AIDA-DE_2024-Update.pdf (E.T.25.09.2025)

³⁵⁷ AIDA, Country Report France, 2025 Update, June 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/06/AIDA-FR_2024-Update.pdf (E.T.25.09.2025)

	fiilen 72–195g	amu düzeni istisna			
Hollanda ³⁵⁸	≤ 8 iş günü	İtiraz 1 hf; YD yok	×	☒ Bölge Mahkemesi (Rechtbank)	× Kesin değil (üst mahkemeye gidebilir)

Yunanistan’da hızlandırılmış usuller kapsamında değerlendirilen başvurular yirmi gün içinde karara bağlanmakta, on gün ek süre imkanı bulunmaktadır. İtirazlar otomatik yürütmeyi durdurma etkisi taşımamakta, bu durum başvuru sahiplerinin haklarını zayıflatmaktadır. 2024 yılında 7.050 başvuru ilk derece, 3.674 başvuru ise ikinci derecede reddedilmiştir.

Fransa’da hızlandırılmış usul kapsamında değerlendirilen başvuruların karar süresi 15 gün olarak belirlenmiş, gözaltı halinde bu süre 96 saate indirgenmiştir. İtirazlar idari yargıya yapılmakta, kararlar tek hâkim tarafından beş hafta içinde verilmektedir. Ancak belirli durumlarda (mükerrer başvurular, kamu düzeni) otomatik yürütmeyi durdurma imkanı tanınmamaktadır.

Görüldüğü üzere uluslararası koruma başvurularında hızlandırılmış değerlendirme usulleri arasında ülkeler arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye’de mahkemeye doğrudan erişim ve otomatik yürütmeyi durdurma güvencesi varken, Yunanistan ve Fransa’da bu güvenceler sınırlıdır. Almanya ve Polonya’da prosedür nadiren uygulanırken, Fransa ve İtalya’da yaygın olarak kullanılmaktadır.

Bazı ülkelerde hızlandırılmış usullerin fazla sürmemesi öngörülmektedir. Bu süre, sığınmacılara davalarını hazırlamaları, ek kanıt toplamaları ve sunmaları, hatta güvenlik varsayımlarını çürütmeleri için aşırı derecede kısıtlı bir zaman tanıdığı için usuli hakların ihlali riski taşımaktadır. Bu bağlamda, etkili hukuki yardımın yokluğu da dikkate değer bir faktördür. Makamlar açısından bakıldığında ise, bu kadar kısıtlı süreli usuller, kaliteli kararların hazırlanabilmesi için gerekli olan delillerin uygun şekilde toplanması ve değerlendirilmesini engelleyebilir.

³⁵⁸ AIDA, Country Report Netherlan, 2025 Update, May 2025 https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/05/AIDA-NL_2024Update.pdf (E.T.25.09.2025)

Bununla birlikte, birçok ülkede hızlandırılmış prosedürde öngörülen süre sınırına uyulmamasının herhangi bir usuli sonucu bulunmamaktadır. Almanya, İsveç ve Türkiye istisna teşkil etmektedir; bu ülkelerde, yetkililer hızlandırılmış prosedürün süre sınırına uymazsa başvuruyu normal prosedür kapsamında değerlendirmek zorundadır³⁵⁹.

Fransa, İsveç ve İspanya’da hem olağan hem de hızlandırılmış prosedürlerde temyiz başvurusu için öngörülen süre aynıdır. Buna karşın, bazı ülkelerde temyiz süreleri oldukça kısaltılmıştır ve bazı durumlarda yalnızca beş günle sınırlı olabilmektedir. Avrupa Birliği Adalet Divanı *Diouf* kararında, açıkça temelsiz başvuruları incelemeyi amaçlayan bir usulde iki haftalık süre sınırının makul sayılabileceğine hükmetmiştir³⁶⁰.

AİHM, özellikle hızlandırılmış usuller bağlamında, itirazların otomatik askıya alma etkisinin temel bir usuli güvence olduğunu *I.M./Fransa* ve *A.C./İspanya*³⁶¹ gibi davalarda vurgulamıştır. Fransa, Yunanistan, Bulgaristan, İspanya, İsviçre, Polonya, Güney Kıbrıs ve çoğu durumda Belçika, hızlandırılmış, öncelikli veya hızlı usullerde alınan kararlara karşı yapılan itirazlara otomatik askıya alma etkisi tanımaktadır. Fransa’da bu uygulama Temmuz 2015’te yürürlüğe girmiştir³⁶². Buna karşılık, Almanya, İsveç, İtalya, Hollanda, Hırvatistan ve Macaristan gibi ülkelerde bu prosedürlerde otomatik askıya alma etkisi bulunmamaktadır. Ayrıca, olağan prosedürde “açıkça temelsiz” olarak reddedilen başvurular da askıya alma etkisi olmayan itirazlara yol açabilmektedir.

Tüm ülkeler ikinci aşama mercilerin uyması gereken özel süre sınırlarını belirlememiştir. Ancak mevcut veriler, temyiz usulünün süresinde büyük farklılıklar olduğunu göstermektedir.

Uluslararası koruma başvurularının hızlı bir şekilde değerlendirilmesini amaçlayan usuller, devletlerin ulusal sistemlerinde benimsedikleri farklı usuli modeller, araçlar ve kavramlar göz önünde bulundurulduğunda etkin bir uluslararası koruma sistemi oluşturmanın karmaşıklığını açıkça ortaya koymaktadır. Bir yandan önceliklendirme, hızlandırma ve hızlı işleme kavramları ülkeden ülkeye farklı anlam ve amaçlar taşımaktadır. Başvuruların hızlı

³⁵⁹ ECRE, *The length of asylum procedures in Europe*, AIDA Legal Briefing No 7, October 2016, available at: <http://bit.ly/2cUC948>, s. 8.

³⁶⁰ CJEU, Case C-69/10 *Samba Diouf*, Judgment of 28 July 2011, para 67.

³⁶¹ ECtHR, *I.M. v. France*, Application No 9152/09, Judgment of 2 May 2012; *A.C. v. Spain*, Application No 6258/11, Judgment of 24 April 2014.

³⁶² AIDA, Country Report France, s. 52.

işlenmesi amacının ötesinde, reddetme ya da verilen koruma düzeyini düşürme gibi caydırıcılık amaçları da bu prosedürlerin temelinde yatmaktadır. Diğer yandan, özellikle uyruk temelli farklılaştırma yoluyla özel usuller adı altında dosya yönetiminin yeni biçimleri, uygulanabilir yasal çerçeveye paralel gitmekte veya onu aşmaktadır. Bu durum, hem sürecin şeffaflığı ve öngörülebilirliği hem de sığınmacıların sahip olduğu temel güvenceler üzerinde doğrudan etkiler yaratmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma, uluslararası koruma başvurularının hızlandırılmış değerlendirme usulleri kapsamında ele alınmasının hukuki, idari ve insan hakları boyutlarını çok yönlü biçimde incelemiştir. Tez boyunca yapılan değerlendirmeler göstermektedir ki, hızlandırılmış usullerin amacı, uluslararası koruma sistemlerinin etkinliğini artırmak ve başvuruların zamanında sonuçlandırılmasını sağlamak olmakla birlikte; bu usullerin uygulanmasında temel hak ve özgürlüklerin gözetilmesi zaruridir.

Türkiye’de YUKK md. 79 kapsamında düzenlenen hızlandırılmış değerlendirme usulü, yalnızca belirli ve sınırlı durumlar için öngörülmüş olup her başvurunun bireysel koşulları dikkate alınmadan bu usule tabi tutulması hem ulusal hukuk hem de uluslararası insan hakları yükümlülükleri açısından ciddi sorunlar doğurmaktadır.

Hızlandırılmış değerlendirme usulü, bir yandan devletlerin göç yönetimindeki etkinliği artırma ve kamu düzenini koruma arayışının bir yansımasıyken, diğer yandan uluslararası korumaya muhtaç bireylerin temel haklarının korunması ve geri göndermeme ilkesinin mutlaklığı ile dengelenmesi gereken hassas bir alanı temsil etmektedir. Bu usul, uluslararası koruma alanında bir denge arayışının ürünü olup bireysel hakların korunması ile devletlerin egemenlik ve güvenlik çıkarlarının uzlaştırılması çabasının sonucudur.

Hızlandırılmış değerlendirme usulünün uygulanması, başvuru süreçlerini önemli ölçüde kısaltır. Türkiye’de mülakatın en geç üç gün içinde yapılması ve kararın mülakattan sonra en geç beş gün içinde verilmesi, sürecin ne kadar hızlı ilerlediğini göstermektedir. Bu hız, idarenin iş yükünü hafifletmekle birlikte, başvuru sahiplerinin hukuki yardıma erişimi, delil sunma ve kendini savunma imkanları açısından kısıtlamalar yaratabilir.

Ancak, hızlandırılmış usulde dahi, uluslararası koruma hukukunun temel taşlarından biri olan geri göndermeme ilkesi (*non-refoulement*) mutlak bir güvence olarak varlığını korumaktadır. Başvurusu reddedilmiş olsa dahi, bir kişi işkenceye, insanlık dışı veya onur kırıcı muameleye veya yaşam hakkının ihlal edileceği bir yere geri gönderilemez. İdare ve yargı mercileri, hızlandırılmış usulde verilen kararların ardından dahi bu ilkenin titizlikle uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmekle yükümlüdür.

Hızlandırılmış değerlendirme usulü kapsamında verilen kararlara karşı yargı yolunun açık olması da başvuru sahipleri için önemli bir güvencedir. Tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içinde yetkili idare mahkemesine başvuru yapabilme imkanı, idari işlemlerin hukuki denetime tabi olmasını sağlar. Bu süreçte mahkemeler, kararın hem usul hem de esas yönünden hukuka uygunluğunu denetler. Yargısal denetim, idarenin keyfi uygulamalarının önüne geçerek, adil bir yargılanma hakkını temin eder. Bu çerçevede, hızlandırılmış değerlendirme usulüne tabi tutulan başvurulara ilişkin olarak kanun yolunun kapatılmasını öngören düzenlemenin, AİHS tarafından güvence altına alınan adil yargılanma hakkı ile etkili başvuru hakkını ihlal etmediği sonucuna ulaşmak mümkündür. Düzenleme, hem açık bir yasal dayanağa sahiptir hem de AİHS'nin 6. ve 13. maddeleri çerçevesinde uluslararası hukukla uyumludur. Dolayısıyla, Anayasa'nın 16. maddesi bağlamında da herhangi bir hukuka aykırılığın söz konusu olmadığı değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, uluslararası koruma başvurularında hızlandırılmış değerlendirme usulü, modern göç yönetiminin karmaşık dinamiklerini yansıtan önemli bir araçtır. Bu aracın adalet ve insanlık temel ilkelerine uygun bir şekilde kullanılması, uluslararası koruma sistemlerinin hem etkinliğini hem de insani niteliğini korumak açısından vazgeçilmezdir.

KAYNAKÇA

- Akyılmaz**, Bahtiyar, Murat Sezginer ve Cemil Kaya. *Türk İdare Hukuku*. 18. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Akyılmaz**, Bahtiyar, Murat Sezginer ve Cemil Kaya. *Türk İdari Yargılama Hukuku*. 10. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Alexey**, Helmut. *Verfassungsgerichtsbarkeit in der Gegenwart*. Köln: Carl Heymanns Verlag, 1962.
- Aliyev**, Cabir. *Anayasa Şikâyeti*. İstanbul: Beta, 2010.
- Altınsoy**, Zeynep Deniz. *Yabancılar Hukuku Çerçevesinde Uluslararası Koruma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 2015.
- Asar**, Aydoğan. *Yabancılar Hukuku (Temel Konular)*. 9. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Asar**, Aydoğan. *Göç Yönetimi*. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016.
- Atay**, Ender Ethem. *İdare Hukuku*. 9. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2023.
- Aydın**, Öykü Didem. “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15/4 (2011): 121-170.
- Aydın**, Bihter. “Türk İdari Yargı Düzeninde Mahkemeye Erişim Hakkı”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 15 (Ekim 2013): 271-296.
- Aydınlı**, Oğuz Emre. “Güvenli Üçüncü Ülke Uygulamaları: Uygulamanın Dayanakları, Eleştirileri ve Hukukiliği”, *Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 5/1 (2020): 223–252.
- Aygül**, Musa. *Yabancıların Çalışma Hakkı (Hürriyeti) ve Yabancılarla Çalışma İzni Verilmesinde İdarenin Takdir Yetkisi*. 1. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2019.
- Barnet**, Laura. “Global Govenance and the Evolotion of the International Refugee Regime”. *International Journal of refugee Law* 14, sy. 2/3 (2002): 238-262.
- Baumgartner**, Samuel P. “Does Access to Justice Improve Countries’ Compliance with Human Rights Norms? - An Empirical Study”, *Cornell International Law Journal* 44 (2011): 455-448.

- Boeles, Pieter, Maarten Den Heijer, Gerrie Lodder ve Kees Wouters.** *European Migration Law*. 2. Baskı. Cambridge: Intersentia, 2014.
- Bliss, Michael.** “Serious Reasons for Considering: Minimum Standards of Procedural Fairness in the Application of the Article 1F Exclusion Clauses”. *International Journal of Refugee Law* 12 (2000): 92-132.
- Büyükçalık, Mürvet Ece.** *Mülteci Hukuku’nun Gelişimi ve Türkiye’de Mültecilerin Sosyal Hakları*. 1. Baskı. XII Levha, 2015.
- Canyaş, Fatma Aslı Bayata.** “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Kabul Edilemez Başvuru ve Hızlandırılmış Değerlendirme Kararlarının Kesinliği”. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 22 (2015): 133-167.
- Cengiz, Serkan, Fahrettin Demirağ, Teoman Ergül, Jeremy McBride ve Durmuş Tezcan.** *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kararları*. Ankara: TBB Yayınları, 2008.
- Ciğer, Meltem İneli.** “Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine”. *Göç Araştırmaları Dergisi* 2, sy. 3 (Ocak-Haziran 2016): 62-92.
- Çavuşoğlu, Ayfer Uyanık.** “Yabancı Sağlık Meslek Mensuplarının Çalışma Hakkı”. *İstanbul Barosu Dergisi* 88, sy. 5 (2014): 15-27.
- Çağlayan, Ramazan.** *İdari Yargılama Hukuku*. 16. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Çelik, Neşe Baran.** “Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan Veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak Ve Yükümlülükleri”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6/3 (Temmuz 2016): 67-148.
- Çiçekli, Bülent.** *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunuyla Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteci Hukuku*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Demirkol, Berk.** “Yabancıların Türkiye’de Çalışması ve Uluslararası İşgücü Kanunu”. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1 (2018): 421-482.
- Doğan, Vahit.** *Türk Vatandaşlık Hukuku*. 16. Baskı. Ankara: Savaş Yayınevi, 2019.
- Doğan, Vahit, Alper Çağrı Yılmaz ve Lale Ayhan İzmirli.** *Türk Yabancılar Hukuku*. 2. Baskı. Ankara: Savaş Yayınevi, 2017.

- Doğru,** Osman ve Atilla Nalbant. *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*. 2. Baskı. Cilt 2. Legal, 2013.
- Eksi,** Nuray. *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*. 5. Baskı. Ankara: Beta Yayınları, 2018.
- Eksi,** Nuray. “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda Düzenlenen Uluslararası Koruma Türleri”. Ed. Ceyda Süral ve Ekin Ömeroğlu. *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Değerlendirilmesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Eksi,** Nuray. *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarısı*. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 2012.
- Eksi,** Nuray. *Mahkeme Kararları Işığında Suçluların İltica Sistemi Dışında Bırakılması*. İstanbul: Beta Yayınevi, 2017.
- Eksi,** Nuray. “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınırdışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanamayacağı Sorunu”. *MHB* 29, sy. 1-2 (2009): 119-140.
- Eksi,** Nuray. “Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Korumanın Şartları, Geçici Koruma Usulü, Sağlanan Haklar ve Geçici Korumanın Sona Ermesi”. *İstanbul Barosu Dergisi* 88, sy. 6 (2014): 83-109.
- Erdoğan,** M. Murat. *Türkiye’deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*. 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2015.
- Eren,** Abdurrahman. *Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar – Türk Anayasa Hukuku*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Ergül,** Ergin. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku’nda Sınır Dışı Etme Geri Gönderme ve Geri Verme*. Ankara, 2012.
- Ergüven,** Nasih Sarp ve Beyza Özturanlı. “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 62/4 (2013): 1007-1061.
- Ergin,** Hediye. *Türk Hukukunda Yabancıların Çalışma İzinleri*. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi, 2017.
- Eroğlu,** Ender Canan ve Ruken Taşkiran. “Sığınma Hakkı ve Mültecilerin Durumu”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 14, sy. 1 (Ocak 2002): 105-128.

- Ghezelbash, Daniel.** “Hyper-Legalism and Obfuscation: How States Evade Their International Obligations Towards Refugees”. *American Journal of Comparative Law* (Forthcoming) (2020):479-516.
- Ghezelbash, Daniel.** “Chapter 18 Fast-track, accelerated, and expedited asylum procedures as a tool of exclusion”. *Research Handbook on the Law and Politics of Migration*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2021: 248-261.
- Gönlübol, Mehmet.** *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma, Milletlerarası Siyasi Teşekküllerin Tarihi Gelişimi ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı*. 179. Sayı, 161. Bölüm. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1964.
- Goodwin-Gill, Guy S. ve Jane McAdam.** *The Refugee in International Law*. New York, 2011.
- Goodwin-Gill, Guy S. ve Jane McAdam.** *The Refugee in International Law*. 3. Baskı. Oxford University Press, 2011.
- Gören, Zafer.** “Anayasa Şikâyeti: Külfetsiz, Masrafsız ve Sonuçsuz?”. *Prof. Dr. Ergun Özbudun’a Armağan*. Cilt II. Ankara: Yetkin Yayınları, 2008: 294-315.
- Gözlügöl, Said Vakkas.** *Avrupa İnsan Hakları Hukuku*. Turhan, Ankara, 2014.
- Göztepe, Ece.** *Anayasa Şikâyeti*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 530, 1998.
- Gözübüyük, Şeref ve Feyyaz Gölcüklü.** *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması-Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*. 8. Baskı. Turhan, Ankara, 2009.
- Graham, B., J. Herlihy ve C. Brewin.** “Overgeneral Memory in Asylum Seekers and Refugees”. *Journal of Behaviour Therapy and Experimental Psychiatry* 45 (2014): 375-380.
- Gül, Cengiz ve Fatih Birtok.** “Hak Arama Özgürlüğü ve Türk Pozitif Hukukunda Yargı Yolu Kapalı İşlemler”. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2/1-2 (2007): 3-41.
- Güner, Cemil.** “İltica Konusunda Türkiye’nin Yol Haritası: Ulusal Eylem Planı”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 56/4 (2007): 81-109.
- Güner, Cengiz.** “Sınır Dışı Etme Kararı ile İlgili İdare Mahkemesi Kararlarının Kesinliği”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 75/1 (2017): 229-260.

- Güveyi**, Nazmiye. *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Aşaması*. İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2015.
- Haddad**, Emma. *The Refugee in International Society*. Cambridge Studies in International Relations. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Hamdemir**, Berkan. *Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Hathaway**, James C. *The Rights of Refugees under International Law*. Cambridge, 2005.
- Heijer**, Maarten den. "Whose Rights and Which Rights? The Continuing Story of Non-Refoulement under the European Convention on Human Rights". *European Journal of Migration and Law* 10, sy. 3 (2008): 277-314
- Herlihy**, Jane, Peter Scragg ve Stuart Turner. "Discrepancies in autobiographical memories—implications for the assessment of asylum seekers: repeated interviews study" (2002): 324-327.
- Hunter**, J., M. Hunter, L. Hunter ve T. Hunter. "Asylum Adjudication, Mental Health and Credibility Evaluation". *Federal Law Reviews* 4, no.3 (2013): 471-495.
- Kalabalık**, Halil. *İdare Hukuku Dersleri*. Cilt II. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Kalabalık**, Halil. *İdari Yargılama Usulü Hukuku*. 18. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2025.
- Kartal**, Bilhan ve Emre Başçı. "Türkiye'ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/2 (2014): 275-299.
- Kaya**, Mahmut. "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kararlarında İhlal Edilen Mülteci ve Sığınmacı Temel Hak ve Hürriyetleri". *Kırıkkale Hukuk Mecmuası* 5, sayı 1 (2025): 265-301.
- Kaya, Talat** "Uluslararası Koruma Başvurularının Hızlandırılmış Değerlendirme Usulü Kapsamında Nasıl Ele Alınması Gerektiğine İlişkin Tespitler", *Hukukun Güncel Meseleleri Erzincan Sempozyumu: Özet Bildiri Kitabı* (10-13 Şubat 2022), Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Yayını, 2022, s. 282-283.
- Kaya**, Talat. "Yabancıların Çalışma İzni Muafiyetlerine Dair Bir Değerlendirme". *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 47 (Temmuz 2021): 215-246.

- Kenny**, Mary Anne ve Nicholas Procter. “The Fast Track Refugee Assessment Process and the Mental Health of Vulnerable Asylum Seekers”. *Psychiatry, Psychology and Law* 23/1 (2016): 62-68.
- Kibar**, Esra Dardağan. “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Tasarısında ve Başlıca Avrupa Birliği Düzenlemelerinde Yabancıların Sınır Dışı Edilmelerine İlişkin Kurallar: Bir Karşılaştırma Denemesi”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 11, sy. 2 (2012): 53-74.
- Kılınç**, Bahadır. “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği”. *Anayasa Yargısı* 25. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2008:17-57
- Kuhlman**, Tom. *Towards a Definition of Refugees*. Refugee Studies Centre Documentation Centre, University of Oxford, 1991.
- McAdam**, Jane. *Complementary Protection in International Refugee Law*. Oxford University Press, 2007.
- McLachlan**, Campbell. “The Principle Of Systemic Integration And Article 31(3)(C) of the Vienna Convention”. *International and Comparative Law Quarterly* 54/2 (2005): 279.
- Meray**, Seha. *Devletler Hukukuna Giriş*. 3. Baskı. Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968.
- Mole**, Nuala ve Catharina Harby. *The Right to A Fair Trial, A Guide to the Implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights*. Human Rights Handbooks No. 3, 2006.
- Oakley**, Sharon. *Accelerated Procedures for Asylum in the European Union Fairness Versus Efficiency*. Sussex Migration Working Paper 43. Sussex, 2007.
- Odman**, M. Tevfik. *Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku (Dünya’da ve Türkiye’de İlticanın Gelişim Süreci)*. 1. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.
- Odman**, M. Tevfik. *Mülteci Hukuku*. Ankara: AÜ SBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları, No:15, 1995.
- Özcan**, Hüseyin. “Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 74. Maddesinin ‘Güvenli Üçüncü Ülke’ Kavramı Bağlamında Genel Değerlendirilmesi”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 28/2 (Temmuz 2020): 819-855.

- Özcan, Mehmet.** *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku, Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı.* 1. Baskı. Ankara: USAK Yayınları, 2005.
- Özbek, Erdal.** *Sığınma Hakkı Ve Mültecilerin İnsan Haklarının Korunması.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2019.
- Özbey, Özcan.** *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı.* 2. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, 2013.
- Özçelik, Gülüm Bayraktaroğlu.** “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye’den Sınırdışı Edilmesi”. *TBB Dergisi* 108 (2013): 211-258.
- Özkan, Işıl.** *Göç ve Vatandaşlık Hukuku.* 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Öztürk, Neva Övünç.** *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi.* 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2015.
- Öztürk, Neva Övünç.** “Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumuna Üzerine Bir İnceleme”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 66, sy. 1 (2017): 201-263.
- Öztürk, Neva Övünç.** “Uluslararası Hukuktaki Mülteci Tanımının Mülteci Kavramı ve Tanımın Oluşum Süreci Açısından Değerlendirilmesi”. *Prof. Dr. Tuğrul Arat’a Armağan.* Ankara, 2012: 918-950.
- Pazarıcı, Hüseyin.** *Uluslararası Hukuk.* 15. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2016.
- Perruchoud, Richard, Ed. Jillyanne Redpath-Cross.** *Göç Terimleri Sözlüğü.* 2. Baskı, No 31. Uluslararası Göç Örgütü, 2013.
- Rogers, H., S. Fox ve J. Herlihy.** “The Importance of Looking Credible: The Impact of the Behavioural Sequelae of Post-traumatic Stress Disorder on the Credibility of Asylum Seekers”. *Psychology, Crime and Law* 21/2 (2015): 139-155.
- Sancakdar, Oğuz ve Lale Burcu Önüt.** *İdari Yargılama Hukuku – Genel Esaslar.* 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Sancakdar, Oğuz, Lale Burcu Önüt, Eser Us Doğan, Mine Kasapoğlu Turhan ve Serkan Seyhan.** *İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı.* 12. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Sirin, Tolga.** *Türkiye’de Anayasa Şikayeti (Bireysel Başvuru).* İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2013.

- Solak, Fatih.** *Yabancıların Temel Hak Ve Özgürlüklerinin Bireysel Başvuru Yoluyla Korunması.* 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Sönmezoğlu, Faruk, Ülke Arıboğan, Gülden Ayman ve Beril Dedeoğlu.** *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü.* 4. Basım. Der Yayınlar, 2010.
- Steinback, Daniel J.** “The International Refugee Definition”. *Ucl Law Review* 45: 806-827.
- Tan, Turgut ve Bahar Bayazıt.** *İdare Hukuku.* 11. Baskı. Ankara: Turhan Kitapevi, 2023.
- Taneri, Gökhan.** *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi (Non-Refoulement İlkesi).* 1. Baskı. Ankara: Bilge Yayınevi, 2012.
- Tezcan, Durmuş, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar ve Rifat Murat Önok.** *İnsan Hakları El kitabı.* 7. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2018.
- Topal, Ahmet Hamdi.** “Uluslararası Hukuk Açısından Diplomatik Sığınma ve Assange Olayı”. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1 (2014): 47-94.
- Yılmaz, Ersin ve Nazım Taha Koçak.** *Yabancılar ve Mülteci Hukuku (İdari Yargıda Görülen Davalar).* 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2025.
- Yılmaz, Esra Eren.** *Mülteci Hukukunda Geçici Koruma.* 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Yılmaz, Sibel.** *Kitlesel Akın (Sığınma) Durumunda Geçici Koruma Rejimi ve Asgari Muamele Standardı.* 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları, 2016.
- Yüzbaşıoğlu, Necmi ve Bülent Tanör.** *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku.* 22. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 2024.
- Yüzbaşıoğlu, Necmi ve Bülent Tanör.** *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku.* 22. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 2024.

Çevrimiçi Kaynaklar

- 1951 Cenevre Sözleşmesi. Erişim 23 Kasım 2024. <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>
- AIDA. *Accelerated, prioritised and fast-track asylum procedures: Legal frameworks and practice in Europe*. Mayıs 2017. https://ecre.org/wp-content/uploads/2017/05/AIDA-Brief_AcceleratedProcedures.pdf
- AIDA. *Country Report: Austria*. Temmuz 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/07/AIDA_AT_2024-Update.pdf
- AIDA. *Country Report: Belgium*. Haziran 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/06/AIDA-BE_2024-Update.pdf
- AIDA. *Country Report: France*. Haziran 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/06/AIDA-FR_2024-Update.pdf
- AIDA. *Country Report: Germany*. Haziran 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/06/AIDA-DE_2024-Update.pdf
- AIDA. *Country Report: Greece*. Eylül 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/09/AIDA_GR_2024-update.pdf
- AIDA. *Country Report: Italy*. Temmuz 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/07/AIDA_IT_2024update.pdf
- AIDA. *Country Report: Netherlands*. Mayıs 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/05/AIDA-NL_2024Update.pdf
- AIDA. *Country Report: Poland*. Temmuz 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/07/AIDA_PL_2024-Update.pdf
- AIDA. *Country Report: Türkiye*. Temmuz 2025. https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2025/07/AIDA-TR_2024update.pdf
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Tüzüğü – madde14. Erişim 23 Kasım 2024. http://www.madde14.org/index.php?title=Birleşmiş_Milletler_Mülteciler_Yüksek_Komiserliği_Tüzüğü

- BMMYK. *Master Glossary of Terms Rev. 1.* Cenevre, 2006. <http://www.refworld.org/pdfid/42ce7d444.pdf>
- Council Directive 2004/83/EC on Minimum Standards for the Qualification and Status of Third Country Nationals or Stateless Persons as Refugees. Erişim 15 şubat 2024. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0083&from=EN>
- Council Directive 2005/85/EC on Minimum Standards on Procedures in Member States for Granting and Withdrawing Refugee Status. Erişim 14 Mart 2025. <https://www.refworld.org/legal/reglegislation/council/2006/en/58536>
- Council of Europe. *Guidelines on human rights protection in the context of accelerated asylum procedures.* 2017.
- Council of Europe. *Guidelines on the Protection of Migrants and Asylum Seekers in the Context of Deportation and Forced Return.* 2017.
- Directive 2013/32/EU on common procedures for granting and withdrawing international protection. Erişim 21 Ocak 2025. <https://www.refworld.org/legal/reglegislation/council/2013/en/97663>
- ECRE. *The length of asylum procedures in Europe.* AIDA Legal Briefing No 7, Ekim 2016. <http://bit.ly/2cUC948>
- Eurostat. “Asylum and managed migration statistics”. Erişim 14 Mart 2025. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managed-migration/data/database>
- Ghezelbash, Daniel. “Hyper-Legalism and Obfuscation: How States Evade Their International Obligations Towards Refugees”. *American Journal of Comparative Law* (Forthcoming 2020). Erişim 4 Mart 2025. <https://ssrn.com/abstract=3548294>
- Kılıç, Taner. “Bir İnsan Hakkı Olarak İltica”. *Mülteci.net*. 2008. Erişim 3 şubat 2025. <https://multeci.net/2008/02/bir-insan-hakki-olarak-iltica/>
- Regulation (EU) 2024/1348 establishing a common procedure for international protection. Erişim 14 Mart 2025. <https://www.refworld.org/legal/reglegislation/council/2024/en/148004>
- Uluslararası Göç Örgütü. *Uluslararası Göç Hukuku: Göçmen Hakları ve Devletlerin Yetkileri Rehberi.* 2. Baskı. Cenevre: IOM Yayınları, 2019. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf

- UNHCR. *Background Note on the Safe Country Concept and Refugee Status*. 26 Temmuz 1991. <https://www.refworld.org/publications/background-note-safe-country-concept-and-refugee-status>
- UNHCR. *Conclusion on the Provision on International Protection Including Through Complementary Forms of Protection*. No. 103, 56. oturum, 7 Ekim 2005. <https://www.unhcr.org/excom/exconc/43576e292/conclusion-provision-international-protection-including-complementary-forms.html>
- UNHCR. *Executive Committee, Conclusion No. 30 (XXXIV): The Problem of Manifestly Unfounded or Abusive Applications*. Erişim 16 Ocak 2025. <https://www.refworld.org/policy/exconc/excom/1983/en/15126>
- UNHCR. *Executive Committee, General Conclusion on International Protection*. No: 81, 48. oturum, 1997. <https://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c690/general-conclusion-international-protection.html>
- UNHCR. *Executive Committee, Safeguarding Asylum*. No. 82, 48. oturum, 1997. <https://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c958/safeguarding-asylum.html>
- UNHCR. *Global Consultations on International Protection, Asylum Processes (Fair and Efficient Asylum Procedures)*. 31 Mayıs 2001. <https://www.refworld.org/policy/strategy/unhcr/2001/en/13248>
- UNHCR. *Guidelines on International Protection No. 3: Cessation of Refugee Status under Article 1C(5) and (6) of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees (the “Ceased Circumstances” Clauses)*. HCR/GIP/03/03, 10 Şubat 2003.
- UNHCR. *Guidelines on International Protection No. 12: Claims for Refugee Status Related to Situations of Armed Conflict and Violence*. 2 Aralık 2016. <https://www.unhcr.org/publications/legal/5ddfcde47/handbook-procedures-criteria-determining-refugee-status-under-1951-convention.html>
- UNHCR. *Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum*. Şubat 1997. <https://www.unhcr.org/media/guidelines-policies-and-procedures-dealing-unaccompanied-children-seeking-asylum>

- UNHCR. *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status and Guidelines on International Protection*. Şubat 2019. Erişim 4 Şubat 2025. <https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/2019/en/123881>
- UNHCR. *Protecting the Family: Challenges in Implementing Policy in the Resettlement Context*. 20-21 Haziran 2001. <https://www.refworld.org/reference/annualreport/unhcr/2001/en/70738>
- UNHCR. *Protection of Asylum-Seekers in Situations of Large-Scale Influx*. No:22, 32. oturum, 21 Ekim 1981. <https://www.unhcr.org/publications/protection-asylum-seekers-situations-large-scale-influx>
- UNHCR. *Providing International Protection Including Through Complementary Forms of Protection*. 2 Haziran 2005. <https://www.unhcr.org/media/providing-international-protection-including-through-complementary-forms-protection>
- UNHCR. *Revised Guidelines on Applicable Criteria and Standards Relating to the Detention of Asylum Seekers*. Şubat 1999. Erişim 8 Aralık 2024. <https://www.unhcr.org/media/unhcr-revised-guidelines-applicable-criteria-and-standards-relating-detention-asylum-seekers>
- UNHCR. *UN Refugee Agency (UNHCR) Raises Key Concerns with the Detained Fast Track, Press Release*. 23 Şubat 2012. <https://www.unhcr.org/uk/news/news-releases/un-refugee-agency-unhcr-raises-key-concerns-detained-fast-track>
- Vine, John. *Asylum: A thematic inspection of the Detained Fast Track*. Londra: UK Border Agency, Eylül 2011. Erişim 11 Mart 2025. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7f2671ed915d74e33f4a49/Asylum_A-thematic-inspection-of-Detained-Fast-Track_2012.pdf